

SKRIFTER AF
PAULUS HELIE

UDGIVET AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

FEMTE BIND
VED
MARIUS KRISTENSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXV

SKRIFTER AF PAULUS HELIE
BIND V

SKRIFTER AF
PAULUS HELIE

UDGIVET MED
UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET
AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

FEMTE BIND
VED
MARIUS KRISTENSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXV

NORLUNDES BOGTRYKKERI KØBENHAVN

INDHOLD

En kort og kristelig Formaning med en føje Undervisning om den lutherske Handels vrang og uretsindige Vilkaar (1532)	1
En kristen Fyrstes Undervisning og Lære (1534)	93
Indholdsliste	101
En kort Undervisning til en kristelig Forening og Forligelse (1534)	257
Tekstkritik	323

EN KORT OG CHRISTELIG FORMANING
OM DEN
LUTHERSKE HANDEL
AF
BRODER PAULO HELIE

1532

En kort oc Christelig formaning medt en føge
underwisning om then Luthersche Handels
vrage och uretsindige willkaar, hastelig for-
rammet aff Broder Paulo Heliæ, till alle ret-
sindige Christne læsere, oc besynderlig till ær-
lige oc wellbyrdige mendt oc strenge Riddere
Danmarckis rigis raad och then menige adell
ther hand fordii ønscher aff Gudt formedelst
Christum Jesum Gudtz søn fred oc naade sa-
lighed oc retsindighed.

Jeg formaner alle oc huer serdelis, giffue Gudt
huo the ere, men dog besynderlig Erlige oc wel-
byrdige mendt, strenge riddere, Danmarckis riigis
raad oc then menige Adell, som thenne min offuer-
5 schreffne underwising worde læsendis, eller læse
hørendis, at the icke føre meg udi nogre mistancke
hos wor kieriste naadige Herre Kongelige Majestatt,
eller andre mechtige oc weldige mend, anthen for
ulydelse eller mytterij, om ieg noghet allvorlige an-
10 fichter en part aff then ny handell nu bruges modt
then menige Christendom, under theris forsuar,
schem oc beskyttning, ligerwiis som ieg thermedt
ville theris magt, embede, stadhold oc befaling (hues
the haffue paa Gudtz wegne) enten forachte eller
15 forstørre, saa sant benaade meg Gudt oc bekende
paa then yderste dag, som ieg altidt haffuer bekendt,
nu bekender oc her effter bekende will, met all tucht
oc ære lydelse oc hørsomme huess [4] magt oc æm-
bede stadhold oc befaling, som then hellige schrift
20 rettelig underscheedet bekiender fordi ieg wedt all
magt vere udaff Gud, ond oc god, retsindig oc uret-
sindig, oc att then onde er Gudtz børilige wrede, oc
retferdige straff, oc then gode hans ubegribelige
naade oc usielige mischundt, huorfore wii under
25 then onde magt schulle frøchte Gudt med sorg oc

redsle anger oc gremmelse oc under then gode elsche oc bekiende hannom, medt tack oc ære, loff oc wel-signelse.

Thet haffuer meg altidt nagget oc ilde behaffuet, at Luther udi nogre aff sine bøger, foruden bistan- 5
 aff schriffit oc schiel kalder høgbaarne oc christne furster gnædige bødeler, gnidder (med orloff sagt) som ere icke endnu bleffuen till luus, oc sigher huor Tyrcken holder megheet christeligere regiment udi sine landt end Christne furster giøre i theris land 10
 oc rige, oc offuer alt haffuer thet wært meg aff hier- tet leet, at hand schelder Danmarckis rigis herschaff oc adill, tiuffue oc forrædere for Gudt oc menni- schen, huor till ieg siger altidt næy, oc haffde sam- me falsche forsaffn lenge sidhen gerne undergiort, 15
 huor thet haffde icke wærit saa ilde taget her udi riget, huess hannom sigis imodt.

Somme mene, ath thet schall ther for icke agtis at thet haffuer med then Evangelische handell intet at schaffe. At wære [5] forrædere for Gudt oc men- 20
 nischen, wisselig er thet imod then Evangelische handell, om thet er et sandt forræderij, uden noghen vill sige at Judas forraadde Christum, Evangelium uforbrutt. Som ieg fordi wed, at Luther haffuer the schriffter vrangelige bruget, medt huilche hand lader 25
 seg tycke, at hand med schellig sag, schielder Dan- marckis rigis herschaff tiuffue oc forrædere, saa weed ieg disligest, at hand oc wrangelige bruger andre manghe schriffter, mod menige Christendoms ret- sindige handell, then hand forstørret haffuer, icke 30
 met schriffit rettelige bruget, men medt nogre her- schaffs weldige magt og then menige mandtz bulder

oc oprør, ther till bedragne aff girrighedt, klerckehad, oc et legomligt behaff.

Thet maa y formercke (om i ere kloge aff sind oc schell) at huess mening nogre herchaff haffue, 5 till at behaffue oc giffue magt thenne ny forwandling (som nu kaldis then Evangelische handell) aff theris eghet sind oc forstand haffue the icke samme mening, men aff prædikanternis vrage undervisning, naar the mere rette seg effter samme predickanters 10 ønckelige, schrømpkelige, oc grædelige (men dog begrædelige) formaning, end effter theris egen kloge oc wise forfaring. Som thet er eet stor forræderi, emodt sit rette herschaff [6] at sette thennom udij bryste forgifftige raad, med nogen vrang under- 15 wisning, saa er thet oc et forræderi at bejaffue oc samtycke hues wrang undervisning thennom ere sette udi bryste. Er then en forredere som seer en forgifftig drich wære blendet till sin herre, om hand thet fordøllier, huilchen drich ther kand tha icke dræbe 20 uden kroppen, meget større forræddere er then, som seer sin herre med en forgifftig lærdom bedragis fra sin salighed, schiell oc samwittighed, om hand thet icke affwender aff sin yderste magt oc formuge. Tha gjør en tro undersotte offte sin herre større fyldist, 25 medt sit ney, medt huilchet hand will icke samtycke alle the anslag som hans herre anheffuer effter en vrang undervisning, end mange giøre med theris ia som forudhen raad oc sind thet bejaffuer lettelige, ther dog er en forgifftig handell naar thet er icke 30 altidt ret som wii wele men thet os burde at wele oc ther wor conscientzie kand icke schade eller forarge.

Then som fordi anfichter medt schriffte oc tale
 thette nærværendis oprør hand ther medt icke for-
 agter nogre mechtige oc veldige fyrster, men allene
 nogre landtz forderffuere som met en forgifftig han-
 dell bedrage oc forraadde høgborne oc stormægtige 5
 furster, oc theris gandsche landt oc rige (saa møget
 thennom moeligt) fra siell oc salighedt, schiell oc
 samwittighedt, oc føre thennom udi [7] ævig oc
 ubodelig schade, ther mange kunde dog icke nu
 besinde, forsuffet udi klerckehad oc gerighed. Thi 10
 raader oc formaner ieg eder alle oc huer serdelis
 med then glæde oc salighedt, som i alle forbiide
 hos Gudt, at y icke lade noget ting røre eder till at
 falde fra then menige Christen kirckis samfund. Oc
 at ij icke omkringsfør is for alle haande lærdom wede 15
 ath i icke heller lade eder snarlige forføre fra thet
 Evangelium i anammet haffue udaff Christi brud
 then hellige kircke, oc ther i haffue udi saa lang tid
 holdet oc bevaret.

Icke schulle i heller lade nogre bøger eller sende- 20
 breff ther till røre eder som ere forblommede under
 stort hellighedtz schin, men grandscher oc rand-
 sager om then aand er udaff Gud som raader oc re-
 gerer thet folck, ther slige bøger oc breffue lader
 udschriffue. 25

Fordi Sathanas pleyer understundum at forschabe
 seg under liusens Engels fatzun, paa thet hand med
 slig forvandling kand dis listigere bedrage oc be-
 suige simpell oc uforstandige mennischer.

Staar fastelig paa then rette grundsteen som er 30
 Christus, bliffuer trøstelige udi arcken, ath floden
 icke forsencker eder, oc sidder fast i Christi schib,

at thet grumme haff schall eder icke forsluge, bliffuer ocsa waractige udi Christi faarestaald, at i icke komme i ulffuens mund, som er then grumme dieffuell ther altid omkring gaar søgendis then som hand
5 sluge kand. [8] Oc hues i thette icke wele eller gjøre kunde tha forbiider ju thet alderminste menige Christendoms raadz affsaffn, udi huilchet ther schulle forsamlis saa mange Christne fyrster oc herrer geistlige och werslige, formedelst thennom er thet forhaabeligt at G[udt] schall werdis till at stille thette
10 nerverendis bulder oc storm nar hand allene biuder offuer haffuet oc thet sagter seg, oc serdelis om vii hannom opvecke (ther nu soffuer medt sit lange taall) med gudelige bøner, gode gierninger oc en
15 sand wederkendelse.

Besinder offuer alt huor thet scheer i thenne tidt at udaff eet partii fødus daglig andre mange, huerken eensindige udi troo eller lærdom, men udi drabelig støcke handell huer andre saare modstandige.

20 Lader thennom om sagen først forligis oc komme offuer eet før end i eder medt forplictelse forbinde till noget party.

Att mandelig spørre oc tuile om nogre ting er ustraffeligt men at forplichte, besuerie oc forbinde
25 seg till nogen gierning er en farlig ting naar thet fortager mennischen en retsindig dom oc grandsche, oc huorudaff thet scheer at en ting siunis os tha gudelig, icke fordi hun saa er aff sin egen natur, ey heller bestandig aff schriff oc schiell, men fordi
30 allene, at hun waar besoren handell er trøstig oc bestandig. Lyster eder at wære hastig udi noger handell wærer tha hastige som medt bagraad kand

forbædris oc icke forargis, oc besynderlige huor siele
 vaade er for hender oc samvittigheds forargelse,
 kunne i icke være stercke tha schulle i være lang-
 somme, thet er i schulle med beraad [9] lenge biide
 førend i eder forbinde till noghet synderligt partii, 5
 tenckendis at en tid giort kand icke være ugiort
 men ugiort kand altid giøris om thet haffuer noget
 got paa seg oc tha best naar thet haffuer tid oc be-
 raad.

Desse effterschreffne støcke lærdomme haffue udi 10
 theris første anseende et schønt oc søtt behaff.

Inghen er plichtig aff nød at schriffte sine synder
 till nogen prest.

Prelaternis bud om faste oc forskell maa forsagis
 oc affleggis. 15

Inghen haffuer behoff at tuinge seg med nogre
 strenge gierninger, som kaldis plicgt oc bod fordi
 Christus haffuer rigelig noch bøtt for os alle.

Iche haffuer thet heller noget paa seg till Salig-
 hedtz bestand, huad heller wore gierninger ere onde 20
 eller gode.

Allene schulle wi tro at Christus er død for wort
 frelse, oc tha bliffue wi salige ihuordanne wore gier-
 ninger the ere.

Wdi Alterens Sacrament, som sacreris udi mes- 25
 sen er icke udhen brød oc wiin.

Bispers oc Prelaters sæt oc schick icke forplicte
 oc forbinde nogre mands Conscientze.

Som løffte schulle icke giøris, saa maa the oc bry-
 dis naar the ere giorde. 30

Friihedt at gaa udi æctestatt kand inghen mand
 formenis. [10] Desse oc andre fleere støcke lærdom

theris lige ere som sagt er udi første anseende, en sønderlige schiønt oc søt behaff. Men tha schall ther nøye sees till at slige schenckekar, med honning oc sucker saa flittelig besmurde haffuer icke
5 udi seg et betacht men dog forgiffdigt eder.

Saa eenfoldige schulle i fordii være som duffuer at i icke arge eller schade noger mand, men i schulle oc disligest vere wise som orme at Sathanas som er klog aff tusende konster schall eder icke bedrage,
10 ey heller forbiistre eders sind, fra then retsindighed som er i Christo Jesu.

Besinder fordii nogre støcker aff then gandsche Luthers handell ther ere, oc wærit haffue et got behaff hos alle retsindige Christen folch, geistlige oc
15 werslige, oc ther haffue met seg bode schriff oc schiell, oc wore udaff hans første udsprøng, then tid hand siuntis icke at søge andet, end then menige Christen kirckis forbedring, oc reformatz udi noger misbrug oc mishandell huor mett gerige forstandere
20 haffuer forbiistret oc forstyrret then eenfoldige gudelighed, oc retsindige simpelhedt, som behørlig waar een sand Christendom, oc paa then tid schreff oc talede hand emodt synd oc udygdt emod mishandell oc misbrug, oc emod wrang gudelighed oc
25 ugudelig wranghed. Saa lenge Luther oc hans tillhengere thette giorde, tha haffde Luthers handel et gott behaff aff mange lerde oc drabelige mend ther aff slige orsager forhaabede en stoer forbedring paa mang støcker [II] som lenge haffde standet y
30 klage hos retsindige Christen folck, befandtz udi lerdøm oc leffnet bode hosß the geistlige oc the werslige. Men siden hand begynte at føre udi tuill

oc trette all then lærdom som wærit haffuer i then hellige kircke, medt sæt, schick, bud, ceremonier, seedwaaner oc anden Christendoms handell, som haffuer wæret uknurret blant Christendommen, somme i femten hundert aar, somme i toloff hundert aar, 5
 somme i tretten oc fiorten hundert aar, ligerviis at som i saa lang tid haffde huerken weret sandhed, salighed eller hellighed udi then hellige kircke, dog att sandhed, salighed, oc hellighed waar aldrig meer større siden werden begyntis end udi the fire eller 10
 fem hundrede aar næst effter Christendoms første begyndelse.

Siden hand fremdeelis begynte at kalde Christendoms forstandere Paffuer y Rom then store Antechrist, Bisper oc andre Prelater tiffue oc forrædere 15
 oc sielemørdere, oc Christne furster naadige bødele, oc haffuer medt slige forachtelige ord kommet all øffrighed udi fald oc misacht, mod all schriff oc schiell, oc ther med forstørret fra magt oc befalning all hørsommelighed agt oc ære. 20

Oc siden hand begynte at afflegge gode gierninger att forschuide Sacrament, at spotte helgen oc iertegn, helgens anrob hæder oc ære, at reppe gamle for-dømde ketterij, at forsage gammel oc Christen underscheede paa schriff oc Christelige lerdomme, oc 25
 medt faa ord at giffue schiøling offuer kirker, Closter, oc andre hellige stæder, at giøre [12] herrer oc furster wise huor the ere icke plichtige, at holde theris Christelige sorne eder, beseglede breff, handfestning oc receß som the giort haffue theris tro undersotte. 30

Oc siden hand oc hans tillhengere begynte at trenge oc nøde folck till besuering oc forband mod

en Christen friihed, mod herrer oc furster, Borge-
mester oc raad oc anden werslig magt udi synd oc
udygdt, oc møghen uchristelig handell, oc thermet
gich fra schriff oc schiell rettelige bruket, tha gaff
5 hand tillkende, at een anden end Gudtz aand rege-
rede hannom, ther nu icke lenger stundede effter
Christendoms forbædring imod synd oc misbrug,
men effter thet Beemische oc Rytsche mytterii oc
oprør oc at opdrage mod Gud, oc alt thet som Gudt
10 tillhør, then mahometische handell, ther os kand
giøre Tyrcker oc mammelucher men aldrig Christet
folck.

Saa well som mange drabelig mend behaffuede
Luthers første anslag, saa ilde haffue the thet andet
15 behaffuett, som en part er nu summelig berørt, oc
kunde fordi nu besinde at hans mening fra begyn-
delsen vaar baade wrang oc schrømpkelig, huordan
theris mening pleyer at wære, ther icke wele forøde
synd oc syndig handell, men ther wille oprette riige,
20 magt oc rett, weldigt tyrannii, udygdt, selfwold oc
schalched, till beskyttning oc beschermelse [13]
Huor i wele fordi wære biistandige oc trøstige i
thenne ny handell, tha wære bestandige oc trøstige
i the støcke lærdom som kunne forbedre synd oc
25 syndige willkaar oc formeere dygt oc dygdige will-
kaar, oc icke udi then handell som kand for derffue
folck, edre Christelige brødre, eller forstørre hellig-
hedt, gudelighed oc retsindighed, Christendoms
æncke oc synderlig bistand.

30 Icke fordi Luther er then første som haffuer be-
sindet en Christen reformatz till syndtz forbedring,
naar samme reformatz er en gammel ønsche oc begæ-

ring hos mange lærde oc hellige mend, ther Luther oc sielff tillstaar, men fordy thet haffuer bestand aff schriff oc schiel, oc er en Christelig handel, oc bør fordi at haffue trøst oc till hang aff huer Christen mand, ther will lade seg regere aff Gudtz ord oc et 5 Christelig schiell.

Saa lang haffuer ieg wæret Luthers oc icke lenger, saa møghet will ieg oc bliffue then stund ieg leffuer oc aldrig meer, huor till ieg raader oc alle, fordi thett er icke at wære Luthers, men en sand Christen 10 mand.

Thi raader oc formaner ieg eder at i besinde icke allene then ny handels begyndelse, men desligest, hans framdracht oc endeligt. Aff slig begyndelse er thet gandsche Tyrckii udsprunget oc haffuer for- 15 wandlett [14] mange Christne landt oc stæder fra Gud oc salighed fra schell oc redelighed fra frelse oc friihed, oc kommet thennom under en ævig oc ubodelig treldom.

Wdaff slig orsage er gandsche Rytzland med et 20 uchristelig affschjørd ganget fra then menige Christen kircke, som medt thet første siuntis at stoppe effter Biscoper, Prelater oc thet menige klerckerii, men haffuer nu dog effter theris forderffue ocsaa rammet then gandsche adell oc menighed, ther haff- 25 uer kommet thennom alle under en uchristelige oc forderffuelig trældom fortrengde fra friihed oc alle christelig frelse, till at tiene syndelig oc uchristelig, mod all lov oc rett, udi roff, mord, oc andre grumme gierninger, en weldig tyrannis haarde sind oc syndig 30 willie. Udaff slig samme begyndelse er thet Beemische oprør framdraget med thet første till klerckehad

oc forderffue, men haffuer dog siden kommet fra
hals oc welferd, fra arff oc eye saa mangel erlig
mand bode ædill oc uædill, at ieg schall icke ocsaa
5 i thet Beemische oprør (ther kand icke kaldis no-
ghet samfund naar thet er en partysch handell) en
ublugere en en anden, oc nogle saa fule at the udi
ureenhed oc unaturlighed wiet offuer gaar nogre
bestyer oc mange umelende Creatur. [15] Oc naar
10 wi haffue tro oc Christendom icke aff Praga i Bee-
men, eyheller aff Wittenberg y Saxen, men udaff
Rom i Walscheland, tha betencker huilchet mest
børligt er enthen at bliffue hos then Boemische kir-
cke som er noget eldre end hundret aar, eller hos
15 Wittenbergs kircke ther haffuer fiorten eller femten
aars alder, eller oc hosß then Romere kircke som
er gammel noghet nær femten hundrede aar, bestan-
dig aff Gudtz sønderlige magt oc krafft, aff hellige
Apostle oc Apostelige mend Jesu Christi drabelige
20 widnesbiurd met død oc blod, tribulatz oc modgang,
sorg oc drøffuelse, hunger oc tørst, oc møget forfang,
forudhen Jerteghn oc saa lang tids lauhefft ther er
bestandig udaff all wersens samburde raad oc sam-
tøcke, till et wist oc fast hellighedtz oc salighedtz
25 witesbiurdt.

Besinder disligest huore Gudt haffuer altidt pla-
gett then ulydelse som er bewiist emod then Ro-
mere kircke, først udi thet gandsche Tyrckii ther
aff Gudtz wrede bleff then greetsche kircke mechtig
30 for hendis ulydelse schyldt, oc er nu paa thet næste
udaff med tro oc loffue friihed oc frelse, bested un-
der en æwig trældom oc trengsell, ther haffuer kom-

met mange maal tusinde mennischer fra hals oc wellferdt, oc mange (des wær) udi mishaab, oc mistrøst theris siell oc samwittighed till æwig schade oc forargelse. [16] Disligest udi Rytzland oc Beemen, offuerweyer fordi thet mord oc brand, schade oc 5 forderffue, som samme ulydelse haffuer wærit orsag till, som wii maa læse oc spørre aff Tyrckiet aff Rytzland oc Boemen, oc nu i wor tid aff then store haab som er icke endnu saare well stillet, slig plage oc modgang er befrøctendis ther will endnu fødus 10 aff thette nærverendis oprør.

Inghen legge meg thet till onde, at ieg taler saa flittelige om then Romere kirckis lydelse, ligerwis som ieg gaffue magt fordi all then handell som an- 15 then er i lang tid brughet eller oc nu brugis udi Rom, aff sine personlige willkaar anseer ieg thet icke men aff then magt oc befaling som Romere sæde haffuer paa Gudtz wegne oc icke for thet som wærit haffuer. Thet anseer ieg ocsaa ther schrifftten 20 siger at wi schulle icke allene wære lydige then magt som er godt oc liffsalig men then strenge oc haarde.

Bliffuer thet wedtaget at wii maa falde fra lydelse for girrighedtz sag oc anden syndig handell, tha maa wi nu paa thenne dag forstørre all wersens magt, 25 fordi hun waar aldrig saa girrig som hun nu er, huad heller hun agtis aff the store eller the smaa herschaff, schall synd wære sag till affald, tha maa wi først falde fra os sellff naar wor egne synder ere wor største forderffue. [17] Fremmede synder kunde os intet 30 schade, naar the [icke] haffue raad oc samtycke aff wort trøst oc bistand.

Then magt os icke trenger fra Christen tro oc lerdøm ey heller till synd modt schriff oc schiell, mod lov oc ret, schulle wii altid lyde, oc wære hørsomme, men trenge the osß mod Gudtz bud oc befaling till uchristelige gierninger, wor conscientze oc samwittighed till forargelse, tha schulle wi merre høre oc lyde Gud end mennischen.

Oc dog at Tyrcker ere Christendoms obenbare fiender, fordi the icke bekende Jesum Christum for theris Gud oc Herre, Christus bespottis tha møget mindre hoß thennom end hand nu bespottes aff thet Luthersche mytterii bode udi sine hellige Sacrament oc sine udwolde lemmir, Gudtz helgen, wii finde schreffuet huor Tyrcker haffuer indtagen Christne land oc stæder, tha haffue the paa nogre stæder ihieslaget præster oc klercke, berøffuet kircker oc Closter, brænt oc sønderslaget alle belede som icke wore gjorde aff guld eller sølff, nederbrudet altere, oc andre hellige stæder, oc andet møget som er uchristeligt oc uhørligt.

Besinder nu gode mend oc fromme læsere, om thette Luthersche oprør, haffuer noget mildere tracteret [18] the tempel oc Gudtz huus som ere aff samme oprørs tillhengere forstørrede. Exempell schulle meg icke fattis huor meg lyster at fortellie thennom, men naar handelen bær witesbiurd om seg selff, oc taler medt møgen større bescheden, end nogen tunge kunde giøre, tha er thet forgeffuis at sette schreffne exempell.

Att the icke slaa ihieff er icke fordi at thennom fattis willie oc mod, men magt oc welde, huor [the] then magt haffde som Tyrchen haffuer, tha schulle i see

en blodige fleschebenck opret i then hellige kircke faar mange aar siden, ther the schulle endnu snarlig opbygge, icke allene Gudtz prester oc klercke till forderffue, men ocsaa mechtige herrer oc weldige furster till tratz oc hoffmodt, huor wise raad the icke affstyrde, the giøre allerede theris beste, men schulle tha møget meer. 5

Wdi mange land oc steder begier icke Tyrcken andet end schatt oc underdanig sædwanlig tieniste, men the Luthersche oprør lader seg ther medt icke nøye, fordi the wille haffue bode sind oc schiell, siell oc samvittighed oc thet [med] magt oc trengsell, emod en ret christen friihedt oc kierlighed, huoraff salighedtz handell (som er en siele trøst) schall wære bestandig. [19] 15

Thersom ieg schulle wiidelig tale med exempell oc beschriffue then Rytsche handel oc thet Beemische mytterii støcke fra stycke oc ligne thennom imod thet Luthersche oprør, tha ligner ieg liusett med mørck, oc dag med nat, thet undertaget, at all friihed oc frelse udi Rytzland er forwandlet till en ævig trældom, ther thet Lutersche oprør kunne endnu icke giøre, fordi thet haffuer icke at giøre med en furste, men med saa mange, ther for mange Christelig sager schyld, kunde handelen icke saa well behaffue som Luther gierne wilde, oc see fordi lenger end mange giort haffuer blant thennom som samme oprør falder till sinde. 25

Thet formercker wi aff gamle historier at misraad oc uforfarenhed haffuer bedraget mange Christne furster fra schell oc redelighed med adschillige ketterii, icke allene sig sellffue men theris gandsche slegt oc affkomme, till langsam schade oc forderffue. 30

Oc som girrighed haffuer altid wærit orsage till klerkehad, ther altid nagger oc hader klerckeriidt lyeche oc wellferd, saa haffuer klerckehad altid wærit orsage till ketteriis formering, oc mest under the
5 schin, at the thermed wille foragte klerkeriitz ge-
righed, dog att hues geerighed som udi thet ny Te-
stament straffelig foragtis, er icke allene klerckeriit
anrørendis men then menige Christen mand, end-
dog at girrighedtz had burde offuer alt at findis hos
10 klerckeriidt.

Besinder fordi om i ere wittige oc kloge aff sind oc schell huor thenne ny handell icke gaar effter nogher salighedtz forbedring, men brugis under sa-
lighedtz schin till all [20] frellsis oc friihedtz for-
15 derffue, Inghen frihed er eldre blandt Christet folck
end then ther klerckeriit haffuer aff keyser loff oc
landtz loff, aff Christen fursters gunstige privilegier
oc gammel lauhefft.

Er thet saa at theris frihedt anfichtis at hun un-
20 dergaar, well schall thet ocsaa recke till eders frii-
hedt, ther huerken er saa gammell som klerckeriitz
friihed hun er, ey heller bestandig aff saa mange
willkaar.

Friihed oc Tyrannij haffuer altid wærit obenbare
25 fiender, oc huor friihed er fordi noghen tid formind-
schet ther er weldig magt oc tyrannii altidt formee-
ret, ther ieg well motte paa thette sted forklare med
mange exempell, om thenne tids leylighed kunde
fordrage en frii oc rund tale, som hun dog icke kand,
30 oc fordi giffuer ieg eder noget at grunde oc betencke
som ieg icke schriffue kand eller maa. Saa haffue i
serdelis at besinde, at thenne ny handell er udaff

tuenne slag lærdom, thet ene slag som er om synd oc brøst, ther findis hos thet menige klerckerii, er (dess wær) alt for møghet sandt, men udi thet andet slag som er om underwiisning oc lærdom udi salighedtz handell, findis saare møghet løghn oc bedrægerii, oc huor the end noghet forblomme med sandhed tha er hun enten wrangelig i ført eller falschelig underschedet. Och dog thet waare en guddommelige ting att [21] forbedre huess synder nu findis iblandt thet menige klerckerii oc formene huess synd oc brøst her kunde effterkomme, men under the willkaar som mange thet fatte i thenne tiidt, tha kand synd formeris men aldrig forbædris, icke allene blant klerckeriit men ocsaa blandt alle folch, wære seg huo the ere.

Maa wi fordi Christendoms handell forstørre oc then geistlig statt, med oprør oc mytterij forderffue, at nogre Prelater oc prester icke giøre theris embed fyldist, oc mange føre et uchristeligt leffnet, tha maa wi met lige got schell forstørre all magt oc wersins statt, naar all magt haffuer brøst oc inghen giøre nu sitt embede fyldest, ther wi formercke kunde, icke allene udaff schriff oc schiell men ocsaa aff daglig exempell oc then menige mands ønkelige klage.

Thet er en daarlig ting at wi hade præster oc muncke, met the willkaar som os kunne forarge, oc intet forbedre oc serdelis naar wi icke forargis allene udi syndige gierninger, men ocsaa udi wrang oc falsch lærdom som er et sandt kietterii.

Inghen synd er større en ketterii oc affaldt, lader nu som en prest wor beslagen med alle synder, wære

seg offuerflødighed, girrighed, ukyschhed, eller huess andre synder mennischen kand udi findis, eet ketterii er thennom dog alle wiit offuergangende.

Saa schulle wi hade onde Prester at wi dog icke
5 forglemme huor bode the oc wi ere mennischer.
Aldrig [22] stod werden saa well, ey waar hun heller saa god at hun waar klage foruden, bode mod præster oc fyrster, herschaff oc fogeder, oc then menige mandt, desligest udi adschillige tiider haffuer
10 regneret adschillige synder, oc aldrig waar werden synder foruden.

Thersom huert slag folck wille fordi besinde oc offuerweye sine egne syndige willkaar oc forramme ther imod nogle merckelig raad till bod oc bedring
15 oc lade seg ther udi sige oc underwise, tha waar thet en merkelig begyndelse till en god reformatz.

Thet formercke wi aff alle Christne Prophetier ny oc gamle, at thenne nærwærindis forstørring er Gudtz retferdig tilladellse for Christendoms oc be-
20 synderlig for klerckeriits synders schyld, misbrug, oc mishandell, men at mange udi samme forstørring, misbruge Gudtz wrede, till at schaffe sin syndige willie, thet er Gudtz store fortørnelse oc homodt.

Thet som Gud will haffue purgeret oc forbedret,
25 wele the pladt forderffue oc till intet giøre, saa at the klarlig giffue tillkende huor the hade icke synd oc ondschaff aff noger Gudtz gremmelse, men Christet folck, oc all theris lycke oc wellferdt oc giffue fordi nu till kiende at the i thenne tidt oprøris modt
30 Gudtz tienere aff girrighed oc icke kierlighed.

Thi er thet befrøctendis at thet will os icke bødre gan[23]ge end thet gick Nabuchodonosor oc andre

fleere konger, som aff Gudtz tilladelse straffede oc berøffuede Gudtz folck. Ther till allene berørde aff girrighed oc hoffmod, fordi then retferdige Gud opwocte thennom siden paa halsen the fiender, ther io 5
saa grummelig tracterede thennom som the haffde tillforn tracteret Gudtz folck, oc berøffuede thennom udaff, icke thet allene, som the haffde taget aff Gudtz tempell i Hierusalem oc thet gandsche iøde land, men ocsaa der offuer hues godts oc eyedom, the sellffue haffde oc thertill med land oc riige. 10

Saa er then handell icke end altid Gud tachnemelig, udi huilchen Gud lader os fremme wor willie till en tiid, men os dog till liden fromme, fordi thet wi haffue andre giort, wederfaris os igien, med møgghet haardere willkaar, oc offte forspilde wi andre folckis friihedt, men dog os sellfue till en ævig trældom, Thi er thet offuer alt Christeligt at wi saa forbedre synd oc ondschaff, misbrug oc mishandell at wi lade folck bliffue uforderffuede. 15

Men at tale om thenne ny handels lærdom oc 20
underwisning, udi the støcke handell som ere wor salighed anrørendis tha haffue wi møgghet at besinde, paa prædikanternis wegne oc thet offuer alt at the ere udaff ingen ting mere bestandige end løgn oc squalder, falschhed oc klafferii. [24] Huem er then 25
som kand holde foruden latter oc gammen nar hand læs huor Morthen Luther ligner sig oc sin sag med Christo Jesu, oc sine disciple med Jesu Christi apostle, oc hellige martijribus. Ligerwiis som wi icke wiste huo the ere oc hueden the ere komne oc 30
huad the handle.

Thet wille the giøre os wise at the lære Christum

renlige oc retsindige prædiche for werden then Evangelische sandhed, oc paa alle stæder berømme the seg aff then hellige schriff ligerwiis som wi haffde huercken Christum eller Evangelium, eller noger
5 hellige schriff. At wi kalle thennom Kiettere, kunde the icke fordrage, oc the dømmis dog at wære kettere aff then romere kircke, aff kirckeloff, oc keyser loff oc alle store scholer, aff mange Christne furster, oc aff de største oc fleeste Christenland oc stæder,
10 som nu ere oc haffue lengst wærit udi Jesu Christi tro oc lerdom.

Thet bekiende Lutheraner med osß at Arriani ere kiettere, fordii at the ere dømt slig ath wære aff then Romere kircke oc alle Christendoms forstandere,
15 med alle Christen landtz tillstand oc samtøcke, effter then hellige schriffis retsindige grund oc grand-sche. Men samme Arrianer sagde dog ney at the wore icke kettere som disse ny handlere nu giøre, oc mente at schriffen waar aff the retsindige Christen ilde forstanden, Skulle wi fordi haffue meere
20 kiettere betroet, en Christen[25]doms forstandere, tha waar ther aldrig noghet kietterii till fordi then last wille inghen mand noghen tid gierne bekiende.

Besinder fordi then ustadighed som Lutersche
25 schriffuere oc predickantere lade seg udi bemercke, med thet aller første trengde the hart modt thet støcke lærdom som samtøcker at kiettere maa dræbis, oc sagde at thet motte ingen lunde schee, men nu haffue the sielffue giffuet schiøling offuer wederdøbere, oc umischundelige forfølge thennom paa
30 theris hals, dog at samme wederdøbere, ere icke nær fordømdte i saa manghe artickle som Lutheraner

the ere, oc iblandt huilche mange siges at wære omkring wende fra et schammeligt oc uchristeligt leffnet till store forbedring, y huore the haffue geckelige oc noget daarlige meninger udi theris handell.

Icke haffuer the heller weldig indtaget enten kircker eller stæder, ey heller bestercket sig medt forband oc besuæring mod førstelige welde oc magt, eller nogen foriaget fra godtz oc eyedom som Lutheraner giort haffue. 5

Ther till medt siunis the at wære rigere oc sterkere med schriffth y theris mening end the Lutheraner ere som sige, thette er mit legome, wære saa meent, thette brød er mit legoms tegn, oc naar the giffue schøling offuer andre [26] huad er thet andet end the opwecke weldige furster medt slig haardhedt, till at handle møghet strengere medt thennom end the enten giort haffue eller gierne hereffter giøre wilde. 10 15

Besinder oc saa at the haffue en saare blodig oc ublug mund mod paffuer Bisper Cardinaler prester oc muncke, om huilche the saa ubluelige tale som the alle wore schalcke onde oc forgiftige mend, blandt huilche ieg dog troer oc weed wære manghe fleere, som retsindige dyrcke, oc tiene Jesu Christo med alle gode willkaar, [end] med en fortacht hellighedt 25 under gudeligheds schin at bedrage simpell folch.

Maximinus Arrianus en farlig Kiettere taler offte bode helligere oc guddeligere end Augustinus giorde. Disligest Manichæi thet slag kiettere siuntis at bevise seg møget gudelige, icke allene med hellige ord 30 men ocsaa med eet saare strengt leffnet, det waar dog ketterii oc schalched the handlede oc brugede.

The som regieris aff then helligaandt haffue teghn med seg icke allene udi tale oc gierninger men oc-
saa udi øghen oc ansicht, disligest udi fachter oc
lader, men aff disse ny prædickanters fachter oc la-
5 der øghen oc ansicht stincker icke andet end had
oc homodt spott oc schendsell traatz oc dierffhed,
roff oc mord, oc anden blodig handell, som hør till
helffuedis oc icke himmerigis aand. [27]

Oc fordi the altid berømme seg aff then hellig-
10 aandtz bistan, y naar wi thennom modsige, huor
the wrangelige bruge enten schriff eller schiell, tha
sige the os icke andet at være end mennischer, li-
gerwiis som the wore guder, huordanne the nu ere
weed Gud bæst, men at the schulle noget andet
15 werre end mennischer, forløbne muncker oc Prester
haffue the endnu icke beviist, oc at then gamle Adam
leffuer udi samme bewise the endnu huer dag.

Att ieg icke andet er end et syndigt mennische
bekiender oc tillstaar ieg gierne, men ieg dog effter-
20 følger thennom udi troo, mening oc lærdom som
haffue større witsbiurd, at then helligaand waar
thennom biistandig en Luther, Zuinglius eller Cœco-
lampadius schulle noghen tidt faa.

Besinder framdelis huor the nu ugudelige lære
25 emod thet the haffue forsnimen bode lært oc giort,
oc thet med mange spotsche oc schendtz ord, at till-
bede Christum udi alterens Sacrament være et sandt
affgudii, Gudtz allerstørste bespottellse oc forhaa-
ning, ther dog waar giort udi Cypriani oc Augustini
30 tiid oc langt for thennom, oc er fordi troeligt oc tro-
fast at the hellige Apostle haffuer giort for os, oc
lært fra seg at saa schulle giøris, oc naar Lutheraner

thette sige ther aldrig noghen sagt haffuer for thenom, huerken Christen eller kiettere, munne the icke tha fordømme alle Christendoms samfund, som er then hellige kircke.

Thet som er giort aff saa mange hellige fædre 5 som ere [28] Martyres oc Confessores, stadfest aff saa mange Christne raad, oc bruget saa lenge aff then gandsche Christendom, er meg bewising oc schriff i alle maade fast oc sterck, oc besynderlig naar then hellige schriff er os derudi biistandig oc 10 ingenlunde modstandig.

Ther udaff berømme the seg at the fornye then første Christen kirckis sæder oc ceremonier, om the saa giøre finder seg well medt tiden, men thet wore meget bedre, at the kunne fornye then gamle chri- 15 sten kirckis hellighed oc gudelighed, Seder oc ceremonier er udaff thet slag handel (fordi the ere udwortis tegn) at the [aff] siine egne willkaar giøre os huerken gode eller onde.

Thersom kirckens forstandere maa ingenlunde 20 for tidtz leilighed giøre andre sæt oc schich hui haffuer tha Sanctus Petrus saa schreffuet noget nær femten hundred aar siden, Lyder eders forstandere, icke allene the leeffsalige men ocsaa the haarde oc strenge, oc fordi tha maa the ting som udwortelige 25 ere for tiidtz leylighed schiiffis oc affsettis oc i theris stæd andre igien settis, om nogre ting kand ther udaff forbedris, eller icke.

Sanctus Paulus haffuer meget sett oc schicket y kircken som Christus intet omtalde, oc meget gjorde 30 hand effter tidtz leylighed, maa well schee udaff seg sellff. Haffuer thet føghe paa seg, huad heller

noger tien till alteret klæd udi uldet eller linet, men thet haffuer møget paa seg at tro Jesum Christum [29] wor herre wære nærverendis udi alterens Sacramente, eller oc troe thet allene være wiin oc brød, 5 fordi then største part enten troes till salighedt eller oc icke troes till fordømmelse.

Oc naar the sige at ingen maa andet sette oc schicke end thet som findis i schrifften hui sætte tha Johannes Baptista sine disciple besynderlig læsning 10 oc faste? Eller hui gjorde S. Jacobus Bisp udi Hierusalem sett oc schick paa blod, paa qvalde ting oc thet som waar offret affguder, ther inghen schriffth nogen tid biuder eller befaler hedninge? Eller huorfore taarde S. Paulus effter sligt bud saa sige, the 15 reene ere alting rene, oc et andet sted, alt thet som er fall i slachterhuus maa i æde. Eller huorfore torde vore forstandere giøre et andet schich her tuert imod for tiidtz leylighed? uden nogen mand tor sige, at vii maa icke nu æde en qvald høne, eller en blod- 20 pølse, eller andre rette kaagede med blod.

Er thet oc saa at disse ny predickantere intet andet tillstæde eller samtycke, holde eller bruge, end thet som schicket waar aff the hellige Apostele, huorfore scheer thet tha aff theris befaling at bode qvinner 25 oc mend siunge tillhobe i theris kircker oc forsamb-ling, effterdi S. Paulus oc en Apostell biuder oc befaler at qvinner schulle icke tale udi kirckelig forsamling, endsige qvede eller siunge?

Eller med huad schriffth kunde the bevise at nogen 30 Apostell lod seg qvede till prædikestolen eller fra, som samme [30] predikanter nu lader høre? Eller sige seg om the kunde, huilchen Apostell thet haffuer

schicket, at hellige psalmer udlagde paa riim med megen vrang tillegge, at et rimeligt fatzun schall icke være forspiltt, schulle siungis som en spring wiise udi nogre kircker? oc særdelis udi saa forgifftig en schalcke mening, at thet som er sceed meer 5 end femten hundrede aar siden all werden till salighedt, qvædis under slig tancke, at thet schall nu være sceed i wor tid fordi mange qvæde disse ny wiser med saadan mening, at Christi kundschaff schall icke haffue wærit udi then hellige kircke førend 10 Morthen Luther haffuer thet giort oc forschreffuet fra Wittenberg offuer then gandsche Christendom.

Meget andet deris gæckerii gaar ieg forbi huorudaff the kunne bemerckis udi mange andre støcker at bruge oc handle the ting som haffuer huercken 15 grund eller exempell udi noghen hellige schriff.

Thermed forsuffe oc bedrage the eenfoldige menischers Conscientzer at the summelig berøre en Christen troesbekiendelse, oc meget tale om then hellige trefoldighedtz trenne personer, udi en sand 20 guddoms natur, om faderen som formedelst sin søn haffuer frelst oc igienløst werden, oc om then helligaand som møgit haffuer giort oc schaffet formedelst the hellige Apostle, oc andre mange artickle, ligerwiis som wi fordømte theris gandsche tro oc 25 [31] lærdom, eller icke wiste at Arrianer gjorde eet med then Christen kircke i mange fleere støcker, end Lutheraner nu giøre, desligeste Donatister oc Manicheer men waare thog kiettere.

Oc naar wi enten udi wor troes bekendelse eller 30 udi anden merkelig handell, berøre nogre retsindige støcker lærdom, tha robe the arme gecke oc sige,

her giøre the nu et med wor lærdom, ligerwiis som
wi effterfulde thennom oc icke the os, wor kircke
er noget nær femten hundred aar gammel, oc theris
saa icke endnu sexten aar oc end schulle wi haffue
5 behoff at følge theris kircke.

Betencher fordi at hues retsindig lærdom the haff-
ue, hannum haffue the uddraget aff wor kirckis bø-
ger men then uretsindige aff gamle fordømde kietteri.

Et styche reppe the altid, huor udaff the seg saare
10 berømme oc sige huor the haffue allene fundet paa
thenne ny lærdom, at salighed schall begæris oc
bædis aff Christo, ligerwiis som wi begerede salig-
hed aff helgen, belede, præster, muncke eller noget
andet mennische.

15 Naar syndigt mennische begynder at hade sine
synder, men kand tha icke strax synden offuergiffue,
om thet anseendis sin uverdighed, aff en børlig tucht
oc Christelige redsle, begær for seg et gudelig men-
nischis bøn at thet maatte komme till en ret oc sand
20 veder[32]kendelse, monne thet mennische begære
salighed aff anden end Christo? Ney i sandhed icke
aff noghen anden, men formedelst en anden. Saa er
thet ocsaa naar vi bede helgen bede for os, tha be-
gære wi icke salighed aff thennom men formedelst
25 thennom aff Christo.

Besinder fremdelis at naar the sige for huad sag
the afflegge messer, dags tider, sang oc anden Gudtz
tieniste tha tale the om these ting saa hanlige, som
ingen haffde eller kunne thennom noghen tid ret-
30 telige oc gudelige bruge eller ligerwis som gode oc
salige ting schulle for onde folckis synder schyld
affleggis aldelis oc icke heller forbedris.

Skall en ting strax forstørris at mange samme ting misbruger, tha bør theris Evangelium først forstørris under huilchet, oc udaff hues orsage nu læris mange falsche lerdomme, oc mange føre et schammeligt oc syndigt leffnet, ther Lutheraner ocsaa mange till- 5 staa oc icke kunne negte om the en gierne wilde, oc thet scheer fordi at i thenne tid rædis huerken Gud eller mennischen, siden en børlig straff er kommen udi foragt aff thenne ny friihed, ther alting giør sommeligt, som liffuet løster, oc legomet er et got 10 behaff, Disligeste schall uret icke rettis, tha schulle mand oc forstørre all øffrighed fordi at gandsche mange misbruge theris magt till girrighed, roff oc tyrannii oc med faa ord huad kand tha bliffue ufor- størret blant [33] disse iorderigis ting naar ingen 15 ting findis nu at were wed sine rette oc børlige will- kaar,

Men the ansee oc agte dog møget then werslige magt oc øffrighed som haffuer suerd paa Gudtz vegne till at straffe the onde oc bescherme the gode, 20 thet er som the mene till at straffe thet menige klerckerii, som er ont, oc bescherme the luthersche predickanter som ere gode, men naar the dommere haffue oc saa suerd paa Gudtz vegne som thennom dømme oc straffe for kiettere oc affschaarne menni- 25 scher som er then ypperste keysere magt oc andre mange Christne fursters, hui ere the tha thennom icke lydige? Her suare the till oc sige at mand schall mere lyde Gud end mennischen, Oc naar the well wide at werslige første icke dømme udi nogre han- 30 dell, uden allene then som er udvortelig udi en verslige regimente ther med siell oc samvittighed haffuer

intet at schaffe oc at then menige Christen troes handell haffuer fordi andre dommere, som er then geistlig magt hueß dom keyserlig oc anden verslig magt nu samtøcker oc effterfølger, naar the med børlig pine
5 straffe disse ny prædickantere oc handlere, icke alene for ketterii, men offuer alt for mytterii oc oprør.

Naar the thette well vide som sagt er tha giffue the en ny mening paa then lydelse wi ere versens magt [34] pligtige y theris dom oc ret oc sige at the
10 luthersche furster ere allene retsindige furster, fordi the ere then Evangelische handell trøstige oc biistandige.

Men huem haffuer giort the luthersche furster saa vise uden predickanterne som nu klagis at være
15 schyldige oc schulle fordi icke betroes, naar the maa icke bode være dommere oc sagsøgere.

Oc naar Paffuelig oc Bispelig magt er saa aff Gud hui bekiende tha predikanterne icke samme magt? The suare oc sige at prelaternis magt er aandelige
20 saa vell som theris embed er aandeligt, oc haffuer fordi et aandeligt suerd, som er Gudtz ord.

Men naar vi sige at the ere fordømte med samme suerd, oc befalede udi Sathans hender oc magt, tha suare the thet være giort, uforbrutt oc uforschyldt,
25 fordi som the sige thet er giort mod schriffte oc schell, oc naar vi tha søge samme schriffters mening, mod huilche the sige sig at være fordømde, tha vele the thennom schulle forstaaes, effter theris udlegge oc bescheede, oc vele vere ther udi betroede dog
30 ath the udi merckelig støcke handell ere saare tue-drechtige mellem seg sellffue, oc kunne huerken forligis om schriffte eller schiell, Saa vele the paa

thet sidste i slig mening bruge then gandsche handell, at inghen schriff schall dugge uden effter theris mening oc inghen øffrighed schall lydis oc ansees uden hun samtøcker medt thennom, oc ere theris handell villig oc trøstig. [35]

Ther schall icke (sige de) lydis nogen øffrighed uden then som bruger sin magt effter schriffdens bud oc befaling, men schrifften at udlegge hør os till oc inghen anden, naar vi haffue schriffdens mening oc ingen anden, men om thette er rett Christeligt schell, eller et weldigt tyranii giffuer ieg at betencke oc besinde alle fromme læsere.

The sige sig at bekende all obenbare øffrighed, udi alle støcke som icke trenge till noghen ugudelighed, men huad ugudelighed er dog thet, nogre besynderlige dage att icke giøre natword (som Christet folck icke pleye om faste dage) oc besynderlig aff thennom som thet giøre kunde, icke allene uden schade, men bode liff oc siell storlig till gaffn. Huad ugudelighed er oc thet at siunge Gud loff udi tempell eller at læse kirkens dagstider? thet læses (sige the) aff girrighed oc allene med munden oc icke aff hiertens grund, men thet scheer icke aff alle, fordi mange siunge oc læse bode med mund oc hierte, oc findis end nogre som thet icke giør, tha schulde the paamindis, ath et mundelig loff foruden willighed oc hiertens grund er Gud ubehaffueligt, Saa schulle the oc paamindis at the icke ansee girrighedt, men mennischens gaffn oc forbedring, endog en arbeider er dog sin løn werd udi slig tieniste, then som al- teret tien udi noger maade, tha er thet børligt at hand ocsaa leffuer aff alterens rente.

Men her till suare the Luthersche oc sige at presterne leff[36]ue icke nu allene aff alterens rente, men the prale oc offuerflødige tære aff samme kirkens rente. Offuerflødighed oc prall schall fordi for-
5 bedris oc præstedømmet inghenlunde forderffuis.

Jeg troer the siunge neppelig aff hiertet alle som qvæde oc siunge y then Luthersche kircke, ther mange aff theris eget besorne seelschaff allerede besinde, oc kieedis fordi saare wed then ny qvædschaff
10 som the haffue i theris tempell, naar the formercke therudaff rob oc schraal wære forøget, men ingen gudelighedt wære formerit.

Desligest huesß praal leckerhedt homodt oc løsachtighed som findis hosß predickantere oc andre Luthersche folch giøris icke behoff at her beschriffue,
15 naar handelen haffuer vidnisbiurd aff sine egne gierninger, ther tale med større krafft end enten haand eller tunge giøre kand, Saa kunne i well besinde ærlige mend at hues mennischelig brøst som findis
20 hosß then gamle Christen kircke, hun findis ocsaa hosß disse ny kircker med mange werre willkaar, huorfor wi aff støre tillbørlighed maa esche aff thennom then fuldsom hellighed ther the esche aff os oc then samme gudelighed begære udi thennom,
25 ther the nu begære udi os.

Framdelis haffue i at besinde udi predickanterne et kødeligt, oc saare mennischeligt villkaar, oc er at the mø[37]get føghe seg hosß theris eget seelschaff oc then Luthersche almue, blandt huilchet
30 the intet tale uden thet som behaffuelig er, om prester oc muncke tale the uden all schonsell, en part thet som sant er, men ther iblant dog megen løgn.

Oc dog at theris samfund haffuer mange mandrabere, hoerkarle, aagerkarle, meenedere, lackere, klaffere, røffuere, søtiuffue, forborgede, daablere oc dranckere, oc fleere andre landtzforderffuere, med mytterii oc oprør, ther wersens loff fordømmer saa 5 well som Gudtz ord, thennom straffe the dog intett fordi hos thennom er nu inghen syndestraft, huar the ellers kunde seg wocte at foget oc bødell offuerkomme thennom icke.

Therudaff giøris the hellig oc gode, oc agtis derfore Evangelische, at the aff klerckehad ere predikanterne trøstige oc bistanlige, oc at the under Christi forschyelling kunde schiule theris syndige oc fule handell, foruden all bod oc bedring.

Oc huor the saa begynte at tale mod huesß misbrug synd oc mishandell ther findis iblandt the Luthersche samfund som the nu giøre mod Christen kirckis klerckerii, mange Christen furster, land oc riige som thenne ny handell icke falder till sinde, tha schulle the neppelig faa slig søgning oc tillfald 20 som the nu haffue.

Wele the oc sige wære uschellige giort, at fordømme theris gandsche samfund fordi at the haffuer blant sine [38] bekendere mange schalcke, hui fordømme tha the then menige Christen kircke for samme sag? Dog at then Christen kircke haffuer noghet bedre willkaar till sine syndere, fordi hun haffuer udi sit samfund syndtz forladelse, naar kietterlige samfund thet icke haffue, blant huilche ehur well ther leffuis, tha leffuis ther dog ilde, saa schadelig en ting er thet at wære udelucht fra Christi lemmers samfund, Oc y huore the wele sige at the 30

ere icke kettere, som Arrianer oc sagde, oc alle andre kiettere pleye at sige, The holdis dog derforre icke aff meg allene, men aff then menige Christen kirke ther nu er oc wærit haffuer mere end i fiorten hundredret aar.

Oc huor then dom vor meg offuergangen, ther thennom dømmer at wære kiettere, tha vor ieg saare ilde tillfredtz med min Conscientze, oc helst fordi at udi samme dom haffue wærit saa mange hellige oc drabelige mend, Martyres oc Confessores, saa mange Christne raad oc store scholer, huilchen dom saa mange Christne land oc stæder oc gudfryctige Herrer oc førster bode bekiende oc samtycke.

At sige thennom imod er icke at sige nogre menischer imod, men Gudtz klare sandhed, naar the udi samme dom ere bestandige aff alle børilige willkaar, thet er aff schriff oc schiell, hellighed oc gudelighed, i mange maade raadde oc regerede aff G[udtz] aandtze sandhedtz rette widnisbiurd. [39]

Besinder framdelis huor theris gandsche handell findis udi schiiff oc møghen modsagn, huilchet onde willkaar tha burde at oplade mange blinde øghen som huerken wele eller kunne see.

The sige seg at predicke oc lære thet hellige Evangelium udi en retsindig mening, uden all willt oc inghen mand till schade, nød, trang eller noget forfang, the sige disligest ath the lade seg nøge med en ringe sold, oc ere fordi icke saa girrige som the gamle prester waare, huore then phariseus sagde om then obenbare synder.

Medt thet allerførste sagde the at prester oc predickantere schulle icke haffue meer till ophold end

simpell klæde oc føde, men siden haffue the lært at
 qvæde en anden wiise, oc giøre fordi en Contract
 paa en besynderlig sum, oc ther paa begiere forva-
 ring med breff oc segell, fordi the wele wære theris
 sold wisse.

Thet andet kirckens prester oc tienere finge udi
 smaa penninge oc huide tall, kallidis girrighedt, men
 at predickanterne faa dobbelt saamøget udi heele
 summe, the kaldis icke girrighedt, At gamle Chri-
 stendoms prester lade seg offre udi tempell oc till ¹⁰
 altere effter Christet folckis gamle seed kaldis et
 trøglerii, men at predickanterne [40] oc the luther-
 sche prester haffue kemmenere oc rentemestere som
 heele summe andtvorde thennom till hande, thet
 er en børlig herlighed som sømmer then Evangeli- ¹⁵
 sche fattigdom.

The wele giøre os wise at the ere icke girrige
 fordi at the laste wor girrighed, men thersom borge-
 master oc raad udi the Luthersche steder wele giffue ²⁰
 huer predickant aarlige 2 hundrede gylden, huesß
 the thennom icke tage, men aldellis forsage, tha maa
 wi tro at the ere icke girrige, men lade seg nøye
 med en ringe sold. Jeg siger thet ieg meen, taar noget
 raad udgiffue sliig en sum eller større, well findis
 the eblant predickanterne som sliig en sum taare ²⁵
 hende.

Men nar the sige at the inghen nøde eller treng
 med noghen offuerwold, huem kand thet høre uden
 latter oc gammen? Monne ther icke wære nød oc
 trang, huor Canicker oc prester iagis fra altere, rente, ³⁰
 huusß, hiem oc fra all theris wellferdt? Eller huor
 muncke driffuis aff theris kloster, leen oc rente be-

røffuis fra Bisper oc Abbeder, Borgemester oc raad
affsettis, eller oc pladt forjagis, mod herrer oc fur-
ster giøris forbaand oc besuering? Er slig handell icke
nød oc trang, huem haffuer tha noghen tid hørt aff
5 nød oc trang. [41]

Wele the oc sige at the haffue inghen slaget ihiell
tha er thet icke theris ære, naar thet er scheid aff
the erlige mendtz gode willkaar som i mange maade
wiget haffue theris børilige ret, hues the thet icke
10 giørt haffde schulde wi lenge siden seet en blodig
handell. Søtiuffue oc strattrøffuere slaa icke heller
ihiell, uden noghen stander thennom emod, oc dog
at the haffue endnu ingen slaget ihiell, med hand-
lige waaben, men huesß the haffue tha giort met
15 blodige tunges udi raad oc tillschynde klagis paa
mange steder gandsche haardelige, oc will hereffter
klagis i mange aar, oc i sandhed huor herrene oc
fyrstene haffde magten icke wiisligere brughet end
the aff onde raad ere tillschyndte, tha schulde wer-
20 den wære fuld aff ønckelig sorrig oc klage.

Thet er icke noghen Evangelische dygt at arge
paa then som icke arger paa hannom, men thet er
en grum synd oc en uchristelige gierning, Men at
wederlegge ont med gott, ugierning med wellgier-
25 ning, thet er ett retsindigt Evangelium, bode lært
oc beviist aff alle fremfarne Jesu Christi retsindige
disciple oc lemmijr.

Er thet icke at nøde oc trenge naar the saa sige, uden
thu søger till wor predicken oc predicker os icke
30 emod [42] tha schalt thu icke nyde din rente, uden
thu siger then dansche messe, oc schiffter Sacramen-
tet under begge fatzuner tha schalt thu wige fra huus

oc hiem, fra soghn oc len oc all thin welferd, oc naar thu end thet giør, tha wele end da mange aff Lutheranerne sige at thu schiffter icke andet blant folchet end viin oc brød.

Her bekiender ieg endnu som tillforn at ieg i 5
 thenne underwiisning icke kiffuer med nogre her-
 rer, furster, ther ieg altid will (som meg bør) ansee
 met all tucht, ære, tieniste oc hørsomme i alle the
 støcker som min Conscientze icke forarge till Gudtz
 fortørnelse, Men ieg kiffuer med nogre landtz for- 10
 derffuere, Luthersche predickantere, som i thenne
 ugudelige handell misbruge gode fyrsters enfoldige
 mening med vrang oc ugudelig undervisning, modt
 thennom handler ieg paa Gudtz oc then hellige kir-
 ckis vegne, men mod Herrer oc fyrster pladt intet. 15

Udi mange støcker er Luther sellff meer fordriff-
 uelig end the Luthersche predickantere ere, hand
 haffuer icke taget billede aff tempell, icke forbiuder
 hand heller noger prest at sige messe, icke heller 20
 nøder hand noger mennische till at berettis paa then
 ny maanering, icke fordriffuer hand heller Canicker
 fra rente oc tieniste icke forjager hand heller muncke
 aff Closter med velde oc magt. Vi begære (siger hand)
 at teckis fursterne, Icke negter [43] hand heller Jesu
 Christi sande legome oc blod at vere udi alterens 25
 Sacramente, icke siger hand heller at then Romere
 kirke haffuer nogen tid faret villd udi en ret salig-
 hedtz lærdom, fordi hand tillstaar at then Romere
 kircke haffuer oc bekender the rette Gudtz bud,
 then rette Christen tro, haffuer sande Sacrament, ret 30
 sandt prestedømme oc et sandt Jesu Christi legome
 udi messen, oc mod vederdøbere schriffuer hand

saa, vi tillstaa møget got som er under Paffuedommet være kommet till os, oc besynderlig en sand hellig schriff, eet sandt dob, sande nøgle till syndtz forladelse, et sandt predicke embede, oc en sand
5 hellighedtz underviisning.

Men effterdi Luther sellff siger, vi begære at tec-
kis fyrsterne, hui berøffue the Lutheraner mange aff
the tempell som fursterne haffuer opbygt oc merc-
kelige begaffuet? The suare oc sige at naar fursterne
10 thet biude som ugudeligt er, tha schulle the for-
smaaes, men huad kalde samme Lutheraner ugude-
ligt? Alt thet thennom er imod oc under øghen oc
theris handell icke bestandigt kalde the ugudeligt,
udi en besynderlig ugudelighedtz mening, effter
15 theris eghet sigelse som taler huerken med schriff
eller schiell, at the seg fordi berømme aff noger taal-
modighed er et forblommet schrømp oc et sandt
geckerrii, oc fordi ligerwis som the haffue en løs han-
dell, saa haffue the oc en løsß tale oc løse ord. [44.]

20 Nogre aff predickanterne sige meg thet paa at ieg
for noger aar haffuer lært oc predicket thet samme
som the nu predicke oc lære, fordi ieg lastede mis-
handell oc misbrug som findis udi Christendoms
handell verslig oc geistlig, oc undervise mange udi
25 huad mening the schulle faste, bede, gaa i Closter,
holde Closterleffnet, gjøre allmyste gierninger, oc
bruge Christelige med ceremonier alle siunlige oc
legomlige ting ther mange vitterlig er.

Men huor har ieg noghen tid lært messen at vere
30 et vederstyggeligt affgudii eller tillraad at nedbryde
altere, kircker eller Closter eller sagt alterens Sacra-
ment icke være andet end viin oc brød.

Eller huor haffuer ieg sagt at schrifftemaal er huerken nøtteligt eller aff nød, eller huem haffuer thet nogen tid hørt meg udaff, at gode gierninger ansees intet till mennischens salighedt, oc onde gierninger icke heller till mennischens fordømmelse. 5

Eller huor haffuer ieg sagt at alle Ceremonier maa oc schulle forkastis eller oc alle Biscopelige sæt oc schick at være Gudtz ord modstandige? Ansees alle the ting for ceremonier som brugis oc handlis med udvortis tegn oc schulle fordi affleggis, tha 10 schall ocsaa daab affleggis. [45]

Hues ieg haffuer nogen tid talet eller schreffuett om legomlige ceremonier, tha haffuer ieg lastet misbrug, mishandell, oc vrange salighedtz oc retferdigheds meninger, udi samme ceremoniers brug, ther 15 ieg villde fordi haffue forbedret oc reformeret, ceremonierne ther offuer under syn rette mening uforvandlede.

Then som laster nogre billeder fordi the ere giorde aff løsactige hoffueder, med forfengelige smyche, 20 oc haffue meere fatzun effter en staalt landtzknecht eller en daarlig iomfru, end effter en erlig mand, en høffuisch matrone eller pige, ther kunne som børligt er mere røre folck till rene oc høffuische tancker, end till ureene oc uhøffuische, icke biuder hand for- 25 dii at alle billede schulle bæris fordi aff tempelet oc brendis, undertagne the billede som aff guld eller sølff ere giorde, ther the heller gæmme end brende, men hand giffuer tillkiende hues brøst ther schall forbedris udi thet Christelige brug som er belede, Om 30 ther findis noger brøst udi en finger eller taa, icke schall mand fordi affhugge hand eller fod, ey heller

forderffue thet gandsche legome, men last, meen, oc brøst schall mand rode bod med møielige willkaar, then gandsche krop theroffuer dog uforderffuet.

Men disse lutersche predikantere haffue en anden
5 mening naar the wele for nogre faa schrømteris schyld
(huorthane [46] the sellff ere oc været haffue) som
findis iblandt prester oc muncke, forderffue alle pre-
ster oc muncke oc therfor ødelegge ceremonier, at
nogle ere komne i mishandell oc misbrug, men huis
10 vi slig mishandell samtøcke tha kommer ther fald
paa mange ting, ther verden kand saare ilde ombære,
last oc brøst schulle fordi reformeris gode oc Chri-
stelige schick ther offuer uschamferede.

Framdelis schulle i besinde oc offuer veye huad
15 bestand the haffue aff schriff t oc schiel, naar the
stundum sige at Christendommen haffuer faret vild
i try hundred aar, stundum i fire hundred eller fem,
stundum i tusinde, stundum i tretten eller fiorten
hundred aar, oc stundum saare lenge, mand veed tha
20 icke grandt huor lenge, oc under dess siige the at
alle Gudtz hellgen haffue været bestedde udi en le-
gomlig groffhed, ther icke kunne noghen tid forstaa
Gudtz rette handell oc sandhed, naar then hellige
schriff icke understaais uden formedelst Christi
25 aand, ther the saa negte udi helgen, at the pladt for-
dømme thennom till hellffuedis pine om the thet
aff hiertet mente som the schreffuet oc lert haffue.

Men then rette Christen kircke haffuer dog en
anden mening om samme helgen, oc fordi troer ieg
30 [47] med henne at then som siger Hieronimum,
Augustinum, Crysostomum, Ambrosium, Gregori-
um, Bernhardum oc andre fleere theris lige, saa haffue

været udi legomlige groffhed at the viste pladt intet aff Gudtz handell oc sandhed, hand forstaar seg huercken paa schriffte eller sandhed, schiell eller hellighed.

Stundum sige predikanterne at the tale icke andet 5
 end gott om hellgen, naar the formercke at helgens foragt fallder then menige mandt icke till sinde, men huad giøre the dog andet end foragte helgen, naar the alle helgens lerdøm, schriffte oc brug som then-
 nom ere emod kalde allsom størst affgudii, spot, 10
 Christi hoffmodt oc haanhed, som er indført effter deris mening, emod all hellig schriffte, som er besynderlig om fasten der dog vor till i Originis tid, om sang oc læsning i kirker oc tempell, ther ere dog
 ældere i then hellige kircke, end enten Ambrosius 15
 eller Augustinus, om messins offer oc alterens Sacrament, om helgens paakald, om beledede i tempell, ther Gregorius icke fordømmer, oc Hieronimus sloo seg for sit bryst hos thet hellige korses beledede, om
 mennischens frii villkaar, om closterleffnet, om me- 20
 gen anden Christelig handell, Naar predikanterne desse ting fordømme, huad giøre the andet end oc for[48]dømme samme helghen som alle desse ting haffue bode lært oc brugt for en gudelig handell, Huor the haffde lært et oc brugt et andet, tha motte 25
 vi tuile med got schiell, men nu finder thet seg anderledis, fordi thet samme the lerdøm haffue the brugt oc lerdøms brug vaar theris gandsche leffnet.

Et besynderligt støcke schalched haffuer nogre predickantere for snimen paa funden, the besinde 30
 at en salighedtz handell bør at vere bestandig aff spaadøm oc prophetier, oc fordi velle the nu giøre

then menige simpell mand viis at theris handel er oc bestandig aff prophetelige forsaffn oc sige fordi at S. Paulus saa talet haffuer om framfarne helgen, ther thet schulde bryde som desse nu bedre. Saa
5 taler S. Paulus udi Apostlers gierninger 20. cap. Jeg visselig veed, siger hand, at effter min bortgang schulle indgaa blandt eder suare ulffue, ther icke schulle spare hiorden, oc udaff eder sellffue schulde nogre mend opstaa ther schulle tale vrang lerdom
10 till at bedrage disciple effter seg. Besinder nu erlige mend disse S. Pauli ord, oc offuer veier thennom scharpelige som mange ere scharpsindige blandt eder, oc tha schulle i formercke huad heller samme ord ere os anrørendis, som thet tro oc holde ther
15 kir[49]ken haffuer troet oc holdet for os noget nær i femten hundrede aar, eller oc thennom som nu medt slig ny lærdom opvecke the store bulder som nu alting forstørre, oc er et vist forspring till then store Ante Christi tillkomme.

20 Thet som Christus siger hos Mattheum udi thet 24 cap. vele the oc seg till bestand være en prophetelig forsaffn, Seer nøye till (sagde Christus) at ingen bedrage eder fordi mange schulle komme i mit naffn, sigendis ieg er Christus, oc the schulle mange for-
25 lede oc mange falsche propheter schulle opstaa oc the schulle mange bedrage.

Monne icke disse ord børligere udleggis om thennom end os? Huem haffuer noghen tid hørt en ubludere lignelse, end then er som Luther paa et sted
30 gjør huor hand ligner seg oc sin gandsche sag med Christo, oc sine discipler oc predickanter med the hellige Apostle, Ther till med ere samme ord ud-

leggelig effter tidtz oc folckis leylighed oc schulle
 fordi besindis aff handell, frucht oc forbedring, ther
 ere visse tegn till alle falsche prophets kundschaff,
 ligerviis som oc the ord Paulus schriffuer till the
 Tessalonicker udi andet breff oc andet capitell [50] 5
 saa sigendis. Vi bede eder at i icke snarlige røris fra
 eders mening, ey hellerforschreckis, thi Herren
 kommer icke uden tillforn kommer et affald, oc
 tillforn vorder obenbaret thet syndige mennische,
 en fortabt søn, som er en modstandere, oc ophøyer 10
 seg offuer alt thet som kaldis Gudt, Men huem er
 thenne syndige mand oc fortabte søn? then Romere
 Bisp vele the sige, Men samme Romere Bisp oc alle
 Gudtz framfarne helgen [ere] dog en anden glose paa
 samme ord ther pladt giør Luthers glose till intet 15
 oc hellst fordi hand tillstaar at 46 the første oc sam-
 felte Romere Bisper vore alle hellige oc gode mend,
 retsindige Jesu Christi stattholdere, oc effter then-
 nom mange andre, oc kand fordi samme glose ingen-
 lunde høre till thet Romere sæde, meer end till et 20
 andet herresæde ther stundum haffuer gode herschaff
 oc stundum onde, Icke haffue heller Romere Bisper
 holdet seg for andet end Jesu Christi tienere, oc
 bland Christet folck hans statholdere, oc haffue be-
 kient all versens salighed oc frelse at være udaff han- 25
 nom, ligerviis som aff en mechtig oc veldig Gud ther
 med en krafftig seyer haffuer drebt døden, oc udi
 hans sted som en liffachtig Gud opreist thet ævige
 liff, Jesu Christi guddom haffuer aldrig nogen Ro-
 mere Bisp anfichtet [51] som mange Antechristi 30
 giort haffuer oc then store schall ydermeere giøre
 naar hand vorder kommendis.

Icke er thet heller effter S. Pauli mening paa thett sted at være en Ante Christ som er Christi modstandere, om noger seg forseer mod hannom medt nogen synd, men at anfichte hans guddoms ære oc
5 vele ansees i hans sted for en frellsere ther aff sin eghen krafft schaffer mennischen sine bekendere en evig salighed oc vellferd, till huilche ting bode then Romere Bisp oc alle Christne mennischer bekiende Jesum Christum allene aff sin himmelsche faders
10 befaling at være en retsindig oc en gunstig schaffere.

Thernest kaste [the] os for næsen thet som Paulus schriffuer om thennom som schulle komme at forbiude gifftermaal, oc forbiude madbrug, men thet
1. Tim. 4
15 som Paulus ther siger er thennom anrørendis, som aldellis fordømme all ecteschab ligerviis som then handell ther vaar naturlige fuull oc ureen, thennom fordømmer oc then menige Christen kircke, huordane nogre kiettere været haffue i gammel tid.

Om noger mand tager først en hustru oc siden
20 en anden, mon hans ætteschaff icke rettelig fordømmis? fordømde icke S. Paulus thet gifftermaal, udi huilchet en haffde taget sin stiffmoder till sin hustru? fordømde icke oc Johan[52]nes Baptista Herodis kongis gifftermaal ther haffde sin broders hustru?
25 Then som fordi dømmet till onde nogre besynnerlige gifftermaal, ther fattis mange børilige villkaar, hand fordømmer icke gifftermaal udi seg sellff, men onde folch som gifftermaal icke rettelig bruge.

Thi forbiuder icke kircken gifftermaall uden thennom som thet haffue forsooret, kunde the siden icke
30 leffue kyschelig, tha maa the begræde enten theris ubesindighed eller theris schrøbelighed, kirckens

magt kunde the huerken fordømme eller foragte met noget Christeligt schiell, oc thersom the ville sterckelige anfichte presters ugiffte, tha schulle the bevise medt schriff oc schiell, at inghen nogen tid maatte gifftermaal forsuerie, eller bleff thet en tid forsoret tha burde thet icke at holdis. Naar slig bevisning føris i rette, tha faa vi ende paa sagen. 5

Framdelis bære the os fore S. Johannis ord som schriffuis 1. Johan. 2. ther saa lyde, Mine børn, then siiste tid er kommen, oc som i haffue hørt at Ante Christen schall komme, tha ere nu mange bleffne Ante Christer, The ere fra os udgangne, men the hørde icke till vort slag the haffde vell bleffuet hos os. 10

[53] Desse ord vele the være sagde till Lutheraner om os, thet er om then menige Christen kircke ther vi effter følge, oc the besinde icke arme mend at vi met meget større schiell maa føre thennom samme ord under øghen, naar theris gandsche handell er en Antechristelig handell oc the ere udgangne fra os oc icke wi fra thennom, fordi vi aldrig waare udi theris samfund, men the haffue været udi vort. 15 20

Samme ord sigis fordii udi raadtzviis till then hellig Christen kircke om kietterlig handell huor fore vi os vocte schulle, desligest thet som staar i samme sendebreff oc 4 cap. Mine allerkieriste i schulle icke haffue huer aand betroett men prøffuer oc grand-scher om aandene ere aff Gud, fordi at udi verden ere mange falsche propheter udgangne, sigis ocsaa till then hellige kircke om alle kietterii huad heller the ere under salighedtz schin udropte, eller oc schulle her effter udrobis, fordi alle kietterlige handell siunis at haffue Gudtz handels fatzun men haffuer dog icke. 25 30

Saa vele the oc føre os under øghen then prophete som S. Petrus schriffuer udi sit andet sendebreff oc andet capitell, ther saa lyder, Ther vore oc falsche propheter blant folchet, ligerviis som oc schulle
5 bliffue blandt eder falsche lærere, ther hemelige schulle indføre fordømmelige secter, [54] huem disse ord ere anrørendis maa et redeligt oc Christeligt schiell dømme paa, Then menige Christen kircke som vi effterfølge ere the pladt intet anrørendis,
10 alle forderffuelige Secter ere henne frafaldne oc en part grundelig ødelagde, men hun bliffuer altid bestandig effter ævig fremdrecht, ther hun hafft haffuer fra the hellige Apostolorum tid oc indtill versins sidste dage.

15 Slige prophetier oc andre fleere vele the aff en ret kietterlig art bruge till deris handels bestand, men dog falschelige, huorledis the ocsaa bruge andre mange schriff seg sellfue paa thet sidste dog till forargelse oc fordømmelse som S. Petrus sagt haffuer.

20 Besinder fremdeelis at naar the formerckis i formøgen modsaffn oc tuedracht, tha vele the thet forblomme med huesß tuedracht i gammel tid veret haffuer, bode mellom the hellige Apostle oc andre mange lærere, men thet vill tha icke rime seg, the
25 hellige Apostle vaare aldrig tuedrectige udi troens lerdøm, thet som Augustinus siger, at S. Petrus vaar vild udi troen, oc vaar fordi straffet aff Sancto Paulo er icke rettelig sagt, dog at mange derudi effterfølge Augustini mening, emod S. Hieronimum.

30 Icke er thet heller ens med the gamle forfædris adschillige meninger oc medt the Luthersche predikanters tue[55]dracht, Ther sees igiennom fingre

med Origine oc Cypriano at the om nogre støcke lærdom disputerede aff uklare schriffter paa huilche ther vaar icke endda nogett endelige sagt aff menige Christendoms raad, for samme sag sees ocsaa igien-
 nom fingre med Crysostomo oc Ambrosio, Hiero- 5
 nimo, Augustino, oc andre fleere, at paa the lerdome som the modsagde huer andre vaar icke endelig giort noghen affsaffn i then hellige kircke. Ther till med fortrøcke the seg icke udi noger mening met et stragt sind men vaare altid offuerbødige till at vige 10
 fra theris mening for menig Christendoms raad oc affsaffn oc andre vise mendtz undervisning, huilchet Lutheraner vele ingen lunde giøre, naar the achte huercken raad eller onderschede enten paa schriff eller lerdome, uden then som er dichtet oc samtøcht 15
 aff theris eget selschaff oc samfund ther vor herre haffuer dog nu saa adschildt aff sin retferdig dom, os alle till advorsell, at the haffue icke møget mindre tuedracht mellom seg sellffue end med os.

Wele the oc sige at theris tuedracht ere icke aff 20
 the slag lærdom som ere vor salighed anrørendis, tha formoder ieg at thet ene støcke om alterens Sacrament er vor Salighed aldellis anrørendis, huor udi the ere fordømmelige tuedrechtige, paa thet ieg schall icke fortellie andre [56] mange icke mindre 25
 vor salighed anrørendis end the artickle som ere grund oc fundament udi then gandsche schriff oc ere ingenlunde aff thet slag udi huilche huer maa følge sit besynderlige sind oc sententze, tyche oc mening. 30

Besinder fordi erlige mend om thet er en ret salighedtz tryghedt at forbinde seg udi tro oc lerdome

till thet samfund som er en menge oc en forblending
aff saa mange løse sijnd oc hoffuet huercken bestan-
dige aff dygdt eller retsindighedt, kierlighedt eller
fromhedt, oc ther agter huercken schriffte eller schiell,
5 uden effter theris vildige tycke, ther ocsaa spottelig
foragter alle gamble helgen som haffuer plandt
med lærdom oc exempell huisß troe Christendom-
men er bestandig udi noget nær i femten hundred
aar, huilche helgen som raadde oc regerede aff Gudtz
10 aand, huortill all verden som haffuer været retsindig
er os et fast vidnesbiurdt.

Oc fordi at disse ny predikantere lære oc tractere
mest en legomlig handell, legomlige mennischer
till et got behaff, tha kunne the icke fordrage nogen
15 legoms tuang, ther Christet folch pleyer at bruge
for en synde straff, tha laste oc spotte the altid then
hellige kirckis faste [57] oc læsning oc haffue then-
nom aldellis forraad huor theris handel brugis.

The vele sige at en sand bøn kand aff mennischen
20 icke biudis som hun er icke heller i mennischens
magt, huad tha? icke biuder kircken noghen bøn
med saadant villkaar. Men the ting som høre till en
aandelige bøn om hun schall teckis Gud, foresette
os kirckens forstandere, blant huilche disse tre be-
25 synderlige ting faste, allmisse, oc mundelige bønner
till thet som aandeligt er oc giffuet aff Gud tilschynde
the med raad oc formaning.

Wele the oc sige, huorfore biuder Bisper thet
som the hellige Apostle haffue icke buddet, tha
30 schulle the viide at udi the hellige Apostolorum tiid
vore Christet folch saa inderlig aff hiertet gudelige
till at bevare then naade the anammet haffde medt

syndtz forladelse at theris gandsche leffnet vaar icke andet end en daglig strengthed udi faste, mischundelige gierninger oc gudelige bøner, till huilchet thennom rørde schriff, schiell, Apostelige exempell oc et retsindig syndehad. 5

Oc fordi wor ladhed oc leckerhed ville theris strengthed icke effter følge medt en god oc from villie [58] tha haffde vi grime behoff ther os schulle tuinge fra synd oc syndige orsager, till huilchet vi schulle aff tilbørlighed ellers wæret redebon aff en from villighed oc villig fromhed. 10

Jeg wisselige troer at huor the hellige Apostele leffde i thenne syndige oc forgifftige tiid oc forfore wort daglig fraadseri i sandhed oc vor druckenschaff, ther os giffue orsag till mange hednische gierninger, 15 tha schulde the trenge vort syndige leffnet oc uchri-stelige handell medt møget strengere villkaar end nogre Paffuer eller Bisper nogher tiid giort haffuer.

Ingen ting er meer retferdig end at tuinge oc trenge vor synd oc udygdt, icke under nogen retferdigheds 20 mening, men till en sand vederkiendilse ther bær vidnisbiurt om et retsindig syndehad oc en sand G[udtz] græmmelse oc besynderlig naar vi lader huerken dygt eller ære tuinge os sellff.

Ere vi icke end ther udaff gode oc fromme, tha 25 beredis vi tha i saa maade till thet som er got oc fromt oc under dess forhindris udi os møget ont thet vor villkaar schulle ellers saare forarge.

Thet er altid en hellig trengsell oc en salig be- [59]suæring som os kand paaminde till dygd oc ære, 30 oc udi oß forhindre synd oc udygd, udi huilchen mening alle retsindige Prelaters bud ere sette oc

schickede, thet er at thet schall desß mindre syndis emod Gud.

Besinder fremdelis at i huor the haffue møget uchristelige handlet med messen, ville the dog sige
5 at the haffue icke messen forød men forbedret. Haffue the icke forød messen, hui haffuer the tha schreffuet saa mange bøger om messens gienkald oc afflegge, eller huad er thet for en messe som icke haffuer Jesu Christi legome oc blod? naar the disse ting tage fra
10 messen, wele the end da sige at the messen uschamfære, allene afflegge girrighed oc misbrug.

Monne the hellige Apostle nogen tid sagt messe foruden Jesu Christi legome oc blod? Att the icke haffde slige klæder, eller alle the ceremonier som
15 kircken nu bruger er well troeligt, men dog ere ceremonier icke tidsle udi Gudtz handell som nogre Lutheraner sige men aff the middell ting ther saa brugis for et erligt fatzun oc smykke, at the ocsaa haffue en aandelig merckelse, ther os schall røre till
20 diub oc merckelig grundelse paa the ting som amindelig merckis oc begaais udi then hellige messe.

Naar wor groffhed altid redebon till ont ther medt umagis oc bekumris, oc øffuis udi merckelige tanker, tha kand hun snarlige komme till sin eghen
25 bekiendelse, oc tha [60] begynde at hade oc forsmaa timelige oc forgengelige ting, elsche oc begære the himmelsche oc ævige ting, ther os allene kunde mette udi retferdighedtz oc salighedtz hunger oc tørst.

30 Aff inghen figurlig ting hente wi saa stor frucht till wor salighedtz forbedring, som aff the ther bemercke oc betegne os Jesum Christum, udi thet

piinachtelig fatzun, under huilchet hand med sin hellige død oc pine haffuer forløst all verden fra synd oc sorg. Huordanne the figurlige ting ere som brugis oc bevisis i then hellige messe, huor wi baade seer wore synder udi Jesu Christi død oc pine, oc wor retferdighed oc salighed udi hans hellige opstandelse oc himmelfart, alle tesse ting, betees figurlige i then hellige messes fatzun oc ceremonier. 5

Men naar theris forsæt stempler effter then handell som schall være gandtz ny, tha kand hand icke fordrage noget aff the gamble ceremonier oc huor wi haffde seet nogre bedre i theris sted tha maa komme, wi kunne dessnarere tro handelen være aff Gud men nu faa wi aldelis inghen forbedring. 10

Saa haffue the udaff lagt ceremonier (ther ere gudelighedtz tegn enddog the ere icke en sand gudelighed) at ther leffuis nu blandt mange saare ugudelige. Saadan the haffuer forachtet kirckens læsning, tiider oc bønner, tha [61] findis mange som intet bede, oc siden helgens bøn er kommen i spott oc foragt, tha findis mange som huercken bede Gud eller helgen. Desligest see wii huor thet gaar med faste oc legoms tuang, ther os merckelig noch biudis oc befalis bode aff schriffte oc schæll, at mange som kunde icke vell lide Lutheraner udi theris gandsche handell, giøre thog et med thennom udi fastebrøde, oc alldelis tiene legoms begæring, udi fraadtzerii, leckerhed, oc druckenschaft. 15 20 25

Saa meget haffuer dieffuelen bekommet med thet gandsche Lutherii, at haffuer hand icke end huer mand borte udi alle Lutersche willkaar, tha haffuer hand dog en stor part aff nogre besynderlige. 30

Somme falde et støcke till sinde oc somme et andet, oc tha helst naar samme støcker ere enten eet legomligt behaff eller en syndig orsag, huor under wii kunde schiule oc betecke the synder till huilche wi 5 ere mest redebon. Saa farlig en ting er kietterii, oc seerdelis naar thet haffuer handell, trøst oc biistand aff oprør oc mytterii. Blandt adelen findis mange, ther dog at the ere Lutheriid modstandige udi mange maade, Men kunde the dog indholde under thet 10 oprør noghet aff klerckeriitdz rente, thet giorde the gandsche gierne, oc mene kirckeroff ther med wære orsageligt, at thet haffuer et stort selschaff aff ret sind oc mening.

Mange Præster desligeste som tillforne lesde the- 15 ris tiider, enthen sielden eller nødigt, the læse nu pladt intet, [62] oc huor the haffde nogen merckelig forbedring, som then forsømmelse kunne scharffue, tha kunne end then brøst fordragis men nu see wii aldelis ingen forbedring. Ladhed oc leckerhed, selff- 20 vold oc vellyst oc anden kiødelig handell theris liige findis hos mange ther burde at leffue thet leffnet som waare gantz aandeligt. Oc i huad somhelst wære kand, wii tillforn nødigt giorde, ther udaff giøre wi nu enten pladt intet eller oc med en ond 25 villie, Fordi wele fraadtzere intet faste, dranckere intet spare, undersotte icke lyde, bønder oc almuge icke tiende oc andet møget.

Besynderlig fordi handelen (som y ere wise) [kien- 30 dis] aff sin frucht oc forbedring, oc tha schulle i nep- pelig finde en ther haffuer sine willkaar forbedret, Jeg kiender mange som haffuer seg saare forarget fra mange gode villkaar oc pladt intet forbædrit, uden

hues en frii oc legomlig villie till at giøre huad lifffuet sønderlig løster, schall kaldis noghen forbædring, ther ieg icke besinder at kunne wære bestandig andthen med schriffth eller schiell. Kunne the ther med giøre vor Herre fyllist at the sette loffue till hannom, oc holde hannom dog med ingen loffue, faa the well at finde, naar alle lønlige ting schulle obenbaris om thet scheer icke før.

Then gammel Christen kircke grunder sin salighedtz lærdom paa thette hoffuet støcke blandt andre fleere att [63] inghen under en sand Christen tro setter rettelige loffue till Gud, uden hand saa holder Gud med loffue, thet er at giøre Gudtz villie udi sine hellige bud ther icke andett er summelige at sige end giøre gott oc lade ont, som er alt thet ther bode schriffth oc Propheter indeholder.

Men huor nu mange i thenne tiid giøre icke Gudtz men theris egen villie (dog at the icke bekiender mennischen at haffue nogen frii villie) schall klagis her effter i mange aar. Som the icke vele bekiende Gudtz naade udi then frii willie hand thennom giffuet haffuer, saa haffuer Gudt plaget thennom aff sin retferdige dom, med en grum oc haard villie, ther haffuer mange uschiellige oc beestige, men inghen schiellige, oc mennischelige villkaar.

Jeg er i then mening, at then som bruger huerken kierlighed mod Gud eller mennischen, ey holder ret Christeligt venschaff oc troschaff, hand er langt fra mennischelig villkaar oc er fordi intet mindre end en god mand.

Thet er (desvær) sandelige klaget i mange aar, at Christendoms handell haffuer i nogre stycker været

forbiistredt oc formørcket med schrømppt oc vrangemening, men nu haffuer hand seg paa mange steder aldellis intet forbedrit. Ther som vii till forn haffde schrømpptere haffue vi nu pharisæer oc berømmere
5 der med munden berømme seg aff schriff, Gudtz ord oc Jesu Christi kundschaff men negte dog alle disse ting med uchristelige oc ugudelige [64] gierninger huoredan handell os kand gjøre hedninger oc mammelucker men aldrig retsindige Christen.

10 Ware vi end till forn icke saa Gudfrychtige som osß burde aff en ret Christen oc trofast kierlighed, saa frøctige wore vi dog for pine oc straff (ther bode Gud oc mennischen bruger mod synd oc offuertræd) ath mange thennom anseendis, gjorde the end icke
15 meget got, tha lode the møget ont.

Men siden mange under thenne ny handell frøchte huerchen Gud eller mennischen, kunde the seg vocte for roff oc mord, forræderii oc tiuffuerii ther versens lov pleyer at straffe med suerd oc bødell, tha er thennom
20 alting saa sammelig udi andre groffue slag synder oc uchristelige handell oc sees fordi offuer med thennom udi mange synder, ther Tyrcker och hedninge schulle neppelig fordrage udi theris troes bekiendere oc undersotte.

25 Besinder framdeelis thet syndige wild som mange berøre till at ubluelige orsage thet som er straffeligt, oc at straffe thet som er orsageligt, att en fattig præst eller munck prædicher udi en simpell oc Christelige mening, oc siger at faste oc gudelige bønner, ere en
30 god gierning, oc at the løffte schulle holdis som giøris Gud till loff, at wi schulle være voris forstandere hørige oc lydige, at vore gode gierninger som

scheer udi troen oc haffue bistannd aff Gudtz naade, ansees aff Gud oß till salighed oc vore onde gierninger till fordømmelse. [65] Messen at wære et amyndeligt offir, oc fordi udi Jesu Christi verschyld wære duelig leffuendis oc døde. Closter leffnet at wære mange et sielegemme, oc andet møgett som aff gode oc retsindige mennischer kand brugis udi en god mening, dog allene udi en Christen tro, tha sigis the strax at wære løgnere, bedrægere, kiettere, schalcke, schrømptere oc sielemørdere. 5 10

Men at the Luthersche prædickantere prædicke oc sige, at huercken ere gode gierninger duelige till salighed, eyheller onde schadelig till fordømmelse, at mennischen haffuer ingen frihed till ont eller got, at legoms tuang till en syndig trengsell er et sandt 15 geckerii, oc till Gud en stor misloffue, at then hellige messe er et fordømmelig affgudii, oc at samme messe haffuer icke andet end viin oc brød, ther som hun troes at haffue Jesu Christi sande legome oc blod, Att jett oc løffte forpligter inghen mand len- 20 ger end hannum løster, oc fordi sige the at een ung qvinne, ther haffuer en gammel mand icke synder om hun holder till med en anden mand hæmelige, Att hellgen som ere affgangne ere icke udi himmerige, oc at samme helgen hos Gud intet formaa os 25 till gode, at vi maa en tiid, anden oc tredie tid bede for affgangne Christne siele, thermed at fornøye vor Conscientze dog thet giordis intet behoff. [66]

Desse støcke oc andre flere som ere enten eet santt ketterrii, eller oc høre till kietteris formering, kaldis 30 nu Gudtz ord oc thet hellige Evangelium allene fordi, at the haffue et legomligt behaff till at schiule oc betecke synd oc udygdt.

Then ene forvending oc forvandling, med anslag oc bagslag, ther the giort haffue udi æteschaffs handell, emod all lov oc rett, bode Gudtz oc versens, oc besynderlig huor the stundum binde oc
5 stundum løse, tage een oc slippe en anden oc giffue nogre loff at haffue tuenne hustruer, eller at forschlude en gammell oc tage en ung, med slige flere anslag aff inghen ting meer bestandige end aff udygt oc schalchedt motte aldellis giøre os vise ath icke
10 Gudtz aand men kiød oc blod regerer thet gandsche spill.

Alldrig vaar ætestatt saa forbiistret med løss oc legomlig handell, som hand er under thette ny Evangelium, huor fore thet schall schee at schørleffnet
15 oc horerii schall icke forbædris oc affleggis, men her effter møget meer forøgis, oc helst fordi at the nu icke bekiendis for synd, men agtis en sammelig handell under Gudtz ordtz tilladelse.

Besinder framdeelis huor thenne ny handell er aff
20 ingen ting bestandig uden aff theris eghet loff oc priis huor med the priise bode sig sellffue oc huer andre indbiurdis ligerviis som sprockelige sigis, at schabbede øg klaa huer andre, men then som er en ret Evangelische predickant hannom bør [67] icke
25 allene at haffue et gott vidnisbiurd aff sine egne besorne folch men ocsaa aff fremmede.

Intet creatur er meer helligt oc guddommeligt end Morthen Luther hand er, om vi haffue hannom betroet i alle the støcker hand legger sig siellff till
30 ære oc priis, Sanctus Paulus sagde ydmygelige saa, Jeg meen oc formoder at ieg end ocsaa haffuer Gudtz aand, men prædickanterne berømme seg homodelige

aff Gudtz aand, ligerviis som the samme Gudtz aand allene haffde oc ingen andre.

Sanctus Paulus siger seg at være en aff the største syndere, men om seg sielff siger Luther saa, Offuervereyer om ieg haffuer icke saa leffuet fra min barn- 5
dom at ieg maa ansees for en god mand.

Christus kunne thet allene sige, Huilchen aff eder kand mig sage for noghen synd? Alle mennischer ehuo the ere kunde the schudtzmaal icke gjøre men dog siger Luther fremdeelis saa, Oc vi haffue nu i 10
mange aar giort arbeide oc tæring bode i Gudtz lærdom oc mennischelige schriff, saa att vi kunde aldellis intet uredeligt lære.

Saa loffuer oc priser Luther seg sellff, disligeste gjøre alle hans besorne tillhengere talendis om han- 15
nom eller seg sellffue. Men thet vaar meget qvemmere at en fremmet mund loffuede thennom, Maa then sige retten udaff som er schyldig tha faa vi snart ende paa sagen, fordi then schyldige dømmes altid bode sagvolderen oc dommeren y fald, om thet 20
maa staa till hans sigelse.

[68] Oc for then sag scheer thet at naar the gamle Christne forramme nogre anslag till then hellige kirckis troiþ forsuar oc bistand, tha kaldis thet hos Lutheraner bulder oc oprør, ficht oc mytterii, Men 25
naar the gjøre thet samme for theris tro oc lærdom, tha er thet en hellig Gudtz gremmelse, ther the haffue for Evangelii oc Gudtz ordtz formering oc framdrecht.

Saa sige the os oppaa at vi gierne ville see saa 30
mange land oc stæders forderffue, disligest saa mange kirckers oc fursters som theris handell ere bestan-

dige, men thet grumme oc onde villkaar at vele oc begere folckis forderffue findis hos thennom oc icke hos then menige Christen kircke. Beløber seg, om the kunne, met et ret tall theris kirker oc vore, theris
5 tillhengere oc vore, oc tha schall thet findis i sandhed at the vele mange fleeris forderffue, ther the saa offte kalder Christi bespottere, then Evangelische sandhedtz fiender, forstockede knobbe oc uschuldige mennischers dræbere, oc saa mange fleeris schade
10 oc forderffue ere the begærendis som vore kirker ere fleere, menigheder fleere, Herrer oc furster, land oc rige fleere.

Men maa komme nogen vill saa sige, Huad giøre the dog andet, være seg enten schriftelige udi bøger,
15 eller mundelige med tale end thet samme som Christus sellff giorde, oc the hellige Apostle med hannom, thet er [69] the straffe synd oc Gudtz fortørnelse, thet lader ieg nu være sandelig sagt, men udi the hellige Apostolorum straff fandtz dog møget
20 udaff kierlighedtz sucker, ther icke findis hos disse prædickantere, naar the ere icke liffsalige straffere med kierlighed, men haarde oc ubluge spottere oc schiendere, lackere oc klaffere, med had oc affuing oc andre onde oc ufordraffuelig villkaar.

25 Att Christus talede understundum noget haardere om the Pharisæer oc andre schrømptere giorde hand med noget andet schiell end Lutheraner thet nu giøre, Fordi hand kiende mennischen aff sine hiertelige villkaar, tha straffede hand the schuldige, men
30 disse ny lærere spare huerken the uschuldige eller schuldige, gode eller onde, fromme eller ufromme.

Sanctus Paulus kalder falsche Apostler hoonde

oc onde arbeidere, huilchen tale ther maa dog i sandhed kaldis ett smiger emod the schendtzord som mange Lutheraner bode schriffue oc tale mod Paffuer, mod Cardinaler, mod alle Bisper, mod Prester oc andre Christen furster. Icke sømmer thet 5 heller huer mand som er Sancto Paulo qvemt oc sømmeligt.

Wsommelige oc vqvemmelige robe the mod andre, mod huilche ther kand igienrobis thet som er møget verre. Huad kand os robis emod? sige the. I 10 sandhed gandsche møgett, men thersom intet andet, tha er kietterri oc mytterij ont noch, ther thennom robis under øgen med stort [70] schiell icke aff meg men aff then menige Christen kircke.

Att then menige Christen kircke haffuer hafft 15 mange onde bisper, præster oc muncke er vell sandt, Men samme kircke haffuer oc hafft mange hellige oc erlige Bisper, Prester oc muncke, ther værit haffuer saare drabelig mend, huilche Gud bruget haffuer utallige mennischer till salighed, till huilchet 20 at vell bekomme hand haffde thennom begaffuet med mange hellighedtz villkaar ther vaare thennom et sandt vidnisbiurd till Gudtz biistand. Oc fordi schall alle tidens handell besindis aff sine egne villkaar onde oc gode, hueß tha kunde findis at være 25 modstandigt en ret sand gudelighed, thet schall viislike met et klogt schell forbædris oc rodis bod, oc siden udi the støcker som ere en sand gudelighed schulle vi være endrectige aff et Christet sind oc mening. Men udi middellting som icke ere gudelighed 30 aff sin eghen natur schulle vi lade huer følge sin mening oc gode tycke, huoredane ting ere ther kunne

brugis bode udi en god oc en ond mening, huilchen mening Gud kiender allene oc inghen anden.

The støcke lærdomme fremdelis som ere diube oc drabelige, oc icke endnu grundelige randsagede, 5 schulle [71] opsettis till en anden tid, saa at emel- lom thennom, ther aff mening oc sind ere tuedrech- tige kunde dog findis kierlighedtz eendrechtighed, end till saa lenge Gud verdis med tiden ocsaa at obenbare sandhed udi samme støcker.

10 Men hues brøst kommen er aff mishandell oc misbrug eblant nogre gode oc merckelige schick, tha schall mand thet giøre som gode læger pleyer at giøre, thet er at borttage siugdum oc kranched, oc lade kroppen uforderffuet vorde karsch oc sund, 15 ligerviis schulde vi oc saa borttage brøst oc bræck aff Christendoms handel, oc lade handelen (som er god i seg selff brugt udi en retsindig mening) bliffue uforderffuet.

Huo nu eller siden vill haffue en anden tro oc 20 mening end then menige Christen kircke haffuer, tha giør hand thet som kettere pleyer at giøre, men huo som søger eller optager en ny kircke, hand giør thet som the affschaarne pleye at giøre.

Besinder offuer alt i fromme oc erlige mend huore 25 the Luthersche predickantere udi et støcke saare groffuelige beklage then menige Christendom, oc ther offuer alle Gudtz fremfarne helghen, oc thet giøre the aldelis uforbrutt. Fordi at vi icke benefne troen udi huer tale oc lærdom som vi berøre oc frem- 30 føre, tha sige the os [72] ath haffue qvald, iordet oc begraffuet then gandsche tro, saa at vi pladt inthet vide aff troens retsindige villkaar, uden huesß vi

haffue en mening oc et kundschaff paa nogle artickle som troens lærdom indeholder, som vi oc haffde om andre scheede ting aff historier oc krønicker.

Men om then rette tro som er en trøstig loffue, tillfald oc tilliid, med huilchen vi fastelig tro oc 5 vide att vore synder forladis oc retferdighed giffuis os, for Jesu Christi dødtz oc pinis schyld, oc vi thet fastelig forhaabis med en stadig tilliid, sige the os at haffue huerken forstand eller kundschaff, Oc naar thenne tro gjør alle mennischer retferdig, tha sige 10 the os her emod, at ville vorde retferdig aff gode gierninger, ther vi giøre kunne, ther ere dog icke gode uden effter vort eget sind oc tycke, hvordan allmisse gierninger, faste, læsning, Closterleffnet oc andre sliige gierninger sigis at være, ligerviis som vi 15 icke viste alle mennischens gierninger være uduelige, Gudtz naade oc en retsindig Christen tro foruden, Thette er et hoffuet støcke iblant Christne lærdomme, at vi bliffue huerken retferdige aff tro eller gierninger, oc fordi kand huerckin tro eller gierninger, 20 giøre os enten retferdige eller salige. [73] Men Gud som alle gaffuer oc naader giffuer hand giffuer retferdighed formedelst troen, oc hand giffuer salighed formedelst gode gierninger, thet er en sum paa all Christi lærdom, som till salighed er retsindig oc 25 aff schriff oc schiell bestandig.

Oc fordi naar the sige os oppaa at vi vele vorde retferdige oc salige troen foruden aff vore egne gierninger, oc en mennischelige magt, Christi forschylding ther offuer storlig forachtet, tha sige the then 30 menige Christen kircke usant oppaa, fordi hun vaar aldrig udi slig mening bedragen, huerchen aff gamle eller unge lære fædre.

Oc huor nogle ugudelige Prester eller muncke haffde saa lært fra seg, enten aff en vrang eller en simpell mening, ther effter maa icke then gandsche Christendom dømmis eller foragtis.

- 5 Thet formerckis end allerede huor then Luther-
sche handell vill thet ingenlunde nyde oc ongielde
at nogle aff predickanterne rase udi mange støcker
oc uviislig lære, Hui maa icke then menige Christen
kircke nyde samme schiell? oc fordi icke uredelige
10 dømmis om nogen aff hennis krancke lemmyr rase
mod hennis retsindige lemmyr oc lerdom, oc be-
synderlig naar [74] the icke fortrædelig trøcke seg
udi slige meninger, men ere saa till sinde at the
wele gierne lade seg undervise oc lære.
- 15 Att Christendoms lære fædre icke altid berøre
troen udi all lærdomstale eller schriff, er icke fordi
at the udeluche troen fra salighedtz eller retferdig-
hedtz handell, naar the vell viide at troen er en ret
grund, till all ting som hør till siele trøst, bode ret-
20 ferdighed oc salighed, huor imod inghen Christen
mand haffuer nogen tid sagt, Men fordi berøre the
icke troen altid at vi ere fødde aff Christet folch, oc
haffue medt vor moders melch thet inddrucket, at
vi schulle haffue loffue oc tilliid till Gud, huilchen
25 vi med troen bekiende at være en sand Gud, ligerviis
som till [then] ther allene er megtig at forlade oc
tillgiffue synd udaff sin ævig godhed oc kierlighed,
foruden nogen mennischis forschylning, anseendis
ther udi inthet andet behaff, end sin eniste oc kie-
30 riste søns Jesu Christi dødtz oc piinis gode oc store
behaff, huilchen død oc pine vi schulle tro at være
en krafftig bod for alle theris synder som till han-
nom sette loffue oc trøst, haab oc tilliid.

Oc udaff slig tro oc loffue ere vi saa adschilde fra [75] Jøder oc Tyrcker, Saracener oc andre Christi fiender att vi allene kaldis Christet folch aff Christo, naar vi bekende ingen ting være duelig till mennischens salighed hannem foruden, oc fordi vi vide 5 at intet leffnet i huor gott eller helligt thet siunis at være kand tæckis Gud, uden thet findis under thenne tro, tha kaldis Christet folckis leffnet allene trofast oc Christi fienders leffnet troløst huor fore thet er aldellis udueligt oc unøttigt, være seg enten 10 till retferdighed eller salighed.

Then Christen kirckis mening oc lærdom om retferdighed er fordii slig, at Gud forlader alle synder, oc giffuer all retferdighed formedelst tro oc loffue som settis till hannom udi Christo Jesu vor Herre, 15 oc fordi er retferdighed Gudtz gunstige gaffue oc troen formedelst huilchen retferdighed giffuis er ocsaa Gudtz gaffue.

Oc som thet er farligt at sige vore gierninger giøre os retferdige, saa er thet oc farligt at sige vor tro 20 giør os retferdig, fordi huesß os nogen tid vederfaris till siele trøst tha giffuis thet os aff Gud, formedelst tro oc gierninger, ther ere Gudtz guddommelige oc gunstige gaffuer.

Men naar the fremdeelis sige, effterdi i nu be- 25 kiende at retferdighed giffuis aff Gud formedelst troen, huad søge i tha med gode gierninger, Clostergang, strengthed udi bønner, faste, vegt oc anden legomstuang? [76] Ther med bekiende vi en børlig tachnemmelighed mod Gudtz naade oc mischund 30 effter hans guddommelige villie, ther biuder at giøre got oc lade ont, ther mett ville vi bevare oc for-

meere then retferdighed, vi haffue en tid anammet
formedelst troen, ther med vele vi ocsaa forhindre
synd oc syndige orsager, at the schulle os icke for-
spilde oc forkaste then retferdighed vi haffue udi
5 Christo formedelst troen, ther biuder os icke allene
att sette loffue till seg men oc at holde seg med tro
oc loffue.

Wdi gode gierninger fordi ansee vi huerken ret-
ferdighed eller synders forladelse, dog at the then-
10 nom offte føllge for troens schyld, men vi ansee udi
thennom Gudtz gode villie, hellige bud oc befaling,
huor met vi beuise then tachnemmehighed vi aff
tillbørlighed ere Gud plichtige oc at vi ere Christi
liffactige lemmyr vore Christne brødre icke allene
15 till nøtte oc gaffn men ocsaa till et exempell at effter-
følge ther schriften paa Gudtz vegne bode biuder
oc befaler.

Icke faste vi heller, thermed anseendis noger ret-
ferdighed, men en legomlige tuang, mod then syn-
20 dige redebonhed som os daglig bedrager aff een
synd oc udi en anden, thermed at gemme oc bevare
uforspildt, kyschhed, reenhed, inderlighed oc gude-
lighed oc [77] andre merckelige dygder som ere en
Christen trois retsindig smyche. Ligerviis bede vi
25 udi samme mening icke anseendis noghen besyn-
derlig retferdighed, ther os kand giffuis troen for-
uden, men paa thet at vor tro maa worde forøgt oc
formeret, fast oc stadig, saa at hues retferdighed
Gud os giffuet haffuer formedelst troen motte be-
30 varis, forøgis oc formeris, eller hun motte igienkom-
me, om hun vore forbrut oc forarget.

Saa bede vi fremdelis at vi schulle icke falde i

fristellse, oc paa thet at vii bekumrede met gudelige
 bøner [maa] være uledige till at synde oc fortørne Gud,
 Saa tacke oc loffue vi Gud for sin naade, sine laan
 oc gaffuer huor med hand besørger all vor vellferd,
 oc med faa ord therfor bede vi at then hellige schriff 5
 thet biuder oc befaler os, at vi till kierlighedt bi-
 stand schulle bede for alle venner oc uvenner gode
 oc onde, oc ther som Gud anseer vor bøn, oc lader
 [os] vorde bønørde, tha vide vi at thet scheer for
 troen schyld med huilchen vi bedendis sette loffue 10
 till hannom.

Thet wide vi alle bode aff schriff oc kirckens
 lærdom at ingen bøn er retsindig for Gud, uden then
 som er trofast oc kierlig, fordi then som beder for-
 uden tro oc loffue oc emod kierlighedt, hand beder 15
 icke allene ufructsom [78] melige men daarlige oc
 uforstandelige.

Icke bruge vi heller Closterleffnet for nogen ret-
 ferdighedtz eller salighedtz handell, men for en
 gæmme oc bevaring, under huilchet vi behindris 20
 fra synd oc udygdt naar vi udi Closterleffnet ere fri
 oc frelse fra mange syndige orsager.

Mange synder haffuer saa onde villkaar, at the
 kunde icke schyes oc ladis uden med flucht. Liger-
 viis som alle mennischelige schick ther ere retsin- 25
 dige, giøris udi slig mening at under thennom schall
 desmindre syndis mod Gud, naar theris encke vill-
 kaar, er at formene syndige orsager oc tillfælde, Saa
 er oc Closterleffnet schicket for en tuchtemestere,
 ther schall forde oc fremme alt thet som got er, eff- 30
 ter Gudtz bud, hindre oc formene alt thet som ont
 er [effter] Gudtz forbud.

The som vorde salig under Closterleffnet, bliffuer huerken salige aff klæder eller mad, ey heller aff lesning eller sang, men ther udaff at the ere rige udi tro oc kierlighed, oc flittige med villighed, till
5 at giøre thet gode Gud haffuer buddet, huilchet ther kand allerbæst bekommis huor Closterleffnet schickelig holdis. [79]

At hellgen icke agter Closterleffnet udaff the schick som ere mennischelige, formerckis udi mange støcker, bode i brug oc schick, oc besynderlig ther aff
10 at i mange Closter regle oc statuter findis schreffuet udi slig mening, Dog wele vi thennom som offuertræde disse schick, icke være falden for nogen synd, eller udi noget conscientzis besuaring men allene
15 till at lide en tilbørlig straff fordi at eenighed oc eensindighed er forspildt, med samme offuertræd, andre till forargelse.

Huor udaff vi formercke kunde, at thersom the schichis offuertræd, ther ere pladt mennischelige,
20 ere icke synd till nogen fordømmelse, tha ere samme schichis hold oc brug, icke heller noget forskylding eller Gudtz dyrckelse till retferdighed oc salighed offuer en sand tro oc en Christen kierlighed, Ther udaff er ingen disbedre, at hand sig øffuer oc
25 bruger udi legomlige oc siunlige gudelighedtz handell men hans ondschaff er dismindre, fordi hand udi slig gudelighedtz brug, er uledig till møget ont, ther hand kunde neppelig undgaa, om hand icke vaare saa bekumret.

30 Gudtz helgen lode sig aldrig noget tøche udaff [80] Gudtz egne bud eller theris gierninger, end sige aff theris egne sæt oc schick, eller huess gier-

ninger ther till høre, ther Sancta Birgitta oc saa vell viste, i huor mange spottere i thenne tidt haanlige neffne henne, en gammell kierling ther raser aff sqvalder oc drømme. Saa finder ieg schreffuet i hendis 4 bog oc 20 cap., fordi mange findis som tro oc meene at the med nogen verschyldt, kunne himmerige verdelige forschylde, huilche mennischer Gud lader icke fristis udaff sine lønlige domme. 5

Nogre mennischer findis ocsaa som tro oc mene at the medt theris egne gierninger kunne giøre vor Herre fyldist for theris synder, hues villfarelse blandt alle er aldelis fordømmelig, Fordi thersom huert mennische lode seg hundrede sindum døde kunde thet icke end da suare Gudt till et blant tusinde, naar hand er then som giffuer bode magt oc villie, giffuer tiid oc sundhed, opfylder all begæring med godhed, giffuer bode rigdom oc ære, bode døder oc giffuer lifff, ophøger oc nedtrycker, oc alting er udi hans haand, All hæder oc ære, er fordi hannom bør lig at ingen mennischis forschyelling er udaff seg sellff noget duelig hos Gud. [81] 15 20

Framdelis siger hun saa i samme bog oc 26 cap. Som træer haffuer mange blomster, men the giøre dog icke alle frucht, saa findis oc mange dydige gierninger, ther icke forschylde then himmelsche løn uden the beschedelig brugis, fordi at faste, bede, oc besøge hellige stæder ere dygdelige gierninger, men uden the brugis udi slig mening at mennischen troer seg dog at være himmerigis rige uverdige, oc agter seg at vere en unøttig tienere udi all ting, oc er fordi udi all ting beschedelig, tha ere the saare uduelige till the ævige ting at forschylde. 25 30

Saa schriffuer hun fremdelis udi siin ordens regell oc 24 cap. Mine helgen (siger Christus) tuingde oc trengde theris legome, icke fordi thet vaar thennom hadeligt, men at the schulle beredis oc beqvemmis
5 till Gudtz tieniste, huortill thet schabt er, icke heller udi slig mening, at the udaff saadan trengsell meente seg verdige at være till mit riige, min mischund foruden, Fordi thersom et mennische kunde lade seg hundrede sinde dræbe, thet kunne endda
10 icke aff sin egen fortieniste bliffue verdigt till mit riige om ieg ville bruge retten mod samme mennischer. [82] Her till taler oc S. Birgitta i sin bog, naar en qvinne thette viste, som mange thet endnu vide, hui schulle tha saa drabelige mend thet icke
15 vide, som lærde bode hende oc verden?

Och fordi maa i gode mend besinde huor vranggelige disse ny predickantere, med et usielig klafferii besige then gandsche Christendom, for then vildfarelse som hand aldrig haffde, At nogre uforstandige
20 Clostermend, udaff simpellhed meer end onschaff eller schrømp, haffue enten klæder, krune oc andre ceremonier for noghen gudelighed (enddog the maa være gudelighedtz tegn) thet haffuer nu værít en mennischelig brøst oc en naadelig vildfarelse.

25 Ligerviis som guld oc ædele stene giøre icke konger, Saa giør icke heller kappe oc krune muncke. Then som fordi dømmen en munck aff sine klæder hand far vild, saa giør oc then som dømmen en konge aff gylden stycke, dyre steene, oc andre kongelige
30 smyche ther icke ere noghen dygt, enddog at the ere store dygders merckelse. Som et vist, klogt, nøtteligt, forstandigt, oc got regimente giør os en konge,

saa er oc [83] et munckedømme udi et helligt oc ærligt leffnet.

Oc at vi schulle vide huad forskell ther vaar i gammell tid emellom muncke oc then menige Christen mand oc er endnu, tha vele vy høre huad Johannes Crysostomus siger, ther saa schriffuer offuer S. Pauli sendebreff till the Hebreer udi then siuende predicken, Med arbeide, læsning oc vegt (siger hand) bestrider mand mange synder.

Och vill noghen sige vi ere icke muncke, oc for di haffue vi med arbeide, faste, læsning oc vegt intet at giøre, hannum giffuer Crysostomus saadanne suar, Hui siger thu meg at thu est icke munck, sig thet Sancto Paulo ther saa siger oc schriffuer till the Colosser udi thet fierde, I schulle vaage med bøner udi all taalmodighed, oc naar hand siger till the Romere i det 13. I schulle icke giøre legoms villie udi syndige begiering.

Hand schreff icke thette allene till muncke men till alle thennom som bode i stæderne, En leeg mand (siger Crysostomus) schall fordi icke haffue større eller bedre villkaar end en munck, uden allsomeniste att soffue hos en hustru, herudi haffuer hand en besynderlig frihed, men udi andre ting pladt ingen, fordi hand er pligtig at leffue, oc giøre udi alle andre ting som munche the ere, oc helst fordi at the otte salighedtz stycker [84] som Christus lærde os hosß Mattheum ere alle mennischer befalede, Saa langt haffuer Crysostomus talet.

Alle the schick oc sæt fordi som muncke leffue under, er icke nogen besynderlig Gudtz dyrckelse, men ere nogre schickelige fund oc børilige fatzun,

till at forde oc fremme the villkaar som høre till en sand gudtzdyrckelse, oc at the forhindre mange onde villkaar, som pleyer at forspilde en sand Gudtz dyrckelse, oc fordi vaar Closterleffnet i gammel tiid
5 then reniste oc ædelste part aff Christendommen, ther versins syndige handell ubevarit oc aff syndige sager ubehindret, kunde desbedre leffue udi Gudtz hellige bud.

Besinder fordi gode mend huor falschelig the be-
10 klaffe møghen retsindig handell, oc besynderlig nar the hadschelige besiige thet menige klerckerii, oc kalde mange behørlige ting till Gudtz tieniste selffretferdighed, Jøde tieniste, oc ligne henne fordi med
15 Christus haffuer sellff lastet for en vrang oc uret-
sindig Gudtz dyrckelse.

The pharisaische schick vaare giorde udi saadan vrang mening, at the schulle kunne giøre theris brugere fromme oc retferdige for Gud, oc der offuer
20 vaare Gudtz bud forglemde oc forsømmede, fordi theris eget paa[85]fund agtedis for en sand Gudtz tieniste, oc fordi føris thet straff oss vrangelig under øghen som Christus med straffede the Phariseer, naar vi holde icke Christendoms udvortelige tieniste
25 for nogen retsindighedtz handell, udoffuer then hel-
lige tro oc Gudtz kierlighed, men for en pleyemestere ther os schall holde under affue, oc beholde os udi Gudtz frycht med en tuchtig tieniste till at haffue altid sind oc tancke hoss Gud, hoss hans hellige bud
30 oc udi hans usigelig velgierninger, [till] paamin-
delse aff legomlig oc udvortelige schick, ceremonier och statuter, udi huilche vi kunde os øffue oc bruge,

icke at hente ther udaff nogen retferdighed eller salighedtz trøst, men at giøre os ther med uledige till at falde udi noghen hoffuit synd ther neppelige kand schee naar vi ere udi sellffvold ledige aff ladhed oc orkeløshed, oc helst fordi at vi ochsaa aff samme 5 udvortelige ting røris med hiertelige tancker oc grundelse (som er en part aff Gudtz rette dyrckelse) till at begære himmelsche oc ævige ting, oc at forachte oc forsmaa iorderigis oc forgiengelige ting.

Saa kand mand oc her udaff formercke kortelige 10 huorlunde theris handell ther nu alting forstørre, er icke nær saa klar aff schriff oc schiell som the vele viis giøre then menige mand, men beslutter udi seg møget baade falschhed oc klafferii, huor udaff en hadsch oc forbistred handell pleyer altid at være 15 mest bestandig. [86]

Tha haffde thet veret møget ringere at forbedre huess brøst ther findis hos nogle enfoldige schrømp- 20 tere (ther vanvittighed haffuer meer bedraget end ondschaff eller vitterlig beraad) end saa uchristelig forstørre all Christendoms hellighedt, som vi see oc høre være giort paa mange stæder, oc huor slig handell bliffuer vedtagen oc samtøcht, ther bliffuer ingen ting uforstørret, i huore hellig oc Christelig hun er eller siunis at være. 25

Ingen ting er saa hellig udi mennischens brug at hun haffuer jo noghet aff mishandell forarget seg oc schulle fordi heller forbædris end forstørris.

Besinder fremdelis huore the frembære en saare forfengelig orsage til theris handels beskyyttning oc 30 beschermelse, naar the sige seg icke at indføre noget som intet er, men at oprette en gammell Christen

lærdom oc handell, ligerviis som thet vaar icke gammelt noch, ther then hellige Christen kircke haffuer lært oc bruget, i fiorten hundred aar, med all versins samtøcke, eller ligerviis som the viste huad the hel-
5 lige Apostle haffue handlet oc schickett udi alle the kircker som the vore tienere till.

Thersom Gudtz ordtz tienere maa intet schicke ydermere, end schrifften indeholder, hui torde tha Paulus møget schiche udi kirckerne som Christus
10 icke lærde? [87]

Eller monne icke disse lærdomme oc theris liige vere en ny handell?

Thette sacrede brød er Herrens legomme oc thette sacrede vin er Herrens blod.

15 Eller desse? Legomet under brød er foruden blod oc blod under viin er foruden legome, oc sielen er huerken under brød eller viin.

Er icke thet ocsaa en ny lerdom aff samme Lutheraner at udi alterens Sacramente findis icke andet
20 end brød oc viin?

Oc andre mange tillforn aldrig hørde i then hel- lige kircke oc end vele the sige, at the icke andet gjøre end oprette then gamle Christendom som er falden i nogre hundrede aar, huor the dog indføre
25 mange ny lerdomme ther huerken findis hosß gamle kiettere eller gamle Christne.

Oc naar the sige at mennischens gierninger haffue aldels intet paa seg till retferdighed, huor dømme the da os icke være udi kirckens samfund? icke aff
30 hiertens tro oc mening, fordi then kiender Gud allene, eyheller aff gierninger, naar troen effter theris sind haffuer thennom aldels intet behoff, oc fordi scheer thet offte at the icke vide huad the sige.

The sige seg icke andet at handle end thet som the [88] hellige Apostle haffue tillforn handlet, men vore thet sandt, tha ere vi alle som thennom emod sige, enten Jøder eller hedninger, rette affguds dyrkere, ther dog kand ingenlunde riime seg, naar vi haffue med os udi lerdoms handell møgen hellig schriff oc aldellis inghen emod os. 5

Besinder ocsaa ath naar vi thennom emod sige oc thet kalde thennom ther the kaldis aff then menige Christen kircke, tha sige the os strax at være hadsche spottere, schiendere oc forfølgere emod the hellige Evangelium oc Evangelii bekiendere, men naar the med haarde, spotsche, ubluge grumme oc forferlige schiendtz ord forfølge Christendoms handell, bruget i saa mange hundret aar, tha forglemme the theris eget ubluge klafferii, huormed the belache oc beklaffe saa mange gudelige furster, saa mange merckelige heerschaff oc raad, saa mange erlige Landschaff, saa mange drabelige stæder, oc saa mange maal tusinde mennischer som været haffue under samme handel, oc nu ere fast fleere end the schulle noghen tid bliffue, At the altid robe os vnder øghen Evangelium, Christus, Christi aand oc schriff, acte vi intet, oc fordi lade os thet icke røre, naar vi vide at then menige Christen kircke fattis intet aff desse ting, oc i huore the sige seg at haffue thet gamle Evangelium, tha kalde vi rette[89]lige theris handel thet ny Evangelium, fordi the anderledis underschede samme Evangelium, end then Christen kircke pleyer at giøre. 30

The ere forgieffuis endrectige udi ord oc text som er dog udi sind oc mening tuedrectige, Jøderne haffue

oc bekiende then samme Gud ther Christen folch bekiende, men tha icke med ens villkaar, saa haffue oc alle kiettere the samme schriffter med then mening Christen kircke, men thog icke then samme mening, Skriffdens text oc bogstaff gjør os icke Christne,
5 men schriffdens retsindige mening.

Thet raader ieg eder oc formaner udi Christo Jesu, At i lader eder icke bedrage under et falst gudelig-
hedtz schin eyheller kagle till att falde fra then hel-
10 lige kirckis samfund, men stander fastelig udi Gudtz frøcht oc redsle, oc forbiider en guddommelig affsaffn formedelst thennom hos huilche Herren ville at hans kirckis regimente schulle være.

Besinder huor vi haffue endnu then samme kircke
15 som haffuer fordømt alle gamble ketterii, samme gamble raad oc schriffter.

Then samme Gud som tha regerede kirckens [90] forstandere haffuer endnu regimenten, oc kand fordi gjøre ende paa thenne trette, naar tiden er kommen.
20 Som alle gamble kietterii haffuer været en blenning till hobe kommen aff ont oc gott, sandhed oc usandhed, saa er oc thette nærværendis kietterii oc saa møget ydermere, at thet er en synderlig menge oc forblenning aff mange gamble kiettere, udi ad-
25 schillige tider, fordømte med schriff oc schiell, oc forøde medt Gudtz retferdige plage.

The som regementen haffue paa Gudtz vegne udi then hellige kircke, besinde vell huor misbrug haffuer indført udi kirckens handell mange onde
30 lader ther pladt affleggis, een part ocsaa forbedris, huorpaa mange Christne furster, geistlige oc verslige nu bode arbeide oc grunde at forstørrede ting maa

komme i laffue igien, oc the forbiistrede ting maa plat forødis oc affleggis.

Meghet kand oc raadis bod med besynderlige raad, udaff huer Bisp oc forstandere, serdelis som er om for mange hellige dage, ther kunne affleggis, ath the som igien bliffue kunde disbedre holdis. [91] 5

Att wij icke heller schulle haffue saa mange ulærde oc vanvittige Prester ther, dog at the haffue (dess vær) været mange i nogre aar, er tha befrøctendis at her effter schulle vorde mange fleere, naar scho- 10 lerne paa mange stæder leggis øde, oc the lærde ansees med ingen børlig forsiun, oc ære, Udaff thet vi allerede see blant disse ny predichantere, schulle vi ydermeere befrøchte i fremtiden.

Med thet første ther the waare faa tha vore the lærde oc klaage i schriff oc bogelige konster, dog at the vaare forbiistrede udi sind oc samvittighed, men nu siden hoben voxer større tha findis ther mange asene iblant, huerchen kloge aff schriff eller schiell, eyheller vise aff sind eller raad, ther fordi 20 meere predicke effter et lande røcte, oc løse folckis behaff, end effter schriff oc schiell, raad oc forstand.

Oc fordi kand thet besørgis aff Bisper oc Prelater at lerdøm opholdis med agt oc ære, oc then lærdøm som Christelig oc retsindig [er], oc ther effter faa 25 vi lærde Prester.

Desligest kand thet schee aff theris raad oc magt att Presters uqvemme girrighedt motte forkortis, theris løsachtige leffnet tuingis oc tæmmis, tyranny om thet nogenstædtz findis løsis oc formildis, findis oc 30 nogle som alle muncke icke kunde fordrage, udkaare seg blant mange nogre faa som ere gode oc retsin-

dige huordanne mange været haffue i gammel tid oc nogle findis endnu i vor tiid. [92]

Betencker at Closterleffnet haffuer i gammel tyd været et erligt, Christeligt, oc guddommeligt schich, oc haffuer hafft mange hellige lærde mend, ther hug-
5 sualet haffue mangel bedrøffuet Conscientze, oc kommet till vederkiendelse mange villde oc forbiistrede hoffuet, blant huilche Gud haffuer hafft mange hellige oc drabelige mend, ther hand bruget haffuer
10 all verden till exempell, lærdom oc efftersiun.

Thet samme som haffuer kommet Clostermend udi agt oc ære then tid the vore gode, schall oc nu komme the menige klerckerii udi agt oc ære om the effterfølge theris exempell, Fordi gamble Clo-
15 stermend førde et erligt oc reent leffnet mange till exempell oc forbedring, tha vaare the anseede med agt oc ære, oc huer mandtz gode behaff, oc ther offuer øffde the seg altid med vegt, arbeide oc vma-ge, udi then hellige schriff, at vide hennis grund
20 oc mening Gud till loff oc seg sielffue, med andre mange till salighedtz bestand.

Huor nogre Capitell oc Canicker oc andet klerckery besinde the thennom burde oc giøre nu the samme, thet er, giffue seg till then hellige schriff-
25 ts grandtsche oc kundschaft, oc forbedre theris villkaar udi leffnet med reenhed oc rundhed, oc bortkaste the syndige omhygge, ther mange [93] haffue for en nødtz penning, tha komme the snarlig udi agt oc ære baade for Gud oc mennischen, oc ther ud off-
30 uer kunne the besuaare onde Clostermend oc klercke med et stort had, thennom dog med tiden till en ret forbedring oc en sand vederkiendelse.

Thersom Clostermend vele icke heller falde ud-
aff agt oc ære tha legge seg ther vind paa, at the ere
thet som the vele kaldis, thet er, the schulle icke
være schrømptere, som er at siunis et oc være et
andet.

Wære seg thet i sandhed som Closterleffnet udi
sine klæder, schick, sæder oc ceremonier betegner,
oc tha ere the endnu then reniste part aff Christen-
dommen.

Mange støcker kunne ocsaa aff Bisperne enten ¹⁰
forbædris eller forvandlis, naar the vele ansee me-
nighedtz fred oc rolighed, blant huilche ther maa
beneffnis faste, pligt, forbud paa mad, dog ieg icke
kand besinde, i huesß maade noger mand ther med
besuaris.

Then som fisk kand fordrage hand besuaris all-
delis intet naar adschillighed er hannom des større
velløst, men then som kand fischen icke fordrage,
enten aff ungdom, fattigdom, siugdom, eller for an-
dre sager, hannom forplicter icke noger Paffues lov ¹⁵
eller bud. [94] ²⁰

Findis nogen som faste gjør gott oc er nøttig bode
siell oc lifff till synde tuang oc trengsell, siger hand
seg at trengis oc besuaris tha gjør hand thet uden
all schellig sag, emod sin egen salighed oc vellferdt, ²⁵
oc helst fordi, at kircken haffuer giort os fasten mø-
get mildere end hun vaar i gammell tiid siden aff-
tens maaltid bleff till middags maaltid forvandlet,
naar thet vaar møget strengere at faste till afften som
the gjorde y gammell tid end till middag som de ³⁰
nu gjøre.

Haffuer oc noger mand en kranck conscientze oc

veed icke sine egne villkaar, hand maa beraadde seg hosß tuenne leger, thet er hosß thennom som schulle læge bode krop oc siell, oc følge seg saa theris raad, kiender oc noghen sin eghen villkaar oc haffuer en
5 retsindig conscientze tha maa hand være sin egen læge oc raade seg sellff bod, dog schall hand være saa vaarlig at intet mennischis schrøbelig conscientze ther offuer forargis eller beschemmis.

Then som icke behaffuer Paffuens afflad (som
10 icke andett er end pine løsen ther aff gamle forfedre er sæt oc schicket store oc groffue synder till en børlig straff) hand nødis icke till at giffue therfor et scherff, men haffuer oc nogen slig pine løsen behoff tha rober hand ther imod foruden alt schiell. [95]

15 Er nogen forbunden under the løffte hand icke kand holde uden andre ting ther offuer forsømmede som meer høre till salighedtz bestand, hand søge seg forløsen hosß thennom som magten haffue, huilchen forløsen, ther bode koster en føghe ting, oc
20 nægtis heller ingen som røris aff Christelige schiell.

Then som er nu fri fra løffte hand giøre seg ingen løffte, men offuer alt schulle vi thet vogte at vi icke søge løsen oc frihed legomet till velløst oc behaff, som mange giøre nu i vor tid fordi slig frihed er
25 en sand trelldom.

Om schrifftermaal at tale, then som aff hiertet ha- der sin synd, oc besinder at et mennischeligt hoff- modt saare fornædris oc truseris udi schrifftermaal, hannom er schrifftermaal ingen trengsell eller be-
30 suaring men en stor orsage till en merckelig vederkiendelse, naar schrifftemaal haffuer hugsualet manghen bedrøffuet conscientze oc samvittighed.

Oc schall end schrifftermaal befindis at være nogen besuaring, tha findis samme besuaring møget meer hos then som schall høre end hosß then som schall giøre schrifftemaal.

Skall oc noget fornyes oc forvandlis udi schriffte- 5
maals handell, ther udi schulle vi forbiide kirckens røst oc ther effter rette os oc icke effter huert forbiistret sind oc hoffuet.

Wdi andre støcker, udi huilche huer maa følge sitt sind, haffuer noghen en sterck oc fast conscientze, 10
dog [96] saa at hun er icke vrang oc wrolig, hand maa bruge sin faste styrcke oc stercke fasthed, men sine Christne brødris conscientzer som ere schrøbelige ther offuer dog ubeschemmet oc uforarget.

Men at reformere then gandsche Christendoms 15
statt bør forsterne till, geistlige oc verslige, ther thet kunne best aff sted komme uden bulder oc oprør, oc besynderlige om the samme reformatz begynde paa seg sellffue.

Ingen ting drager undersotte meer till effterfølling, 20
end naar the se forstandere thet giøre oc bruge som eschis oc begæris aff thennom.

Thet som Herrene giøre ansees altid aff thennom som ere undersotte for merckelige oc synderlig handell, oc fordi effterfølge the gierne Herrenis exem- 25
pell, under en girrig herre findis gierne girrige undersotte, under en dranckere drickis gierne, oc under en daablere daablis gierne, oc under en ukysch Herre leffuis ukyschelig, desligest scheer thet udi andre syndige villkaar at undersottis leffnet gierne følger 30
Herrenis exempell, men inghen synd bedrager tha saa møget till effterfølling som girrighed, naar gir-

righed schall mettis aff girrighed tha føder hun altid
aff seg mange forgiftige foster. Then tid fursterne
vaare icke girrige, tha haffde ingen behoff at være
girrig, men siden the begynte at fige oc henge paa
5 huer mandtz lyche oc [97] vellferd, tha schulle oc
andre mange trengis till at fige oc fordi søge thet
med rett eller uret, huormed the enten kunde kiøbe
hyldist eller oc venschaff, eller hals oc vellferd.

Oc for den sag begynde nu mange at berede seg
10 en nødtz penning, ther med enten at giøre ont, eller
att affwende thet som ont er oc komme kand.

Naar Herrene vele møget haffue udaff fiig oc gir-
righed, oc kunne dog icke faa huad the begære uden
aff girrighedtz forhuerffning, saa schall møgen synd
15 fødis aff en mandtz synd.

Fursterne vele møget haffue udaff Herrene, oc
Herrene fremdeelis udaff fogeder oc embedtmænd,
oc the paa thet sidste aff allmuge oc undersotte,
fordi schall huer mand enten være girrig till at altid
20 veye oc mude, eller oc paa en dag sette till forved,
bode lyche oc vellferd.

Naar the fordi som ere hoffuet oc forstandere for
andre, begynde først at rette seg, siden schall thet
lattelig noch giffue seg med thennom som ere un-
25 dersotte, Aff thennom at begære oc esche ret oc for-
bedring, oc vele seg sellff icke rette oc forbedre,
thet er et sant schrømt oc en pharisaische handell,
oc at nøde andre till himmerige oc at fare sellff till
helffuede.

30 Som thet er en leed ting at vide oc søge lach med
[98] huermand, saa er thet oc en arm ting at hade
oc laste thet onde udi andre, vi ere sellffue brødige

udi, oc fordi vaar thet Christeligt offuer allting, at huer aff os besindede sine egne personlige villkaar.

Besinder først udi huesß maade Gud fortørnis med mange store oc groffue synder ther os udelyche fra himmerigis glæde oc salighed effter S. Pauli under-
viisning, huor thane the synder ere ther samme
Apostell benefner udi mange aff sine sendebreff,
som ere horeri, schiørleffnet, mandrab, had, vrede,
kiff, trette, bulder, ureenhed, unaturlighed, fraadt-
zerii, druckenschab, daabell, girrighed, surfittighed, 10
uretferdighed udi ret oc dom, smugensætt, plagerii
oc prackerii, roff, tiufferii, schiendsell, bagtall, klaf-
ferii, troldom, falsch, suig, bedregerii, løgn, meened,
forbandelse, uhøffuisch tale oc rufferii, bulder oc
oprør, tuedracht, ulydelse oc mytterii, oc andre 15
groffue synder, theris lige ther S. Paulus ude lycher
fra Gudtz rigis arffuedeell.

Naar vi offuerveye med tancke oc grundelse desse synder oc andre flere som nu daglig regnere, blant alle folch obenbare, mod schriff oc schiell, mod 20
enfoldighed oc all Christen kierlighed, tha schulle
vi finde then brøst hos os sellffue oc udi vore egne
huus, ther møget bedre haffuer behoff en god reformatz os till gode oc gaffn end noger ander [99] brøst
som nu findis hosß thet menige klerckerii, oc helst 25
fordi at theris brøst er vore synders onde forschyl-
ling.

Then samme Gud som straffer all versens synder med tyrannii, velde oc magt, besuaring oc trengsill, hand straffer oc vor onde forschylling med vanvit-
tige oc uduelige prester, oc fordi naar vi see onde
furster, uchristelig herschaff, umilde fogeder, girrige 30

Bisper, vanvittige prester, oc andre ugudelige oc udelige klercke, tha see vi vore egne synders bør-
lige straff.

Naar vi fordi huer i sin sted bode bedre vore onde
5 oc lastelige vilkaar oc forliige os hos Gud med en
sand vederkiendelse, tha schall Gud naadelige oc
mischundelige, oß foruden, reformere bode then
verslig oc then geistlig statt, Huis græmelse mange
siunis end nu at haffue om reformatz oc anden for-
10 bædring, hun haffuer begyndelse meer aff girrighed
oc had, end noghen christelig kierlighed, thi kand
hun icke gribe nogen god ende.

Wi haffue saa mange villkaar ther os schulde
drage till kierlighed oc fred oc forstørre all had oc
15 ufred, Vi haffue en Gud oc Herre, oc en frelsere oc
igienløseres Jesum Christum Gudtz søn, een menig
Christen kircke, eett dob, en tro oc lærdom, oc kand
thet icke røre os, tha ere vi dansche mend besyn-
derlig saa got som en natur, et blod, oc udaff et
20 tungemaal, Naar saa mange enighedtz villkaar kunne
os icke stille till fred oc kierlighed tha maa vi be-
sinde, at enten er Gudts vrede stor eller [100] ellers
dieffuels fristelse saare sterck.

Icke schulle vi heller ansee thet klerckerii som
25 nu er till, men thet som haffuer veret oc komme
schall, haffue vi icke nu then gamle kirckis hellig-
hed, saa haffue vi dog tro oc lærdom.

Besinder fordi bode the gamle lærefædre oc desse
ny predickantere aff theris frucht oc gierninger, oc
30 tha kunne i formercke huilche som vandre then
trange himmerigis vey eller then brede helvedis
vey, aff theris frucht siger Christus schulle i kiende
thennom.

Om the gamle lærefædre haffuer then menige Christen kircke slig tro oc mening at the vore gode mend oc leffde eet uschyldigt leffnet, oc med stor fliid tiente Gud udi faste, gudelige bønner, kyschhed, reenhed, spagferdighed, oc stor taalmodighed, huesß 5 gandsche schriff, lærdom oc leffnet lyder allermest paa kierlighed oc leffsalighed.

Tuert imod haffue vi andre exempell, som desse ny predickantere, ther med had oc homodt haffue begynt theris gandsche handell, oc forfølge samme 10 handell med stolthed oc straghed, vrede oc fortredenhed, oc naar the haffue lenge søgt effter agt oc ære, schatt oc rente, tha ende the handelen med ukyschhed oc leckerhed. [101]

Att nogre blant thet menige klerckerii leffue ureen- 15 lige udi schørleffnet thet orsager ingen, the bekiende oc selfue, at the syndelige leffue, oc mange fordi vederkiende seg oc tillstaa at synd er synd, men disse ny predickantere orsager then ureenhed under ecteschaffs erlige statt oc friihed, som er verre end en- 20 ten hoer eller schørleffnett.

The maa læse thet sendebreff som S. Hierominus schriffuer till en nunne ther lod seg beligge aff en tienere som vi nu kalde messe degn, oc thet breff 25 som hand schreff till samme tienere, oc tha faa the at vide huor erlig thenne ny ecteschaffs handell hand er, som nu brugis aff forløbne muncke oc prester, nunner oc andet vigdt klerckerii.

En part aff Predikanterne schriffue breff till theris venner, uden landtz oc inden landtz oc beklage seg 30 for then store feide oc fare the liide for Gudtz ord huor the ere, ligerviis som fæde faar ther forbiide

et slacterii, oc vide fordi ingen stund theris halls frii, oc meget andet ther mig er nu for langt at synderlig beschriffue, oc dog ere sliig aandelige mend ledige till at giffte seg.

- 5 The hellige Apostle aff tribulatz, forfølling oc modgang vore uledige till at beholde the gamle hustruer som the tillforn haffde end sige at tage seg ny, men disse [102] unge Apostele haffue andre villkaar, der jo dissnarere giffter seg at the saare forfølgis oc trengis, Med tribulatz oc forføling, sorg
10 oc modgang, hunger oc tørst, fengsell oc trengsell drebte fremfarne helgen then gamle Adam, men hos disse ny hellgen begynder tha then gamle Adam først at qvegis naar the lide Apostelig trengsell oc
15 modgang, Huad hand vill giøre naar hand kommer till fred oc rolighed giffuer ieg eder sellffue at betencke oc besinde.

- Thi raader ieg alle at haffue thette udi sinde, bliffue fastelig hos then menige Christen kircke,
20 thet er udi Jesu Christi kroppis enighed, oc at i huercken vige till then høyre eller venstre side, men at i vislige vocte eder for dennom som haffue en smigrende oc en forgifttig tale, ther kryber som en kreffft. The bære os under øghen præsters onde leffnet, the schriffue saare høygst Paffuens tyrannii, the saare forhæffue Clostermendtz schrømpft oc trange lærdom, oc under dess loffue the os een aandelig frihed, huor med the ville os locke ligerviis som mett lechert affn, men vi schulle os dog vogte, at
30 under samme affn findis icke en iernkrog ther kand vorde vor død oc saa snart en ævig forderffue. [103]

Wnder sligt schin forglemme oc forsømme vii

vor egen brøst, oc dømme andre i the maade os icke burde, ther er en farlig ting oc saare forhindrer udi oß en sand vederkiendelse, huad er meere daarligt end at saa hade onde prester oc muncke at vi ther offuer møget forargis oc the forbædris dog intet. 5

Findis noget som bør ingenlunde at fordragis, thet kand aff Herrene geistlige oc verslige, med møget qvemmere villkaar, enten forbedris eller pladt affleggis, end rodís bod aff nogre onde læger, ther huerken ere udaff konst eller besindelse, oc huerken 10 haffuer raad eller schiell oc røris fordi aff ingen Christelig villkaar.

Mett frucht oc bestand scheer thet icke at Christendommen nogen tid reformeris till gode, uden thet haffuer begyndelse aff the øffuerste oc bæste, 15 formedelst thennom kand Gud allting schaffe os alle till gode om vi desemmellom [afflade] vor gamle syndige handell, oc berede os mod thet tillkommen- dis Gutz riige.

Then hellige kircke haffuer i gammel tid bode 20 fordragett oc offuervundet større bulder oc oprør end vi nu haffue seet eller hørt, Huo som vill læse gamle historier, tha finder hand huor Christendommen vaar haardelig truseret oc usigelig tueedrectig then tid Archadius [104] oc Theodosii vore keysere 25 oc all retsindighed forstørdis aff Arrianer, Origini- ster, Donatister, Circumcellionister, Marcionister, Manicheier, Antropomorphiler oc Pelagianer udi huilche oprør oc forstørring then menige mand vaar icke forbiistret som nu ere mange, men the førde 30 till sammen ocsaa Bisper oc Prelater saa at the an- fictede huer andre aff et usigeligt had oc affvind,

ther ocsaa rachte till keyserens huus, Udi et pallatz
haffde the bode hedninger, Arrianer, Manichæer,
oc retsindige Christne, men dog kunne the med the-
ris kloge forstand uden blodig figt opholde menig-
5 hedsz fred oc rolighed saa lenge Gud gaff thennom
raad, till at giøre ende paa alle sechter, ther the oc
saare vell bekommet haffue, then tid the først toge
fra hednische oc kiettersche tempell alle privilegier,
oc samme tempel siden dreffue aff alle store stæder,
10 Saa scheede thet med tiden at ketterii bleff bekent
at være en oprørlig oc forbiistred handell oc en sand
Christendom kom siden udi børllig agt oc ære.

Blant alle gode schick tha ere the elste endnu the
allerbeste, ere the fordi aff mishandell oc misbrug
15 komne fra sine børllige villkaar, tha schulle brøst oc
brech lægis oc forbedris, men dog god schick bliffue
ved magt.

Thet scheer tiit oc offte aff tiids oc folckis onde
villkaar, at en ting tha snarist forargis naar vi agte
20 henne [105] at forbedre, oc fordi som møget schickis
udi en god mening, saa leggis thet aff i en møget bedre
mening naar thet meer forarger seg end thet seg for-
bedrer, et exempell vill ieg sette paa thenne tid oc
icke flere.

25 Thet er schicket for nogre aar at Jomfru Closter
her i Danmarck schulle haffue et forsuar till theris
godtz ther thennom schulde tiene for fogeder oc
tilsiuns mend, oc besørge thennom aff theris eget
met erlig føde oc klæde. Disligeste at forsiune then-
30 nom med erlig oc børllig bygning, at the sellffue, be-
kumrede med slig handell, schulle andre merckelige
ting som høre till Closterleffnet icke forsømme.

Thenne mening vaar bode schiøn oc er forblomet med et gudeligt schin, men huad frucht er ther aff kommen, sandelig bode then som ønckelig er oc grædelig.

Then tid the haffde selffue forsuar tha kunne the 5
opbygge store oc merckelig huus, ther nu kunne icke holdis under heelt tag, oc tha besørge mange søstre, med ærlig klæde oc føde foruden anden daglig almjisse the lode giøre, ther som the nu suelte i theris hals. 10

Fordi samme forsuar er icke nu lenger theris tiere, men theris veldige hærschaff, oc huor the end vaare et leffsaligt herschaff oc milt, tha kunde the [106] end fordragis, men nu haffuer thet seg møget anderledis, men dog saa at ther om tiigis till en 15
schade oc talis till too.

Icke haffuer heller the fattige jomfruer nogre venner i verden, ther thennom enten øncke eller begræde, eller med nogen græmilse fortøche theris armot, the haffue brødre oc søstre, faderbrødre oc 20
moderbrødre, syschende børn oc næste frender, en part ocsaa fader oc moder, men dog ingen saa mild oc barmhiertig ther røris till nogen medønck.

The ere then største part fødte aff Ridderer oc suenne, udviist fra arff oc eye, oc siden plagede under 25
en ævig trældom, oc trengde med hunger oc tørst, kuld oc frost, en forferlig pine, huormed mand pleyer icke at pine fattige uschuldige jomfruer, men mandrabere, tiuffue, schalcke oc forrædere.

Oc huor the vaare enten løsde fra en ild eller en 30
galge, till at giøre en ævig poenitentz for nogen uchristelig gierning, tha kunde the icke groffuere

spisis, enten med øll eller brød, eller huess andet the schulle haffue till liffs føde aff Gudtz oc theris eget, oc ere dog schrægelige oc schrøbelige piiger i faders huus meget bedre vaande, huorfore the offte
5 falde i store siugdomme oc kranched ther the aldrig forvinde. [107]

Thet er icke at giffue sine børn i Closter till Gudtz lov oc tieniste eller at giøre thennom frii oc frelse fra versens syndig handell, men thet er at forraade
10 thennom under en ævig trældom, huor the trengis oc nødis aff hungers nød, at tencke paa mange uraad, oc liide daglig sorg oc had, nar the befinder kierlighed huerken hoss frender eller venner ey heller hoss theris forstandere som dog haffuer oc praler
15 med theris rette eyedom oc nødis fordi offte till at giøre seg fremmede venner, ther understundum icke heller scheer uden syndig mistancke.

Som hungers nød trenger mangan mand till at røffue oc stiele, saa trenger hun ocsaa till andre
20 mange uraad ther hastelige brugede haffue dog siden ett langsom anger oc bedrøffuelse, Haffue i fordi medynck eller nogen Gudtz gremmelse tha legger slig ubørlig oc uchristelig handell paa sinde, oc tencker ther till en god reformatz oc en Christelig forbedring, oc tha giøre i thet som i ere Gud pligtige,
25 disligest eders eget kiød.

Icke foragter ieg heller med thenne undervisning nogre gode mend som nu haffuer jomfru Closter y befaling men theris foget som møget giøre thennom
30 uvitterlige, men dog thennom icke uden mistancke, oc dog thet er icke eens udi alle Closter, ther findis tha gandsche faa som enten haffue et børligt ophold,

eller en ærlig forsiun, oc med faa ord at sige, som thet daglig scheer at alle fogede schiffte forarge seg, saa ere iomfru Closters villkaar nu [108] møget verre end the tillforn noghen tid været haffue.

Afflegger oc saa for Jesu Christi naffn schyldt 5 the mange besynderlige vyld som haffue nu besæt huer mandtz hierte, oc besinder at girrighed regerer thet gandsche spill udi thenne ny handell, som hun altid gjør udi all uretferdig handell.

Aff girrighed tillstæde vi hoer oc mord, oc andre 10 mange groffue synder, bode mod lov oc ret, mod schriffte oc schiell.

Ther er altid uchristelig handell huor forstandere haffue fordeel oc baade aff synd oc udygdt.

Aff girrighed dømme vi uretferdige oc vildige 15 domme, aff girrighed plage oc schatte vii arme undersotte, aff girrighed enten forvandle vi eller hincke udi all lov oc rett, aff girrighed vele vi sette till rette bode Bisper oc Prelater, Prester oc muncke, aff girrighed fige vii effter godtz oc eyedom, aff girrighed 20 kiøbe vi læt oc selge dyrt, oc med faa ord at sige, huor som vii udaff legge vild oc girrighed, tha giøre vi ende paa all syndige trette.

Besinder fordi at girrighed er icke then rette mand som schall reformere versins brøst, men kierlighed 25 oc en sand Gudtz græmmelse, anseer icke thet, huor kirckens renthe nu brugis aff nogre klercke, men huor hun vaar bruget i gammel tid, oc schall brugis her effter, naar Gud fanger besørget seg et retsindigt klerkerii, thet hand gjør mett thet snariste, uden 30 en part aff thet [109] klerckerii hand nu haffuer, uden hand anderledis besinder seg.

The som schulle reformere Christendommen
schulle aldellis intet være girrige, fordi girrighed
kand forderffue girrighed oc aldrig forbædre, En
synd kand vell straffe en anden synd aff Gudtz ret-
5 ferdige tilladelse, men samme synd bliffuer tha icke
lenge ustraffet.

Huad rett thet menige klerckerii haffuer till Gudtz
rente oc eyedom, haffuer ieg wiidelig noch beschreff-
uett udi en anden bog mod then Malmøsche refor-
10 matz, huor med ieg lader fordi nu betemme.

The som schulle anfichte huess renthe oc eyedom
som thet menige klerckerii nu haffuer oc besidder
med ret oc schiell, schulle alt føre i rette anden be-
viisning end the her till giort haffue.

15 Thet som schrifftten biuder at en fuldkommen
Christi discipell schall alting offuergiffue oc effter-
følge Christum, haffuer en anden mening, end ther
maa føris under øghen thet menige klerckerii, oc
helst fordi at rigdom forbiudis icke udi noger schriff
20 for sin schyld, men for misbrug schyld.

Først schulle the beviise med schriff oc schiell
at ingen furste eller herre, eller rig mand motte tagis
till Bisp, Prelat eller forstandere, uden hand schulle
strax offuergiffue furstedømme, herredømme oc
25 huesß [110] arff oc eye hand haffde till forn.

Therrest schulle the bevisse med schriff oc schiell
att rige Bisper oc Prelater motte ingenlunde giøre
thet menige klerckerii oc fattige folch till sine arff-
uinger, samme klerckerii till et ærligt ophold, oc
30 en ævig fremdrect, Christendoms tieniste oc lærdom
till et fremturende bistan.

Therrest schulle the bevisse med schriff oc schiell

at furster oc herrer, Ridderschab oc andre riige folch motte icke giffue aff theris godtz till at opholde y then hellige kircke Gudtz tieniste, med prædicken, lærdom, loffsang, almisse gierninger oc forsuar till viduer, faderløse børn oc andre fortrøchte, forarmede, oc uforrettede fattige mennischer. 5

Thernest schulle the beviise med schriff oc schiell at kirkens Prelater oc forstandere maate ingenlunde købe for guld oc penninge godtz, eyedom oc rente ther med at bestandelig opholde, y then hellige 10 kircke, klercherii, scholer, lærdom, fattige oc forarmede folchis besøring, desligeste dermed at beschytte oc beschierme alle thennom som Bisper oc Prelater haffue udi forsuar. [III]

Thernest schulle the beviise være giort mod 15 schriff oc schiell at keysere loff, landtz loff, fursters breff oc segell, recesser oc handfestning haffue giort lauhefft oc stadfestelse paa huesß godtz rente oc eyedom som Bisper, Prelater oc thet menige klerckerij nu haffuer y hefft oc forsuar ther fordi 20 kaldis then hellige kirckis godtz, at thet er under kirckens forstanderis hender oc udi theris befaling, kirckens tienere oc Christendoms fattige oc arme folch till forsuar, ophold, klæde, føde, hielp oc trøst udi all nød oc trang, sorg oc modgang. 25

Och then tyd fattige klercke, widuer, faderløse børn, arme folck, misliige, siuge oc krancke mennischer vaare arffvinger effter Bisper oc kirckens Prelater, tha var kirckens rente uknurret, men siden slecht oc rige venner begynte at arffue kirckens forstandere oc Prelater, fattige mennischer (som ere kirckens rette arffvinge) storlige till schade, tha er 30

Christendommen opfyldt, med kietterii, kiiff, trette, bulder, oprør, mytterii, ulydelse, oc andre forderffuelige ting som nu anfichte all Christendoms hellighed oc vellferd aff Gudtz retferdige tilladelse icke
5 fordi at kirckens godtz schall plyndris eller berøffuis, men komme till et gammelt helligt brug.

[112] Wdi gammel tyd finge riige venner oc slecht icke andet till arff effter Bisper oc Prelater end huesß the haffde arffuet effter theris slecht oc venner, men
10 lode the noget effter seg aff kirckens rente oc indkomme, tha bleff thet hos kirckens fattige tienere oc andre tørfftige mennischer, dog thet sielden scheede at the noget lode effter seg, fordi the betroede seg sellffue fast bedre at schiffte Testament i theris liffs
15 tiid end nogen anden effter theris død.

Icke vaar heller paa then tid omhugge blandt Christett folck for nødtz penning, ther med at enten kjøbe hyldist eller venschaff, lyche eller vellferdt, oc tha vaar girrighed saa full oc leed en ting, at the
20 ypperste oc beste ville heller giffue end haffue, oc heller miste theris eget end tage fra andre, allene vaar dydt oc fromhed then gæffuiste oc beste mynt, huor med the fattige kjøbte lyche oc vellferdt, oc the riige hyldist oc ynde, tucht oc ære, statt oc herlighed.
25

Then barmhiertige Gud giffue osß alle fordi sin naade till en sand oc retsindig vederkiendelse, oc eder serdelis the raad i bryst, ther icke andet søge end mennischens salighed, oc Gudtz børilige loff,
30 priis oc ære, ther [113] leffuer oc regnerer fader, søn oc hellig aand, en sand Gud altid oc ævindelig Amen.

Thi beder oc formaner ieg ydmygelige allis eder herredømme, at i for gode anamme thenne min undervisning, ther er dog icke min allene, men en stor part then vise oc lærde mandtz raad oc underviisning Erasmi Roterodams, som med et sendebreff, 5 hand forskreff nu sniimen till Friisland, gaff meg her till orsage, oc haffuer nu oc lenge hafft thette omhygge for Christendoms vellferd oc bestand, ther huerken Luther eller nogre Luthersche Prædickantere schulle nogen tiid faa, Haffuer ieg icke fundet 10 paa the ord, ther eder kand behaffue till noget got anseende, saa beder ieg gierne, att i ansee min gode mening, ther ieg setter ind till Gud, att være bode eenfoldig oc retsindig, sand oc retferdig.

Jesu Christi fred oc naade være med eder altidt. 15
Amen.

EEN CHRISTELIG OC NYTTELIG BOG
OM
KONGERS, FURSTERS, RIIGIS LANDTZ OC
STÆDERS REGEMENTE DIGTHET AFF
THEN HØGLERDE MAND ERASMO
ROTHERODAMO, OCH KALDETT
EEN CHRISTEN FURSTIS WN-
DERWIISNING OC LÆRE

ROSCILDIE

1534

Psalmo ij.

Saa schulle i Konger nw være
kloge, oc lader eder wnderwiise
som ere iørderigis dommere.

[ija] Verdiighe fædre met gud, strenge Rid-
dere oc ædele gode mend geeslige oc wers-
lige Danmarcks riigis raad, Oc menige Dan-
marcks Riigis indbyggere, broder Paulus
5 Helie ønscher Fred och naade lycke oc sa-
lighed aff gud wor fader oc wor herre Jesu
Christo.

THen høglerde oc wide berøctede mand Eras-
mus Rotherodamus haffuer forsnyen digtet
10 screffuet oc ladt wdgange till høgbaarin oc stormeck-
tiigsthe Furste Keyser Karll, een gantsche mercke-
lig bog, ther hand kalder, Een Christen Furstis
wnderwiisning oc lære, oc hwn er i sandhed thett
hwn kaldis, Fordi hwn icke alsomeniste wnderwii-
15 ser och lærer een Furste wdi syn eghen person men
desligest wdi alle syne Furstelige lemmer som ere
hans Raad, hans tucktemestere, hans statholdere,
høffuitzmend, fogeder, embitzmend, daglige tienere
oc wndersotte, Hwn wnder[ijb]wiiser icke alsom-
20 eniste, huore een Furste scall biwde, men oc saa
huore een Christen Furstis retsindige wndersotte
schule høre oc lyde, Saa wnderwiiser hwn oc icke

alsomeniste huore een Furste scall regere heele land
oc riige, men hwn oc saa wnderwiiser huer i sær
som magt oc befaling haffuer, liiden eller stor, huad
thenom bør att gøre, Een länsmænd oc een foggett
att regeere syn befaling, een borgemestere att re- 5
geere een stad, oc een borgere att regeere eett hwss,
Oc kortelige atth siige, som samme bog bescriffuer
alle the gode wilkaar een Christen Furste bør att
haffue, oc alle the onde hanwm bør icke att haffue,
saa bescriffuer hwn och saa alle the gode wilkaar 10
hans brugelige embitzmend oc statholdere schulle
haffue, och alle the onde wilkaar, the icke schulle
haffue, Oc fordi wnderwiiser samme bog icke al-
someniste, huess wilkaar then scal haffue som kaa-
ris een Furste, men oc saa the wilkaar thenom bør 15
att haffue, som schulle kaaris till een Furstis Raad,
Tucktemestere, Statholdere, Fogeder, och andre be-
falings mend, Oc wære seg huad regemente han-
dell thett wære kand, tha haffuer hand i samme bog,
bescriffuilse, wnderwiisning, exempill, raad oc daad, 20
Thenne drabelige och Christne bog haffuer ieg nog-
re aar siiden aff myn faakwndighed paa wortt Dant-
sche maal vdset, vdi sliig mening, at som [iija] hwn
lestis mett fruckt och forbædring i alle land paa La-
tine, Frantzoss oc Tydsche, saa motte hwn oc læsis 25
paa wort Dantsche maal icke alsomeniste oss Dant-
sche mend, till lerdøm oc wnderwiisning, men oc
saa till fruckt oc forbædring, Oc fordi samme bog
paa then tiid er aff prenteriid icke wdganghen, tha
haffuer hwn paa noghen stwnd wærett wnyttig och 30
wfructsommelig, men dog wnder thett haab, at nar
wij finge waall paa prentere, tha kwnne hwn (off-

uerseet oc forbædret) wdga*a* i samme gode mening, som hwn er først screffuen wdi, Fordi haffuer ieg nw i nest forledne dage paa thet ny samme bog off-uerseett, noget forbædrett oc reener*e* fordantschett
5 end hwn tilforn war, saa att meg haabis att hwn maa nw komme wdi liwsett wstraffelige, Oc ther ieg war i beraad, huem ieg schulde henne nw tilscriffue, bød oc bad meg werdig herre mett gud her Joachim Rønnow electus till Roschilde domkircke,
10 myn naadige och gwnstige herre, att ieg samme bog schulde tilscriffue Danmarcks riigis raad, oc menige Danmarckis riigis indbyggere, oc helst fordi, att samme riige haffuer aff Arilde tiid wærett oc nw er eet friit kaare riige Oc thenne bog wnderwiiser
15 merckelige huore een kaaret konge seg haffue scall emod syne wndersotte ther hanwm kaarett haffue, Wdi samme mening som een [iijb] koning bør att regeere land oc riige, scall hand oc saa kaaris till landtz oc riigis regemente, Huilcken mening icke
20 scall agtis aff kiød och blod, men effter Gudtz raad, ther inthett saa megett anseer wdi landz oc riigis regemente, som gode wndersottis lycke oc salighed, Icke agter hand heller huore riige, mechtige oc wuldige wndersotte, nogre landschaff haffue, men huore
25 fromme, gode, retsindige, gudfrøctige, kerlige, spagferdige oc trofaste, Huar som regemente er, er icke altid riige, men huar som eett gott oc Christeligt regemente findis ther findis oc saa riige, Och thett findis i the land som haffue een retferdig oc een
30 wschydlig konge, ther saa haffuer lydige wndersotte, tro oc retsindige, att som hand biwder thenom inthet ther Gud er emod, saa lyde the icke hel-

ler wdi noget Gudtz fortørnilse, Huad er een konge
 andet end mangen mandtz fader? Oc fordi bør han-
 nw m icke anderledis atth ansee syne Christne w-
 ndersotte, end een god fader syne kiere børn, Thett
 haffuer fordi een Christen Furste att besinde, som 5
 regemente haffuer offuer land oc riige, thet er offuer
 Gudz frij folck, Huore hand er Gud oc syne Christne
 wndersotte plictig att holde huess tro och loffue,
 hand thenom soorett och tilsagt haffuer, saa well
 som wndersotte plictige ere, att holde hanwm huess 10
 wnderdanighed, willig och trofast tie[iva]niste, huld-
 schaff oc mandschaff, the hanwm soorett oc tilsagt
 haffue, Oc ere fordi huer andre aff eens wilkaar liige
 plictige, huar till om the wele icke lade seg røre aff
 ære oc redelighed, aff eed och retsindighed, eller aff 15
 breff, handfestning oc recess, tha schulle the iw
 lade een screffuen keysere low røre seg som i then
 bog ther kaldis Consuetudines Feudorum in capi-
 tulo de forma fidelitatis in fine klarlige scriffuis, Att
 som een wndersotte kand seg forbyrde emod syn 20
 herre, saa kand oc herren forbyrde seg emod syn
 wndersotte, nar hand icke holder syne breff, forseg-
 linger, tilsaffn oc soorne eder, Saa haffuer naturlig
 och Gudtz low forpligtett een herre oc Furste till
 syne wndersotte, oc thenom till hanwm, att the saa 25
 schule handle mett huer andre, som theris wilkaar
 wore skifte, Fordi huess thet icke skeer, tha er
 huerckin Furstin eller wndersottin retsindig blant
 hedninge end sige blant Christen, Saa haffuer ieg
 fordi wdi then allerbeste mening, schaffett Dan-
 marcks riigis herre och konge som nw her effter
 komme scal, saa lenge Danmarkcs riige bliffuer
 effter Gudtz forsyn wnder kongelige regemente, eders

werdiige strengthed oc herredømme, myne kiere herschaff, och menige Danmarcks riigis inbyggere, alle myne Christne brødre, thenom som sagt er haffuer ieg schaffett thenne nærwærandis bog for [ivb] een
5 raadgiffuere, till atth ydelige haffue wdi hender, som Alexander Magnus haffde Homerum, Cyrus konge Xenophontem oc Augustinus Keysere officia Ciceronis, och helst fordi atth samme raadgiffuere kand huerckin bedraghis aff smyger eller fordeell, ey heller rædis schade och forderffue, Alle haffue wij raad,
10 lerdømme och wnderwiisning i thenne bog, Konghen haffuer then lerdømme hanwm sømmer, hans neste leemmer raad oc ridderschaff then thenom tilhøer, och siiden then menige almwge thett thenom be-
15 kommer, Merckelige raader Demetrius Phalereus herrer och Furster for alle, till atth læse i bøger, fordi the thett offte finde ij bøger, som theris wener och raadgiffuere taare thenom icke rwndelige tilsige, och mett større tolmodighed læse wij wor
20 brøst aff scrifft och bøger, end wij henne høre aff leffuendis røst, Meghett ladis och forsømmis aff wiise och kloge mend, land och riige till wbodelig schade, fordi atth sandhed hoss mange er ij lde hørd, och synderlige hoss Furster och weldige herschaff,
25 Thi beder ieg ydmygelighe alle edre werdighedtz och strengthedtz herredømme, och menigh Danmarcks riigis indbyggere, att i alle anamme thenne bog metth eett blytt och gwnstigt ansigt, och i samme gode mening som ieg henne fordanschett haffuer, Thett sind [va] ønscher ieg alle som magt oc befaling haffue, stor eller liiden, at the gierne læse oc høre thenne bog oc haffue henne for een daglig raadgiffuere oc tha schulde theris regemente først

bliffue Gud tacknemmeligt, ther nest thenom selffue
bestandigt, oc paa thet siiste menigheden gaffnligt
oc profiteligt, Oc swmmelige att sige tha lærer bo-
ghen oss først at wdkaare een Furste oc een forstan- 5
dere, oc huad wilkaar wij schule ansee i samme kaa-
ring, Ther nest bescriffuer hwn Fursters oc Furste-
børns, tucktemestere oc raadgiffuere, oc huoredane
the wære schulle oc mett huad wilkaar oc mening
the schulle læris oc wnderwiisis, Ther nest gør hwn
forscheiell paa konger oc tyranner, met beggis theris 10
rette controfeyt bode aff scrifft oc skiell, Fræmdelis
bescriffuer hwn om smyger oc thenom ther smygre
kwnne, oc bewiiser huar fore smygrere schulle icke
wære i konghe raad och handell, Ther nest om then
konst ther fred gjør, Om skatt oc exiiss, Om Fur- 15
sters rwndhed oc welgerninger, Om low att skicke
oc forbædre, Om forstandere oc theris befaling, Om
contractt oc forligilse till fred, Om Fursters oc the-
ris børns gifftermaall, Om huad een konge giøre
scall then stwnd fred er, Om orlog oc feyde att føre, 20
huar mett boghen endis, Att alle thee som samme
bog till hende kommer maa faange begæring, løst
och sind [vb] till att læse henne mett grantsche,
fliitt oc rett besindelse, oc ther effter rette seg, saa
ther aff maa til megen Christelig handell komme 25
fruct, gaffn, salig regemente oc fred, thet wnde och
giffue then hymmelske Første oc Konge Gud fader
som mett syn søn, Jesu Christo wdi then Hellig-
andz enighed leffuer och regnæer een sand Gud,
Welsignet æret oc loffuett ewindeligen Amen. 30

Roschildie in profesto beati Laurentij martyris
Anno domini M. D. XXXiiij.

Register paa xvii article som swmmelige
bescriffuis i thenne bog.

Huore een koning scall kaaris	Fo.	j
Een god Furstis controfeyt	Fo.	xxij
Een tyrannis controfeyt	Fo.	xxiij
Forskell emellom konger oc tyranner	Fo.	xxiij
Julius Pollux bescriffuer een god konge	Fo.	xxx
Samme Pollux bescriffuer een ond konge	Fo.	xxxij
Om skatt att giffue Keyserin	Fo.	xxxvij
Om thet folck ther smygre kand	Fo.	l
[via] Om then konst ther fred giør	Fo.	lx
Om skatt oc exiiss	Fo.	lxi
Om een kongis Rwndhed	Fo.	lxxij
Om low att skicke oc forbædre	Fo.	lxxxiiij
Om forstandere oc theris befaling	Fo.	lxxxvj
Om contractt oc forligilse till fred	Fo.	lxxxvij
Om kongers oc theris børns gifftermaall	Fo.	xcj
Huad konghen giøre scall nar fred er	Fo.	xciiij
Om een retsindig kongis embede	Fo.	xcv
Om orlog oc kriig att føre	Fo.	xcviij

Een Christen Furstis wnderwiisning oc lære, 11
Først dictett paa latine aff Doctore Erasmo
Roterodamo, oc siden wdsett paa Dantsche
aff broder Paulo Helie som her effterfølger.

HVaar som er wedtagett, att een Furste scall mett 5
røst wdkaaris, ther scall icke saa agtis forfædris
høgbarne stæmme, legoms skønhed eller høghed
(huilcket wij læse wære agthet aff mange wlerde oc
wforstandige folck) som een teckelig oc sagtmodig
natur, spagt sind oc icke framfwst, eller saa megett 10
hastigt, att hand mett lyckins formeering bliffuer
een tyran oc will tha icke lyde gode raad, Icke scall
hand heller wære saa blødsindig att hand aff huer
mand lader seg locke oc leede.

[1b] Scall oc hans alder agtis, att hand scall icke 15
wære geckelig, om hand er megett gammild eller
dragis aff løse begæring om hand er for megett wng.

Saa giøres oc behoff att then wdkaaris som er karsk
oc swnd, att hand lenge kand leffue, thi att maange
herreskiffte kwnne icke skee wden menighedtz store 20
schade.

Wdi seglatz befalis icke styrett, then som ij slegt,
riigdom, eller skønhed offuergaar andre, men then

som ij konst att styre andre offuerwinder, Saa scall land oc riige then offuer alt befalis som i kongelige gaffuer andre offuergaar, som er wiisdom, retwiis-

Huem riige befalis scall.

12 5 gaffn.

Deylighed, skønhed, guld, oc ædele steene giøre inthe meer till een stadtz gode regemente, end the ther till giøre, att een styre mand scall well styre eet skib.

10 Thet eniste een furste bør att agte wdi sitt regemente, thet bør oc falckett att agte som hanwm wdkaare, som er sandelige menighedtz gaffn oc profiitt, ther langt bortkaster syn eghen besynderlige fordeel oc baade.

Wdi kaaring scall synderligh fordeell bortkastes.

15 [2 a] Dess wærrer, thet kand omwendis som thu wdkaarer, dess grannere scalthu see till huem thu wdkaarer, paa thet att een thymis wrædelighed scall icke wære oss een lang pyne.

Men huaar som een furste fødus oc icke wdkaaris, som i fordom tiid Aristoteles siger att mange giørdis oc nw er almyndelige wedtagett, ther paa henger een god furstis haab, att hand well opfødis, att thet kand skarffuis mett tuckt oc god lerdøm som menigheden er fratagett, i thet hand scall icke wdkaaris, Oc ther fore scall hans bryst som saa er fød een Furste, oc er tomt oc wforsøgt, opfyldis mett gode meninger strax hand kommer aff woggen, oc wdi then ny barndøm scall indplantis høffuiskhed, ther kand mett tiid, mett alder oc brug sagtelige opwoxe oc moess, oc nar hwn bliffuer een tiid well rodfest, tha wedhenger hwn alle dage.

Huoor mett een Furstis bryst først opfyldis scall.

Ther er aldelis inghen ting saa hartt siider eller saa

fast wedhenger, som thet ij wngdommen poodis oc indplantis, wdi huilcken alder, stor magt paa ligger huad wij lære oc inddricke, men alsomstørst, huad een pryntz oc een Furste tha lærer oc tillwænies.

Huaar som icke er friihed till att wdkaare een [2 b] 5 13
Furste, ther scall met liige stor flydt then wdkaaris, som een Furste scall tuckte oc oplære, Att ther scall fødis een god Furste, scall aff Gud ønschis, Men nar som hand er fød oc scall aff god lerdom oc tuckt forbædris, thet staar een stor partt till oss. 10

Een tuckthemestere scall oc wdkaaris.

I fordwm tiid war sliig seed, att thenom som haffde gott forschyldett aff noghen menighed, schulde opsettis till heder belede, stytter, bwer, oc ther paa hederlige titel, men inghen er sliig heder saa megett wærd som then ther trolige optuckter een Furste, 15
agtindis meer menighedtz profiitt end syn fordeel.

Land oc riige er een god konge alting plictig, oc ther nest then som hanwm giorde god, mett tuckt oc god lerdom.

Inghen tiid er saa beqwem till att straffe oc lære 20
een konge, som nar hand er saa wng hand wed seg icke att wære konge, tha scall hand holdis fra fwle oc wqwemme ting, oc mett noger strengthed twingis till dygd oc thet som gott er.

Effter thi att the foreldre som icke ere platt wilde 25
eller daarsche, mett saa stor flytt opføde theris børn, som ere dog icke fødte wden [3 a] till een agher eller eett hwss, huore megett større flytt scall ther fordi giøris paa een kongis opfødilse, som fødis icke alsomeniste till eet land eller een stad, men till mange 30
land oc stæder, oc saa gott som till een werden att raade oc regeere, ænthen een god mand mange till

lycke oc gaffn, eller een ond mand mange till schade oc forderffue.

14 Att well bestyre land oc riige, thet er megett erligt oc Fursteligt, men thet er dog icke myndre ære att forsckicke seg een god efftherkommere.

Saa well scalthu regeere ligerwiiss som thyn liige schulde icke komme effter teg, dog dess emellom scalthu saa opføde thyne børn, att the regerindis effter teg, kwnne bliffue bædre end thu æst.

10 Inghen priss er een koning meer erlig, end nar hand skicker seg saadan een efftherkommere som regnis bædre end hand thi att sliig straff er hanwm een stor ære.

Om een god efftherkommere.

Then priiss er aldsomslemmist, nar som een ond efftherkommere, gjør then hellig oc god som tillforn war wtaalig oc wfordraffuelig then stwnd hand leffde oc begæris nw igien.

[3b] Een wiiss oc god Furste scall saa opføde syne børn, att ligerwiiss som the ere fødde till land oc riige, saa schule the oc opfødis till landz oc riigis beste, oc icke effter theris werdslige oc løse begæring, Menighedtz gaffn scall altid offuerwinne forældris kødelige oc werdslige begæring.

Huore kongebørnschule opfødis.

Huore maange belede een koning opreyser, oc 25 huore maange slott oc stæder hand opbygger, tha kand hand icke wdi noger maade saa deylige lade effter seg syn hwgkommilse som wdi een god søn, ther icke wanægter seg huilcken som mett gode seeder betegner een god fader, Then dør icke som 30 lader sitt leffuendis belede effter seg.

Wdwellie seg fordi till thette embede, wdaff all syn hob, eller oc hente till seg (ihuar the findis) the mend

Tucktemesterins willkaar.

som ere faste, agte oc wkrencte, oc wiise aff lang tiidtz forsøgilse, oc icke alsomeniste aff bøger, huilcke som ere reuerentz werde for theris alder skyld, oc haffue magt aff eet erligt leffnett, oc ælschis for theris leffsalige oc qweme omgengilse, paa thet att wngdommen forfærett aff mesterins haardhed, begynder icke før att hade dygd end wiide huad dygder, eller aff formegett selsswold wanarther seg ij the maade hanwm icke burde.

[4a] Wdi all tuckt oc lerdom, oc besynderlige een konings, scall slig maade altiid holdis, att tucktemesterins strengthed, twinger wngdommens løsagtighed, men samme strengthed scall hand dog wnderstwndwm formilde mett leffsalige omgengilse.

Sliig scall een kongis tucktemestere wære (som Seneca merckelige scriffuer) att hand kand straffe for wden haardhed, oc priise for wden smyger, huilcken som kand rædis for syn strengthed, oc ælschis for sin qwemme oc løstige omgengilse.

Offte see herrer oc Furster nøye till, huem the faa een skøn hest, een hwnd eller een fwgell att giøre tam oc lock, inthet agtindis huem the faa theris søn i hender, men tiitt befale hanwm then læremestere, ther een bonde eller een borgere wille icke betro till syn søn, Men agte huad thet kand gaffne att føde een søn till land oc riige, nar som hand icke læris till att regeere land oc riige.

Icke scall heller then som fødis till land oc riige haffue huer qwinne till fostermoder men thenom som ere gode oc erlige, oc ther till serdelis oplerde, Icke scal hand heller omgaass mett løsagtige selscaff, men wære ibland bluge oc [4 b] gode børn, the som haffue

wærett erlige opfødde, Løstige børn oc drenge, dranckere, oc the som whøffuische ere i snack oc tale, oc serdelis thet falck som smygre kand, schule altiit affwiis langt fra theris øgen oc øren, thi att
5 the ere icke end nw saa faste y sinde, att the kwnne ey snarlige forkrenckis.

Fursters omgengilse, scall wære met gode børn.

Effter thi att mendischins største qwemhed oc natur er redebøn till ontt, oc inghen er saa wel fød, att hand kand ey forderffuis aff forgifftig lerdøm, Huad
10 kand ther andet wentis, aff then Furste end megett ontt (fordi the bewiise icke alle konge sind oc willkaar som ere konge børn) som strax fra syn barn-døm opfyldis met ond lerdøm, opfødis bland daarlige qwinner, ældres bland løstige piger, bland draffuels spelemend, oc forderffuelige smygrere, bland
15 gecke oc piibere, bland dranckere oc daablere, oc løstighedt mestere, bland daer oc schalcke, bland huilcke hand icke andett høer, lærer oc inddricker, end legoms løst oc løstighet, bram oc hoffmodighed, wrede, gyrighed, oc wrædelighed, oc strax
20 tagis fra thenne schole, oc settis till att regeere land oc riige.

Slige Furster findis nw mange.

Effter thi att then beste konst bland andre er altiit swaarist, oc inghen konst er ænthen [5a] saa drabelig eller saa twng som att well regære, hwij begære wij tha inghen lerdøm till then konst, men meene wære aldelis nock, att wære ther till fød.

Huad scall gammild andett bruge end synd oc wrædelighed, nar som barn icke andet leegte end
30 synd oc wrædelighed.

Att alle schulle wære gode thet kand mand neppe-lige ønsche, men thet er tha icke wmweligt wdaff

maange twsinde att wdsøge een eller een anden, som ij fromhed oc wiisdom er ypperlig, aff huilcken maange kwnne snarlige bliffue gode.

Een wng Furste scall lenge haffue till syn alder mistancke, boode for wanwittighedtz sag oc naturins hastighed, Oc wogte seg well, att hand seg inghen merckelig ting fore tager wden kloge mendtz raad, oc serdelis gamble mendtz, bland huilcke hand scall altid wære, att wngdommens wanwittighed kand tempereris mett the gambilis reuerentze. 5

Att wndherwiise een furste er een stor befaling.

Then som haffuer anammett een Furste att lære, tencke seg att hand haffuer icke anammett een almyndig befaling, men ligerwiiss som hwn er stor, saa er hwn oc farlig, oc først scall [5b] hand ther till haffue thet sind ther sliigt eett embede sømmer, oc icke agte huore maange læn hand kand faa, men meer att hand kand antuorde land oc riige een god Furste, som haffuer betrott hanwm till alt sitt haab. 10 16

Tenck thu tucktemestere huor megett thu æst thiit fæderne land plictig, som haffuer teg betrott till all syn salighed, Thet er ij thyne hender, huad eller thu wilt besckicke landett een god frelsermand, eller oc een forgifftig pestilentze. 15

Een tucktemestere haffuer meget at besinde.

Then som menigheden haffuer antuordet sitt barn i skiød, scall først agte huortt samme barns natur er wendt, fordi thet kand aff nogre teghen i then alder wel formerckis om thet er meer beqwemt till wrede oc hastighed end till hoffmod, meer till stortt welde oc herlighed, eller stortt naffn oc rygte, Meer til wkyskhed oc daabill end till gerighett, meer till fred end till orlog, meer till wanmectighed end till wredelighed, Ther nest huaar hand finder hanwm 20
25
30

meer redebon til synd, ther scall hand mest bescherme hanwmm mett gode bud, oc ther paa arbeyde att hand kand tha drage then wnge natur wdi andre seeder, oc twertt emod, huar hand fornømmet hans
5 natur att wære beqwem till dygder, eller till the synder [6a] som synis att wære dygder, som er stor-modighed oc formeghen rwndhed, ther scall hand giøre naturins beste meth fliitig wynskiffuelighed.

Dog er thet icke nock att bescriffue een regill ther
10 thenom kand drage fra ontt oc locke till gott, Men
17 scall ther oc settis i theris bryst oc for theris øghen andre høffuische ting, wdaff huilcke theris hw oc hierter kwnne opweckis, som ere gode fabill, oc effterlignilse, exempill oc wiise mendtz tale, ord oc
15 gerninger, som schulle graffuis ij ringe oc formalys paa wegge, oc taffler, oc andre ting som then alder haffuer lyst till, att thet kand altid møde thenom oc wære for theris øghen, oc saa nar the haffue nogett andett att giøre.

20 Ædele oc erlige sind optendis megett aff merckelige mendtz exempill, Men dog ligger ther magt oppaa, huad meninger the fra første tilwænies, Hender thet seg saa fordi, att wij anamme eett wlærdt barn at wnderwiise tha schulle wij strax ther till giøre wor
25 flydt att thett først indricker retsindige meninger, oc mett nogre lerdomme, ligerwiiss som mett krafftig lægedom beschermis mod falsche oc almyndige folckis meninger, Men hender thet seg saa, att wij anamme thet barn som nw er [6b] bedragett wdi
30 falsche meninger, tha schulle the mett røder oprykkis, oc gode meninger indplantis ij theris sted, fordi som Ariston siger wdi Senece bog, Thet er forgeffuis

att lære oc siige een galynd mand huore hand scal tale, gaa, eller haffue seg obenbare eller hemelige bland folck, wden mand først fortager hanwm galenschaff, Saa er thett oc forgeffuis att lære noget, landtz oc riigis regemente, før end falsche oc almyndige meninger, som nw ere megett wedtagne, ere aff hans bryst wdelte. 5

Icke scall heller tucktemesterin offuergiffue seg om hand fanger then att lære som er haard att tracktere, effter thi att inghen natur er saa haard, ther kand ey tæmmis oc forbædris met gode lerdome. 10

Scall hand ocaltid lære samme barn hand anammett haffuer, dog hand formercker thet att være qwemmt oc tucktigt, fordi dessbædre iorden er dess snaere forderffuis hwn, oc opfyldis mett onde yrter oc wnyttig grøde, om bonden seer icke dess nøyere till, Saa er thet oc saa mett mennischins gode natur, ther dess snaere besmittis att hwn er god, wden hwn mett god lerdom bewaaris oc dyrckis. 15

[7a] The flodemaall oc strandbrædde pleyer mand altid att best bescherme, som mest brydis aff flod oc storm. Ther findis wtalige ting, som konge sind kwnne bedrage fra thet som rett er, som er stor lycke, megen rigdom, offuerflødighed oc eet kræseligt leffnett, Item stor friihed, aff huilcken the meene, alt thett att være seg sømmeligt som thenom er løstelig, Ther nest fremfarne kongers onde oc daarlige exempill, oc offuer alt smyger, som er een forkled fastelaffns tro, Oc fordi scall hand emod alle desse ting beschermis mett gode oc Christne kongers bud oc exempill, Ligerwiiss som then mand er icke een pyne wærd, men mange, som then kelde forgiffuer 20 25 30

wtalige ting
kwnne Fur-
ster bedrage.

met edyr, ther huer mand scall dricke wdaff, Desligest er oc then alsomschadeligst ther forgiffuer eet konge bryst met onde oc wrange meninger, fordi the komme icke een mand, men saa maange wta-
5 lige till schade oc forderffue.

Er thet saa att then pynis till døde, som kongens myntt forfalscher, megett meer haffuer then pyne forschylt som kongens sind oc natur forderffue.

Thi scall tucktemesterin, mett stor mandom oc alff-
10 uære, oplære konge børn mett thet første, then stwnd the ere aff ontt wbesmittede, [7b] oc beqwemme till att giøre thet thenom sigis oc peegis fore, Wiis-
10 hed haffuer oc barndom och wngdom mett seg, liggerwiiss som andre ting, Oc altid scall hand lære
15 thenom thett samme, dog mett atskillige fwnd oc wdi atskillige tiider, oc thet begynde mett løst oc lempe, som siiden scall mett stortt alffuære tracteris oc handlis, Oc nar hand formercker att barnett haffuer løst till thet fabill oc æwyntyrr, ther Esopus
20 scriffuer om then mwss som frelste een løwe aff sitt fengsill, oc nar barnett giør seg ther aff latter oc gammen, tha scall mesterin sige, att samme æwintyr hør een herre oc een konge till, och mercker att hand scall aldellis inghen forsmaa, men forschylde
25 seg mett welgerninger alle folckis yndiste fordi inghen er saa swaag oc wanmechtig att hand ey mett tiiden och løckis omløb, kand bode gaffne oc schade, ther thenom er ofte hæentt, som wore mecktige nock.

30 Oc nar hand formercker att barnett ler oc bespotter ørnyn, som lod seg forderffue i grwnd aff een taarbiist, tha scall hand giffue hanwm thet for eett ex-

En tucktemestere scall wære mandelig oc alffuerlig.

Om en mws som frelsthe een løwe.

Eet fabill om een ørn.

empill, att i huore wansterck hans fiende er, tha scall hand huerckin biwde hanwm till slags, eller oc forsmaa hanwm, Thet hender gierne, att then som icke [8a] kand mett magt, hand schader dog ofte mett liist oc snedige fwnd. 5

Phaetontis
fabill.

Oc nar som hand haffuer mett løst hørtt och lærtt Phaetontis fabill, som waar solens wogensuend, tha scal tucktemesterin lære hanwm at thet fabill er then kongis exempill, som wdi wngdom for wden wiisdom anammer land oc riige at regeere bode seg oc andre till stor schade. 10

Vlysses.
Polyphemus.

Oc nar hand siger hanwm thet fabill om then een-øgede kempe huorlwnde Wlysses wdhwlede hans øge, tha scall hand sige barnet, att then Furste er samme Polyphemo liig som haffuer stor magt oc inghen wiisdom. 15

Om bier oc
myer.

Huem er then som icke gierne høer oc mercker huorlunde att bier oc myer haffue eet synderlige wiist regemente? Nar tucktemesterin mercker fordi, att theris regemente falder barnett well till sinde, tha scall hand ther aff wddrage then lerdome, som een konge well bekommer, Oc er først at wiisyn (som er biernis konge) flyger inghen tiid langt bortt, oc hans winger ere fordi smærre end kroppin til-siger, ther til met haffuer hand inghen gad, Saa scal oc een konge oc een herre wære mitt wdi sitt riige, oc icke altid bruge syn strenghed, men ofte wære mild oc barmhiertig, oc i sliig samme maade [8b] tha scall oc mesterin giøre mett andre ting. 20 25

Thet er icke well mweligt at sette her alle exempill, men alsomeniste at bescriffue her eet fwnd huore thet kand best gaa till att tage orsage til wnderwiisning wdaff andre fabill oc exempill. 30

5 Oc er thet saa att hanwm scall nogett haardelige sigis, eller thet som skarpt er scall hanwm fore settis, tha scall tucktemesterin aff eett gott forstand føge syn tale ther effter, Hand scall loffue oc priise hanwm for andre, men dog i the støcker som ere sande oc høffuische, oc straffe hanwm hemelige, mett leeffsalig tale oc gode ord, oc besynderlige, nar som hand er kommen till alder.

Huaar och nar een furste scal loffuis ocstraffis.

10 Offuer alt tha scall thet først settis hanwm i bryst oc hierte, att hand haffuer drabelige oc merckelige meninger om Christo Jesu, Oc Jesu Christi lerdom well tilhobe føget scal hand strax indricke, oc thet aff then hellige euangelij kelde, huaar wdaff lerdommen bode reenligere, oc met større krafft wddragis, 21 15 oc thet scal hanwm sigis att Jesu Christi lerdom hører inghen meer til end een Christen Herre oc konge.

Om Christo Jesu oc hans lerdom.

Een stor partt aff folck bland then menige mand er forgiffuett mett falsche meninger, oc [9a] meer forwndrer the werdsins skugger oc spøgelse, end the ting som sandelige ere, Men een god furste bør icke att wndre paa the ting, som menige falck megett affholde, men holde seg thet i sandhed for ont som ont er, oc agte thet for gott som i sandhed gott er, 20 Inghen ting er sandelige ond, wden then som haffuer fæle oc handel mett slemhed oc wretferdighed, oc inghen ting er sandelige god, wden then som haffuer fæle oc handell mett høffuiskhed oc retferdighed.

30 Thi scall tucktemesterin thet fly oc forarbeyde mett thet første att hand elscher dygd, som then alderskøniste ting ther till er, oc ther nest att hand hader

wdygd ligerwiiss som then alderslemmiste ting ther till er.

Icke scall heller thet barn som er fød till land oc riige, haffue wnder paa riigdom, ligerwiiss som paa then ting ther er merckelig, oc fordi scall thet icke heller tilhobesancke rigdom y huess maade thet kand mett rett eller wrett, Men thet scall wnderwiiss att thet er icke sand heder oc ære som nw almyndelige holdis for heder oc ære, Men thet er een sand heder, ther aff seg selff effterfølger dygdige gierninger, oc dess erligere kommer, att hand liidett begæris. 5 10

[9b] Thet som almyndelige holdis for løst, staar een Christen Furste saa ylde, att thet neppelige sømmer nogett menische, thi scall hanwm foregiffuis een anden løst som er ewig oc fræmtwrinde, bode i thette timelige, oc saa i thet tilkommende ewige liff. 15

Hand scal høre, att ædelhed, foreldris beled, wabn oc gammill tiidtz teghen, oc ald anden forgengelig bram oc hoffmod, ere icke andett end forgengelige naffn, wden nogett aff thenom haffue begyndelse aff ære oc dygd. 22 20

Om sand oc
forfengelig
ære.

Een Furstis werdighed, storhed, herlighed oc Furstelighed scall icke begyndis eller beschyttis mett løckins bulder oc methold, som er mett riigdom oc megett falck Men aff wiissdom, wbesmittet leffnett, oc retferdige gerninger. 25

Mendeskelig
leffnet døm-
mes icke sa-
ligt aff maan-
ge aar, men
aff maange
dydelige
gerninger.

Icke scall heller døden wære hanwm rædelig oc icke heller begrædelig i andre wden hand er sleem oc werlig, Then er icke meer hellig som lenger haffuer leffuitt, men then som dygdelige haffuer leffuett, lang alder scall icke dømmis aff maange aar, 30

men aff retferdige gerninger, Oc fordi ligger ther icke magt oppaa till mennischins salighed huore lenge, men huore well thet leffuer.

[10a] Dygd er seg selff een stor løn, oc fordi er thet
5 een Furstis store ære, att hand ramer menighedtz
gaffn, oc saa mett syn eghen død, om lyckin kwnne
icke anderledis føge seg, dog then Furste dør icke
som slas i hiell for menighedtz beste, Ther nest,
huadsomhelst menigheden elscher oc haffuer kærtt
10 for løst skyld, eller oc wndrer paa nogett som ko-
steligt er, eller oc effterfølger thet som nytteligt er,
tha scall thet alsomeniste dømmis effter dygd oc
høffuiskhedtz regill, Oc twertt emod, huadsomhelst
menige falck fly ligerwiss som thet ther er hart oc
15 wløstigt, eller oc forsmaa thet som inthet er agthet,
eller oc sky thet som er schadeligt, tha schule sliige
ting icke i sandhed flys, wden the haffue fæle oc
23 handell mett wanheder oc wanære.

Huad then
menigemand
rynder til
sinde er
gerne ondt.

Desse ting schule indplantis wdi een wng furstis
20 siell, oc indscriffuis i thet kleyne bryst, ligerwiiss
som een hellig low, Aff sliige titele scall hand høre
maange priis oc aff theris modstandere maange
straffuis, att hand aff the alderbeste ting kand faa
mod till een sand ære oc priiss, oc aff the ting som
25 ere i sandhed slemme oc fwle, bliffue stormodig till
att hade oc forsmaa alt thet som er werligt oc for-
smædelegt.

Men maa komme her emod scall robe then [10b]
konge tienere ther meer kand squaldre end noger
30 koone saa sigindis, Thu bescriffuer oss icke her een
konge, men meer een naturlig mestere, eller een
wiisdoms elschere, Wdi sandhed, ieg bescriffuer

Gode konger
elscher gerne
wiisdom.

een god konge, nar som thu for een Furste, begær
een gæck oc een awe, som kand wære thyn liige,
Wden thu elscher wiisdom tha kanthu well wære
een tyran, men een konge eller een pryntz kanthu
icke wære.

5

Inghen ting er bædre end een god Furste, oc een
tyran er slig een beest, att inthe spøgelse er wnder
solen saa schadeligt, icke heller meer vanteckeligt
oc vbehaweligt aff alle.

Plato.

Thu scalt icke tro wære wredelige sagt aff Platone, 10
oc priisett aff merckelige mend, tha menigheden att
wære salig oc hellig, nar konghen elscher wiisdom,
eller nar then er regerindis som wiisdom elscher,
Then kaldis wiisdoms elschere, icke ther kand logi-
cam eller Phisicam som ere om naturlige ting, Men 15
then som forsmaar the ting ther synis gode oc icke
ere, Oc aff eett fast oc stadigt hierte, effterfølger
the ting som ere sandelige gode, Att elsche dygd 24
oc wiisdom, oc att wære een Christen mand, thet
er eett, dog att ord oc naffn ere atskillige. 20

slige konger
findis nw
maange.

[11a] Huad er meer daarligt end att dømme een
konge aff sliige konster, som ere, om hand kand
well Dantze oc springe, merckelige daable oc me-
gett dricke, wære hoffmodig oc staalt, Item om hand
kand kongelige bescatte syne wndersotte, oc om 25
hand giør megett andett som oss blugis att scriffue
end dog somme blugis icke att giørett,

Saa meget som herrer oc Furster legge wind oppaa
att the schule wære besynderlige fra then menige
mand, wdi kleder seeder oc spiisning, saa scall oc 30
een Furste wære langt fra then menige mandtz fal-
sche oc fwle meninger oc holde seg wwerdig till

att nogett meene effter theris wedtagne waaner, fordi then menige mand tecktis aldrig the ting som ere rettelige gode.

Tenck huore slempthet er, att wydt offuer gaa
5 andre falck mett guld, ædele steene, dyrebare kleder, megett falck, oc andett werdsins praal oc smycke, som ere dog wduortis ting oc icke thitt eget gode, oc wære dog ij dygdelig handell sielsins rette smycke, myndre end then ringeste som i noger menighed
10 kand findis.

Dygd er siele smycke.

Then Furste som lader syne borgere till syne ædele steene, guld, purpur kleder oc andett [11b] sligt werdsligt bram, ther lyckin pleyer att giffue, huad gjør hand andett i sandhed, end lader thenom see
15 oc wndre paa the ting, som alt thet onde kommer wdaff, ther mett konge low oc rett pynis oc straffis.

Ædrughed oc affhold wdi andre falck tilleggis æn then fatigdom eller karighed, om noghen will thet
25 ylde dømme, Men samme ting wdi een konge ere
20 ædrughedtz exempill, nar som then bruger syn ting sparlige, ther haffuer saa megett som hanwm løster.

Thet staar icke well att then opwecker synd, som bør att pyne synder, oc fordi er thet saare slempthet, att tillstæde then gerning wdi seg selff, ther hand
25 forbiwder andre.

Wilthu forkynde teg att wære een mecktig herre, tha see till att inghen gaar teg offuer wdi syn eghen godhed, som er ij wiisdom, mandeligt sind, affhold fra legoms løst, reentt oc wbesmittet leffnett, oc tyc-
30 ker teg att thu wilt holde feyde mett nogre andre Furster, scalthu icke meene att thu æst tha theris offuermand, nar som thu haffuer wundet thenwm

Fordi thet er
 een sand
 seyer

fra, eett støcke land, eller slaget theris falck aff marc-
 ckin, men om thu æst myndre besmittet mett synd
 end the ere, myndre gerig oc myndre høg[12a]fer-
 dig, ther nest myndre wred oc framfwss end thee
 ære.

5

Then største oc ypperste ædelhed sømmer een
 konge, oc effter thi ther findis scriffuett om trenne
 ædelhed, oc then første oc ypperste er aff dygd oc ret-
 ferdige gierninger, then anden aff god oc qwem wiis-
 dom, then tredie oc mynste aff ypperlig merckelige 10
 oc riig slegt, tha tenck huor thet er een konge wbe-
 qwempt att forheffue seg aff then ædelhed som mynst
 er, oc saa er mynst att hwn er plat inthet, wden hwn
 er kommen aff dygd, oc forsømme then ypperste,
 ther saa er ypperst, att hwn kand alsomeniste rette- 15
 lige haffuis.

Wilthu synis att wære ypperlig, tha scalthu icke
 lade till syne, konstelige wdskaarne eller formalde 20
 belede, fordi huess i thenom er priiseligt thet er ma-
 leryns ære, huess konst the bewiise, Thii scalthu 20
 heller dygdsins belede wdtrycke wdi thiit leffnett.

Konglige
 teghens
 bemerckilse.

Oc er thet saa teg fattis then som teg scal lære tha
 lad tyne kongelige smykke lære teg, huad mercker
 then aalye oc Chrisme thu smwrdis mett then tiid
 thu kryntis till konge, andett end att een Furste scall 25
 haffue alsomstørst mildhed oc barmhiertighed, fordi
 att wmild[12b]hed pleyer altiid att følge stor magt,
 Huad mercker guld wden besynderlig wiisdom, huad
 mercker ædele steenis klare skyn wden merckelige
 dygder som ære icke almindelige? Huad mercker 30
 skynendis purpur klede wden een alsomstørst kier-
 lighed ther thu scalt haffue till thyne wndersotte?

Huad mercker kongelig spyr andett end fasthed i the ting som ere retferdige, oc lader seg ther icke fradrage? Oc er een konge langt fra desse willkaar, tha ere kongelige smycke hanwmm meer till forsmæ-
5 dilse end till ære:

Er thet saa att guldklæde, spyr, purpur klede, oc maange swene giøre konger, Hwuy haffue wij icke fastelaffns gecke till konger, som thiitt oc offte komme fræm ij leeg wdstafferede mett sliige smycke?

10 Wilthu wiide huad een konge oc een geck thenom atskill, sendelige icke andett end konge hw oc sind, Mett sliig willkaar haffuer falcket soorett teg huld-
schaff oc mandschaff.

Kongelige krone, spyr, guldekæder, kleder, belter
15 oc andett smykkerij ere dygsins mercke oc tegn paa een god konge, men paa een ond konge tha ere the schalcke noder.

27 [13a] Oc effter thi thet staar ylde att een konge er ond, tha scall ther dess grannere wogtis, att hand
20 icke er som maange wærett haffue ther wij aff læse, oc gud giffuett att ther wore icke end nw till aff samme slag, aff huilcke om thu borttager kongelige kleder, oc huess thenom wduortis smycker, oc lader thenom nagne, tha finder thu icke andett igen, end
25 een mechtig daablere, een woffuerwindelig dranckere, een skarp blughedtz oc iomfrudoms krenckere, een snedig beswigere, een wmettelig beschattere, som er klæd oc skiwld alsomeniste i meneder, kircke wold, oc rooff, oc ander falskhed oc wgerning.

30 Nar thet kommer teg y sind oc tancke att thu æst een konge, tha tenck att thu æst bland Christett falck een Christen konge, oc att teg bør saa megett att

Nogle kon-
ger (deswær)
haffue sliige
wærett.

offuergaa hedinsche konger (som dog ere loffuede oc priiste) som een Christen mand bør att offuergaa een hedning.

Icke scalthu heller meene att Christendommen er eett læckertt leffnett, wden thu meen thet sacrament 5
wære lætt, som thu haffuer mett alle Christne men-
nischer soored Gud y titt dob, oc forsorett alle the
ting som dieffuelin teckis oc Gud mysteckis, Alle
the ting som [13b] ere then hellige læst emod, the
misteckis Gud. 10

Christus er
eett exempill
till Christe-
lige rege-
mente.

Christi sacramente ere teg almyndelige mett andre
Christne falck, oc thu wilt dog icke, att lerdommen
scall wære teg almyndig, Christi ord haffuer thu
loffuett att holde, oc thu gaar dog wdi Alexandri
magni oc Julij Keysers fodspor, Thu begæer att een 15
Christen løn scall wære teg mett andre almyndelig,
oc thu wilt dog meene att Christi low hør teg in-
the till.

Thu scalt icke heller tro att Christus er wdi sed- 28
waaner, eller oc y eneste Gudtz bud ther holdis saa 20
hæn, eller oc y kirckins bud, Een er icke fordi Chri-
sten, att hand aldeneste er døpt eller smwrdt, eller
ther aldeneste hør messe, Men thend som haffuer
Christum kær aff alt sitt hierte, oc beteer thet wd-
uortis mett Christelige oc gode gerninger. 25

Oc wogte teg well att thu icke noghen tiid saa tenc-
ker, Hwy sigis meg desse ting, Jeg er icke prest
eller mwnck, Men thet scalthu tencke att thu æst
bode een Christen mand oc een konge, oc thet hør
een Christen mand till, att haffue wederstyggitse 30
till ald fwlhed, oc thet hør een konge till att off-
uergaa andre wdi reenhed oc wiisdom.

[14a] Er thet saa, thu begær aff thine wndersotte, att the schule wiide thyn low, oc henne fuldkomme mett gerning, megett meer scalthu thet æsche aff teg selff, att thu scalt lære Jesu Christi thyn Key-
5 sers low, oc henne mett gerning fulkomme.

Er thet saa, thu agter thet att wære een stor synd, oc icke kwnne nock pynis, nar som noghen falder fra syn keyser oc konge, ther hand haffuer sooreet oc tillsagt troschaff oc huldschaff, Hwy agter thu
10 thet saa ryngge, oc holder thet for leeg oc gammen att thu gaar aff Jesu Christi bud, poo huess ord ther er dog soorett, ij thet hellige sacrament dob, huilcken thu haffuer giffuet titt naffn wdi scriff, oc huess sacrament thu æst tilbwnden oc tegnett mett.

15 Er thet saa att thette skeer alffuerlige, hwy holde wij tha thet for leeg, Er thet oc leeg oc skempt, hwy
20 berømme wij oss tha aff Jesu Christi naffn oc titel, Døden scall wære alle mennescher eens bode konger oc wndersotte, men effter døden tha hender thenom icke eens dom, fordi tha scall ther mett inghen
20 saa megett strengis som mett thenom ther mectige wærett haffue.

Fordi the mectighe schulle haffue mectigh pyne.

[14b] Thu scalt icke tro att thu haffuer strax forschyldett teg Jesu Christi wenschaff, om thu sender
25 een flaade skib mod Turckin eller opbygger een Capell eller eett closter, Mett ingen ting kanthu meer forschylde teg Gudtz wenschaff, end nar thu bewiiser teg mod thine wndersotte een god oc salig Furste.

30 Wogte teg well att theris røst som pleye atth smygre gecke teg icke saa sigindis, Desse bud høre icke konger oc herrer till, men kirckins personer, Een konge

er icke prest, thet giffuer ieg magt, oc fordi siger hand icke messe, Hand er icke biscop, oc fordi predicker hand icke, icke wyer hand heller prester, Hand er icke stadfest ij sancti Benedicti orden, oc fordi bær hand icke mwncke kwll, men hand er 5
 thet som er megett meer, Hand haffuer icke loffuett, att holde Francisci regill, men Jesu Christi, fordi tog hand eett hwytt klede wdi sitt dob, thi bør hanwm att striide mett andre Christne mennischer, om hand will mett thenom løn haffue, ænthen scal- 10
 thu som æst een konge tage thiit korss eller oc Christus kender teg icke, Huilckett er mitt korss motthu sige, Thette er thiit korss, nar som thu effterfølger thet som rett er, oc gjør inghen mand offuerwold, Thu scalt inghen beschatte, Thu scalt inthe embede 15
 oc inghen befaling haffue fall, Thu scalt icke [15a] lade teg forkrencke mett gaffuer oc smwgensæt, Oc enddog titt fadebwr y saa maade formynschis, then 30
 scade scalthu dog inthet agte, att thu kantt gjøre retferdighed baade oc profiitt, Ther nest nar som thu wdi alle maade forarbeyder thyne wndersottis gaffn oc salighed, oc thu haffuer eett skelligt leffnett, oc wogter teg for offuerflødighed, oc legoms løsactighed, oc twinger teg mett wegt oc wmage, 25
 Wær stwndwm glemmind, oc dess i mellom hu- suale teg aff een god oc retferdig conscientze, Fræmdelis nar som thu wilt heller fordrage thyn wrede, end thu wilt henne heffne, thyn menighed storlige till schade, Maa komme att noghen partt aff titt riige gaar teg fra, bær then sorg mett tolmodighed, 30
 oc holt thet for stor baade, att thu gjør faa mennischer schade.

Een konghe
 haffuer loff-
 uett att holde
 Jesu Christi
 regill.

See huore-
 dant ett korss
 konghen
 haffuer att
 bære.

Dygd oc menighedtz beste scall altid offuerwinne thyn eghen løse begering, Ther nest kandthu oc icke bescherme titt riige, retferdighed wforkrenckett, mennischins blod wspylt, eller Gudtz loff wforæld-

5 rett, tha nederlæg feyde mett tiiden, Men kanthu oc icke beskytte thyne wndersotte mett mynde end thu setter titt eghen lifff till forwæd, tha scall menighedtz gaffn wære teg kære, end titt eghet lifff.

Een Furste bør att døø sin menighed till gode.

[15b] Men maa komme att nar som thu thette gjør

10 ther till hører een Christen konge, tha scall well nogen daare sige att thu gjør eett konge embede icke fyldist, oc scall fordi sige teg att wære icke nock mandelig, Tha scalthu husuale thyn conscientze oc tencke, att thu wilt megett heller wære een

15 ferdig mand, end een wretferdig konge.

Nw seer thu huore een konge haffuer oc sitt kors att bære mett Christo Jesu, nar som hand altiid holder thet fastelig som er rett oc skell, aff tillbørlighed, oc icke aff daarlige mennischers tycke.

31 20 Mett andre mennischer offuersees i maange maade, bode for wngdoms oc alderdoms sag, mett wngdom wdi wanwittighed oc mett alderdom wdi ledighed oc aarckeløshed, Men then som haffuer eett konge embede (thi hanwm bør att forarbeyde huermandtz

25 gaffn) hand maa huerckin wære wng eller gammill fordi hand kand icke wære wanwittig eller aarckeløss wden maanghen mand till schade, Wiise mend sagde ij fordwm tiid, thet at wære een arm fornwmstighed, ther noger mand fanger aff meghen forsø-

30 gilse, Fordi then fanger mand seg till schade, Thi scall sliig fornwmstighed wære langt fra een konge, fordi liige [16a] som hwn hender træle, oc wanwit-

Thet er hand maa huerckin wære wanwittig eller ledig.

tige falck, saa kand hwn icke hende een konge, wden menighedtz store schade.

Aphricanus Er thet saa som Aphricanus rettelige siger, att thenne røst (ieg haffde icke meentt att saa schulde gangett) staar een mand ylde, megett meer tha staar hwn een konge ylde, fordi sliig fornwmstighed, dog hwn kaaster konghen megett, hwn kaaster tha menigheden alsommest, Een tiid maa komme er aff een wng oc wforfarind konge aarloff wrædelige begynt, som tiitt stander paa y xx aar, Nar ther aff er kommet megett ontt, paa thet siiste bliffuer hand wiiss oc siger, Jeg haffde icke trott eller meentt att saa schulde ganget.

Een tiid effter sitt eget sind, eller for een anden mandtz bøn skyld, tha skickede oc tilsette hand forgiffelige høffuitzmend som forderffue hanwm syn gantsche menighedtz gode regemente, oc nar hand thet formercker, tha siger hand, Jeg haffde icke meent att saa schulde gangett, Men thenne fornwmstighed købis hanwm oc riigett alt for dyrtt om alle ting schule købis mett samme fare, Oc fordi scall een god konge oplæris wdi god oc merckelig lerdom, att hand kand wære wiiss aff eett rett oc klogt skell, oc icke aff slomp eller een schadelig seedwaane, Oc huess andhen forsøgilse som wngdommen negter hanwm then scall gamble mendtz raad oprette.

Een kongis lyst, er icke altid sømmelig Icke scalthu heller tro att ald thet sømmer teg som teg løster, huilckett daarlige qwinner oc the ther smygre kwnne pleye att raade herrer oc konger, men saa scalthu selff lære teg, att thu scall inthe lade teg løste, wden thet som sømmeligt er, Icke scalthu

heller tro att alt thet sømmer teg som andre er sømmelig fordi thet som er andre falck een liiden wildfarilse, er teg een stor oc groff synd.

Dess mindre scalthu noger ting tillstæde teg selff, att maange sige henne wære teg sømmelig, oc fordi scalthu selff were teg dess haardere oc strengere dommere, att andre falck skone teg oc offuersee mett thine gerninger.

Titt leffnett er wdi huermandtz aasyn, thi kand thet icke dyllies, oc fordi æsthu ænthen god, maange till gaffn, eller oc ond maangen mand till schade oc forderffue.

Dess støere heder teg giøres aff huermand, dess støere flytt gjør ther till, att thu æst samme heder icke wwerdig, Fordi ligerwiiss som inghen heder eller ære kand wære een god [17a] konge formeghen, saa kand heller inghen pyne wære een ond konge nock, Oc ligerwiiss som inghen ting er meer salig end een wiiss oc god konge, saa er heller inghen pestilentze meer forgifftig, end een daarlig oc ond konge.

Inghen pestilentze findis heller till, ther saa snart befenger oc wiidere wdsprees end een ond konge, Twertt emod, tha er ther inghen geenere wey till att forbædre folckins seeder mett, end een god kongis reene oc erlige leffnet.

Menige folck effterfølge snarist kongins gerninger, Vnder een daablere daablis gerne, oc wnder een stridtz mand stridis gerne, wnder een dranckere drickis gerne, oc wnder een wkysk driffuis wkyskhed, oc wnder een haard oc grwm herre er altid klagemaall oc trette, Ransage oc besøg gamble Hi-

Oc fordi bør een konge altid att wære god.

stории oc Crønicker, oc tha scaltu finde att sliige seeder haffde folckett, som herrenis leffnett war.

Inghen planete oc inthe himmel teghen kand saa forwandle noger forgengelig ting, som een kongis leffnett kand drage till seg syne wndersottis sind oc natur. 5

Dog att bispers oc presters leffnett giøre ther megett till, tha giør een kongis alsommæst, [17b] Fordi maange ere ringere till att forsmæa klerckeriid om the ere onde, end att effterfølge thenom om the ere gode. 10

Ligerwiiss som clostermend drage icke maange til att effterfølge seg endog att the ere gode, fordi the holde thet som the haffue loffuett, men ere the onde tha fortørne the huermand, men ther er inghen som ey røris till att effterfølge een konge. 15

Thi scall een konge flittelige wogte seg atth hand er icke ond, thi att hans onde exempill giør saa maange onde mett seg, oc fordi scall hand giøre sin fliitt att være god, att saa maange kwnde forbædris aff hans gode exempill. 20

Plutarchus. Een god oc salig Furste, er Gudtz leffuendis belede (som Plutarchus siger) huilcken Gud som er aff godhed oc magt then alsomstørste, Aff godhed will hand alle gott, oc aff magtt kand hand thet gode affsted komme, ther hand will noghen wnde, Twertt emod Een ond oc forgiiffdig konge er dieffuelins sande belede, Huilcken som aff magt oc ondschaff er megett stor. 25

All then magt hand haffuer, bruger hand [18a] gerne till mennischins forderffue, Waar icke Nero sliig een ond werdsins gud? waar icke oc saa Cali- 30

gula? Waar icke oc saa Heliogabalus? Huess leff-
nett waar icke alsomeniste een werdsins pestilentze,
men theris hukommilse er end nw huer mand we-
derstyggelig.

Nero.
Caligula.
Heliogaba-
lus.

5 Thu som æst een Christen Furste, nar thu hør
eller læss att thu æst gudtz belede, tha scalthu icke
forheffue teg ther wdaff men wære dess meer flittig,
att thu kandt lignis thyn figur, som thu æst digtett
effter, oc dog thet er gantsche swaartt att kwnne
10 naa, tha er thet alsomslemmist att kwnne thet icke
naa.

Then hellige scriff setten trenne gudtz eyedom-
me, som ere Aldsomstørst magt, wiisdom oc god-
hed, Dese trænne ting bør teg att haffue, fordi att
15 haffue magt for wden godhed thet hør een tyran
till, oc magt for wden wiisdom, er icke riige, men
wold oc forderue, thi scalthu forarbeyde teg stor
35 wiisdom att thu kant well staa riige oc regemente
fore, som løckin haffuer teg giffuett, paa thet thu
20 kant self alsombest see till, huad som scall effter-
følgis oc flys, thet er, huad som scall giøris oc ladis,
Ther nest att thu kantt wære maange god oc pro-
fitelig fordi thet hør godhed till, Fræmdelis mett
thyn magt, scalthu giøre saa [18b] maange gott som
25 teg bør att wnde gott, oc megett større schall thyn
willie wære till gott end thyn magt kand tillrecke,
oc dess større magt thu haffuer, dess myndre ont
scalthu wele giøre noghen mett samme magt.

Een mercke-
lig wnder-
wiisning.

Gud hand elschis aff alle thenom som gode ere,
30 oc hand rædis aff inghen wden aff thenom som onde
ere, serdelis mett then redsle som noghen rædis syn
schade, Saa scall een god Furste inghen wære ræ-

delig, wden onde mennischer oc schalcke, dog saa att the haffue salighedtz haab, om the kwnne lægis oc forbedris.

Twertt emod, tha elschis diæuelin aff inghen oc rædis aff alle, oc mæst aff thenom som gode ere, 5
fordi the onde haffue noghen wenlig handell mett hanwm, men the gode platt inghen, Saa er desligest een tyran vbehawelig oc hadelig aff the beste, Oc inghen handler saa megett mett hanwm som the alderwerste. 10

Dionysius. Sanctus Dionysius bescriffuer oss trenne skick oc orden saa sigindis, Thet som Gud er bland himmerigis herschaff, oc een bisp bland kirckins personer, thet er een konge wdi sitt riige, Saa att huess gode the haffue scal ryn[19a]de till theris wndersottis 15
gaffn, ligerwiiss som aff een salig kelde, Thet er megett wskickeligt nar menigheden aff then forderffuis, aff huilckin henne burde att wente syn salighed. 30

Menig almwe er wlydig, oc altid rede till bulder oc oprør aff syn eghen natur, The som regemente 20
oc befaling haffue snarlige bedragis aff gerighed oc hoffmod, thi haffuer mand icke wden eett salighedtz ackere till att fly, som er een wkrenckelig konge, Men er thet saa, att hand er forkrenckt mett daarlige oc forgiftige meninger, huad salighedtz haab 25
kand tha menigheden haffue?

Gud som inghen haffuer behoff for syn skyld oc aff inghen æscher gott seg till gode, hand giør dog 30
alle gott, Saa scall oc een god konge giøre (ther betegner Gudtz belede) forschylde gott aff alle, oc ther fore icke agte syn eghen ære, seg aldene till gode.

Som Gud haffuer skickett solen paa himmelin till

Een god
kongebeteg-
ner Gudtz
belede.

syn effterlignilse, saa haffuer hand bland mennischin skicket een konge till sitt leffuendis beled, Men inthe er saa almyndeligt som solen er, oc hwn giffuer alle stierner liwss oc skyn, Saa scall oc een
5 konge wære [19b] almyndelig wdi menighedtz gaffn, oc haffue saa wiisdoms liwss hoss seg, att hende thet seg saa att alle andre bleffue blinde oc forwildte, tha scall een konge aldrig fare wild.

Gud er aldrig wred, icke haffuer hand heller no-
10 ger løss begæring, dog regæer hand werden wdi alderbeste maade, Saa scall oc een konge mett rædeligt wiid oc gott skæll for wden wrede oc løse begæring, regære land oc riige.

Oc som inthet er yppermere end Gud, saa scal
15 oc een konge wære laangt fra menige folckis fwle oc løse begæring.

37 Som Gud regærer alting well, oc thet seer inghen, dog att huermand fornømmer Gudtz welgerning, saa scall icke heller land oc riige fornømme een
20 herris magt wden nar thet ophøyes oc forbædris aff hans wiisdom oc godhed, Men anderledis giøre tyranner, nar the fornømmis inghen stæd wden huer mand till schade.

Som solen synis sagtist att gaa nar hwn er høgst
25 paa himmelin, saa scalthu dess meer wære sagtmodig oc mild, att løckin teg megett ophøyer.

[20a] Thu beteer icke eett Fursteligt sind nar som thu wilt inghen fortørnilse liide, eller icke till-
stæde att een anden scall haffue støere regemente
30 end thu, men nar som thu forsmaar nogett att giøre ther een konge staar ijld, tha beteer thu eett konge sind.

At tiene
synd er een
arm treldom.

Dog att all treldom er arm oc slem, tha er then aldsomarmist oc slemmist, aff huilcken wij tiæne synd oc løse begering.

Huad ting kand være slemmere end att then scall tiæne wkyskhed, hastighed, gerighed, hoffmodighed, oc andre sliige herrer, som haffuer dog anammett regemente offuer frj mennischer. 5

Effter thi att Hedinsche herrer oc konger wilde gaa i døden, paa thet the wilde spare theris wnder-sottis blodstyrting, oc ther mett meer agtede menighedtz beste, end theris egett liff, Huore wrædeligt mwnde thet tha være, att een Christen Furste scall raade mett syn løse oc syndige begæring, wdi sitt regemente, menigheden till stor schade. 10

Nar som thu anammer herredømme oc regemente, 15
tha scalthu icke agte, huore stor heder oc ære, men 38
huore stor tyngte thu anammer, [20 b] oc icke scalthu
offuerlegge huore stor skat oc rente thu haffuer ind
att komme, men huad fljitt, thu scalt styre oc regære
mett, Icke scalthu heller meene, att thu æst kom- 20
men till menighedtz regemente ligerwiiss som til
eett rooff men som een god tillsyns mand wdi eett
boschaff.

Plato. Inghen er god till forstandere (som Plato siger)
wden then som ther till trengis oc nødis, Then som 25
begær oc stwnder effter herredømme, ænthen er
hand een geck eller een daare, thij hand icke for-
staar huore farligt thet er att haffue herredømme,
Saare sielden
besinde
forstandere
thenne
leytze.
eller oc hand er een ond mand oc begær regemen-
tett seg selff till gaffn oc icke menigheden till nytte 30
oc forbædring, eller oc hand er een wanwittig mand,
oc fordi icke offuerweyer huad tyngte hand anammer,

Then som scall wære beqwem till riige oc regemente, hanwm bør baade att wære flittig oc god, oc ther till oc saa wiiss.

Nar som thu anammer stor regemente, tha scalthu
5 icke tencke teg att wære dess meer løcksalig, men agte meer att thu tager teg een stor tyngge paa thyn axell, saa att thu scalt nw wære myndre aarckeløss oc leedig, oc meer affholdig fra legoms løst oc løse begæring.

10 [21a] Thenom sømmer rettelige konge naffn, som icke welde seg menigheden till, men heller offre seg selffue till menighedtz beste, fordi then som haffuer regimentett seg till gode oc agter thet effter sitt eget gaffn, i huad naffn eller titell hanwm giffuis, tha er
15 hand sændelige een tyran.

Een rett forstanderis wilkaar.

Som inthe naffn er skønere end eett konge naffn,
30 saa er inthe meer wederstyggeligt for huer mand, end eett tyranne naffn.

Een tyran er een wederstyggeligt ting.

Thet skell er emellom een konge oc een tyran,
20 som er emellom een barmhiertig fader, oc een wmild herre, Een god fader lader sitt lifff for syne søner om behoff giøres, Men een wbarmhiertig konge begæer icke andett end fordeell, oc meer ramer hand sitt beste, end sine wndersottis.

25 Icke scall heller thet wære teg nock at thu kaldis een Furste, Maange haffuer hafft then titel som wore dog een forgifftig pestilentze som Phalaris oc Dionisyus, thi scalthu offuerlegge wdi titt eget hierte oc tencke huad thu æst, I sandhed (siger Seneca)
30 gerninger oc icke naffn skelne een konge oc een tiran.

Phalaris Dionysius.

Seneca

Oc mett korte exempill Aristoteles i syn bog [21b]

Aristoteles

(hand scriffuer om menighedtz regemente) gjør sligt forskel emellom een konge oc een tyran. Først agter een tyran sitt gaffn, men een konge menighedtz beste, Nar een konge scal nogett anheffue, tha offuerweyer hand om thett kand komme hans wndersootte 5
till gode eller ey, men een tyran hand offuerweyer sitt eget gaffn, Een konge forarbeyder hand end stwndwm sit eget gaffn, tha skøder hand dog offuer allt menighedtz beste, Men een tyran, er hand end nooger tiid menigheden profitelig, tha gør hand thet 10
meer seg till gode, end for menighedtz beste.

Forschel
emellum een
konge oc
een tyran.

Then som bruger sine wndersotte seg till gode oc gaffn, hand haffuer thenom, som bønder haffue asen oc heste, bønder bruge icke thenom wden till sitt eget gaffn, Men the som mett wbarmhiertig 15
bescatning øde theris folk eller oc grwmmelige slaa thenom i hiell, eller aff hoffmod sette thenom i liffs fare, the bruge frii borgere megett slemmere end menige folck bruge theris træle, eller oc kødman- 40
gere thett ffæ the slagte, Fordi scall een kongis tuctemestere indskiwde hannwm the tyranne naffn som ald werden forhaaner oc fortaler, som ere Phalaridis naffn, Mezentii, Dionysij Siracusani, Neronis, Caligule, Domitij som wilde kaldis een gud, Ther nest scall hand [22a] hanwm foregiffue gode exempill 25
om gode konger, som haffue wærett langt fra tyranne wilkaar, oc thenom scall mesterin fortellie, mett stor ære priss oc loff.

Ther nest scal hand lade formale oc controfeye for hans øgen oc tancke, boode een tyrannis oc een 30
konges belede, att hand ther wdaff kand meer optendis til att behaffue een god Furste, oc meer forfæris for een tyran.

Een god Furstis controfeyt

Først scall hand saa bescriffue een god Furste, att hand er eett dywr som er aff himmelin kommett, ligere Gud end menniskin, oc fuldkommett i alle dygder, som er født alle mand till gode, oc er sandelige giffuett aff Gud till att hielpe oc styrcke werdsins forgengelige ting, Thet som alting offuerseer till sitt gaffn, oc inghen ting kand wære bædre eller sødere i noger menighed, Huilckett som haffuer een [22b] fæderlig hw till alle, Huilckett huer mandtz liff er meer kærtt end sitt eghet, Huilckett som icke andett giør end forarbeyder dag oc natt, att huer mand kand liide well, Huilckett som aldtiid haffuer rede løn till thenom som ere gode, oc naade till thenom som ere onde om the kwnne bædris, Thet som will saa forgeffuis forschylde gott aff syne wndersotte, att thet mett syn liffs fare forarbeyder theris salighed, Thet som holder righins gaffn att wære syn fordeell oc baade, Thet som altid wogher oc fordi maa huer mand rolige soffue, Huilckett som stæder seg inghen aarkeløshed, Huar fore landhet maa tryggelige leffue, Huilckett som tiltager seg stor wmage, att the som ere wndersotte maa wære ij rolighed, Paa huess ene dygd, all menighedtz salighed henger, Thette att wære een Christen Furstis belede, scall tucktemesterin giffue hawnm fore som er fød till konge riige.

Een god
furste er
Gud lig.

Een tyrannis controfeyt [23a]

TWertt emod scall hand sette for hans øgen eett stortt spøgelse oc soortt, som er tilhobe kommet aff een draghe, een wlf, een løwe, een ødle, een biørn, oc aff andre maange sliige forfærlige beester, Saa att samme spøgelse haffuer paa alle siider sex hwdrede øgen, oc er fuldt mett tender paa alle siider, oc wdi alle maade forferligt, Huilckett som haffuer krogede klør, oc een wmettelig bug, som altid er fwldt oc druckett aff mande blod, som er woghet oc henger paa huer mandtz løcke oc lif, oc will huer mand ont, oc synderlige thenom som gode ere, Huilckett som er ald werden een forgiftig ondhed, Huilckett huer mand (som menigheden well will) wederstygger oc hader, Huilckett som icke kand fordragis for syn storhed, oc icke heller tagis aff dage wden menighedtz store fare, fordi een tyran er saa beschermett mett riigdom oc stor magt, Thette er een tyrannis belede, oc huess i samme maade kand optenckis hadeligt att wære, Sligt eett spøgelse waar Caligula, Sligt waar Claudius, Sligt waar oc Busyrides (som poeter the scriffue) Pentheus oc Midas, huess naffn som nw ere all werden till spott oc had.

Caligula
Claudius.
Busyrides
Pentheus
Midas.

[23b] Forskell emellom konger oc tyranner

EEn tyran altid gjør thet hanwm løster, men een konge gør thet som er gott, rett oc skæll, Een tyrannis løn er rigdom, men een kongis er heder oc ære, Een tyran driffuer sitt regemente, mett trwzell,

falskhed oc andre snedige fwnd, men een konge (som er wforkrenckt) regerer mett wiished oc wellgerninger, Een tyran regær seg till gode, men een konge menigheden till gaffn. Een tyran bescherm-
5 mer syn welfartt mett wdlendinge fræmmede røffuere oc schalcke, men een konge meen seg att wære tryg nock, aff then wellgerning hand giør syne wndersotte, oc aff theris gode willie, ther hand seg forschyldett haffuer, Een tyran haffuer altid had oc
10 mystancke till thenom som i hans menighed ere dygdige, wiise, kloge oc megtige, men een konge elscher thenom som sijne wenner oc hielpere, Een tyran haffuer ænthen løst till wwiise folck, att hand kand trenge oc beswaare thenom effter syn løst, el-
15 ler oc till schalcke ther hand kand bruge till syn haardhedtz beschermilse, eller oc till thet folck ther smygre kand, aff huilcke hand kand høre thet som hand [24a] gerne giør, Twertt emod then som er megett wiiss hand er een konge megett kær, nar
20 hand kand aff hans wiise raad megett hielpis, oc 43 gode mend agter hand mæst, fordi hand maa tryggelige forlade seg till thenom, Oc frij wenner som rwndelige staa paa sandhed thenom elscher hand, fordi hand forbædris aff theris omgengilse.
25 Boode konger oc tyranner haffue maange hender oc øgen, men megett atskillige leemmyr, Een tyran arbeyder well ther paa, att rigdom scall komme wdi hans land, dog saa hand recker till faa mend oc helst till the onde, att hand kand styrcke syn magt, mett
30 syne gode wndersottis armod, Men een god konge haffuer slig mening, Att huess rigdom oc welfart hanss wndersotte haffue er hanwm saa kerdt, oc seer

Kongers oc tyranners atskillige willkaar.

oc lier thet soo gerne som thet wore alt sammen i hans eget fadebur, Een tyran æscher oc begæer at alle schule wære hanwmm wndergiffne, mett dom, trette oc klagemaall, men een konge haffuer løst till syne wndersottis friihed, Een tyran will rædis, men 5
 een konge will elschis, Een tyran haffuer inghen ting meer mystanckt end gode borgeres oc stæders samdirectighed, oc ther wdaff glædis een konge, Een tyran haffuer løst til at føre wsamdirectighed ibland syne wndersotte, oc till att styrcke [24b] huess 10
 wsamdirectighed som er aff wlycke tillkommen, oc sliige fwnd bruger hand till syn grwmhедtz beschermilse, Men een kongis iid er att oppeholde eendirectighed, Oc huor saa hender att noget vprør aff wløcke begyndes, tha lader hand thet strax aff- 15
 stille, fordi hand wed att sliige ting er een menighедtz pestilentze oc forderffue.

Slige fwnd
 ere maange

Nar som een tyran formercker att noger menighед forbædris, tha finder hand strax eett fwnd mett orlog oc krieg, eller andhen tyngе, till att trenge, 20
 twinge oc forarme syn almwge, Men een konge gjør oc liider megett ther offuer, att hand kand haffue een ewig fred, wdi syn menighed, agtindis att all menighедtz schade kommer aff wfred, Een tyran 44
 drager till sitt gaffn, fordeell oc beskytting, ald low, 25
 sætt oc skick, wilkaar, bud, oc dage, ther till wiidt oc wwiidt, men een konge skicker alle desse ting til menighедtz beste, Sliige oc andre fwnd theris lige
 Aristoteles høre een tyran till, som Aristoteles scriffuer i then bog hand scriffuett haffuer om menighедtz rege- 30
 mente, dog hand drager alle desse wilkaar till trenne.

Thet første een tyran legger wind oppaa er, att

hans wndersotte schulle huerckin wele eller taare sette seg op emod hans tyranne støc[25a]ker oc brug, oc thet skeer nar hand saa schaffer alting, att hans wndersootte ere icke mandelige till sinde, ey heller
5 wise oc kloge, fordi hand kand tha haffue thenom-
ligerwis som træle till trælæri, oc besynderlige nar som the haffue qwindske oc bløde sind aff leckerhedt oc wrent leffnett, Hand well wed, att ædele oc mandelige sind kwnne hans tyranne gerninger
10 icke fordrage.

Thet andett een tyran legger wind oppaa, er, att hans wndersootte skulle icke sette loffue till huer andre indbyrdis, oc thett skeer nar hand ypper wsamdrectighedt, had oc affwind bland syne wndersootte,
15 huaar fore the beklage oc beklaffe huer andre, seg selffuer till schade oc forderffue, men tyrannen till styrke oc beschermilse.

Thet tredie legger hand wind oppaa, at the schulle icke taare anheffue nogett nytt stycke, oc thet skeer
20 nar som hand i alle maade forminsker syne wndersoottis magt oc rigdom, fordi een tyran well wed att inghen wiissmand tager seg thett offuer ther hand kand icke frembringe.

Een konge scall fordi wære langt fraa desse wil-
45 25 kaar, oc platt inthet wide aff thennom, oc [25b] serdelis een Christen konge, thi att haffuer Aristoteles (som dog waar een hedning) wæritt saa god oc saa lærd, oc saa well bewist seg att hand kwnne sligt besinde, megett bædre bør then att bewise seg, som
30 haffuer regementett aff Christo Jesu.

Bland stwmme oc wskellige creatur, haffue wij oc een beschreffuen konge, Then øffuerste som er

Konge lig-
nise findis
blant bier
wdi theris
wiise.

offuer byer oc kaldes wysin, hand haffuer een stor
bolig mitt i haaben ligerwiss som hand schulde wære
i thet alder tryggiste stæd, ther till er hand ledig oc
gør inthet, dog skicker hand alle gerninger, oc nar
som hand er boorte eller tabis tha forwildis een heell 5
by swerm, Fremdelis haffuer hand icke thett fantzwn
the andre byer haffue, men hand er boode støere oc
skønere, oc (som Seneca siger) wdi een ting andre
byer meget wliig, huilke ther ere saa meget wrede,
att nar the nogett styngge, tha møste the theris gadt 10
wdi thett saar the wredelige stinge, men naturen
gaff wisin inghen gadt, paa thett att hans wrede
schulde wære wbewæbnett, oc fordi schall thette
naturlig exempill, wære store herrer merckeligt.

Seneca

Løwer
Biørne
Wlffue
ørne.

Wilt thu wide een tyrannis beledede bland wskellige 15
creatur, tha offuertentck the dyr som leff[26a]ue
wdaff roff, som ere løffuer, biørne, wlffue oc ørne,
ther skiule seg langt fra andre diwr, ligerwiiss som
the wiste att the waare ij huer mandtz had, men
dog offuergaar een tyran thenom i grwmhed, fordi 20
the spare theris eget køn oc feyde paa andre, Men
een tyran hand feyder mest paa sitt eget køn, thi
att hand forderffuer andre mennischer, dog att hand
er self eett mennische.

j Regum viij.

Gud hand bescreff i then hellige scriff, een ty- 25 40
rannis beledede saa sigendis, Thette scall wære eder
kongis rett, som scall regnere offuer eder, Edre sø-
ner scall hand tage oc sette i syne wogne, oc hand
scall gøre thenom till syne reysener, oc lackeyr hooss
syne wogne, oc aff thennom scall hand skicke seg 30
fogeder oc embetzmend, oc the schulle pløye hans
agre, oc høste hans korn y hwss, oc the schulle wære

smeder till hans waabn oc wogne, Aff edre dötter
scall hand tage oc gøre seg twettirscher, bagirscher
oc stwekoner, edre agre wyngaarde oc oliuegaarde
scall hand tage fra eder oc giffue syne tienere, scall
5 hand oc saa tage tiende parthen aff edertt korn oc
wijn, oc giffue syne swene, Edre drenges oc piger,
oc the allerbeste, oc eder assn scall hand tage och
sette ij syn gerning, Aff edertt qweg oc fæx scall
hand oc tage tiende, oc ij schulle alle bliffue [26b]
10 hans træle, oc paa then dag schulle y robe fra sam-
me kongis ansigt, som y haffue eder wdkaarett, oc
herren scall dog icke høre eders røst.

Oc enddog hand kalder hanwm her een konge
oc icke tyran, tha scall thet icke wære noger mand
15 wnderligt, thi att y fordwm tiid tha waar konge
naffn saa hadeligt som nw er tyranne naffn.

Men effter thi inthet er bædre end een god konge,
hwij wilde wor herre giffue sitt folck sligt eett be-
lede fore? Thet giorde hand fordi att the schulde
20 icke wærett konge begærindis forfærede aff desse
47 forscreffne ting, ther hand kallede een konge rett,
then tiid hand bescreff thenom tyranne seeder oc
wilkaar, Thi att Samuel prest oc prophett haffde
dog wærett thenom konge god nock, oc well rege-
25 rett folckett y maange aar, Men the kwnne theris
salighed oc welfartt icke forstaa, oc fordi begærede
the konger mett andre hedninge, som thenom schulde
mett hoffmod magt oc wold regære, Oc y huore
megett ont her er i thette tyranne belede, dog see
30 wij end nw i wor tiid att Christne konger gaa no-
gett nær then samme wey, all werden till stor oc
forderffuelig schade. [27a]

Deuteronomij xvij. Merck nw een god kongis beledē, som wor herre oc scriffuer wdi thet gammill testament saa sigindis, Nar ther bliffuer een konge skickett bland eder, tha scall hand icke skicke seg eett stortt tall heste, hand scall icke leede folckett igen till Egypti land mett maange reysenær, hand scall icke haffue maange hwstruer, paa thet the schulle icke wende hans sind oc hw, Icke scal hand heller haffue maange pund guld eller sølff, Oc nar som hand siider paa siit kongelige lofft oc sæde, tha scall hand lade bescriffue seg myn lowbog, tagindis bog att scriffue effter, hoss presterne som ere aff Leui slegt, oc samme bog scall hand haffue hooss seg alle syne dage, paa thet hand kand lære att rædis syn herre oc syn gud, oc att holde hans ord oc ceremonier, som ere bwdne oc befalede y loghen, Icke scall heller hans hierte forheffue seg wdi høgferdighed, offuer syne brødre, oc huerckin scall hand gaa till then høgge eller til then wenstre siide, men rett fræm, att hand maa lang tiid regnære oc hans børn effter hanwm offuer Israel.

Biwdis thet een Hebraisk konge at lære Gudtz low, som icke waar andett end een figur oc skugge till then sande Jesu Christi low, huore megett meer tha bør een konge som Christen [27b] er, att wiide then hellige læst oc henne mett gerning fuldkomme.

Will icke Gud att een Jøde konge scall hoffmode seg offuer sitt folck, men kalder thenom hans brøder (icke træle) huore megett myndre bør een Christen konge thet att gøre offuer syne Christne wndersootte, ther Christus kalder syne brødre, dog hand er een konge offuer alle konger, Hør nw huore

Ezechiel propheta han bescreff een tyran saa sigindis, Konger oc herrer mitt ibland theris folck, ligerwiiss som wlfue ther tage roff oc wdstyrte blod. Ezechielis
xxij

Plato kalder konger oc Furster menighedtz gæmmere, saa att the schule thet gøre syn menighed, ther hwnde gøre som wogte fææ, men skeer thet saa att hwnde bliffue till wlfue, huad hoob oc trøst kand tha then arme hioord haffue. Plato

Samme Ezechiel prophett paa eett andett sted kalder een grwm oc gyrig konge, een løwe, oc straffer hand oc alle hyrder, som føde seg selffue oc glemme hiorden, meenendis ther mett alle the konger oc forstandere, som regeere seg selffue till gaffn. Oc sanctus Paulus siger saa om Nerone Keyser, Ezechielis
xix.

10 Jeg er frelst aff løwens mwnd. [28a]

Desligest gjorde then wiise konge Salomon, then tiid hand bescreff een tyran saa sigindis, Een wbarmhiertig konge offuer fattige folck, er som een løwe ther rober, oc strax haffuer hwnger paa thet ny, Oc Prouer.
xxviiij.

20 eett andett sted siger hand saa, Huaar som wmlde

49 mend anamme regementett, tha græder folckett som thet wore kommett wnder trelldom, Oc atter eett andett sted siger hand saa, Nar grwmme mend op høyes tha scall folckett skiwllis, Som Esaias scriffuer, Esaie iij.

25 nar wor herre waar wred paa sitt folck for theris synder skyld, tha hømte hand thenom saa sigindis, Jeg scall giffue thenom børn till konger, oc qwindsche mend schule regære offuer thenom, Huad er thet andett end hand giffuer till kende, att inghen

30 støre modgang oc pyne kand hende eett riige end een daarlig oc wmlde konge.

Men huad giøres desse steder behoff til bewiis-

Marci x.
Luce xxij.

ning, effter thi att Christus (som er een konge offuer alle) saa klarlige skelner oss een Christen herre fra een hedning, y then hellige læst saa sigindis, Hedinsche herschaff regære offuer theris folck met wold oc magt, men ibland eder scall thet saa icke 5
wære.

Findis ther fordi herredømme ibland hedninge, tha bør thet icke saa att findis bland [28b] Christett folck, Thij er regemente bland Christett folck icke herredømme, men een Christelig tilsyn, konge riige 10
er icke wold oc magt, men een welgerning.

Icke scall heller een konge smygre for seg selff saa sigindes, Desse wilkaar høre bisper oc prelater till oc icke meg, fordi the høre teg till, om saa er thu æst een Christen mand, men æsthu icke Christen 15
tha haffuer thu inthe mett thenom att schaffe, Icke scall heller thet røre teg, att maange bisper ere langt fra thette belede, huad the gøre ther maa the see seg om, men tenck thu huad teg bør att gøre, oc huad teg well staar. 20

Thenne ley-
tze schulde
aldrig
glemmis.

Thu scalt icke ther fore agte teg att wære god att andre ere wærre end thu, icke scalthu heller tro att alt thet sømmer teg som andre konger gøre, rett oc høffuiskhed schulle wære thyne gerningers regill, 50
oc icke fræmmede oc onde exempill. 25

Oc er ther inghen thu kand offuerwinne, tha gør thyn flyd ther till att thu kand teg selff offuerwinne, fordi thet er een dygdelig krig oc staar een konge saare well, wdi huilcken hand bliffuer daglige bædre.

[29a] Er thet saa att tyranne naffn oc gerning ere slemme ting, icke bliffue the ther aff dess bædre, at maange haffue deell i samme naffn, fordi dygd 30

oc ære agtis icke aff eett stort tall, men aff høffuiskhed oc godhed.

Scriffuer oss merkelige Seneca, att paa then sted wij sette siøtiwffue oc schalcke, schulde oc settis
5 konger som haffue tiwffue sind oc hierte, fordi sind oc hierte skelne een konge oc een tyran oc icke naffn.

Seneca

Naffn for wden gaffn er een falsk titel

Scriffuer oss Aristoteles aff nogre stæder ther wore saa slemme, at nar som noger schulde settis i raad oc anamme befaling, tha motte hand swerie att hand
10 schulde hade menigheden, oc gøre all syn fliid ther till, att henne kwnde liide ylde, Men een konge pleyer anderledis att swerie, Dog see wij mange saa regere menigheden som the wore hennes besorne fiender.

Aristoteles.

15 Ther er altid tyranne regemente huar kongen liider well oc folcket ylde, oc nar som een mandtz løcke woxer aff een anden mandtz wlyccke, fordi thet er ligerwiiss som een herre icke andet giorde, end wilde bliffue riig oc mechtig aff syne wndersootis schade oc forderffue.

Huo thenne leytze wille met exempill forklare, hand schulde mange for-tørne.

[29 b] Then som will haffue oc beholde eett konge naffn thet scall hand icke gøre mett rædsle oc trw-
5I tzel eller hødtzell, men aff welgerninger seg thet forskylde, Er hand i sandhed een tyran tha gaffner
25 thet føge att hand aff thenom (ther smygre kwnde) kaldis een konge, eller landsens fader, eller bescher- mere, fordi saa wele end the smygre som leffue wdi een tyrannis tiid, wore effter kommere wele dog icke smygre, Thu seer nw att i fordwm tiid, wore
30 maange forfærlige konger, ther inghen torde knyste emod then stund the leffde, men theris ondschaff begaas nw mett stort had, oc mett saa stor friihed

wij maa wel nw tale om kong walde- mar hand gjør oss inthet

talis ther nw om thennom, att theris naffn aff huermand spottis.

Een god Furste scall icke mett ander mening oc agt regeere sitt riige end een god bomand regeer sitt hwss, Huad er eett riige andett end eet stort hwss? 5
Huad eer een konge andett end maangen mantz fader? Hand er yppere end folckett, dog er hand eett menniske aff samme slegt, eet mennische regerer andre mennischer oc then som er frij, hand regeerer oc andre frij folck, oc icke wskellige creatur 10
som Aristoteles merckelige oc rettelige siger.

Huad naffn kand wære slemmere, eller meer bespotteligt, end som Homerus scriffuer att [30a] Achilles kallede then konge, som seg till gode regerede land oc riige, kallede hand hannwm een røff- 15
uere som slwger siit eghett folck, Huad kwnde hand kalde then meer forsmædelige som hand regnede wwerdig till riige oc regemente? Men (som then samme Homerus scriffuer) nar hand wilde kalde een konge wed sitt eget naffn, tha kallede hand han- 20
nwm folckens hiwrde, Een hiwrde, oc een røffuere, ere meget atskilde Mett huad dristighed wellde oc tiltage seg somme fordi konge naffn, ther wdkaare faa mennischer, oc helst the werste, huilke the bruge mett ny fwnd oc paalegge, till att sluge menige 25 52
mandtz guld oc penninge oc wende thenom alt-sammen till sitt fadebur, Oc hues the haffue saa wbarthiartige trengt fattige folck wdaff, enthen thære wbequemmelige wdi legoms løst, eller oc grwmmelige wdi kriig oc orlog, Oc then som wdi 30
sliig regemente kand mæst swig oc schalckhed, hannwm holde the mæst wdaff, ligerwiiss som een Fur-

Gud wnde alle forstandere, thette at rettelige besinde.

Her war een hedning wiisere, end mange Christne nw ere.

Thettescriff læse wij wdi daglig handell.

ste wore syne wndersottis fiende oc icke fader, Oc then synis mæst at wære kongen tro, ther mæst schade tencker folckett till.

Ligerwiss som een god boomand, meen att thet
5 er hans gaffn, nar thennom falder lycke till som han-
nom ere anrørendis, Saa er thett een god konge saa
kertt aldt thet gode hans [30b] wndersootte eye oc
haffue, ligerwiss som thet wore i hans egett fadebur
huilcke ther ere hanom saa tilbwndne, att the ere
10 rede att wowe liff oc helbreyde for hanwm end sie
godtz oc penninge.

Saa bescriffuer Julius Pollux een god
oc retsindig konge.

15 **F**Ordi er thet icke wnyttigt att høre mett huad
titell Julius Pollux skelnede een nyttig konge
fra een tyran, Strax effter Gud tha sette hand een
konge, fordi hanwm bør att wære Gud alsomligest,
oc dog att wor dantsche will neppelige følge latinen
aff gretsche wdsett, saa proppert som wedburde, Jeg
20 will tha ganget thet neste ieg kand, att thett kand
forstaas huore hand paa gretsche kallede, oc bescreff
een god konge.

Mett desse effterscreffne naffn ærede hand een
god konge saa kallendis hanwm, Fader, mild, tec-
25 kelig, mishundelig, forsynlig, rett[31a]wiiss, man-
delig, from i synd, frij, oc then som penninge for-
smaar, icke sin løse begering wndergiffuen, som er
53 herre offuer seg selff oc offuer legoms lyst, Then
som haffuer eett gott skell oc er skarp oc rædelig i

dom, som er attwocktig oc well forfarind, klog i raad oc rettferdig, ædrug, oc megett agtendis Gudtz loff oc tieniste, oc mennischins gaffn, som er astadig for wden falsk oc swig, oc altid tenckindis thet som merckeligt er, som er altid agthet i syne gerninger, 5 oc er fornumstig oc klog i megen handel, oc windskiffuelig wdi sitt embetz regemente, een god beschermere, redebou till welgerning oc seen till heffn, wiiss, stadig oc wkrenckelig, y syne gerninger, megett beqwem till retferdighed, altid agtindis thet 10 som sigis om konger, att the schule altid wære som een weyskaal, Som er god, oc snar att komme i tall mett, oc lystig till omgengilse, thenom gaffnlig som wele tale mett hanwm, barmhiertig oc redebou till att rame theris beste som hanwm ere lydige, Then 15 som haffuer syne swene kæer, oc striider mandelige nar thet bør seg, oc er dog icke orlog begærindis, Then som elscher fred, oc lader forliige till fred, oc holder fred oc ther till gør syn flyd, att hand forbædre kand syne wndersoottis wilkaar, Then som 20 rettelige kand bewiise seg een konge oc een leed-sagere, Then som kand sette een god oc sa[31b]lig low, Then som er fød till att forschyldede gott aff huer mand, i thet hand er Gudtz belede, Maange andre hederlige ting bekomme een konge, ther kwn- 25 ne wdleggis mett een heell tale, dog att the kwnne icke fortellies mett besynderlige ord:

Effter thi att een hedinsk mestere, bescreff een hedning sliigt eett konge belede, huoredantt kandthu tencke een Christen mestere, bør att bescriffue 30 een Christen konge?

Saa bescriffues een tyrannes belastinger oc vdygder

54 **M**En nw wele wij see huad farffue hand malede
een tyran mett saa sigindis, Een ond Furste
5 scall mand saa straffe, hand er een tyran, grwm,
græselig, een afftengere, oc een woldsmad, som
altid er penninge begærindis, glubindis oc then som
sitt eghet folck sluger, hoffmodig oc høgferdig, ond
att gaa till, wgaffnlig att handle mett, haard till om-
10 [32a]gengilse, wløstig wdii snack oc tale, meget
oc ylde wred, snar til att ærre, forferlig oc stwm,
Then som effterfølger legoms løst, wden affhold oc
maade, wforsynlig, wmandelig, oc wretferdig, wraa-
dig, schalckactig oc wbarmhiertig, Then som fattis
15 sind oc skiell, oc er løss oc wstadig, oc then som
snarlige beswygis, oc er snar oc redebon till ont,
wmild, oc effterfølger syn løse begæring, som icke
kand straffis, oc er een forhaanere, Then som er
ophoff till krieg oc orlog, som er swaar oc twng att
20 fordrage, oc hanwm kand inghen ting formeenis.

Effter thi att Gud er langt fra tyranne natur, tha
er y sandhed inghen ting mere hadelig for Gud,
end een forgifftig konge, oc effter thi att inghen
beest er meer schadelig end een tyran, tha følger
25 thet oc gott skell, att inghen ting er huer mand saa
hadelig som een ond konge, Huem wille begære
att leffue nar hand bode wore hadelig for Gud, oc
forsmaad aff alle mand, Fordi then tiid een Keysere
som hed Octaius Augustus fornam att ther giordis
30 maange forbaand paa hans halss, oc nar eett forgick
tha kom strax eett andett i stæden, tha sagde hand

Octaius
Augustus.

att thet waar icke gott att leffue, nar een waare ha- 55
delig for huer mand, oc schulde bescherme syn sa-
lighed, mett huer mandtz blod oc fare.

[32 b] Oc fordi er thet riige meer warafftigt, meer
fræmtwrinde oc regeeris mett større løst oc rolighed, 5
som regeris mett dygd oc kierlighed, huilckett wij
finde oc formercke aff gamble Crønicker, Inthe wold
oc magt war nogen tid saa beschermet, att thet
kwnne lenge wære bestandigt, Men saa tiit oc offte
som tyranne regemente begyntis i nogre land oc 10
riige tha forginge the snarlige.

wdi alle
screfne Crø-
nicker findis
her om
exempill.

Then som mange rædis, hand scall oc wden twill
wære ræd for maange, oc then kand aldrig wære
tryg som huer mand ønscher aff dage.

I fordom tiid, haffde noghen well regeerett, tha 15
skickedis hanwm stor heder oc ære effter syn død,
Men om tyranner waar then seed, som nw er om
wlffue oc biørne, att then schulde haffue løn aff me-
nige mand, som menige mandtz fiende tog aff dage.

Thet første konger bleffue till, tha tilsettis the aff 20
menige folckis samtycke for theris store dygd skyld,
som wytt offuergick menige folckis dygder, oc skic-
kede seg meget effter Gudtz godhed, Thet schulde
fordi konger offuertæncke som først giorde konger,
oc tæncke seg at konge naffn er thenom platt wwer- 25
digt nar thenom [33 a] fattis the wilkaar, ther først
haffue konger giort.

Met wilkaar
maa rege-
mentet wære
hos een
mand:

Som alle naturlige mestere samtycke, tha findis
atskillige fwnd till att regeere nogre menigheder
effter, Men dog er thet fwnd bæst huar som een er 30
regerindis effter Gudtz exempill, som er allene i sitt
regemente, paa thet att alting kand wære hoss een 56

mand, men dog saa om hand effter Gudtz exempill
offuergaar alle andre i godhed oc wiisdom, oc inthet
andett giør end arbeyder menighedtz gaffn, oc findis
thet icke saa, tha haffuer slig menighed een scha-
5 delig oc forderffuelig regemente, effter thi konghen
er then modstandig som er then allerbeste, ther san-
delige er Gud.

Then menighed regeeris allerbest, som haffuer
een fuldkommelig konge y alle dygder.

10 Men nar thet kand neppelige skeep, att sliig een
konge kand findis, oc daglige begæris at then motte
end faa regeementett, som wore maadelige god, eff-
ter then beleylighed seg nw begiffuer, Tha er thet
konge rige best som er met thet regemente forblen-
15 det wdi huilket ænthen faa oc merckelige mend ere
regeerindis mett konghen, eller oc mange aff all me-
nigheden ther til wduolde, paa thet att konghen
scal icke [33b] falde wdi trengsil wold oc magt,
men liigesom elementhen temperere huer andre, saa
20 scall oc menigheden regeris, Oc skeer thet saa att
konghen will menigheden gott, scall thet saa be-
schedis att andre reghere mett hanwm icke till straff
eller twang Men till hielp oc trøst, Men er hand
icke god tha giørs oc behoff att thet er till, ther een
25 mandtz trengsill wold oc offuerfald kand twinge oc
tømme.

Endog att herredømme oc offuermagt findis till
wdi atskillige slag, først som mennischen er offuer
wskellige creatur, herschaff offuer theris swene, for-
30 eldre offuer theris børn, mend offuer theris hwstruer,
57 Tha siger Aristoteles att kongelige herredømme oc
offuermagt ære ypperst ibland alle the andre oc then-

Wdi nogre
land findis
end nw sliigt
regemente.

kongelig re-
gemente, off-
uergaar alle.

nom kalder hand mest guddommelige, fordi the synis att offuergaa thet som mennischeligt er,

Er thett fordi guddommeligt att wære een konge, tha att wære een tyran er thet y sandhed att staa y hans sted, som er altid emod Gud, oc hannwm me- 5 get wliig.

Ligerwiiss som wij see att een swend er bædre end een anden, oc een herre er yppere end een anden oc een konst offuergaar een anden, saa bør een konge i then alderstørste konst att off[34a]uergaa 10 andre, oc then konst er icke andett, end met wiissdom oc gott skeell att regeere land oc riige.

Then som er herre hand scall biwde, oc swenden scall lyde, men een tiran biwder thet hanwm løster, oc een konge thet som menigheden er profiteligt 15 oc gaffnligt.

Aff wiisdom
oc klogt
skieell lære
wijatt biwde.

Hworelunde scal then rettelige biwde, ther icke wed huad som er best men regner ont att wære gott, forblindett enthen aff wanwittigheed eller oc aff løse 20 begering.

Zenophon

Som øgett bør att see, ørett att høre oc næsyn att luckte, saa bør een konge att forarbeyde syne wndersoottis profiitt oc gaffn, Men hand kand dog thet icke gøre wden stor wisdom, Haffuer hand fordi icke wisdom tha kand hand icke meer regeere, end 25 eet blint øge kand see, Som Zenophon scriffuer wdi syn regementis bog, huore thet skicker oc følger seg meer effter Gudtz end effter mennischens regemente att regere offuer thenom som ere frii oc welwillige til att lyde oc huore thet er een arm ting, att biwde 30 offuer dwmme creatur som dog trengis oc nødis till trelldom, Men effter thi att mennischin er eet gud- 58

dommeligt dywr oc i twenne maade frīj, først aff naturen oc saa [34 b] aff logen, tha er thet een stor dygd aff kongen, att folcket befinder welgerning oc icke trelldom wdi hans regemente.

5 Vogte teg att thu icke tencker thenom alsomeniste att høre teg till, eller att wære thine som tiene teg y stegærs, keldere, iagt, eller daglige staa oc gaa met teg nar thet offte skeer att ingen hører teg myndre till end sligt folck, Men alle thine borgere oc
10 wndersotte schal thu holde for thyne egne, oc findis nogre blant ald thin hob som merckelig er oc wduald, hanwm scall thu altid haffue hoss teg huilcken som er god oc haffuer sitt fæderne land kertt.

Oc nar thu offuerseer thine steder oc land, tha
15 scall thu icke saa tencke, Jeg er een herre offuer alle disse ting, thet er y myn magt att gøre aff thenom huad meg løster, Men will thu tencke thet som een god herre wel stor tha scal thu saa tencke, Desse ting ere meg antwordede till tror hand, thij bør meg att
20 woge ther offuer, att the wnder myn befaling kwnne forbædris oc icke forargis.

Thenne ley-
tze schulde
scriffuis i
alle konge
hws mett
forgylte
bogstaffue.

Oc nar thu seer thet wtalige folck som thu haffuer wnder teg, tha scalthu icke saa tencke, saa mange haffuer ieg swene oc tienere, men tenck saa, Alle des-
25 ses regemente henger meg ald[35 a]ene paa, meg haffue the betroet att bescherme thenom, oc thet som thenom er anrørindis, Alle see till meg som børn see till theris fader, Saa mange twsinde kand ieg gjøre gaffn, om ieg bewiiss meg een god konge,
59 30 oc stor schade om ieg bewiiss meg een ond konge, thi bør meg saa att skicke myn ting, att ieg er icke ond, paa thet ieg scall icke schade saa mange Christne mennischer oc dødelige.

Huoredantt
thet er wed
Gud, men
saadant bur-
dett att wære

Thu scalt altid tencke att Herredøme, Keysere-
dømme, riige, Furstedømme oc magt, ere hedinsche
naffn oc icke Christne, Christendoms riige er icke
andett end till syn, welgierning oc gæmme, eller oc
een kierlig befaling. 5

Men er thet saa att thu haffuer løst till herredøms
naffn, tha scalthu agte thet som hedinsche mestere
scriffue, att sligt scall een kongis herredømme wære,
offuer sitt folck, som sielin haffuer offuer menni-
schins krop, Sielin regerer kroppen fordi hwn er 10
wiiss, oc fordi regherer hwn meer kroppen till gaffn
end seg selff, oc sielin att regneere wdi kroppin, thet
er kroppins salighed.

Een saare
merckelig
lignilse.

Thet som hiertett er wdi een leffuendis krop, thet
er een god furste wdi syn menighed, Er thet saa att 15
hiertett er reentt oc wforkrenckt, [35b] tha giffuer
thet all kroppin liff, thi att hierthet er blodtzins oc
aandens kelde, Men er hiertett forkrenckt tha for-
derffuer thet alle leemmyr, Oc hierthet er thet som
først leffuer i mennischin oc siist døør, Saa bør oc 20
een konge att wære, att hende thet seg saa, att alt
folcket bleffue forblindett forkrenckt oc forargett,
burde hanwm end tha aldene att wære wforkrenckt
oc wbesmittett aff alt daarschaff oc geckery.

Thette er
rettelige oc
wislige sagt

Som wij see att regementett wdi mennischin staar 25
till then ypperste som er sielin, oc wdi sielin er re-
gementett hoss wnderstandilse oc skell som ther er
ypperst, Ther nest, thet som regærer all werden, er
oc bæst oc ypperst, som er Gud, saa scall oc then
ther haffuer tagett een menighed (ligerwiiss som een 30
stor krop att regeere) alle andre offuergaa wdi god-
hed wisdom, oc atwogt, Oc saa megett som raad- 60

mend oc høffuitzmend oc andre forstandere offuergaa menige folck, saa megett bør een konge thenom att offuergaa.

Findis ther nogett ont ij sielin, tha kommer thet
5 aff kroppins fæle oc smitte, som altid er løse begæring wndergiffuen, oc huess gode kroppin haffuer, thet flyder aff sielin ligerwiiss som aff een salig kelde, Oc fordi ligerwiiss som thet er emod all naturlig skick, nar [36a] ont kommer aff sielin oc ij
10 kroppin, oc kroppins godhed forderffuis aff sielins smitte, Saa er thett oc emod all skick nar orlog, oprør, onde seeder, forgiiffdig low oc forkrenckte høffuitzmend oc anden sliig landtz oc riigis pestilentze, haffue begyndilse aff konger oc Furster, effter thi
15 att theris wiisdom, burde slige ting att affstyre om the end wore begynte aff daarlige wndersotte, Men dog see wij offte (dess wær) huore mange stæder forderffuis aff daarlige kongher som menige folck haffde kommett ij gode pynte oc skicke.

20 Thet er wchristeligt att forheffue seg aff herredøms titell ther mange hedninge haffue dog forsmaad, saa att thet som the aff hoffmod begærede, wille the dog icke kaldis for affwindtz sag, men een Christen herre scall thet holde for syn børilige rett,
25 att hand kaldis then som gjør store oc gode gerninger.

Octauianus Augustus som mett wold oc magtt haffde seg tiltagett herredømme, lod seg dog at wære forsmædeligt, att hand schulde kaldis herre, oc ther
30 hand war een tiid saa kaldett aff een piibere bland alt folckett, tha foragtede hand then ære bode mett ord oc ansigt, ligerwiiss som wold oc trengsill haffde

Octauianus Augustus.

Mange gøre icke andett end optencke ny fantzwn paa naffn oc herre titell

wærett hanwm kast for næsin mett sliig titel, [36b] 61
 Oc schulde icke een Christen konge effterfølge een
 hedning wdi sliig sagtmodighed?

Esthu alle thyne wndersottis herre, tha schulle
 the wære thyne tienere oc træle, oc fordi tha scall 5
 mand see till, om eett gammilt ord bliffuer icke santt
 ther saa lyder, Saa mange thu haffuer tienere, saa
 mange haffuer thu fiender, Effter thi att natwrin
 lader alle mennischir fødis frij, oc treldom er op-
 kommen emod natwrin, ther hedninge oc saa be- 10
 kiende, tenck huad thet er wbeqwempt, att een
 Christen mand scall bruge wold oc magt mod een
 anden, ther loghen haffuer først, oc ther nest Jesu
 Christi død oc pyne frelst oc forløst fra treldom,
 Sanctus Paulus kallede Onesimum Philemonis bro- 15
 der fordi hand war døpt, dog att hand war hans
 fødde træll.

Huad thet er wredeligt att haffue thenom for
 træle, som wor herre haffuer mett sitt eget blod
 giffuett een almyndig frihed, Huilcke hand aande- 20
 lige føder mett samme sacrament hand teg føder,
 dog thu æst een konge, och haffuer oc kaldett oss
 alle till eett wdødeligt arff, oc end wilthu komme
 thenom wnder thyn treldom, som haffue mett teg
 een almyndig herre, oc een konge som er Jesus 25
 Christus.

[37a] Effter thi at alle Christne folck haffue een
 herre, hwy wele tha the som her paa hans wegne
 regeere, tage efftersyn aff huermand, wden aff ha-
 nwm ther oss burde alsomeniste att effterfølge, Aff 30
 andre maa wy well tage exempill, nar theris handell
 haffuer fæle mett dygd oc ære, Men Jesus Christus

Exempill oc
 efftersyn scal
 tagis aff
 Christo Jesu.

62 er eet wist exempill till all dygd oc wiisdom, dog att samme wiisdom synis wantro mennischir att wære geckerij, hand agtis tha hoss Christne mennischir att wære Gudtz krafft oc wiisdom.

5 Nw will ieg icke heller att thu scalt saa tencke, Thette er meer at træle end regnere, fordi thet er ij sandhed alsomskøniste regemente, wden thu wilt tro oc meene, att Gud er een træll som regeerer thenne gantsche werden forgeffuis, huess welger-
10 ning alle creatur fornømme, wden alt wederlag, Eller wden thu wilt tro oc tencke att sielen (som altid forarbeyder kroppins salighed) er oc een trelle att hwn haffuer kroppin aldelis inthet behoff, Eller wden thu wilt meene att øghen oc andre merckelige leem-
15 myr ere oc saa træle, effther thi att the i saa mange maade gøre kroppins gaffn.

Thett er oc sømmeligt att thu saa tencker, om thyne wndersotte forwendis alle mett Circes trol-
dom till asen oc swyn, tror thu icke at thitt [37b]
20 riige wore forarget, Men dog haffue wij større rett mett wskelige creatur end met mennischin, fordi wij maa iage thenom, sælie oc slaa i hiell, som oss løster, oc thet maa wij icke gjøre mennischin, Thi for-
25 arger then sitt riige som aff frij mennischir gør træle, dess yppere the ere thu haffuer regemente offuer, dess meer mandelige oc erlige schalthu regnere, oc fordi ramer then thyn maiestatz oc Furstelighedtz beste, som beschermer thyne borgeres friihed oc werdighed.

30 Paa thett Gud schulde icke regeere noger wwillig tha gaff hand bode mennischin oc syne engle frij wilkaar, att hans riige kwnne wære dess meer mer-

Somme for-
standere
kwnne icke
liide wiise
wndersotte.

Sliige pleye
bonde kon-
ger at wære

ckeligt, Dog findis mange som meene seg tha att wære megtige, nar the saa holde theris borgere wnder twang oc redsle, att the kwnde biwde offuer thenom, som offuer wnellinde creatur.

Om skat at giffue Keyserin. [38a]

5 03

Schalthu oc wiide att huess som staar wdi lesten eller apostole bøger, att wndersotte schule fordrage theris herschaff, lyde theris fogeder, hedre theris konger oc giffue thenom skatt, thet er sagt om hedninge, fordi att then tiid wore inghe Furster 10
Christne

Thi bød hand att wij schulde fordrage wmilt herschaff paa thett att stæders fred oc landeskick oc wederteckt schulde icke offuertrædis oc brydis, nar som the rettelige brugede theris embede, oc icke 15
befalede att gøre synd.

Roma xij Een hedinsk konge æscher heder oc ære, sanctus Paulus biwder att wij schulle oc gøre hanwm heder oc ære, æscher hand skatt, tha schulle wij oc giffue hanwm skatt, Een Christen mand er inthe dess 20
wærre, att hand gør een hedning heder eller een tyran ære, effter thi the haffue dog theris rett, oc mand scall thenom icke opwecke till ont mett no-
ghen orsage.

Ibidem. Men huad siger sanctus Paulus om Christett folck, 25
i sandhed saa, I schulle icke wære huer andre no-
gett plictige wden kierlighed oc wenschaff, Icke waar
fordi Christus plictig att [38b] giffue Keyserin skatt,
dog hand lod giffue hanwm een told penning.

Matth, xxij. Christus wdi lesten (then tiid the aff skalckhed 30

attspurde hanwm om thenom burde att giffue Keyserin skatt) bad lade seg see then penning som skatthen betaledis mett, Ther hand fick samme penning att see ligerwiiss som hand haffde icke wist huess
5 beledede ther stod paa, spurde hand huess scriff oc beledede thet war, The swarede oc sagde, Keyserins, Ther hand fornam huore hand atspordis aff schalckhed, tha swarede hand thenom twylactige saa sigindis,
64 Tha maa y giffue Keyserin thet Keyserins er,
10 oc Gud thet hanwm hør till, Bode suarede hand till theris schalcke mening, oc ther till mett gaff hand thenom att kende huess the wore Gud plictige, Som hand wille saa sige, Huess y ere Keyserin plictige ther ieg icke kender, maa y forsørge, men meer
15 schule y agte huess y ere Gud pligtige, Huess befaling ieg haffuer oc icke Keyserins.

Inghen scall heller her emod tencke saa sigindis wilthu oc tage fra Christne konger theris rett, Giffuer thu een hedning større rett end een Christen
20 herre? Thij att ieg siger huad een Christen herris rett er, Een hedning haffuer slig rett mett syne wnder-sotte, att hand [39a] twinger thenom mett redsle, nøder thenom till trelldom, fordriffuer oc foriager thenom aff theris rette eiedom, oc tager theris gotz
25 fra thenom, oc fræmdelis att gøre thenom martyres paa thet siiste thet er hedninge rett, Wilthu oc att thenne rett scall tilhøre een Christen konge? eller tror thu att hans rett er formynschett fordi hand icke desse ting maa gjøre som ere synd?

30 Then herre taber icke syn rett som Christelige regeerer land oc riige, men hand anderleedis besieder land oc riige, end hedninge, oc megett erligere

Een Christelig wnderwiisning.

oc tryggere, oc thet scalthu saa mercke, Først, The som thu twinger mett wold oc treldom, høre teg icke till, fordi samtycke gjør teg till konge, Men the ere sandelige thyne, som lyde teg mett frij oc god willie, Ther nest nar thu haffuer thenom wnder stor redsle, tha haffuer thu thenom icke halffdelin, fordi att thu haffuer kroppin aldeene, Theris sind hierte oc gode willie ere megett langt fra teg, Men nar som een Christen kierlighett binder folcket oc kongen tilsammen, tha bewilger folcket kongen gerne nar som behoff giøres.

Att haffue
krop for
wden siell oc
hierte thet er
at haffue een
fiende

Een god Furste æscher inthet aff syne wndersotte wden nar land oc riigis gaffn oc nytte trenger hannem ther till, Twertt emod huar [39b] som wold oc magt brugis, oc icke welwillighed y huore megett hand tager aff thenom, tha haffuer hand altid myndre end inthet, Inghen faar meer end then som inthet biwder oc gott forskylder.

Megen hantell
haffuer
wrange naffn

Ther nest, then heder som giøres een tyran, er icke sand heder, men smyger, treldom, een skrøpelig tuckt oc tieniste, Icke er thet heller rett kongelig ære som hand beteer for sitt folck men hoffmod oc bram, icke heller konge magt, men wold oc trengsill.

Men een Christen konge haffuer dog alle desse ting, wed theris rette naffn, Inghen faar større heder end then som inghen heder er begærindis, Inghen tiener mennischin heller, end then som inghen tieniste kreffuer, Paa inghen kaaste the heller theris rigdom, end paa then the wiide att samme bekaasting scall komme menigheden igen till gaffn, oc fordeell.

Emellom een konge oc hans folck er altid eett forbaand oc een sooren handell, Folckett ere teg plictige skatt, tieniste, heder oc ære, thet giffuer ieg well magt, Men thu æst oc plictig att wære folckett
5 een salig oc god herre, Nar [40a] som thu æscher skatt aff thenom, ransage teg selff, om thu mett titt embede haffuer giort fyldist for samme skatt.

Een furste oc hans wnder-sotte ere huer andre for-plictige met eens wilkaar.

Aristoteles negter herredømme att wære wdi eye-dom eller magt offuer syne wndersotte, oc tillstaar
10 att herredømme er meer ther wdi att hand nytter
60 oc bruger thenom y dygd oc dygdig handel, oc fordi findis kongelig ære meget myndre y stor titell, slegt eller beschatning end wdi dybe oc drabelige raad eller merckelig tilsyn.

15 Effter thi een menighed er een krop som er tilhobe kommen aff mange leemmyr, blant huilcke konghen er oc een leem, dog hand er yppere end the andre leemmyr, thi bør hanwm saa att regeere, att alle leemmyr kwnne liide well, oc icke saa att
20 somme twingis oc wdsweltis, oc andre tryffuis oc feedis, oc er thet saa att een konge tryffuis oc liider well, menigheden till schade oc trengsill, tha er hand huercken leem eller konge y samme menighed, men een røffuere.

Een saare Christelig lignilse

25 Siger Aristoteles att een træll eller een leydreng er syn herris leffuendis leem, om hand er hans rette herre, oc emellom een leem oc then som leemmyr tilhører, er altid naturligt [40b] wenschaff, fordi the haffue aff huer andre hielp oc trøst, Men er thette
30 santt emellom een herre oc een træll som er køpt aff een steen paa torget, meget meer tha bør thet at findis emellom Christett folck oc een Christen herre.

Aristoteles

Een konge som inthet andett gør oc icke andet tencker, end huorlwnde hand kand twinge mange penninge aff syne wndersotte, eller mett ny skick oc snedige fwnd tilhobe sancker megghen rigdom, oc selger embede oc megghen befaling, huad heller 5
scall hand kaldis een købmand, eller een konge, eller oc thet som sandist er een røffuere?

Then tiid Cresus war offuerwunden aff Cyro konge, tha saa hand att Cyri swene løbe fra hwss oc till hwss mett stortt bulder, hand sporde huad 10
the giorde, hanwm war swaret, att the løbe omkring oc toge borgernis gotz till bytte, som the pleye att 07
giøre ther seyer haffue wundett, Tha sagde hand till Cyrum, Huad hører ieg nw? Jeg meente desse ting hørde teg till som meg haffuer offuerwundett, oc 15
er thet saa som thet y sandhed er, hwij lader thu tha berøffue titt eghet folck? Ther Cyrus hørde thenne røst, tha formeente hand thenom att røffue lenger, Samme røst scall een konge altid komme i hug saa sigindis, [41a] Huess ther tagis fraa myne 20
wndersotte hører meg till, oc same wndersotte hører oc meg till ther berøffuis oc fratagis, huess ieg synder mod thenom, synder ieg oc saa emod meg selff.

Saa schalthu regeere att thu æst altid rede till regenschaff, oc endog att inghen æscher regenschaff 25
aff teg, tha schalthu dess strengere aff teg selff æsche regenschaff, fordi then tiid schall komme oc mett thet snariste, att then scall æsche regenschaff aff teg for huilcken thet scall teg inthet gaffne, att thu haffuer wærett konge, wden att dess større magt thu 30
hafft haffuer, dess strengere dommere finder thu fore teg, Wore thu end all werdsins herre tha kandthu

Thenne
leytze burde
att wære fur-
sterhuerdags
leytze.

thenne rettere oc dommere icke swyge, icke fly fra hanwm, icke ræde hanwm, icke heller krencke hanwm mett smwgensætt.

Nar thu haffuer een tiid antuordett teg noger menighed, tha æsthu icke lenger thyn egen oc fordi motthu nw icke lenger leffue effter thyne egne see-der, Then mand thu giffuer teg wdfore, bør teg aldelis att giøre fyldist fore.

Inghen mand giffuer seg wdi then striid som mand
10 kalder Olimpiacum certamen, wden hand offuerweyer merckelige huess wilkaar samme striid haffuer mett seg, Icke klager [41b] hand heller solin
68 att wære for hed, swed eller støff att wære hanwm twnge, fordi att sliig fiigt haffuer altid desse wilkaar
15 mett seg, Saa scall oc then som regemente anammer offuer land oc riige, offuerweye the wilkaar hans embede tilhøre, som ere, att hand scall offte ramme andre folckis beste, oc forsømme sitt eget, waage
20 att andre kwnne soffue dess tryggere, Arbeyde paa thet att andre kwnne haffue roo oc hwyle, oc wdi thitt leffnet schal thu bewiise stor wskyldighed, nar thet er andre nock att the haffue maadelig wskyldighed, Thiit egett besynderlige gaffn scalthu altid offuergiffue, oc tencke paa menighedtz beste, Thu
25 scalt alle mand giøre gott, oc saa thenom som ere wtacknemmelige oc wforstandige fordi the wiide icke bæder, oc somme scalthu nøde till att haffue gott, Nar desse ting teckis teg icke, hwij wilthu tha haffue konge embede? eller hwij lader thu icke rig-
30 ghet op for een anden? Oc huar thet huerckin kand eller maa skee, tha giff then mand thyn befaling, som the ting bewiise kand, ther teg burde att bewiise.

Een drabelig kongis drabelige wilkaar.

Kongedømme
er een merc-
kelig ting,
men dog
swaar.

Een wiiss mand ibland the Grecker, sagde, att merckelige oc erlige ting, ere altid swaare oc twnge, Saa er kongedømme oc een erlig ting, men megett swaar, thi bør teg att offuer[42 a]tencke i huess maade, thu scalt teg bewiise een god konge, Icke scalthu 5 heller lade teg leede aff andre konger, som agte regementett saa ryngge, att een borgere haffuer større wmage mett sitt hwss att regeere, end the mett land oc riige, Oc fordi er thet icke wredelige sagt i gammill tale, att then som fødís till land oc riige, hanwm 10 bør ænthen att fødís een konge eller een daare.

Effter thi thet hører till mennischelige wilkaar att mand scall altid lære then konst, hand agter att giffue 60 seg wdfore, oc fordi bør een konge megett meer att lære landtz oc riigis regemente, før end hand giffuer 15 seg ther wdfore, Andre konster lærís y firehande maade, som er aff natwrin, aff wnderwiisning, aff efftersyn oc aff waane.

Plato. Plato ønscher wdi een Furste then natur som er blød oc spagferdig, oc siger saa, endog att een skarp 20 oc framfwss natwr tien oc er beqwem till alle konster, dog er hwn wnyttig till landtz oc riigis bestand.

Natwrin haffuer offte then brøst, ther mand kand forbædre mett lerdøm, Men tha findís noyer natur saa haard, ther kand icke forbædrís aff noyer god 25

Nero. lerdøm, Neronís natur [42 b] wor alt slemmere end hwn kwnne forbædrís aff syn hellige tucktemestere

Seneca. Seneca, anderledís end hand schulde iw dog bliffue een forgiiftig konge.

Gode bud fordi (som sagt er) schule strax lærís 30 aff een god konge oc herre, oc for then sag wille

Plato: Plato att tucktemesterin schulle seentt lære een konge

Logicam som er then konst ther disputerer om twenne modstandige meninger oc haffuer inghen alffuarlig fasthed om dygd eller wdygd.

Exempill att regeere effter, scall altid tagis aff
5 Gud, oc Jesu Christo som war Gud oc mand, huess regill oc lerdom ther bescriffuis i then hellige lest, oc nar thet er icke trygd att een konge scal wdi syne siiste dage bruge seg først wdi landtz oc riigis regemente, thi bør hanwm altid att øffue seg.

10 Ther ligger føge magt oppaa, att then som scall worde een god harpere, opsluider een harpe eller too, Men nar som een konge haffuer anammett regementt, oc will tha først lære seg till att regeere, thet
70 kand icke skee wden menighedtz store schade, Oc
15 fordi scall hand tilwænies aff barndom (att hand kand dess bæder aff god lerdom regeere oc dømme) att [43 a] siide hoss thenom ther raade oc dømme i nogre sager, oc nar høffuitzmend oc forstandere tilsettis, oc scall hand oc saa høre andre kongers oc
20 Fursters sendebud, oc theris bøn oc begæring, Men tha scall hand inthet skicke eller beslutte wden thet stadfestis aff wiise mendtz samtycke, før end hand kommer till then alder hanwm giffuer større wiisdom oc meer forfaring paa alting.

25 Er thet saa som Homerus siger, att een konge
(ther mange twsinde folck, oc saa stor een tynge er befalett) bør icke at soffue then gandsche natt, Huore-
dan Vergilius siger, hans Eneas war, huore meget
30 tiid, eller oc spylde syn gantsche alder, mett war-
taffell, daabill, dantz, iagt, geckerij oc daarespiill, eller andett huaserij oc squalder.

Homerus

Virgilius
Eneas

Thet er saa
ylde leegt for
menigheden.

Huad dwger then Furste, ther saa er leedig oc aarkeløss, att mæden hand leeger oc daabler, tha forderffuis menigheden mett splidactighed, paa alle steder findis roff oc tiwffuerij, fattig almwge trengis till armod oc reeb aff stor beschatning, the arme offuerfaldis aff wmilt herschaff, oc gyrige høffuitzmend giøre huess thenom løster oc icke thet som rett er. 5

[43 b] Hanwm bør icke att soffue som siider till styrett, megett myndre een konge, som altid er wdi fare, Inthe haff eller inghen strand kand noghen tiid liide saa stor storm som konge riige daglige liide, fordi scall een konge altid waage, paa thet hand scall icke fare wild, thi hand thet icke giøre kand wden manghen mand till schade. 10 15

Eett stortt skib, dyre waare, oc megett gotz giøre een god skipper icke høgferdig, men heller flittig oc waaghen till theris wareteckt, Saa scall oc een god konge wære dess meer waaghen att hand haffuer mange att styre oc regeere, oc ther wdaff icke wære høgferdig. 20

Wilthu tencke huore stor befaling thu haffuer teg offuertagett, tha fattis teg aldrig gerning oc wilthu teg tilwænie att forløste teg wdi menighedtz gaffn, tha fattis teg aldrig løst oc glede, oc nar een god konge thette giør tha giøres hanwm icke behoff till tidkortt att øffue seg wdi løse oc wsømmelige gerninger. 25

Rettelige er
thette sagt.

Thet er sagt aff wiise mend, att mand scall altid wdkaare thet leffnett som er best, oc icke megett løstigt, fordi thet som er gott fran thet første, bliffuer well løstigt mett tiiden, Saa scall oc een god koning giøre. [44 a] 30

Er thet saa att een maleere haffuer løst aff een well formalett taffle, een bonde desligest, een wrthe-gaarsmand oc andre embitzmend haffue oc løst till theris handewerck, Huad scall tha een konge være
5 meer løstigt, end att beskwe oc betencke syn menighed, som er bleffuen god oc drabelig aff hans forsyn.

Dog thet er wmagsompt oc twngt att være een god konge, tha er thet meer wmagsompt att være
10 een ond konge, Thet som scal gøris effter høffuiskhedtz reegill oc natwrins eenfoldighed haffuer altid myndre wmage, end thet som scall giøris mett konstelige fwnd oc snedige omslag.

Nar thu fordi saa tencker, Thet orlog lagde ieg
15 need klogelige, then splidagtighed stilledede ieg well wden blodstyrting, Ther ieg gjorde then herre till høffuitzmand tha ramede ieg menighedtz beste, oc
72 gjorde mitt naffn fyldist, Om thu æst een god konge, tha fornømmer thu aff saadane tancker stor løst oc
20 glede, wdi thitt hierte, oc sliig løst er een Christen herre werd, oc till samme løst schalthu mett gode gerninger giffue teg daglig orsage, oc anden glede oc løst schalthu lade fattig almwge beholde, ther thenom well bekommer.

25 [44 b] Salomon priisis aff huermand, fordi ther hand haffde eett friitt kaar, att ynske huad hand wille, oc ther till schulde faa huess hand ynste, tha ynste hand icke rigdom, icke ald werdsins regemente, icke syne fienders fornædring, icke stortt naffn eller
30 meghe ære, icke heller werdsins løst, men wiisdom, effter huilcken hand kwnne erlige regeere land oc riige, som hanwm war befalett.

Thi er thet saa wmage-
ligt at være
ond som god

Salomon.

Midas. Tweett emod tha spottis Midas aff huermand, fordi hand wiiste inthet bædre att ynsche end guld, Oc fordi bør ther att wære een dom wdi bøger oc wdi leffnett, Wij ynsche wor konge oc herre karsk-
 hed seyer, loff priiss lang alder, oc ther till oc saa 5
 riigdom, Men huar wij rettelige ælste wor konge, tha schulde wij alsomeniste ynsche hanwm thet som Salomon ynste seg, oc till eett teghen at hand haffde icke daarlige ynskett tha war hand loffuet aff Gud, Hwij dømme wij nw thet att giøris mynst behoff 10
 till menighedtz regemente, ther alsomeniste er nyt-
 teligst, oc hør ther synderlige till.

Somme meene wære schadeligt till menighedtz regemente, att een konge er wiiss saa sigindis, Wiis-
 dom giør hanwm ræd till hierte oc mod oc wman- 15
 delig till sinde, Men the [45a] schulle wiide, att thet er icke dristighed, mod, eller mandelighed, nar hand aff wanwittighed inthet rædis, men thet er een 73
 wredelig dierffhed, eett forswffett oc forbiistrett
 hierte, thi scall mand wdi andre kelder søge effter 20
 konge styrcke, fordi att ij sliige maade tha ere wnge
 oc wforsøgte folck modige oc stercke, oc galne folck
 megett sterckere, Thet er een salig redsle, aff huil-
 cken mand fornømmer tilkommendis fare, oc kand
 hende fordi fly, Huilcken redsle oc saa fortager een 25
 mand the ting som bode ere slemme oc schadelige.

Then scall wære megett forsynlig som scall ene forsee alle mand, oc megett wiiss som scall rame huermandtz beste, Thet som Gud er offuer him-
 mell oc iord, Solen i thenne synlige werden, oc eett 30
 øge wdi een leffuende krop, thet bør een konge att wære wdi syn menighed.

Een mercke-
 lig vnder-
 wisning.

I fordwm tiid nar wiise mend wille bescriffue oc betegne nogett skelligt fwnd att leffue effter, tha giorde the thet mett konstelige omslag, oc lode wd-graffue paa hellige stæder oc belede, fwgle, dyr, oc
5 andre teghen, huar mett the hemelige wnderwiiste, huorlwnde huer y syn statt schulde seg bewiise, Oc saa betegnede the konge belede, The lode formale eett [45 b] øge, oc ther hoss een kongelig spyr, att the twenne ting schulde wære liffsins regill, merc-
10 kindis ther mett, att een konge schulde haffue saa fast eett sind, att hand schulde aldrig træde fra rett oc skell. Oc ther till mett schulde hand haffue stor fornwmstighed oc tilsyn, Thet første mercker spy-
rin, thet andett, øgett.

15 Somme maledede een konge spyr mett sligtt fant-zwn, offuen paa spyrin maledede the een storck, ther schulde wære mildhedtz teghen, oc wnder spyrin eett grwmp^t dyr, merckendis ther mett, att nar onde
74 oc grwmm^e begæring begynte att regneere wdi kongins sind, som ere wrede, heffn trengsill, wold, oc
20 offuerfald, tha schulde mildhed oc mischund offuer sitt fæderne land, twinge oc tæmme desse dyr.

Som Plutarchus scriffuer, The folck som kalledis Thebani haffde blant theris hellige belede nogre
25 som wore sidindis, oc hendeløse, oc thet ypperste blant thenom war oc saa øgenløst, Att the wore sidindis, thet mercker att the som regeere andre, schulle haffue theris løse begæring saa wnderdanige oc stillede att the schulle inthet bulder gøre, men
30 wære stille som the waare siidendis, Att the waare hendeløse, thet mercker att the schulle icke tage smwgensætt for lande rett, att konghen som [46a]

Plutarchus
Thebani

ypperst war, war bode hendeløss oc blind, thet mercker, att een konge scall icke alsomeniste træde fra thet som rett er for gwnst oc gaffue skyld, men icke heller dømme effter noger mandtz ansigt, fordi hanwm bør att anamme alle sager mett øern, oc icke 5 mett øghen eller hender.

Kongelige
tegens be-
merckilse

Scall oc een konge lære wiisdom aff syne kongelige teghen oc smykke, Huad betegner konge smørilse, andet end stor mischundhed? Huad mercker kongelig krone andett end een fuldkommelig wiisdom? Huad mercker halssbaand oc guldkæde andett end alle dygders samfwnd? Huad ædele steenis atskillige klarhed, andett, end att alle dygder som ypperlige ere thenom bør een konge att haffue? Huad mercker brendindis purpur klede andett end een 15 brendindis oc inderlig kerlighed, som hanwm bør att haffue til syne wndersotte, Huad mercke hans Waben andett, end att hand ænthen scall lignys syne forfædre, om the haffue wærett gode, eller oc offuergaa thenom wdi dygd oc godhed, Huad mercker 20 75 thet swerd som bæris for hanwm, andett end hans menighed scal wære tryg vdaff swerdtz beschermilse, induortis fra forgifftige schalcke oc wduortis fra riigens fiender.

[46b] Een god kongis embede er først att hand 25 scal wele alt thet som gott er, ther nest scall hand offuersee i huess maade ontte kand formeenis oc fordriffwis, oc gott kand optagis øgis oc stadfestis, Maa komme thet er een anden mand nock att hand haffuer eett gott hierte, thi att laaghen paamynder hanwm, oc forstandere bescriffue hanwm huad hand 30 giøre scall, men wdi een konge er thet icke nock,

Fødtzill och
stømme for
wden wiis-
dom ere icke
nock til
regemente

att hand er god wden hand er oc saa wiiss, om hand scall wele the ting ther ere alsombest, thi att wiisdom scall leedsage hanwim till the ting som schulle ønschis oc begæris.

- 5 Een konge som inghen wiisdom haffuer, oc thet beledede som Croesi eller Cyri titell staar paa thenom skill inthet at, wden thet, att samme beledede fornømmen inghen mandtz schade, men een ond konge aber seg menigheden till stor forderffue.
- 10 Thu scall icke agte teg aff rigdom, legoms styrcke eller deylighed, men aff sind oc hierte, Icke scalthu heller holde teg for thet, som mennischin giffuer teg mett loff oc priiss, men døm teg altid selfff aff thyne egne gierninger.
- 15 Then stwnd thu æst een konge tha tilleg teg inghen priiss eller ære, wden then som een [47a] konge er werd oc sømmelig, Priser noger mand thyn deylighed, tenck att i saa maade priissis qwinner, forwndrer noghen at thu æst well talinde, tenck att
- 20 then ære høer sophister til oc thenom ther wij kalde
- 70 oratores, Priser noger mand thyn styrcke, tha tenck att then ære høer kemper till oc icke konger, Om noger priser thyn høghed scalthu saa tencke, Thenne priser meg rett om aff høghed kand dragis nogett
- 25 gott, Noghen priser thyn rigdom, tenck att slig ære høer købmend till, Oc fordi nar thu haffuer sliig priiss hørt, tha schalthu wiide oc tencke, att thu haffuer end tha inthet hørt, huar wdaff een konge bør att prisiss.
- 30 Huad priiss bør tha een konge att haffue? Sandelike om hand haffuer øghen bode fore oc bag, oc som Homerus siger om hand er megett wiiss, oc

I huess
maade kon-
ger rettelige
priissis.

Homerus kand agte thet som fræmfarett er, oc well offuersee thet som komme schall, Ther nest om hand haffuer wiisdom till menighedtz gaffn, oc icke till sitt, dog hand er seg selff wiiss nock, nar hand ramer menighedtz beste. 5

Om noger mand wille saa prise een læge, hand er deylig, stærck, feed, riig, hand er een mechtig daablere, springere oc sangere, oc kand well leege kasebwld, tencker thu icke strax [47b] huad hør thet een læge till? Saa schalthu oc tencke nar gecke 10
 Saa høre wij konger wnderstwndm priisis. oc the ther smygre kwnne priise teg i sliige maade, Huad kommer thet een konge wed?

Een læge bør att kwnne trenne ting, Først scall hand kwnne lægedoms konst, oc wiide siwgens oc kroppins styrcke som siwghen er wdi, oc huad lægedom hand haffue scall till huer siwge besynderlige, Ther nest bør hanwm att wære een tro mand, oc icke andett agte end then siwgis karskhed, thij att hoffmod oc gyrighed haffue bedragett manghen mand till att giffue eedyr for salig lægedom, Fremdelis scall hand ther till gøre all syn flytt att then 77
 siwge kand worde karsk oc swnd, Desse samme ting bør een konge megett meer att bewiise mod syn menighed.

Aristoteles wdi syne regemente bøger, wil icke 25
 att een konge scall haffue Nerei deylighed, icke Nereus
 Milo Milonis styrcke, icke Maximini høghed, icke Tantalus
 Maximinus Tantalus tali rigdom, inthet aff desse ting ynste hand een konge, Men huad tha? Sandelige een fuldkommelig dygd, Wdi andre ting war hand till fredtz mett 30
 maadelighed, men dygd wille hand att een konge schulde haffue fuldkommelige. [48a]

Kanthu bode wære een god konge oc een god mand, tha haffuer thu eett merckeligt embede, men kandthu icke wære bode, tha er thet bædre att thu offuergiffuer kongedømmett end thu scalt wære een
5 ond mand, Offte findis een god mand, som wore tha icke een god konge, men inghen kand wære een god konge, mett mynde end hand er iw oc saa een god mand, Dog (dess wær) att konge wilkaar ere
10 icke saffnis, saa att thet holdis for geckerij, om then som bescriffuer een konge siger, hanwm bør att wære een god mand.

kongers
daglige
betenckilse.

Thu kantt icke wære een konge wden thu regheris aff gott skell, thet er wden thu effterfølger raad
15 oc rett, emod thyne sindtz løse begæring, oc icke kandthu heller biwde offuer andre, wden thu wilt selff lyde dygd oc høffwiskhed.

Thenne tyranne røst (Saa will ieg, oc saa biwder ieg, myn willie er skell oc sag nock) scal wære langt
20 fra een konge, oc megett meer thenne røst, som 78 huermand nw siger till spott oc spee, Folck hade then the rædis, Att effterfølge syn løse begæring, hører tyranner oc qwinner till, oc rædsle er een ond gæmmere, till thet som scall wære langwarigt.

Sandelige
er thet een
tyranne røst
oc mening.

25 [48 b] Thet scall wære een kongis ewige agt, att hand scall inghen wele ont, men alle gott, oc serdelis syne wndersotte, Thet som ont er, scall hand ænthen fordrage eller læge, effter som hand tencke
30 som icke haffuer thette sind offuer syn menighed, hand er een tyran.

Om noger mand kalder teg een røffuere oc een

tyran, ther som hand schulde kalde teg een konge, mwnne thu icke thet tage till mystycke, oc pyne hanwm ther fore som forschyldett wore, fordi thet wore een stor forhaanilse, oc then ther icke burde att fordragis, Men nw schalthu saa tencke att then 5
megett meer forhaaner seg selff som will thet wære, een anden kalder hanwm, Thet er meer at wære een tyff end att kaldis een tyff, oc thet er større synd att skende een iomfrw, end att breyde then, thet giortt haffuer, 10

Wilthu høre gott om teg, tha scall thet hende teg, om thu giør thyn flytt att wære thet thu wilt kaldis, thet loff eller priiss er icke santt som sigis aff redsle, eller oc giffuis aff thenom som smygre kwnde,

Oc tha gaar thet ylde till, nar folckett taar icke 15
tale om een kongis leffnett, oc gerninger, [49a] kwskede aff trwsell oc redsle, fordi saa megett som nw tiess, tha schulle wore effterkommere tale, dog ther fantz aldrig noger tyran saa forfærlig, att hand alle twngner kwnde stille. 20

Ther talis oc
meget wnder
roosen

Thet scall een Christen heerre agte oc wogte som
Seneca. Seneca merckelige siger, att iblant thenom som haffue 79
konge naffn, findis nogre aff saa onde wilkaar, att ther som thu lygner thenom mett Phalaride, Dionysio, oc Polycrate, huess naffn all werden bespotter, tha schulde desse icke synis tyranner mod thenom, Icke ligger ther heller magt oppaa huad wey thu gaar, men hwartt thu haffuer agthet teg, Then som seer till menighedtz gaffn, hand er een konge, men then som seer till sitt eghet gaffn, hand er een 25
tyran, Huad naffn schule wij fordi giffue thenom, som oppeholde theris salighed mett menighedtz 30

Phalaris
Dionysius.
Polycrates

schade oc forderffue, oc ere tyranner i handell oc gierning, dog att the ere falschelige konger till naffn?

Plato forbød wdi syn low, att noghen schulde sige Plato.

Gud wære sag till thet som ontt er, fordi Gud er naturlige god. Men een konge er Gudtz belede, om hand er ellers een rett konge, oc fordi ere the konger langt fra thetthe belede, som ere begyndilse oc ophoff till huess onde, som findis wdi mange land oc riige.

10 [49b] Icke scall heller then høris ther saa wille sige, thetthe er att sette een konge till rette, Fordi att then setter hanwmm meer till rette, ther lader hanwmm sømme the ting som ere emod dygd oc høffuiskhed, Huad er att sette een konge till rette, andett, end giøre hanwmm sliig som menige folck pleye att wære, som er att tiene wrede, wkyskhed, høgferdighed, gyriighed eller oc att leffue wdi geckerij oc daarschaff, Thet motte iw wære een arm ting, att thet schulde icke maa sømme een konge, som 20 dog sømmer Gud.

huad er att
sette een
konge till
rette

Gud lader seg icke andet sømme end thet som dygdeligt er, oc gott skell giffuer seg, oc huess hand andett giorde, tha wore hand icke Gud, Huilcken 80 som will fordi att thet scall wære een konge sømmeligt som er emod naturligt oc gott skell, huad 25 giør hand andett end fratager hanwmm kongelig ære, oc gør hanwmm een aff the slemmiste som findis wdi noger menighed,

Een konge scall icke blugis att wære høffuiskhed 30 wndergiffuen, effter thi att Gud saa er, icke scall hand heller meene seg att wære dess ryngere konge, nar hand aff syn yderste magt effterfølger then himmilsche konge. [50a]

Thenne oc anden sliig god sæd scall strax plantis wdi thet wnge bryst, aff foreldre, aff fostermoder, oc aff tucktemestere, Thette scall hand lære aff wil- lighed, wnød oc wtrenghd, fordi thet er beqwempt att een herre scall saa læris som mett tiiden scall regeere offuer willige oc frij folck, Hand scall lære att elske dygd oc att haffue wederstygghilse till all fwlhed, oc fra thet som ont er scall hand holdis mett blugsill oc icke mett redsle, Oc endog att een god Furstis haab er ther wdi att hans seeder ere forbæ- rede, oc hans løse begæring er stillede, tha er thet største oc beste haab wdi gode oc retsindige meninger, fordi att blugsill forbædrer offte onde see- der, løse begæring fortagis oc saa mett alderin oc retsindig lerdom, men huar wdygd er lerd oc in- drwckin, oc meenis at wære dygd, oc thet holdis for een konge som er wærrer end een tyran, thet er, nar som the kelder ere forgiffne, aff huilcke liffack- tighed schulde komme, tha er thet ont att læge no- gen kranckhed, Oc fordi scall læremesterin mett thet alderførste som sagt er, wdælte onde oc wrange meninger aff een kongis bryst, oc plante saa gode oc retsindige meninger i samme sted. [50b]

At een konge schall seg wogte for thet folck ther smygere kand

Fordismyger
er een farlig
gest

THet regemente som nw bescreffuet er, kand icke holdis, wden the som smygere kwnne, tren- gis langt fra een herre oc een konge, Stormecktige herrers salighed er altid bospænt mett slig pestilentze,

81

25

oc helst fordi att wij aff natwrins skrøbelighed, høre heller smyger oc thet oss behaffueligt er end thet som santt er, Oc fordi att stormecktige herrer wente seg icke falskhed, tha kwnde the for henne icke
5 wogte seg, oc helst fordi the wdi alting ere icke nock forfarne.

Oc att inghen scall thette forglemme, eller meene att ther kømmer føye schade aff smyger, tha scall
10 een konge wiide oc legge paa sinde att heele keyseredømme oc riige ere aff smyger grwndelige forderffuede, Oc altid nar wij læse noger menighed wære forderffuett, tha finde wij att the som smygre kwnne, haffue regeerett spyllett. [51a]

Fordi er smyger een farlig oc een forferlig ting.

Thet wiste oc well Diogenes, then tiid hand atspordis, huilckett dyr skadeligst war, oc swarede
15 saa, blant wilde dyr een tyran, men blant spage dyr then som smygre kand.

Diogenes

Thenne farlige pestilentze som er smyger, haffuer mett seg eett søtt edyr, men dog saa forgifftigt, att
20 mange konger haffue ladtt seg gecke oc daare aff thenom ther smygre kwnne.

Thi scall then fostermoder først wdkaaris, som er langt fra thenne ondschaff, eller oc gantsche lidet aff hanwm besmittet, Fordi at qwinne kiøn pleyer
25 altid att smygre, oc ther till met gaa the oc alle gerne i theris moders seeder oc fodspor, Oc nar slig sød
82 snack oc blød opfødilse pleyer gerne att forderffue børns gode natur, tha schule qwindfolck trengis langt fra een konge, fordi the ere bespente mett
30 twenne wting, som er geckerij oc smyger.

Qwinner schulle icke wære i konge raad

The nest scall hanwm skickis till selschaff the staalbrødre, som ere tucktige oc erlige i seeder, eller

om the ere icke, tha schulle the ther till læris aff hans tucktemestere, saa att the ere løstige i theris snack oc tale, men dog for wden smyger, oc ther kwnne saa qwemmelige tale, at the paa wild platt inthet ænthen digte [51b] eller liwge, Men om tuck- 5
temesterin oc huoredan hand scall wære, er tilforn nock omtalett.

Ligger ther oc stor magt oppaa, huad daglige tienere hand haffuer, fordi ther findis mange, som snarlige lyde børns løse oc wforstandige begæring, æn- 10
then aff daarschaff eller oc fordi the wente thenom ther fore gwnst oc gaffue, Fordi scall mand wdsøge the tienere, som ere hiertige oc heele oc retsindige, oc thenom scall mand forfære fra smyger, mett wnderwiisning oc trusill, oc stwndwm beskencke the- 15
nom ther till att the som tilbørligt er, well staa theris befaling fore, Oc her till kwnne thet megett hielpe, nar then obenbare pyntis, ther paafwndis att haffue mett tale eller tieniste kommett een konge i then handell som hanwm icke well stode, Oc att samme 20
tienere oc saa pyntis till døde, om brøden fwndis merckelig oc stor.

Icke scall thet heller synis att wære grwmpt oc wmilt, att liffuett tagis aff then, som besmitter oc forkrencker thet alderbeste, ther land oc riige be- 25
siider, effter thi wij offte tage liffuett aff then som haffuer staalett faa penninge, oc thet gøre wij for wden all gammill oc merckelig low, Men kwnne thet icke wedtagis fordi thet synis eett nytt fwnd 83
(dog att Alexan[52a]der Keysere i Rom lod binde 30
Thurinum till een pæll att røge hanwm till døde fordi hand saalde røg) tha kand ther dog tiltenckis

Huordane kongers daglige tienere schule wære

Alexander Thurinus

eett konsteligt omslag, om hand wore fwnden i no-
ghen anden halssløss gerning, Men dog schulde
hans pyne saa forkyndis, hanwmm fordi wære pyntt,
att hand een tilkommendis kongis sind oc natur
5 haffde forderffuett mett eett forgifftigt smyger, Straf-
fis oc pynis then som icke kommer till rett re-
genschaff mett indtægt oc wdgifft megett meer syn-
der een forgifftig smygrere mod menigheden, som
forgiffuer een kongis wngdom, mett tyranne stycker
10 oc meninger, end then som stiell een føge ting aff
hans fadebwr. Then som forfalscher kongens myntt,
hand straffis mett atskillige pyner, Oc the som for-
falsche kongens sind oc natur schule haffue løn oc læn.

Oc thet giffue Gud att Carneadis ord wore icke
15 saa sande som the ere, oc synderlige blant Christett
folck, ther sagde, Att inthe læris saa rettelige aff
konge børn som att riide, fordi att wdi alle ting tha
skonis oc smygris for thenom, men een hest som
icke forstaar, huad heller een ædill mand eller wæ-
20 dill, riig eller fattig, konge eller fattig swend siider
paa hanwmm, oc fordi kaster hand aff om hand icke
rettelige siidis. [52 b]

Carneades

Att riide læ-
ris rettelige
aff konge
børn

Dess wær, Wij see thet offte skeep, att icke alsom-
eniste fosterqwinner, daglige staaibrødre oc tienere
25 smygre for konge børn, men oc saa theris tuckte-
mestere, som agte theris eghen fordell, icke ther till
seendis huore god the lade konghen, men huore
riige the kwnne fare aff tienisten, Paa wild oc wen-
schaff tale oc saa the som ere predickefædre oc lære
84 30 Gudtz ord, att the kwnne oc forhuerffue kongers
oc theris tieneris hyldist oc gwnst, eller synis the
nogett att straffe tha smygre the aldermest,

alle folck
smygre
gerne for
konger.

Dog giffuer ieg thet icke magt att somme met stort rob oc bulder i theris predickin forhaane oc tale forsmædelige om konge leffnett, eller seeder, men thet æscher ieg aff thenom, att the kwnde fræmsætte een god Furstis belede, wden forsmædilse, oc icke priise thet wdi een Christen konge, ther hedninge haffue straffett wdi hedinsche konger, Oc icke paa myndis kongen heller aff syne høffuitzmend, hans raadgiffuere raade hanwm icke heller wenlige, ydermere konghens friibaarne mend, fordi the haffue atskillige wilkaar oc seeder, arbeyde alle paa konghens hyldist, ænthen ther mett att twinge theris wwenner, eller oc att formeene theris eghen schade, Prester smygre oc saa, oc læger giøre oc saa, Oratores oc sendebud the ophøge konger oc Fuster met stort [53a] loff oc priiss, oc att høre thenom holdis nw for stor høgtiid, Eett salighedtz ackere war ther till, som dog offte swyger oc feyll, oc thet ere the sandelige som kaldis kongers scrifftefædre, fordi ther som the wore retsindige, tha motte the kerlige oc rwndelige wnderwiise konger i thet hellige sacrament scrifftemaall, men thet hender seg offte, att nar som huer agter sitt eghet gaffn oc profiitt, tha glemmer hand menighedtz beste, Men myndre schade gøre Poeter oc rethores, fordi huer mand wed att the meer priise konger aff theris konst, end aff kongers forschylding.

Oc fordi er ett sacramentligt scrifftemaall saare nytteligt och børligt

Om spaamend oc stiernekickere

Megett meer forgiiffuge ere spaamend, som loffue konger langt liiff, seyer, oc offuerhand, land, riige oc andhen sliig werdslig begæring. Somme loffue the bradød, schade oc modgang, oc ther till bruge the twenne natwrins fiender, som ere haab oc redsle,

iblant spaamend rægnis oc thet folck, som mand kalder stiernekickere, ther pleye att sige oc tale om tilkommende ting, effter himmilsche teghens wnderwiisning, Men om sliig handell oc spaadom, er
5 wiisdom konst eller ey, bør icke att bewiisis paa thette sted, dog att samme konst som hwn nw brugis er een farlig oc forgiifftig pestilentze blant werdslike ting. [53 b]

Men the ere tha megett meer forgiifftige, som
10 kwnne smygre aff konst mett stor friihed, saa att nar the synis i noger ting att wære modstandige, tha tilskynde the alsommæst, oc nar the straffe tha priise the mæst, Sligt folck bescreff Plutarchus merckelige
i then bog hand kalder, skylsmysse emellom een
15 sand wæn oc then ther smygre kand.

Plutarchus

Twenne tiider taghe snarlige wed smyger, barn-
dom aff wanwittighed, oc alderdom aff skrøbelig-
hed, men wdi mennischins gantsche alder tha findis
daarschaff, som altid haffuer mett seg syn eghen
20 kerlighed, oc sitt eghet behaff, oc fordi rettelige paa mynte oss Plato, thet smyger wære farligt, wdi huil-
cket noger mand smygrer oc offuerdrager mett seg
selff, fordi mand steder snarlige andre att gøre seg
thet, som hand gerne gør seg selff.

Plato

25 Findis oc eett tigindis smyger, som er wd i formalning, beledede oc titell, Saa smygrede Appelles
for Alexandro magno then tiid hand formalede hans beledede, oc liwnyld wdi beledhens hand, ligerwiiss
som hand haffde wærett myndig oc mecktig offuer
30 yld oc elementer, Oc Octavius Keysere haffde ther aff glede oc frygd att hand maledis effter Apollinis
86 beledede, som war een affgud, Store beledede som off-

Appelles
Alexander

Octavius
Apollo

[54a] uergaa mennischelig høghed, høre oc saa till thette tigindis smyger, oc dog att sliige ting ere ryngge, oc synis at haffue føge paa seg, the haffue dog megett hiem att bære, oc fordi bør thenom att controfeye oc wdstaffere een konge, i thet skick, 5
fantzwn oc kledebon, som hanwm sømmer oc beqwem er, som kand betegne oc bewiise een wiiss oc god konge.

Alexander   Oc wore thet gott att theris beledē maledis mett
noghen gerning, oc icke aarckeløse, Alexander war 10
malett siidendis ligerwiiss som hand haffde hørt sager oc thet eene øre war tilluckt, att thet schulde bliffue wkrenckt till att høre saghens wederpardt, saa scall oc een kongis beledē controfeyes, Eller oc
Darius   saa, som Darij kongis beledē war formalett, mett 15
Scipio   eett æble wdi syn hand, eller oc Scipionis beledē, ther gaff een fanghen iomfrw syn festemand wkrenckt igen, oc ther till mett thet guld som hennis foreldre betalede hennis fengsill mett, Mett sliig formalning schulde konge hwss prydis oc smyckis, oc icke mett 20
the ting, som lære løsacktighed, høgferdighed eller w mildhed.

Dog will ieg icke att heder, ære, oc titele schule nægtis eller sønyes konger, men ieg will att the schule haffue sliige titele som thenom paa mynder, huess 25
theris embede tilhør, thet er, [54 b] ieg wille heller att the schulde saa kaldis, gode, wkrenckelige, mylde, oc barmhiertighe, wiise, welgernings mend, hiertige, waagne, sagtmodige oc then som forarbeyder menighedtz beste, Slige titele oc bynaffn schulde ha- 30
nwm heller giffuis, end hand schulde kaldis ærefuld, woffuerwindelig, stormecktig, seyerfuld oc andre

Sliige by-
naffn schulde
Furster
haffue

dess liigis smygrindis bynaffn som ere høgbyrdig Furstelig oc naadelig, oc andre guddoms naffn, ther ieg will nw icke fortællie, dog giffuer ieg thet magt att wij aff een gammill och almyndig seed kalde
87 5 Paffuen i Rom alderhelligste fader, fordi hand aff sliig titell paa myndis huoredan hanwm bør att wære, meer end hand kalledis alsomriigist eller alsom- megtist.

Kand thet icke anderleedis skee, end konger schule
10 iw høre sliige bynaffn, tha schule the dog andre ting icke forlade, wdi huilcke thenom bør meer att forlyste seg, Alexander then strenge forfwlde alle thenom mett pyne oc had som smygre kwnne, oc war noghen befwnden, ther føyde syn tale effter smyger,
15 eller wdi syne lader oc fackter gaff smyger till kende, tha lod hand strax mett haanhed forwiise hanwm fra seg, Men war hand then mand, som ey war beqwempt att hand schulde for[55a]haanis, tha strafede hand hanwm mett eett skarpt oc wret ansigt.

Alexander
Seuerus

20 Thi scall eett konge barn paamyndis, att nar thet scall end høre sliige bynaffn, tha scall thet wende seg thenom till gode oc gaffn, Maa well skee, thet kaldis sitt fæderne landtz fader, tha scall ther saa tenckis, att ther gaffs aldrig konger bynaffn, ther
25 thenom saa well stod, som thet, oc serdelis gode konger, oc fordi scall hand ther till gøre syn flytt, att hand er werdiig thet bynaffn, oc tencker hand thet, tha er samme titell hanwm een paamyndilse, men tencker hand andett, tha er hand hanwm eett
30 smyger.

Hand kaldis stormeectig oc woffuerwindelig, tencke seg huore thet er wbeqwempt att then kaldis

woffuerwindelig, som lader syn eghen wrede offuerwinde seg selff eller som daglige offuerwindis aff wkyskhed, eller nar hoffmod bedrager noget mand huortt thet will, Then er alsomeniste woffuerwindelig, ther will inghen løss begering fyre, oc lader seg aff inghen ting bedrage fra thet som rett oc dygdeligt er. 5

Nar hand kaldis alsomypperst, tha scal hand tencke, huore een konge bør ther fore att kom[55b]me alting wdi fred, rolighed oc gode pynte, Men nar hand aff hoffmod oc wrede, fører bulder oc trette, figt oc orlog blant alle ting, tha pryder samme titell hanwm inthet, men breyder hanwm syn skam oc last. 10

Nar hand kaldis hederlig oc erlig, tha tencke seg att ther er inghen sand heder oc ære till, wden then som kommer aff dygd oc dygdelige gerninger, Findis fordi noget konge som wkyskhed gjør fwl oc slem, gyrighed bekrencker, oc hoffmod besmitter, huad er tha erlighedtz titell, wden een paamyndilse om hand far wild aff wanwittighed, eller oc een spottelig snybbe, om hand witterlige synder. 15 20

Then som her offuerwindis maa icke kaldis woffuerwindelig.

Nar som hand hører syne land oc riige beneffnis, tha scall hand icke forheffue seg, som hand wore ther offuer een myndig herre, men saa scall hand tencke, huore manghen mand ieg er plictig att bewiise meg een god konge. 25

Een merckelig tancke

Er thet saa att noget mand bær hanwm fore høgbaarinhedtz, Furstelighedtz oc naadelighedtz bynaffn, komme seg i hug att sliige naffn sømme inghen, wden then som regeerer land oc riige effter Gudtz exempill. [56a] 30

Oc nar som hand hør merckelig digt seg till loff oc ære, tha scall hand icke strax giffue thet magt, men er hand icke sliig som hand sigis ther wdi, tha tencke seg, att hand paamyndis, oc gøre syn flytt
5 ther till, att hand kand wære samme priiss werd, men er hand nw sliig som hand sigis att wære i samme digt, tha legge seg ther paa wynd, att hand kand forbædris,

89 Scall hand oc saa haffue mystancke till screffuen
10 low, fordi hwn smygrer oc tiit oc offte for een konge thi hwn er till hobe sætt oc digthet aff thenom, som wore keysere oc konger besorne.

Een konge
scall haffue
mystancke
til screffuen
low.

Nar som loghen siger att een konge er icke pligtig att lyde loghen, effter thi hwn er hanwm wndergiffuen, tha wogte seg hand icke strax tencker
15 alt thet wære seg sømmeligt hanwm løster, Wdi een god Furstis hender maa mand alting sette, wdi een maadelig Furstis icke alting, men wdi een ond Furstis hender inghen ting.

Huad ther
maa settis
wdi een fur-
stis hender

20 Gantsche klogelige, raader Demetrius Phalereus konger oc herrer, till att læse i bøger, Fordi the finde thet offte screffuet i bøger, som theris wenner icke taare thenom tilsige, men [56b] før end hand thet gør, scall hand berede seg mett wiise tancker i saa
25 maade.

Demetrius
Phalereus

Maa komme att then bog thu læss er digthet aff een hedning, oc thu æst een Christen mand som læss i samme bog ther endog hand scriffuer megett
30 gott, tha bescriffuer hand icke rettelige een god kongis belede, oc fordi wogte teg, att thu thet icke altid gør, thu ther screffuett finder, men alting schalthu lygnæ oc maade effter Gudtz low oc regill.

Oc fordi scall thet synderlige agtis, huad bøger een konge scall læse wdi, nar ther paa er stortt forskell, huad børn tilwænies att læse mett thet første, oc serdelis konge børn, Wreen oc whøffuisk snack besmitter ofte een god natur, men een ond leytze 5 megett meer, The dwmme bogstaffue omwendis till mennischins seeder oc natur, ther dog er bøielig till ondschaff oc skrøbelighed.

Ligerwiiss som eett barn ther aff natwrin er hastigt, flux, glubinde oc framfwst snarlige bedragis 10 90 till grwmhed oc tyranne stycker, om thet læss wbered Achillem, Alexandrum then store, Xersem eller oc Julium Cesarem. [57a]

Oc wille noghen lyde mitt raad, tha schulde eett konge barn strax thet kwnne tale latine, læris wdi 15 Salomonis bøger, in prouerbiis eius, in Ecclesiastico oc libro sapientie, dog icke saa, att noghen schulde giffue hanwm thet dybelige fore, effter then hellige scrifttis firæ wdtydninger, men wnderwiise hanwm beqwemmelige mett faa ord aff samme bøger, wdi 20 the stycker som een god konge welstaa, Oc først scall hand lockis till att ælsche bode læremesterin som bøgerne screffuet haffuer, oc lerdommen desligest, Thu æst skickett till att reghere land oc riige, Oc Salomon lærer then konst som ther hører till, 25 Thu æst nw een konge søn oc i fræmtiiden een konge, Hør fordi then alderwiisiste konge, som lærer oc bereder syn søn till att reghere land oc riige

Om then hellige lest. Ther nest scall eett konge barn lære then hellige læst, men her ligger stor magt oppaa huore barnett 30 kand tildragis att ælsche Jesum Christum, som haffuer oss først lærtt then hellige læst, Thette staa

megett i hans fornwfft som barnett lære scall, om hand thet gjør kortelige, klarlige, lystelige oc kræftelige, Dog scall hand icke lære hanwm alt thet som læsthen indeholder, men thet som er een konge an-
5 røindis, oc the ting som kwnne fordriff[57b]ue aff konge bryst, forgifftige oc onde meninger, som nw ere aldmyndelige wedtagne.

Ther nest Plutarchi wiise tale, seeder oc leffnet, Plutarchus.
91 Inghen ting findis ther till saa merckelig som sam-
10 me Plutarchi wiise tale oc snack Oc fordi wille ieg att the schulde hanwm foregiffuis, synderlige for noger anden lerdom, Nest Plutarchum setter ieg Senecam ther met syn scriff oc lerdom wnderlige Seneca.
15 then ther hanwm læss fra wbeqwemme ting, oc altid borttager tyranne regemente.

Scall oc megett wddragis aff Aristotelis bøger, Aristoteles
som ere om stæders regemente oc kaldis Politica, oc aff Ciceronis høffwische gierningers bøger, som Cicero
20 kaldis Officia Ciceronis, Men om desse ting haffuer Plato screffuet allerbest, oc Cicero effter hanwm wdi syne lowbøger, The bøger hand screff om menighedtz regemente ere forgangne.

Oc endog mand henter aff historier stor fornwm-
25 stighed, tha henter mand oc saa aff thenom stor forgiffthighed, wden the læsis mett stor grantsche, See till fordi att store herre naffn, oc lerde mendtz ord oc rygte, som aff gammill tiid haffue wærett i agt oc amyndil[58a]se, bedrage teg icke, Herodotus oc
30 Zenophon wore boode hedninge, oc mæst haffue the framsett een ond kongis belede, Dog att the haffue alsomeniste screffuett historier, fordi the æn- Herodotus
Zenophon.

then wille wellyste folck eller oc bescriffue een god kongis belede, Salustius oc Liuius dog att the scriffue megett merckelige oc altsammen aff dyb konst oc forstand, the giffue tha alt thet icke magt, som the fortellie oc scriffue, men tha priise oc loffue the sompt, som een Christen konge icke sømmer eller welstaar, Nar thu hører Achillem, Xersem, Cyrum, Darium oc Julium Cesarem, tha scalthu icke lade store oc forgengelige naffn røre eller bedrage teg, fordi thu hører icke andett end grwmme oc wbarmhiertige røffuere, Saa kalder Seneca thenom wnderstwndwm.

Men findis noget iblant theris scrifft som een god konge welstaar, thet scalthu tilhobe sancke, som thu læsde ædele steene aff dreck oc skarn, Aldrig war noger tyran saa sleem, ther ey nogett saa blønnede i syne gerninger, att war thet icke end kommett aff dygd thet kwnne tha føgis effter dygds exempill.

Megett er wdi Phalaridis breff som well bekommer een hellig konge, oc kongelige nock wende hand till Perillum thet grwmme fwnd, [58b] som hand paafand till att pyne mett then tiid hand lod hanwm selff først forsøge samme pyne.

Megett giorde Alexander aff geckerij oc daarschaff, men rettelige war hand Darij kongis qwinner wbe waarett, then tiid the førdis hanwm grebne wdi hender, oc rettelige lod hand følge fra seg eett qwindfolck, ther hand fornam att hwn war een mandtz ægte hwstrw, Slige exempill aff mange schulle wd dragis, Fordi att hedinsche exempill som gode ere, optende meer till dygd, nar wij saa tencke, Effter thi att een hedning oc een tyran war saa dygdelig

emod syne fiender, oc barmhiertig offuer thenom, megett meer bør meg een Christen konge thet att bewiise, Effter thi att qwinner saa giorde, megett meer sømmer mend thet som erligt er, Item er thet
 5 saa att nogett staar een hedning ylde, meget wær staar thet samme een Christen konge oc herre.

Onde exempill kwnne oc saa brugis till gode,
 93 Som nar thu læss att Julius Keysere hand brugede syn fornwmstighed, oc store forstand till høgferdighed oc hoffmod, saa bruge thu samme ting til
 10 landz oc riigis beste, Oc nar thu agter hans leeffsalighed mett huilcken hand [59a] betæckte sitt wuldige tyranny, tha bruge thu samme leeffsalighed emod thyne wndersotte, att the ther fore kwnne
 15 elsche teg.

The wærste kongers exempill, meer optendne stwmdwm till dygd, end the bæstis, Huem er then som icke hader gyrighed, nar hand læss att Titus
 20 Vespasianus lagde exiiss oc skatt paa all twætt, bode reen oc wreen, oc sagde thet war een god luckt som baade falder aff, Oc then forbannede røst som Nero
 bød syne høffuitzmend, saa sigindis, Thu weest huess ieg haffuer behoff, see till att inghen beholder nogett igen, Huilcken som will læse wdi historier
 25 huad som forekommer, tha kand hand i sliige maade, thet bruge seg till gaffn, oc wende till eett gott regemente.

I blant saa mange konger oc herrer, schalthu wdkaare the alderbeste, som Aristidem, Epaminondam,
 30 Octauium, Traianum, Anthonium pium, Alexandrum, Mammear, dog scalthu icke effterfølge thenom wdi alle ting, men thet beste schalthu wdlæse

Aff ont kand mand gott wddrage

Titus Vespasianus

Nero

Aristides
 Epaminondas
 Octauius Traianus
 Anthonius pius
 Alexander Mammea

Dauid
Salomon.

aff the alderbeste, effter thi thu finder oc thet i Dauid oc Salomone teg bør att sky oc fly, dog the wore priiuede oc loffuede gode konger aff Gud.

[59b] Fordi huess thet icke burde saa att wære, tha kwnne inthe wildere creatur optenckis, end then 5 Christen mand, som sette seg till exempill, Alexandrum, Julium, oc Xersem, Huess leffnett oc rege- mente hedinsche scriffuere oc saa straffe oc foragte, 94 Oc som thet er een arm ting att offuerwindis aff thenom, om the haffue giortt nogett gott, saa er thet 10 oc een Christen mand stor daarschaff, att effterfølge thenom i alle theris gerninger.

Scall oc een konge wnderwiisis, att then hellige scriftis exempill, schule icke heller alle effterfølgis, hand scall lære oc wiide, att the striider, mandrab 15 oc stor haardhed, som thet hebraische folck brugede emod theris fiender, schule dragis till aandelig wnderstandilse, Fordi huess thet icke skeer, tha er thet forgiiftigt oc forderffueligt, att læse thet gamble 20 testamentis bøger, Megett war thet folck tilstæd, effther then tiidtz leylighed, som icke sømmer Christett folck ther aff himmelin kaldis.

Megett war
Jøder søm-
meligt, som
icke sømmer
christet
folck.

Saa tiit som een konge tager bog i hand, tha scall hand sette seg i sind, att hand will icke læse aldene for løst skyld, men fordi hand will seg aff læsning 25 forbædre, Then som haffuer [60a] merckelige i sind, att hand will forbædris, hand finder well snarlige thet hand kand wdaff forbædris.

Then haffuer een stor partt aff godhed, som will bliffue god, Ligerwiiss som then ther kender syn 30 høgferdighed, wrede oc wkyskhed oc hader thenom, oc i sliig tancke tager bog i hand, hand finder snarlige

thet hans siwge læge kand, oc thet som kand ænthen
fordriffue hans frestilse, eller oc henne formyndsche.

Aff inghen hører mand sandhed saa klarlige, saa
nyttelige, eller mett myndre blygsill, som aff bøger,
5 men tha scall een konge saa haffue seg mett syne
95 wenner, att the som rwndelige lære oc paamynde
hanwm, kwnne tiene seg ther fore tack, The som
daglige omgaa mett konger oc herrer, kwnne the-
nom best lære oc paamynde, bode i timelig tiid, oc
10 ther till mett nyttelige oc wenlige, Oc fordi bør een
konge att fordrage oc mett thenom haffue metlidilse
som thet icke rettelige gøre, att the som thet ret-
telige kwnne, schule [icke] (forfærede aff een andhens
wgwnst) thet lade att gøre, som the bode well gøre
15 kwnde, oc thenom burde att gøre. [60b]

Wdi stor storm lade skibmend seg sige aff huer-
mand, i huore kloge the ere, men eett riige haffuer
altid storm, Huem kand nock priise Philippi kongis
i Macedonia fornwmstige rwndhed, ther hand gaff
20 een suend friihed, aff huilcken hand war hemelige
paamyntt, huore hand een tiid (ther hans kleder
wore dragne offuer hans knæ) sad icke saa høffwi-
schelige, som wedburde.

Thet som hand giorde wdi een ringe ting, bør
25 een konge megett meer att gøre, mod thenom, som
hanwm wnderwiise wdi the ting eett heelt riige
kwnne komme i last oc schade, som er om reyse i
fremmede land, om ny low att skicke, dage oc fred
att gøre eller om orlog att føre.

Philippus
Alexandri
fader.

Om then konst ther fred gjør. [61a]

Endog att alle scriffuere oc læremestere ij gamell tiid, skiffte alle konster (ther land oc riige regheris wnder) i twenne, som kalledis konst till fred oc till orlog, Een konge schall dog saa wislige reghere, att hand haffuendis fred, trengis aldrig till att føre orlog. 5

Oc fordi scall een konge først lære, att kende syne land oc riige, oc thet kand skee i trenne maade, aff landtz bescriffuulse, aff historier, oc aff forsøgilse mett wandring oc reyser wdi syne egne land oc stæder. 10

Thi scall hand først wiide syne landtz oc stæders beleylighed, begyndelse, yd, øffuelse oc lerdøm, seeder, low oc priuilegie, Inghen kand læge nogett legomme wden hand kender thet, Inghen kand dyrcke then agher, hand er icke bewant mett, Oc endog att een tyran pleier thet samme att gøre mett stor flytt, hand er tha icke fordi een god konge, fordi retsindig mening, oc icke gerning, gør oss retsindige oc gode konger, Een god læge randsager legommens natur, att hand kand dess bæder læge oc raade bod, men then som will dræbe eller forgiffue hand randsager oc legommens complex, att hand kand dess wissere sla i hiell. [61b] 25

Konger oc tyranner gøre well stwndwm eet, men haffue dog icke eens mening.

Ther nest, att hand kand elske thet land hand er regerindis offuer, tha scall hand sliig willie oc begæring haffue ther till, som een god bonde haffuer till syne foreldris iord oc grwnd, eller oc een god mand till syn slegt, oc thet scall hand først agte, att hand kand gøre then menighed bædre, som hand 30

haffuer anammett att reghere, i huem hand scall tha lade henne effter seg.

Er thet saa att hans wndersotte ere frij, tha scall mildhed giffue hanwm eett fæderligt sind offuer syne
5 søner, Men ere the icke frij, tha scall myldhed raade hanwm till, att wære fæderlig offuer sitt fæderne land, oc thet scall hand lade seg opwecke oc op-
tendne till kerlighed mod syne wndersotte, ligerwiiss som eett brendinde blwss, Hand scall tencke
10 att eett riige er icke andett end eett stortt legomme,
97 wdi huilckett konghen er een merckelig leem.

Ther nest scall hand tencke huad gwnt oc yndist the ere werde, som haffue befalett all theris løcke oc salighed, wdi een mandtz tro, Tiitt scall een
15 konge, sette theris exempill for syne øghen, som meer ælste theris wndersottis gaffn, end theris eghet liff, oc paa thet siis[62a]te scall hand tencke, att hand kand ingelwnde gøre syne wndersotte schade, wden hand gør seg oc selff schade.

20 Ther nest scall hand ther till gøre all syn flytt att hand kand elschis aff syne wndersotte, dog saa hand bliffuer wed then agt, som konge statt till hør blant syne wndersotte, Oc mange seg till skaffe yndist oc welwillighed, daarlige oc wredelige, mett
25 troldom oc troldoms ringe, dog att inghen troldom haffuer ther till saa stor magt som dygd, effter thi att inthet er meer elscheligt, oc ligerwiiss som dygd er sandelige god oc wdødelig saa forschylder hwn oc mennischin eett ewigt yndist oc wenschaff, Ther
30 nest scall hand elsche om hand will elschis, att hand kand wdi sliige maade drage syne wndersotte til seg, som Gud drager all werden till seg, Huilckett hand gør mett god oc stor forschylding.

The beswigis oc bedragis, som mett gestebud
 skenck oc selsswold, drage seg almwen till, nar the
 aff sliig gwnst, meer forhuerrfue folckins priiss oc
 loff end welwillighed, dog att sliig priiss er huerc-
 kin sand eller warafftig, fordi dess emellom forøgis 5
 folckins gyrighed, oc nar hwn er øgt for wden ende,
 tha tycker folc[62 b]kett att thenom er inghen ting 98
 nock, oc tha rwmore the strax oc gøre oprør, wden
 theris willie gøris i alle maade.

Thi er thet meer att forderffue sitt folck, end att 10
 drage thenom till seg, Oc aff sliige willkaar pleyer
 thet att hende een konge mett sitt folck, ther hender
 daarlige nygiffemend ther mett smiger, skenck oc
 skonsill, drage theris qwinners kerlighed till seg,
 thet the schulde haffue giortt mett dygd oc fromme 15
 gerninger, oc fordi skeer thet saa, att the huerckin
 elschis eller agtis, Oc for gode oc seedefulde qwin-
 ner, haffue the thenom haarde oc onde, oc for ly-
 dige hwstruer, gienstridige oc fulde mett wæder-
 knwr, Eller oc thet hender thenom, ther qwinner 20
 pleyer att hende, som mett troldom tildrage seg the-
 ris mendtz willie oc kerlighed, oc saa haffue the for
 wiise mend aber oc gecke

Huore Hw-
 strw oc bond
 schule seg
 emod huer
 andre
 bewiise.

Een Hustrw scall først lære wdi huess maade
 henne bør att elsche syn husbonde, Ther nest scall 25
 bonden saa bewiise seg i alle maade, att hand er
 wærd att elschis, Saa scall oc folck wdi eett riige
 wænies till thet allerbeste, oc saa scall een konge
 bewiise seg i alle maade for folckett, The elsche
 lenge, som aff beraad mod oc betenckt hierte be- 30
 gynde att elsche, For[63 a]di som sagt er, then som
 will elschis aff syne, hand scall i alle maade saa be-
 wiise seg, att hand kand elschis.

Ther nest kand thet oc icke schade, att hand til-
tencker i huess maade hand kand wiislige føge seg
effter huermandtz willie, Men ther scall hand først
arbejde oppaa, att the som gode ere, haffue gode
5 meninger om hanwm, oc att hand kand priis oc
loffuis aff thenom som huermand priiser oc loffuer,
Oc thenom scall hand tage y sitt raad, oc haffue
omgengilse mett, thenom scall hand gøre heder oc
90 ære, oc holde hoss seg i stor agt, Oc wdij saa maade
10 kand thet snarlige skee att huermand fanger god
mening om konghen. Huilcken gode mening ther
er een kelde till all welwillighed.

Fordi thet er
meget got at
teckis the
gode

Jeg kender the Furster, som aff syn eghen natur
wore fromme nock, oc the komme dog i huermandtz
15 screff oc had, Fordi menige folck dømme gerne
herrer oc Furster, effter thett folckis seder oc wil-
kaar, som the helst handle oc omgaas mett.

Oc i sandhed tha wore thet ønscheligt oc begæ-
religt att een konge wore oplerd iblant thet folck
20 som hand schulde worde regerindis off[63b]uer,
fordi thet wenschaff haffuer stor fræmgang oc war-
afftighed, som haffuer syn begyndilse aff naturlig
omgengilse.

Menige folck hade tiitt oc offte thet som gott er
25 nar thet er wbekentt, oc wnderstwndwm ælsche the
thet som bekentt er, dog thet er ont, Att thet kwnne
skee, wore thett i twenne mode profiteligt, først wore
konghen folket meer till willie, oc agtede thenom
meer for sitt eget folck.

30 Saa schulde oc folckett aff hiertett dess bæder
vnde hanwm, oc agte hanwm meer for theris eghen
herre, oc for then sag giffuer ieg thet icke saare magt,

ther konger oc Furster haffue nw almindelige wedtagett, att the schulle haffue theris gifftermaall wden landtz, Fæderne land haffuer stor krafft till att giøre eett ewigt oc stadig wenschaff fordi indfødilse er saa got som een natur oc een complex paa bode 5 siider.

Oc fordi nar echteschaff blendis saa wiide, tha spildis ther een stor part aff then indfødde natur oc begering, thi er thet gott att naturin ther forøgis oc stadfestis som hwn haffuer syn begyndelse, Men 10 huar icke kand saa skeep, scall ther giøris stor flid, 100 att the kwnde forschylde seg willie oc wenschaff med dygd [64a] høffuiskhed, leeffsalighed, tuckt oc gode seeder som ere werde yndest oc willighed.

Men thet som wij see ther skeer wdi gifftermaal 15 at hustrwen mett thet første er manden tienstactig, oc hand stæder henne icke formeget syn eghen willie, før end the well kende huer andre, oc saa mett tiiden fødis ther aff eet fast wenschaff, Saa giøres thet oc behoff att haffue seg mett then Furste, som 20 tagis aff fremmede land till herre.

Mythridates
Alexander
Mythridates kwnne alle the landtz twngemaall som hand war offuer regherindis, som sigis att haffue wærett xxij landschaff, Alexander then store, i huore groff folck hand offuerwantt, tha føgede hand seg 25 strax effter theris seeder oc manering, oc mett slige wilkaar, kom hand i theris hyldist oc agt, thett samme er oc prisett wdi Alcibiade.

Inghen ting drager folckett meer fra een konghe, end nar hand seg forlyster wdi nogre wdlendische 30 ting, oc ther mett forsømmer the ting huess forbedring the gledis wdaff, oc ther fore mene the then

skatt wære tapt oc spildt, ther een konge fortærer i fremmede land oc ærinde, oc fordi agte the thet icke att wære skatt som the giffue theris konger, men tenke [64b] meer att fremmede land røffue thenom
5 thet wdaff, ydermere, inthe er land oc riighe saa schadeligt eller een konge saa farligt som lang wandring oc daglige reyser, for then sag som mange meene war Philippus taghen oss aff dage, oc giorde hans land icke mindre schade, end thet orlog som
10 haffuer wærit i mange aar mett the geldirsche.

Philippus
Caroli key-
ders fader

101 Ligerwiiss som een wiise er altid mitt ibland syne byer oc inghen tiid fluger langt, saa er oc eett hierte mitt wdi een krop, Desligest bør oc een konge att wære bland sitt folck oc wndersotte.

15 Twenne ting (som Aristoteles siger) forderffue kongedømme, som ere had oc foragtilse, mod had er welwillighed, oc mod foragt er acht oc myndighed, Thi hør thet een Furste till, att agte grandgiffuelige huore hand kand thet ene faa oc thett andett fly, had forschylder mand met haardhed, wold,
20 forhaanilse, stwmhed, roff oc trengsiill, oc had kand megett snarere begyndis end styllis nar thet er begyntt.

Aristoteles

Thi scall een Furste i alle maade ther till gøre
25 syn flytt, att hand icke falder aff syne wndersottis acht oc kerlighed, Oc tro meg i sandhed [65a] att then haffuer faa swene, som icke haffuer acht oc yndist hoss sitt folck.

30 Twertt emod forschylder mand alle mandtz yndist, willie oc kerlighed, mett the seeder som ere langt fra tyranne wilkaar, som ere barmhiertighed, leefssalig tale oc retferdighed, beqwem omgengilse oc god willie.

God willie drager folckett till tieniste oc høffwische gerninger, oc besynderlige nar folckett formercker, att the faa god løn som forschylde gott aff menigheden, Barmhiertighed drager thenom till gott som haffue wærett onde, nar som hand beteer thenom haab till naade, ther wele gamble synder afflegge mett ny gode gerninger, Beqwem omgengilse føder ænthen kierlighed, eller formyndscher had, oc then dygd wdi een stor herre er menigheden megett tacknemmelig. 5 10

Foragt oc forhaanhed fødis aff legoms løst, som er wkyskhed, offuerflødig mad oc drick, aff daabell, oc nar een konge holder megett aff daarer oc gecke, 102 oc er selff geckelig oc forsømmelig, Men will hand wære agthet aff sitt folck, tha scall hand thet forhuerffue, mett klogschaff, wkrenckt leffnett, ædrwghed oc [65b] wægt, Vdi sliige ting scall een konge bewiise seg om hand will agtis aff sitt folck. 15

Men mange meene dog daarlige, at the schulle tha mest agtis, nar the mett mange swenis bulder oc praall, mett smykkerij oc offuerflødighed i alting, betee seg for syne wndersotte, Huem holder een konge att wære god aff smyckery oc ædele steene, nar huermand wed, att hand haffuer ther saa megett aff som hanwm løster. 20 25

Oc yder mere huad lader hand andet tilsyne, end syne wndersottis forderffue, som schulle seg till stor schade opholde sligt praall oc hoffmod, Ther nest lære the aff saadan forfengeligthed thet som er begyndilse till alt ontt. 30

Saa scall een konge smyckis oc leffue, at ædele oc wædele, riige oc fattige, kwnne tage exempill till

sparsomhed oc ædrughed, aff hans gerning oc gantsche leffnett.

Een kongis sind oc hierte bekendis meer aff hans tale, end aff hans smyckery, Huad som helst konger tale, thet føris strax iblant then menige almwge. Oc fordi bør thenom altid att tale wiislige.

Oc fordi scall een konge mett stor flytt tale the [66a] ord som ere høffuische oc dygdelige, oc be wiise kongelige eett konge sind.

Icke scall heller Aristotelis raad forsømmis, som Aristoteles
10 er, at will een konge wndgaa syne wndersottis had, oc bliffue i theris hyldest, tha schal hand om nogett er hadeligt mod almwgen thet befale andre, oc thet icke self handle, men thet som er behaffueligt scall hand altid self gøre, fordi, at i saa maade falder een
15 stor partt aff had oc affwind paa hans embitzmend, 103 oc synderlige nar the ere for almwgen icke nock behaffuelige, oc ther nest for welgerning kommer tackin till konghen aldene.

Fræmdelis fanger hand oc daabill tack om hand
20 giffuer syne wndersotte noget, snarlige, mett løst, selfbeden, oc mett gode ord, Scall thenom oc nogett negtis, tha scall thet skee lempelige oc mett leffsalige ord, Scall oc noget pynis, tha scall then pyne (som i loghen bescriffuis) formildis oc formynschis, oc saa scal een konge synis att pyne nogett
25 ont, ligerwiiss som hand wore ther till nødder oc trengder.

Icke scall thet heller wære nock att een konge er self menigheden god, men hand scall oc ther till
30 gøre syn flytt, at alt hans folck er gott, oc seg ligt, som ere hoffsinder, wenner, tienere [66b] oc tucktemestere, fordi the ere kongens leemmer, oc huess

had som kommer aff theris ondschaff, falder tiit oc offte paa konghen.

Men motte noger sige, Thette er swaartt oc kand neppelige skee, Oc fordi er thet best att hand tager inghen i tieniste, wden thenom som gode ere, oc thenom scall hand giffue till kende, att alt thet er hanwmm tacknemmeligt, som hans wndersotte er profiteligt, Oc huess thet icke skeer, tha hender thet seg offte, nar een konge er forsømmelig oc seer igenom fingre, at onde mend bruge store tyranne støcker, mod konghens folck, ligerwiiss som thet wore aff konghens befaling, oc ther som the synis att gøre konghens gaffn, skaffe the hanwmm meer eet hartt rygte oc eett ont naffn, Oc huess thet schulde fordi saa gaa till, tha staar then menighed bæder wdi huilcken konghen er ond, end nar hans wenner ere onde, 15
104 Een tyran kand end nogett fordragis, fordi een mandtz gyrighed kand end folckett mette, een mandtz wkyskhed kand end styllis, een mandz grwmhed kand mand end sagte, men att fylde saa mange tyranner, 20
 thet er gantsche swaartt

End er thet
 bædre huar
 konghen er
 ond, end
 huar hans
 embitzmend
 ere onde.

Alle ny fund
 ere farlige

Een Furste scall seg forware for alle ny fwnd, att hand inghe optager, endog att een ting kand aff thenom offte forbædris, thet kand [67a] tha icke fordragis fordi att thet er nytt, Icke er heller noger 25
 menighedtz regemente omkring wend, eller seeder afflagde, eller ny low wedtaghen wden bulder oc oprør, Findis fordi nogett som nogerlwnde kand fordragis, tha scall ther paa inthet fornyes, men ænthen fordrage thet, eller oc anderledis oc bæder bruge 30
 thet, end thet tilforn brugett war, ydermere findis oc nogett som icke bør att fordragis, thet scall hand

forbædre, icke mett een hast, men wiislige oc mett tiiden.

Ligger ther oc stor magt oppaa, huad mening een Furste regherer mett, Fattis hanwm then rette mening tha far hand megett wild, Hans agt oc mening bør fordi att være sliig, att hand scall icke aldene bescherme then menighed, hand haffuer regementt offuer, men oc saa lade henne bædre effter seg, end hwn war ther hand henne anammede.

Gantsche
faa besinde
thenne
leytze.

10 Effter thi att trenne gode ting findis som Aristoteles siger, som tilhøre sielin, kroppin, oc thet som mett løckin kommer wduortis til, Sielsins godhed er dygd, Kroppins, deylighed oc swndhed, Wduortis, ther mett løckin kommer, rigdom, tha scall her

Aristoteles

15 nøye wogtis, att wij wende icke bag fræm paa disse
105 ting, saa att wij agte een stadtz salighed oc welfard [67b] aff rigdom, oc andre wduortis gaffuer, nar disse ting schulle icke agtis wden i sliig maade att the kwnde tiene till sielsins oc kroppins godhed, Oc

20 fordi scall hand agte syn menighed oc syne wnder-sotte salige att være, icke om hand haffuer thenom megett riige eller karske, men om hand haffuer thenom gode i retferdighed, oc sparsomhed, inthet gyrige, inthet wrede, icke redebon till oprør, men
25 megett sandrectige.

Mange fare
wild her
emod

Scall oc wogtis, att een konge icke beswygis aff kaastelige tingis falsche naffn, fordi aff then kelde wdrinder alt thet onde som findis i land oc riige, Att leffue i rolighed oc aarckeløshed, offuerflødige
30 kleder, oc rigdom, er icke sand salighed, icke er thet heller rett friihed, nar folck maa gøre huess thenom løster, icke er thett heller trelldom att leffue

Aff falsche
oc wrange
naffn bedra-
gis mange.

wnder god oc skellig low, icke er heller then menighed fredssommelig wdi huilcken folckett lyder konghen i alting, men nar som the lyde god low, oc konghen icke andett æscher oc begær, end thett som god low indeholder, Icke gaar thet heller well 5 till, nar alle ansees mett liige løn, liige heder, eller liige ære, fordi thet er stor wretferdighed.

Fordi scal een konge wnderwiisis, huore børn [68a] schulle rettelige opfødis, att ther paa henger menighedtz salighed, som Zenophon siger vdi Cyri 10 kongis opfødilse, then wlerde barndom er beqwem til allehaande konst, Oc fordi scall een konge betencke menighedtz gaffn, mett scholer store oc smaa, desligest mett iomfruers opfødilse, att the kwnne strax wnder gode oc wkrenckte mestere indricke 15 Christum och then lerdom som kand wære menigheden profitelig, Wdi saa maade kand thet skeep, at ther bliffuer huerckin megett att pyne, oc icke gøris heller meghe low behoff, nar folckett aff syn frij willie well optuckthet tha effterfølger thet som 20 er høffuist oc gott.

Plato Saa stor magt haffuer opfødilse, som Plato siger, att er hwn god, tha gør hwn menischin eett guddommeligt dywr, men er hwn ond, tha wanarther hwn menischin till een rett beestlig natur, Inghen 25 ting ligger een konge saa stor magt oppaa, som att saa schaffe syn regemente, att hans borgere kwnne wære gode.

Thi scall ther paa wind leggis, att the strax wænies till thet beste, Wij see att sang er thenom sød, 30 som ere ther tilwaande, oc inghen ting er saa twng som att wænie noghen fra thet, hand haffuer lenge

øffwed seg wdi, oc [68b] desse ting kwnde gantsche well skee, i alle maade, om een konge will the allerbeste ting effterfølge.

Thet er tyranne stöcke oc wredeligt, att saa track-
5 tere sitt folck, som kødmangere tracktere øxen oc
kør, ther icke andet gøre end først ransage, i huess
maade the kwnne lockis oc ærris, oc siden effther
theris løst tha ænthen locke the eller ærre thenom,
som merckelige er sagt aff Platone, fordi thette er
10 att bruge folckins løse begæring wredelige oc icke
att rame theris beste.

Men er thet saa att folckett er haartt oc grofft oc
er sitt eghet gaffn modstandigt, tha scalthu føge teg,
oc mett tiiden locke thenom effter thyn willie, æn-
15 then mett konst, eller eett wiist oc Christeligt fwnd
oc omslag, ligerwiiss som nar win drickis, tha følger
thet seg effter een mandtz willie, men nar thet er
druckett, oc forwandlett i aaer oc leemmer, tha will
thet raade oc leeder fordi mandhen huortt thet will.

107 20 Oc endog att then menige mandtz haarde sind
oc wforstandige willie, desligest landtz oc riigis store
oc merckelige ærinde behindre offte een konge fra
merckelig oc god agt, oc nøde [69a] hanwm till at
fyre tiiden, hand scall tha altid staa i mod, oc be-
25 tencke bædre fwnd, mett huilcke hand bedriffue
kand merckelige ting, som icke kwnde wdi andre
maade schaffis oc fræmmis.

Om skat oc exiiss.

HVilcken som randsager oc offuerseer fremfarin tiidtz bøger oc Crønicker, tha scall hand finde megen twedrackt oc splidactighed wære oprørd aff meghen skatt oc tynges, Oc fordi scall een god Furste ther till gøre syn flytt, att hand icke opwecker sitt folck mett sliige ting, kand hand forgefuis reghere, tha gøre seg thet, Een kongis embede er megett yppere, end att hand scall wære een plaggere, Oc een god konge haffuer dog om hanwm trenger huess hans wndersotte eye som hanwm elsche. 10

Mange hedninge haffue saa regherett, att the førde icke andett aff menigheden i theris hwss [69b] end heder oc ære, dog att Fabius maximus oc Anthonius pius oc saa forsmade heder oc ære, huore megett meer bør een Christen konge att lade seg nøye mett een rett oc god conscientze, effter thi hand tiener then herre, ther mett allerstørste løn betaler oc wederlegger alt thet som rettelige giøres. 15

Somme giøre icke andett hoss konger oc Furster, end paafinde oc betencke ny fwnd, till att beschatte folck, mett ny orsager oc synderlige naffn, oc theris mening er, att the ther mett bewiise een konge stor tieniste oc troschaff, oc ere dog theris mettborgeris obenbare fiender, Men then konge som sliigt folck gerne will høre, scall wiide seg att wære langt fra eett konge naffn. 20

Ther paa scall heller arbeydis oc tiltenckis fwnd, att gantsche liidett begæris oc tagis aff folcket, oc tha øgis hans skatt profitelige, om konghen afflegger wnyttig och offuerflødig tæring, oc afflegger mange 30

aarckeløse embede, som nw findis paa konge slott
oc gaarde, oc fræmdelis om hand icke optager orlog
oc lange reyser, Om hand sagter syne høffuitzmenttz
gyrighed, Oc om hand meer arbeyder att well styre
5 thet land hand haffuer, end hand thet mett andre
land forøge will. [70a]

Fordi scall skatt agtis aff wor gyrighed, oc hoff-
modige begæring, tha bliffuer aldrig ende paa be-
skatning, gyrighed er i sandhed wendelig, oc altid
10 øgis till att forfølge ond begyndilse, Oc som sigis
i gammill tale, nar strenghen reckis formegett tha
brøster hand snarlige, saa skeer oc gerne nar folckens
tolmodighed brugis oc øffwis for saare, tha wendis
hwn om kring till bulder oc oprør, Huilckett i for-
15 dwm tiid haffuer forderffuett oc till inthet giortt,
merckelige konge riige.

Er thet saa att nød trenger hanwm till att nogett
æsche oc tage aff sitt folck, tha scall hand thet wdi
saa maade gøre, att till the fattige kommer gantsche
20 liiden tyngge, Maa komme, thet er end nytteligt, att
komme the riige till noghen sparsomhed, men att
then fattige trengis till hwnger oc reeb, er bode
wchristeligt oc wtryghed.

Thet scall oc een barmhiertig konge tencke, nar
25 hand will forøge syn magt, mett megett folck, eller
will wdgiffue syn syster eller fencke, wdi eet stor-
megtigt gifftermaall, oc nar hand will gøre alle syne
100 børn liige mectige mett seg, eller oc gøre syne gode
mend riige, eller oc mett lange reyser, betee frem-
30 mede landschaff syn rigdom, tha scall hand tencke
som sagt er, huo[70b]re thet er wbarbhiertigt oc
wchristeligt, att for desse eller andre sliige sager,

Aff beschat-
ning kom-
mer meget
ont.

schulle saa mange twsinde mend mett hustruer oc børn liide hwnger, oc tørst, oc komme i stor gæld, oc siden trengis till all wgerning aff myshaab.

Jeg agter icke sliige Furster blant mennischir end sige blant konger, som thet afftrengte fattige folck, ther the spilde i wkyskhed oc daabill, Endog (dess Thett gjøre dog inghe wden tyranner wær) ieg haffuer hørtt, huore somme konger meene thet wære syn rett, oc sige att høre seg till huess theris wndersotte eye oc besiider.

Thi scall hand meer offuertencke, att thet som een tiid aff noghen løss orsage er optagett (ænthen konger eller ridderschaff till fordeell oc gaffn) kand aldrig igen affleggis, dog att een konge icke burde alsomeniste at igenkalde noghen paalagd tyngge, nar then nød wore forganghen ther konger trengde, men ocsaa att oprette thenom huess schade, the haffue hafft, aff samme tyngge, thet yderste hanwm møieligt wore.

Oc fordi scall een konge wogte seg for eett forgiiftigt exempill, om hand will sitt folck well, Oc er thet saa att hand glædis aff syne wn[71a]dersottis forderffue, eller oc forsømmer theris gaffn, i huad naffn hand kaldis, een konge er hand dog icke.

Scall ther oc tilsees, att riigdom er icke for megett wlige skifft, icke dog saa att noger scall myste sitt, men the fwnd oc anslag schulle brugis, att riigdom kommer icke altsammen till faa mend, Plato hand wille att hans menighedtz borgere schulde huerckin wære for riige, eller for fattige, fordi then fattige kand inghen hielpe, oc then riige will inghen hielpe.

Oc huad maade haffuer thet, att the konger bliffue

sielden riige, som megett beschatte syne wndersotte, Oc huem thet løster att wiide, tha offuerlegge seg huore megett myndre theris forfædre æskede oc finge aff theris folck oc the wore dog megett rwndere end
5 konger nw ere, oc haffde ther till rigdom nock, men saghen er icke andhen, end att then største partt henger wed theris hender, som slig skatt schule indkreffue, oc opbære, oc saa kommer then mynste partt till konghens hender.

10 Paa the ting fordi som then menige mand haffuer behoff, scall een konge inghen tyngge legge, som er korn, brød oc øll, klede oc wyn oc anden sliig ware, Huilcken for wden then me[71b]nige mand kand icke leffue, Men wij see dog att desse ting tyngis
15 nw alsommest, oc icke wdi een maade, men først mett syse, huar paa the wnderstwndwm laane penninge oc giffue saa breff, att thet scall siiden igenkreffuis aff stæder oc fattige wndersotte, oc ther nest met told oc scriffuere penninge, oc paa thet siiste
20 met the synderlige kiøb, ther somme købmend giffuis loff, att the aldene maa kiøbe, selge, oc wdføre synderlig ware, oc for een ryngge baade een konge haffuer ther wdaff, scall saa manghen arm mand tage ther schade wdi.

25 Oc fordi øger een konge best syn skatt som sagt er, nar som hand afflegger wnyttig kaast oc tæring paa alting, oc helst fordi att som gammill tale lyder,
III Sparsomhed er een stor rente, Men kand thet icke anderledis wære, for menighedtz beste, end hand
30 scall iw nogett tage aff sitt folck som kaldis syse, tha scall hand betyngge oc besware thee waare mett syse som føris aff fremmede land, oc som meer ere

Paa huad
ware Syse
scall leggis
eller icke
leggis

Om syse scal
iw forens
wære, tha
scall sliig
ware mett
henne be-
swares

till høgferdighed, offuerflødighed oc leckerhed end
til natwrins tarff oc behoff, oc ther the riige mest
nytte oc bruge, som er ypperligt klede, sylckestyc-
ker, purpur kleder, peeber kaasteligt krwd oc dyre-
bar smørie, ædele steene, oc anden sliig waare, fordi 5
beswaaris ther wd[72a]aff noger mand, tha ere the
oc riige, oc the riige taalett well, oc bliffue ther wd-
aff icke fattige, endog the bliffue nogett meer spar-
somme, oc saa forbædris theris seeder, aff een ryng
penninge schade. 10

Om mynt oc
hennis werd

Wdi myntt att slaa scall een konge bewiise then
tro, som hand er plichtig bode Gud oc mennischin,
oc icke scall hand thet stæde seg selff som hand
grwmmelige paa andre pyner oc straffer, fordi folc-
kett berøffuis mett myntt oc bedragis i fyre maade, 15
Huilckett wij haffue seett siden hertog Karl er aff-
ganganhen, oc landen haffde icke syn eghen herre, som
er wære end nogett tyrannedømme, och megett
twingde thyne land, først mett ontt paffuimentt, ther
nest nar mynthen haffuer icke syn rette wægt, Item 20
nar hwn er meget klypt, oc siist nar som mynthen
settis op oc aff som konghen lyster, oc hand ther
mett kand tencke sitt fadebur gaffn oc profitt.

Om een kongis Rundhed oc welgerninger. [72 b]

25

EFter thi att rwndhed oc welwillighed ere syn-
derlige, kongers dygd oc ære, mett huad dri-
stighed tiltage the seg tha konge naffn oc embede,
som inthet andett giøre end ther paa arbejde, att 112

thenom kand liide well aff huermandtz schade oc wedermød? Oc fordi bør een konge ther till wære waaghen, wiiss oc klog att hand kand forschylde gott aff huermand, Huilckett icke skeer alsomeniste
5 mett skenck oc gaffuer.

Somme scall hand hielp mett skenck oc gaffuer, oc somme styrcke mett gwnst oc hyldist, Somme scall hand mett syn magt frelse fra twang oc modgang, Sommis beste scal hand rame mett gode raad
10 oc klogt skell. Oc sliig agt oc mening scall hand haffue, att hand scall agte then dag wære spylt oc tapt, paa huilcken hand haffuer icke forschyldet gott aff noger mand.

Dog scall mand icke wredelige agte kongers rwnd-
15 hed, Mange konger beschatte thett wmschundelige aff syne wndersotte, ther the spiilde paa gecke oc lackere, oc paa thenom ther the bruge wdi leckerhed, løsactighed oc offuerflødighed, Oc fordi scall almwen rettelige forstaa, huore thenom bør att for-
20 nømme kon[73a]ghens welgerning, ther menighe- den wele got oc wnde well, Wdi løn att skiiffte, scall mand ansee dygd oc dygdelige gerninger, oc icke løss eller wretsindig begæring.

The welgerninger scall altid een konge gøre, ther
25 inghen mand tager schade wdi, fordi att berøffue een oc gøre een andhen riig, oc att nedertrycke een oc ophøye een andhen, thet er dwbell ondschaff, oc icke welgerning, oc besynderlige nar nogett tagis syndelige fra thenom som ere wschuldige, oc spyl-
30 dis paa onde mennischer.

Thet er icke wden sag digtett aff poeter, att guder wandrede aldrig, eller giorde reyser wden thenom

kongers
hielp er i
atskillig
maade.

Welgerning
shall wære
wden noger
mandtz
schade

Een haard
snybbe, mod
thenne tiidtz
Furster.

till stor lycke som the geste hoss, Men nar een konge
oc een herre er wentendis, oc hans wndersotte legge *113*
tha offuer een siide theris beste Clenodia, yndelycke
eller bortsende theris deylige dötter, børn oc swene,
dyllie oc gæmme theris riigdom, oc i alle maade *5*
holde seg sparlige, giffue the icke tha til kende,
huad mening the haffue om konger, nar the thet
gøre mod theris tilkomme, ther the giorde mod
røffuere oc obenbare fiender, om the wore wenten-
dis, oc bære fare for the ting ther konger burde att *10*
bescherme, om noger mand met wold wilde thenom
wforrette, Aff andre ræ[73b]dis the snedighed oc
forræderij, men aff konger rædis the wold oc magt.

Oc nar som een beklager seg for hug oc slag, een
anden att hans dotter eller pige er skend eller bort- *15*
taghen, then tredie att hans hwstrw er taghen mett
wold, oc then fierde att hanwm er icke well betalett
for arbejde wmage, kaast oc tæring, O huore langt
haffuer slig gestning wærett fra thet wilkaar, som
guder sigis att geste huermand till lycke oc gode. *20*

Oc nar noger merckelig stad haffuer kongen mys-
tancke, oc wdi hans tilkomme fræmgaa the onde
dierffuelige, oc the gode skiwle seg oc holde seg
offuer een siide, endog the inthet tale, theris gerning
bewiiss tha merckelige huad mening the haffue om *25*
konghen.

Men maa komme att noger konge swarer her till
saa sigindis, Jeg kand icke holde alle hender, Selff
will ieg gerne gøre, thet meg bør att gøre, Thu (som
æst een konge) scall thet saa fly i sandhed, att the *30*
wiide thyn willie, tha scalthu well see att the holde
theris hender, Oc tha wed folckett att thet er icke

thyn willie, nar the formercke att inghen bliffuer
wpyntt aff thenom, som hærinske gøre oc skalckhed
bruge. [74a]

114 Oc maa komme thet er een heden konge nock att
5 hand er welwillig oc god emod syne egne wnder-
sotte, oc emod fræmede oc wdlendinge retferdig,
Men een Christen konge scall ingen agte for frem-
mett wden then som er wchristen, dog hand scall
hanwm icke heller i noger maade wforrette, først
10 scall hand bekende syne egne wndersotte, oc siden
forschylde gott aff huer mand om hand kand.

Oc endog att een konge scall ther paa altid ar-
beyde, att inghen wforrettis, tha scall thet synder-
lige skee mett fremmede, oc meer mett thenom end
15 mett indbyggere, som Plato siger, Fordi att the
fremmede ere bode wæneløse oc for wden slegt i
the steder som the ere fremmede, huar fore the sna-
rere wforrettis end indbyggere, oc fordi meentis ther
ij gammill tiid, att Jupiter (som agtedis for een gud)
20 schulde selff heffne fremmede folckis offuerlast.

Fremmede
folck schulle
mesth for-
swaaris

Om low att skicke oc forbedre. [74b]

EEn megett god low, oc een megett god konge,
the gøre stæder, land oc riige salige, oc tha er
theris skick oc manering megett lycksalig, nar the
25 lyde konghen oc konghen er loghen wndergiffuen,
oc lyder henne, oc loghen er rettelige sætt, effter
høffuiskhedtz regill, oc icke wdi ander mening, end
att menighedtz seeder kwnne ther aff forbædris.

Een god, wiiss oc retsindig konge, er icke andett
30 end een leffuendis low, thi scall hand icke sette

Een god
konge er een
leffuendis
low

megen low, men then som god er oc menigheden salig, Fordi then stad som er aff een god konge well skickett, oc haffuer gode oc retsindige høffuitzmend, hand haffuer icke megen low behoff, oc er noger stad anderledis skickett, tha er inghen low saa meghen, att hwn er nock, Then krancke liider icke dess bæder, att een wanwittig læge bær een ny legedom paa een anden. 5 II

Wdi low att skicke scall wogtis, att hwn icke agter kongens fadeburs beste, icke heller friibaarne mendtz besynderlige baade, men effter høffwiskhedz exempill oc menighedtz profytt scall hwn skickis, dog att sliig profiitt scall icke dømmis effter huermandtz mening oc sigilse, men effter wiisdoms regill, ther konghen scal [75a] haffue aff eet merckeligt raad, Fordi huess saa icke skeer, tha bør henne icke att kaldis low, som oc hedninge bekende, wden hwn er god oc rett oc ramer menighedtz beste. 10

Thet er god
low som teckis
een god konge

Thet er icke strax low som teckis een konge, men thet som teckis een wiiss oc een god konge, huilcken icke andett teckis end thet som er høffuist oc gott wdi noger menighed, Er then regill krogett som andre ting schulde rette, huad wentis ther andett wdaff end att rette ting schulle oc saa krøgis effter samme regill, Oc fordi will Plato att low scall 20

Plato

Megen low
er icke menighedtz
gaffn

icke wære for meghen, oc synderlige om dagtinghen, købmandskaff, skatt rente, oc sliige andre ting ther føge merckelige ere, Menighedtz gaffn kommer icke meer aff meghen low, end een kranck mand bliffuer karsk aff manghehonde lægedom, Huar som konghen er retsindig oc wforkrengtt, oc høffuitzmend gøre theris embede fyldist, ther giørs icke megen 30

low behoff, men huar som thet icke findis, ther brugis dog god low ylde, oc wendis menigheden till forderffue aff onde høffuitzmend.

110 5 Thi foragtis rettelige Dionysius Syracusanus, som aff tyranne raad sette meghen low een oppaa een anden, oc lod thenom forsømmis oc offuertrædis aff folcket, paa thet hand [75 b] schulde haffue sag mett sitt folck, men thette er icke att sette oc skicke salig low men meer att sette garn oc næd for folckett.

Dionysius Syracusanus.

10 Oc som tilbørligt er, tha straffis Epitades som skickede sitt folck sliig een low, att the motte tage seg till arffwinge huem the wille, oc thenom falt sind till, Oc thet giorde hand fordi, hans eghen søn war hanwm wkær, paa thet hand kwnde hanwm wderffue, men mett thet første kwnde folck samme skalckhed icke besinde, dog att samme low paa thet siiste giorde menigheden stor schade.

20 Sliig low scall een konge sette, ther icke alsomeniste pyner synd, men oc saa wnderwiiser oc paa-mynder huore synd scall flyss, Oc fordi fare the wild, ther sige att looghen scall være screffuen mett faa oc korte ord, oc scall biwde oc icke lære, Fordi een low bør saa att være digthet, att hwn meer drager fra synd mett redelig lerdøm end mett redsle oc pyne, endog att Seneca giffuer icke magt thenne Platonis mening, men thet gør hand icke wiislige.

Low schall icke alsomeniste straffe men oc saa lære.

Seneca Plato.

30 Icke tilstæder heller samme Plato, att wnge menischir maa disputere om looghen, dog at the gamble maa thet rndelige gøre, oc fordi som konge low scal aff then menige mand icke [76 a] dømmis, saa schulle the oc sliig low sette, ther kand teckis alle gode oc wiise mend, paa thet hand scall wiide, att

mange som ere ryngte agtede, haffue dog skell oc forstand, Oc for then sag priisis Marcus Anthonius pius, att hand icke begynte nogre anslag, wden hand thet forkyndede menig almwe, mett breff oc skellig 117
beschede, och sagde for huad sag hand alting giorde. 5

Marcus.
Anthonius
pius.

Zenophon

Zenophon scriffuer merckelige, att wskellige creatur dragis till lydelse ij twenne maade, ænthen mett føde oc lyst, eller mett hwg oc slag, mett føde om thet er wanartigt, oc mett lyst om thet er artigt, som heste pleye at lyde, men mett hwg oc slag, nar the 10
ere fortredne, som asn pleye att lyde, men effter thi at mennischin er eett ypperligt dyr, tha bør henne icke alsomeniste att trengis till dygd mett pyne, men oc saa att lockis mett løn oc lyst.

Oc fordi scal een god low icke alsomeniste pyne 15
synd oc brøde, men oc saa met løn locke til at gøre well, oc forschylde gott aff menigheden, Saa finde wij merckelig low wære sæt i gammill tiid, blant huilcke war oc saa thenne, att huilcken som mandelige haffde striid for menigheden, oc kom leffuendis 20
aff slagett, tha fick hand stor løn, men bleff hand slaghen, [76b] tha schulde hans børn fødis oc besørgis aff samme menighed, hand haffde hiem wdi, ther slagen bleff, Oc huo som haffde frelst een borgerere, eller slagett fiender fra een stad, eller mett wiise 25
raad wndsett noget menighed, tha skickedis hanwm løn oc tack for sliig welgerning.

Oc endog att wndersotte som ere drabelige mend for wden løn effterfølge thet som merckeligt er, thet 30
gørs tha behoff at groffue oc wforsøgte folck, optendis mett løn oc lyst till thet som dygdeligt oc drabeligt er.

Løn oc lyst
optende thee
grooffue och
wforsøgte

The som ere aff erlige sind, optendis till dygd aff heder oc ære, men andre som icke ere saa fromme i sind, lockis aff baade oc profiitt, Oc fordi scall een god low bruge bode thet ene oc thet andett, he-
5 der oc wanheder, ære oc wanære, gaffn oc schade,
118 Men thenom ther ere saa megett træle aff natur, att the kwnne icke læris mett lyst oc lempe, scall mand tømme met stock oc iern, hwg oc slag.

Stwndwm
giøres och
straff behoff

Gode wndersotte schulle tilwænies fra theris barn-
10 dom, att haffue sliige meninger om heder oc wan-
heder, att the wiide kwnde huore løn scall skiffis
effter gode oc dygdige gerninger, oc icke effter rig-
dom eller stormecktig slegt. [77a]

Then som
welgiør bør
well at lønis

Oc fordi scall een konge ther wdi offuer alt wære
15 woghen, att hand icke aldene pyner thet som syn-
dett er, men ther paa meer arbeyde at inghen gjør
then synd som pyne forschylder.

Ligerwiis som then læge er bædre ther saa twin-
ger soott, att inghen bliffuer siwg, end then som
20 raader bod, siden siwghen er kommen, Saa er thet
oc bædre att fortage synd, end att pyne the synder
som gjorde ere, Oc thet kand een konge merckelige
aff sted komme nar hand ænthen formyndscher el-
ler till inthe gør the orsager, som synd oc ondschaff
25 fødis wdaff.

Oc som sagt er, nar megett ontt fødis aff falsche
meninger, som haffuis om nogre ting tha scal een
god konge thet først agte, at hans wndersotte ere
oplerde aff gott oc rett skeell, oc ther nest at hand
30 haffuer icke alsomeniste the høffuitzmend som ere
wiise, men oc saa gode oc retsindige

Oc som Plato rettelige paamynder, tha scall mand Plato.

Alting scall
forsøgis før
end nogher
mand tagis
aff dage.

alting forsøge, oc (som sigis) alle steene aff sted røre, før end wij nogett pyne aff dage, først scall mand lære met ord oc gott skeell, at inghen scal wele syn-
de, ther nest schulle the forfæris mett Gudtz streng-
hed som heffner al[77b]le synder haardelige, ther 5 119
nest schulle the hødis mett pyne, Oc kand inthet
aff disse ting hielpe, tha scall mand bruge pyne, oc
først lætt pyne ther saa kand læge synden, att hwn
icke tager mandhen aff dage, men haffuer thet icke
heller gænge till syndtzins bædring, tha scall hand 10
paa thet siiste (ligerwiiss som een leem ther whiel-
pelig er, oc icke kand lægis) affhuggis, at karske
leemmer schulle aff hanwm icke oc saa besmittis.

Ligerwiiss som een god læge, affhugger icke then
leem, som kand lægis met plaaster, drick, eller smø- 15
rie, oc inghen gjør hand thet, wden siwghen ther
till trenger hanwm, Saa scall een konge alting for-
søge, før end hand tager noghen aff dage, tenckin-
dis att then gantsche menighed er een krop, oc att
inghen fordi affskær nogher leem, om hand i andre 20
maade kand lægis.

Oc ligerwiiss som een god læge ther till gør syn
flytt, att hand kand raade bod mett then kranckis
aldermynste fare, saa scal oc een god konge ther
low setter, agte till menighedtz beste, att menig- 25
hedtz kranckhed kand fordriffuis mett aldermynste
fare.

Een stor partt aff synd ther aff fødis, att rig[78a]-
dom paa alle stæder megett affholdis, oc fattigdom
forsmaas, oc fordi scall een konge ther paa arbeyde, 30
att hans wndersotte kwnne agtis aff dygd, oc icke
aff rigdom, oc thett scall hand først bewiise i seg

Aff dygdh
schulle folck
agtis meer
end aff rig-
dom

oc syne tienere, Fordi nar folckett seer, att een konge
mett stortt hoffmod lader rigdom tilsyne, oc dess
meer een mand wære agthet aff konghen att hand
er megett riig, oc att heder, ære, embede oc befaling
5 kwnne købis for penninge, tha bedragis then menige
man till att sancke riigdom, mett rett oc wrett, oc i
huess maade the kwnne.

120 Oc paa thet wij schulle wdi exempill wiiss tale
nogett almyndelige, Wdi mange land oc stæder,
10 kommer alt ontt aff orkeløshed, Huilcken huermand
søger oc begær, dog met atskillige wilkaar, oc nar
the haffue thet naatt oc fangett, oc thenom thet fat-
tis som orkeløshed scal oppeholde, tha wanarte the
seg wdi onde konster, oc till wgerning, oc ther aff
15 føde seg, Oc fordi scall een kong ther wogte seg
fore, att hand icke haffuer sligt orkeløst folck wdi
syn menighed, oc haffuer hand thenom, tha scall
hand ænthen fordriffue thenom aff syne land eller
oc trenge thenom till arbeyde.

Aarckeløse
folck schulle
icke fordra-
gis

20 Plato sagde oc meente, att alle tyggere schulde
fordriffuis aff hans menighed, men war no[78b]ghen
gammill eller kranck, oc icke haffde syn eghen slegt
eller wenner, ther thenom kwnne klede oc føde, tha
schulde the fødis aff menigheden, Then som er
25 karsk oc swnd, oc lader seg nøye mett maadelighed,
haffuer icke behoff att tygge.

Plato

Om tyggere

Massylienses wilde icke anamme i theris stad the
prester, som fore omkring mett helligdom by fra
by, oc wnder thett hellighedtz skyn skiwlde aarke-
30 løshed oc offuerflødighed, Oc moo komme thet
wore end gaffn for menigheden, Att closter wore
icke for moonge, Fordi att i somme closter (oc syn-

Om closter

derlige ther som icke skellige oc rettelige leffues) findes megen aarkeløsked Oc huess om closter sagt er, thet moo oc wære sagt om andet aarkeløst folck, som huercken studere, eller øffwe seg wdi anden børlig gudelighedtz handell, huad helder the findis 5 hoss domkircker eller anderstedtz

Om kremmere Aagerkarle Mæglære oc Rwfere Till thenne hob hører oc thet folck, som køber 121 seg till aff konger oc herrer, told oc syse, oc anden rente, kræmmere desligest, Ther nesth aagerkarle, mæglere, oc rwfere, som oppeholde hore hwss, ydermere fogeder, lænsmand oc mange swene, ther aff somme icke holdis till andett, end hoffmod oc bram, Nar sliigt [79a] folck kand syne gode dage icke lenger oppeholde, tha wanarte the seg till all wgerning. 15

Om hoffmend oc ryttere wdaff huilckett alt gott forderffuis, oc alt ontt oprynder, Huor som een konge fordi fordriffuer aff syne land sliig syndig orsage, tha scall ther findis 20 megett myndre att pyne, mett low oc rett wdi hans menighed.

Oc fordi schulle nyttige oc gode embede wære wdi heder oc wed magt, oc icke scall heller wanartig lædie oc aarckeløshed, haffue syn orsage, aff 25 friibaaren oc ypperlig slegt.

I huess maa- de ypperligh slegt scall agtis Dog er thette icke sagt, i sliig mening, att thenom scal fortagis heder oc ære, som ere fødte aff erlig oc ypperlig slegt, men ieg will att the schulle seg bewiise i the ting, aff huilcke ædelhed haffuer syn 30 første begyndilse, saa at the wdi merckelige gerninger, kwnne betee theris forelderis belede.

Fordi huor som the icke wore wildere oc bædre end wij nw mange see wdi aarkeløshed, offuerflødighed, qwindsche gerninger, wanwittige wdi alle gode konster, store dranckere oc mechtige daablere, 5 oc andett som ieg icke will [79b] scriffue, for huad sag schulle wij tha meer agte thenom end andre skomagere oc bønder ?

Sliige ed-
linge findis
mange

I fordwm tiid wore ypperlige mend frij for grofft 122 arbejde, dog icke fordi att the schulde holdis till 10 løsactig aarkeløshed, men att the kwnne øffue seg wdi sliige huerff, konster oc lerdom, som høre till menighedtz gode regemente.

Oc fordi schall thett icke holdis forsmædeligt att riige oc merckelige mend, lade theris børn lære siidindis embede, fordi then stwnd børn øffue seg ther 15 wdi, tha ere the wnder twang, oc holdis fra meghen synd oc fwlhed, Er thet oc saa att the haffue icke konsten behoff, tha er hwn lætt att bære, hender thet oc saa (som alting er omwendelig) att thenom 20 een tiid trenger, tha kand eet gott embede føde thenom, icke alsomeniste wdi alle land, men oc saa i huad wlycke thenom tilfalder.

Att lære em-
bede, er een
merckelig
ting

Wdi gammill tiid forstode merckelige mend, att megett ontt kom aff offuerflødig tæring, wdi kleder, 25 gestebud oc bygnyng, oc fordi sette the low, oc ther till skickede tilsyns mend, som sliig offuerflødighed schulde formynsche oc sette till rette, oc formeene wnyttig kaast oc tæring, wdi gestebud, kleder, oc bygning, Oc tyc[80a]ker noger mand thet wære beswaaring, att hand maa icke bruge syn willie mett 30 sitt eget gotz, tha tencke seg wære meget større beswaaring, att mennischins seeder schulle saa aff off-

Om offuer-
flødighe kle-
der, gestebud
oc bygning

uerflødighed forderffuis, att mange schulle ther fore sette halsin till, Oc fordi er thet bædre att nøde thenom till sparsomhed, end the aff offuerflødighed schulle forderffuis oc bliffue till inthet.

Renthe aff synd er een leed rente Inghen ting er værre, eller meer schadelig end nar høffuitz mend haffue fordeell oc rente aff wndersottis synd oc brøde, Huore scal then affstykke oc formeene synd oc ondschaff ther haffuer fordeel oc rente aff synd oc ondschaff? 5

Huort brøde pendinge burde at komme Thet er boode rett oc skede i gammill tiid, att alle brøde penninge komme til then som schade feck, een partt kom oc saa till menighedz fadebur i store sager, sompt oc saa then till gode som saghen førde i rette, Men thet ther saa er hadeligt oc schadeligt, scall icke agtis aff noger mandtz synderlige baade, men aff menighedtz schade eller gaffn. 10 123 15

All god low scall fordi thet agte, oc ther effter stemple, att inghen skeer wrett, wære seg fattig eller riig, ædel, eller wædell, frij eller træll, offuermand eller wndersotte, oc scall loghen [80b] noget offuerhenge, tha scal thet wære then fattige till hielp oc trøst, fordi the fattige snarist wforrettis, oc fordi bør loghen thet att oprette thenom, ther lyckin haffuer thenom fratagett, Oc fordi schall loghen meer pyne een fattig mandtz offuerfald end een rig mandtz for- 25 tørnilse, meer een wretsindig borgemestere, end een ond borgere, meer een ædell mandtz skalckhed, end een wædel mandtz.

Plato Effter thi som Plato siger, att brøde pynis i twenne maade, tha scal ther først tilsees, att pynen er icke større end synden waar, oc fordi scall inghen mand wredelige tagis aff dage, Icke scall heller synd døm- 30

mis effter wor falsche mening, eller løse begæring, men effter thet som hwn i sandhed er, Huaar fore eenfoldig styld nw pynis mett døden, oc hoor bliffuer wpyntt (oc thet skeer mod all gammill low) wden
5 fordi at gotz oc penninge agtis for andett end the i sandhed ere, oc fordi agtis theris schade meer wdaff wor gyrighed, end effter theris rette wærd, Men huar fore at hoor nw myndre pynis end gammill low thet pynte, bør icke her att bescriffuis.

Huaar fore
tiwffuerij
meer pynis
end hoor

124 10 Then anden pyne som Plato kalder efftersyn scall
sielden brugis, Icke maa thet heller skee, att folck
scall forfæris bode aff ny oc grwm [81a] pyne, Inghen ting er saa forferlig, at hwn forsmaas ey oc foragtis nar hwn kommer i waane oc inghen ting
15 er meer wnyttig, end at wænie sitt folck til pyne oc trelldom.

Plato

Oc ligerwiiss som wdi siwgdom, scall mand icke bruge ny lægedom, om then siwge kand hielpis mett gammill lægedom, Saa scal icke heller ny low setis, om menigheden kand hielpis oc raadis bod mett
20 gammill low

Ond oc wnyttig low, kand hwn icke snarlige affleggis wden bulder oc oprør, tha scall hwn mett tiiden, ænthen affleggis, eller oc forbædris oc rettis,
25 Fordi ligerwiiss som thet er farligt att forny noghen low wrettelige, saa gøres oc behoff att skicke low effter then beleylighed som landhen ere nw bestedde wdi, ligerwiiss som siwgdom scall raadis bod, effter kroppins beleylighed.

30 Megett er salige oc wdi een god mening skickett oc thet affleggis dog megett saligere oc wdi een bædre mening, fordi att sliig samme beleylighed

giffuer seg icke nw, oc thet kand nw wære ontt som tha war gott.

Megen god
low er yldhe
bruket

Meghen low haffuer wærett gantsche well skicket, dog at onde høffuitzmend haffue henne [81b] dragett till een ond oc schadelig waane, Inghen ting 5
er wærrer, end een god low som brugis till onde, Oc fordi scall een god konge sliig low afflegge, oc icke agte then schade hans fadebur fanger ther aff, nar thet maa icke kaldis baade, som haffuer nogen handel eller fæle mett wdygd, Oc serdelis nar low 10
er sliig, att huer mand gledis aff hendis genkald.

Icke scall heller een konge tencke att gammill 125
low oc ond scall fordi bliffue wed magt, att hwn er almyndelige wedtaghen, wdi mange land, aff eett gammilt brug, Fordi att dygd oc høffuiskhed findis 15
icke wdi lang alder eller eett stort tall, Oc ontt scall altid dess heller affleggis att thet, er gammilt.

Om fremme-
de folckis
gotz.

Oc at tale wdi exempill wiiss om een low eller too, Wdi somme land war thet saa skicket att døde 20
noghren fremmett mand, tha anammede konghens fogeder hans gotz till gæmme, paa konghens wegne, oc thet war skicket wdi sliig mening, att inghen schulde seg tiltage samme gotz fra rette arffwinge, oc fordi schulde thett bliffue hoss konghens fogede, saa lenge the arffwinge komme till stæde ther gotz 25
zett tilhørde, men nw er samme low ther till kommen, att huad heller arffwinge findis till eller ey, tha scall gotzett høre konghens fadebur till. [82a]

Om thet som
staalet er.

Rettelige war thet oc saa skicket, at huad som war fwndet hoss een tyff, schulde ænthen gemmis 30
hoss konghen eller kongens embitzmand, att thet schulde icke komme till fremmede hender, men till

then rette eyermand som myst haffde Men nw findis ther somme til ther saa holde thet for sitt eget som findis hoss tyffwind, som thet wore theris rette arffue gotz, Dog forstaa the well att thet er icke
5 rett, men gyrighed offuerwynder dygd, redelighed, skel oc sandhed.

I gammill tiid aff merckelige raad war paalagd, att paa grentzer oc lande mercke, schulde tilskickis
10 nogre gode mend, ther schulde mett tilsyn bescriffue, huess som fõrdis aff land oc i land, oc thet giordis wdi sliig mening, at købmend schulde icke hende schade eller skeep offuerwold, aff røffuere oc schalcke, oc finge købmend ther offuer noghen schade, tha
126 schulde konghen oprette thenom samme schade, 15 effter hans register som haffde gotzett indscreffuet, och røffuere oc skalcke schulde icke bliffue wpynte, Oc paa then tiid maa komme, tha gaffue købmend thenom een føge oc erlig skenck ther thenne wmage haffde, Men nw er mange steder samme skenck om-
20 wend till told oc plaggerij, Oc ther fore holdis oc behindres nw købmend, mødis, platzis, wmagis, plag[82 b]gis oc røffuis, oc dog at wdgiffthen øgis daglige, tha omtalis ther inthet, att the schulde beschermis oc icke wforrettis, Tynghen bliffuer oc
25 saghen (huar fore tynghen er opkommen) er affalden, Thet som war skellige oc redelige paalagt, er aff onde embitzmend draget till een ond waane, oc tyranne stycker.

Thet war oc rettelige skicket, att wrag (som er
30 skibbrødett gotz) schulde anammis oc gæmmis aff konghens fogeder, icke fordi thet schulde høre konghen eller thenom till, men at thet schulde icke

Huore told er begynt

Om wrag och wrags syndelige brug.

komme till fremmede hender, Oc war thet saa att
 inghen kom oc kraffde paa samme gotz, tha bleff
 thet konghens oc icke før, Men nw see wij at bliff-
 uer noget borte i stranden, i huess maade thett skeer,
 tha holder fogeden thet strax for sit, oc hand er me- 5
 get grwmmere end stranden war, Fordi thet som
 stranden haffde leffnett een skibbrøden mand, thet
 tager konghens foged till seg, ligerwiiss som een
 anden storm oc eet bag wæder, See fordi huore al-
 ting er forwandlett till onde, Een tyff hand hengis, 10
 fordi hand handler een andhen mandtz gotz, oc
 konghens fogede gør thet samme, som fordi war
 sæt oc skicket, att then schulde faa sitt eget igen,
 ther haffde myst, oc hand røffuer bonden tyswer,
 først tager tiwffuen fra bonden, oc ther nest fogeden 15 127
 fra tiwffuen, [83a] oc købmend platzis, mødis oc
 wmagis aff thenom, som ere tilskickede att frij the-
 nom for møde, platz oc wmage, Oc the som ere til-
 skickede, att nogett gotz schulde komme till syn
 rette eiermand, the forhindre att thet icke kommer, 20
 Sliige mange seeder oc logher findis i mange land,
 ther ere iw saa slemme som synden er selff, dog ieg
 wil icke paa thette sted noger menighed synderlige
 foragte, Desse samme som nw bescreffne ere, ere
 bode almyndelige, oc fordømmis aff huermand, thi 25
 haffuer ieg thenom i exempill wiiss, fortald for een
 lerdom.

Oc maa komme ther findis well flere sliige theris
 liige, som icke kwnne affleggis wden bulder oc trette,
 dog att een konge mett sliig afflegge skaffede seg 30
 bode hyldiste, oc een god oc høffuisk mening om
 seg oc syne gerninger, ther wydt offuergaar ald
 baade oc fordeell.

Oc ligerwiiss som een konge, saa bør oc een low
att wære almyndelig oc retferdig, oc fordi att thet
icke skeer, tha er thet altid santt, ther een wiiss
mand blantt the grecker pleyde att sige, att low er
5 ligerwiiss som spyndelweffs næd, ther griiber fluger
oc icke holder store dyur, Oc ligerwiiss som kon-
gen, saa scal oc een god low wære meer redebon
till mischund, end till pyne, fordi thet er bode gott
i seg selff, [83 b] oc følger seg meer effter Gudtz ger-
10 ninger, huess wrede som er meget seen till heffn,
Er thet oc saa, att noghen skalck wndleder seg een
tiid mett løghen oc hærinsche, hand kand end siiden
deelis till staffns, oc end tha pynis nock, men then
som er wredelige dømmdt, hanwm kand inghen hiel-
15 pe, oc bliffuer hand end icke taghen aff dage, huem
kand tha rettelige wiide, huore stor hans sorg hwn er.
128 Wij læse aff mange som icke wore kongher men
tyranner (fra huess gerninger een Christen konge
scall langt wære) ther dømde oc agtede synd effter
20 theris besynderlige gaffn, saa att thet agtedis een
liiden synd, at stiele fra een fattig mand, ther siiden
mett hustrw oc børn aff then schade hand feck selff
trengdis till att stiele, eller at tygge, Oc thet agtedis
alsomstørst synd, oc wært mange galier, att stiele
25 aff konghens fadebur, eller fra een riig mand een
føge ting.

Low shall
wære meer
mischunde-
lig end
streng.

Oc then sagde the strax at synde mod kongens
furstelighed, ther noget taledede om hans tyranne ger-
ninger, eller oc om hans wanartige høffuitzmend
30 snackede nogett rndelige, dog att Adrianus Key-
sere oc een hedning (som icke bør at rægnis blant
gode furster) wille aldrig tilstæde at noghen schulde

Adrianus

Nero
Een frij stad
schall haffue
frij twnger.

klagis for slig sag, [84a] Oc then grwmme Nero hørde icke heller gerne sliige klagemaall, oc een andhen konge, som platt forsmaade alt lackerij, oc sagde att wdi een frij stad, schulle wære frij twnger.

Inghen synd scall heller een god konge forlade, 5
end then som giøres emod hans eghen person, Fordi inghen kand bæder komme till att forsmaa brøde mod seg selff end een konge, oc dess større magt hand haffuer till att heffne, dess wær staar hanwm heffn, effter thi att heffn hør icke till mandelige 10
sind, men arme oc blødacktige, oc fordi bekommer een konge inthet myndre end heffn, nar hanwm bør att haffue eett mandeligt oc eett frompt sind.

Thet er icke nock att een konge er frij for all synd, fordi hand scall oc wære frij for all syndig orsage, 15
oc mistancke, thi scall hand alsomeniste icke agte huad ther brydis emod hannwm, eller huad then forschylder ther hanwm fortørner, men oc saa huad 120
andre tale oc dømme om hanwm, oc fordi (agtindis syn ypperlighed) scall hand gierne forlade brøde 20
mod seg selff, oc giøre naade met thenom som ere dog naade wwerdige, att hand ther mett kand schaffe seg eett gott rygte.

Inghen scall heller her emod robe saa sigin[84b]-dis, wdi saa maade foragtis konghens Furstelighed, 25
som bør att wære wdi stor ære oc acht oc ther till wbelastett, Fordi at i sandhed tha holdis hwn i sliige maade, wed syn tilbørlige acht oc ære, nar folckett forstaar hand er saa woghen een herre, att inghen ting er hanwm skiwld, saa wiiss at hand wed wdi 30
huess maade hans Furstelighed bør att agtis, saa barmhiertig att hand icke will heffne synd, wden

nar menigheden haffuer thet saare behoff, Cesar
 Augustus gjorde syn Furstelighed meget meer mer-
 ckelig oc tryg aff then naade hand gjorde mett Cynna,
 end hand haffde mett stor pyne plagett hanwm, oc
 5 thet haffde dog icke bleffuett dess bædre.

Then synder i sandhed mod konghens fursteligh-
 hed, som formynscher hanwm the ting, aff huilcke
 hand er alsomeniste stormectig, Aff dygd er hand
 stor, Oc aff syn menighed som liider well aff hans
 10 wiisdom er hand mechtig, huo desse ting forarger
 hanwm, hanwm bør att klagis for then synd som
 er emod kongens Furstelighed.

The fare meget wild, ther meene att konghens
 Furstelighed tha forøgis, nar low haffuer inghen
 15 magt, oc friihed tagis fra menigheden, ligerwiiss som
 een konge oc hans menighed wore twenne atskillige
 ting. [85a]

130 Oc schulde ther noghen lignilse giøris emellom
 the ting, som natwrin haffuer samblett, tha scall een
 20 konge icke lignæ seg wed huer besynderlige som
 findis wdi noger menighed, men emod all hoben,
 Oc tha scall hand see, huore meget yppere menig-
 heden er, som er tilhobe kommen aff saa manghen
 erlig mand oc gode qwinner, end eett konge hoff-
 25 wett thet er, Menighed bliffuer altid menighed, om
 ther wore end inghen konge till, Mange land oc
 stæder haffue standett well wden konger, som Rom
 oc Athene, men inghen kand være konge, for wden
 menighed, Ther nest menigheden oppeholder kon-
 30 ghen, oc icke konghen menigheden, Huad gør kon-
 ger andet end menighedtz samtycke, ther thenom
 tiene, men then som er stor aff dygd, haffuer hand

Cesar
 Augustus

Cynna

Huore een
 konge scall
 lygne seg
 emod syne
 wndersotte.

Rom oc
 Athene.

end inthet riige, saa bliffuer hand dog stor, Oc fordi tha fare the obenbare wild, som agte konghen ypperlig oc mectig aff the ting hanw m ylde staa.

Sligt forræderij er sand troschaff

Then kalde the een forrædere, som mett gode raad, drager een konge fra the ting ther huerckin staa hanw m well, eller ere trygge, oc icke heller ere menigheden profitelige, men then som hanw m forgiør met then menige almwes fwle meninger, oc ther kommer hanw m wdi offuerflødighed, hoffmod oc daabill oc andre [85 b] forsmædelige ting, mwnne hand well raade for een kongis statt oc werdighed?

Sligt troschaff er ett sant forræderij

Thet kaldis troschaff nar som ther lydis met smyger een daarlig kongis bud oc befaling, men thet kaldis forræderij, nar the ting emod standis som ære wredelige begynte, Men i sandhed tha er inghen konghens myndre wen eller større wwen, end then som mett eett slempt smyger kaagler, oc bedrager hanw m fra thet som er gott oc ret, som raader hanw m till orlog, oc till att beswaare oc beschatte syne wndersotte, oc lærer hanw m tyranne støcker, oc gjør hanw m hadelig for huermand, Thette er forrædrj oc icke wærtt een pyne men mange.

Plato Plato will at the som schulle siide low oc rett, schulle i alle maade wære retsindige oc wforkrenckte, Oc een god konge scall inghen haardere pyne, end then som ijldes siider raad oc rett, oc icke rettelige bruger retferdig low, dog hand er then ypperste ther low scall rettelige skicke oc bruge.

Laagen scal wære clar oc forstondelig for huermand.

Oc fordi giøres behoff, at loghen er bode kort oc retferdig, oc sett mett klare oc forstandelige ord, till menighedtz beste, I fordwm tiid war hwn obenbarlige screffuen saa att huermand kwnne wiide loghen,

at mand schulde icke bru[86a]ge low ligerwiiss som n ed oc garn, till at griibe folck mett, som somme göre, ther saa s oge effter sagefald, som the foore effter roff oc bytte.

5 Paa thet siiste scall hwn wäre l ettelige sätt paa almyndelig tale, for wden dybe f wnd oc konstelige omslag, att mand scall icke haffue thet wmettelige folck behoff, ther mand kalder iurister oc aduocater, dog at theris konst i fordwm tiid, lerdis aff the be-
10 ste, oc haffde stor werdighed mett seg, oc inghen gyrighed, men nw er hwn (som alting) aff gyrighed forderffuett.

Jurister och
Aduocater
ere eet wmet-
teligt folck.

Plato siger att menigheden haffuer inghen större fiende, end then som tager een god low ther er wnder een god konge salig, oc giffuer henne wdi noger mandtz fr ij willie oc wilkaar.

Plato

132 Om forstandere oc theris befaling.

THen samme fasthed oc troschaff een konge bör at bewiise syne wndersootte, bör hanwm oc saa
20 att  esche aff syne embitzmend, Icke schall heller thett wäre hanwm [86b] nock, att hand thett biwder thenom, men ther ligger magt oppaa, mett huad wilkaar thett biwdis thenom, oc nar thet er thenom budett oc befalett, scall ther oc n oye sees till, att
25 the samme bud oc befaling wfors ommelige holde oc fuldkomme.

Aristoteles siger merckelige, wäre forgeffuis att sette een god low, wden sliige mend oc saa tilskickis, ther god low schulle holde wed magt, Fordi
30 huar thet icke findis, tha skeer thet wnderstwndwm,

Aristoteles
Een god lou
scall haffue
een god h off-
uitzmand.

att god low forwandlis aff onde høffuitzmend menigheden til stor schade.

Dog at wdi høffuitzmendtz wdkaaring schulle icke saa megett ansees riigdom, slegt eller alledom, som wiisdom oc fasthed, thet er tha icke wnytteliggt for menigheden, att gamble mend ther tiltagis, icke alsomeniste fordi att the ere meer i alle ting forfarne, oc theris løse begæring er nw stillet, men oc saa att erlig oc beqwem alder thet giffuer thenom, att the ere agtede bland folckett, Oc fordi will Plato att inghen scall tilsettis att reghere low, eller siide rett, yngre end halftrysins tiwge aar, oc inghen ældre end halffierdsins tiwge aar, Prester wille hand icke haffue yngre end trysins tiwge aar, Fordi att ligerwiiss som alder haff[87a]uer syn tiid wdi huilckin hand er fuldkommen, saa scal hand oc met tiiden haffue roo oc hwijle, aff embede oc andhen wmage. Eett choor er een deylig oc behawelig ting, om thet er well skickett, oc eendrectigt wdi sang, Twertt emod er thet icke eendrectigt wdi seeder oc sang, tha er thet een leed ting, Saa er oc een stad eller eett riige een deylig ting, nar huermand giffuis thet sted, hanwm børlig er, oc huer haffuer sitt embede oc thet rettelige bruger, Thet er, nar kongen gjør thet hanwm bør, oc hans høffuitzmend thet ere tilskickede, oc menige folck lyder thenom effter som god low wdwiiser, Men huar som konghen gør sitt gaffn, oc høffuitzmend inthett andett gøre end beschatte folckett, oc folckett icke lyder god oc høffwisk low, men smygre for kongen oc hans tilsyns mend, som tiiden falder seg ther er een alsomslemmist menge till hobe kommen.

Thet første oc ypperste een konge bør at giøre
 thet er att forschylde gott aff menigheden, men thet
 kand hand wdi inghe maade bæder giøre, end nar
 hand befaler gode mend regementett, ther menig-
 5 heden haffuer kiær, oc wnde well, Huad er een konge
 andett end menighedtz læge? men thet er icke een
 læge nock att hand haffuer wiise tienere, wden hand
 er oc [87b] selff alsomwiisist, oc megett waaghen,
 Saa er thet icke heller nock att een konge haffuer
 10 gode tilsyns mend, wden hand er selff alsombest,
 Fordi the schulle bode aff hanwm tilsettis, oc bød-
 ris nar the haffue brudett.

Ligerwiiss som alle parter i sielin ere icke liige
 megtige, men somme biwde oc somme lyde, dog
 15 att kroppin alsomeniste lyder, saa scall oc een konge
 ligerwiiss som thet ypperste blantt menigheden wæ-
 re megett wiiss, oc frij aff alle løse begæring, Nest
 hanwm wdi wiissdom schulle hans høffuitz mend
 wære, fordi the schulle boode lyde oc biwde, lyde
 20 konghen, oc biwde offuer almwgen.

134 Oc fordi er menighedtz salighed ther wdi, att
 høffuitzmend oc theris befaling ere well oc redelige
 skickedede, Ther nest schall mand haffue friihed till
 att klage paa then, ther wredelige haffuer bruget syn
 25 befaling, som i fordom tiid war seed att kræffue syn
 opretning for schade oc wold, som noger war giørdd,
 paa thet siiste schulle the mett pyne haardelige straf-
 fis, om the bliffue offuerwundne.

Tha skicker konghen rettelige forstandere, nar
 30 hand thenom icke tilsetter, som mange penninge
 wele giffue, eller oc thet ere hoffmodelige begærin-
 dis, Icke thenom ther høre ha[88a]nwm nest till,

Kongen bør
 at wære
 meget wiiss.

Om forstan-
 dere at skic-
 ke oc til-
 sette

eller føge seg effter hans seeder, hans gyrighed oc andre løse begæring, men thenom som haffue theris siell kær, oc thet bewiise mett dygd oc ære, fordi the ere till sliige embede megett beqwemme.

Men huar som een konge icke andett gør end 5
dyre selger oc affhender embede oc befaling, huad
kand ther andett wentis aff thenom, end att the
Embede och befaling
sculle icke
selgis.
schulle iw oc saa fræmdelis selge theris embitz brug,
att the kwnde saa oprette theris schade, oc fordi aff-
hende mett kiøb oc sall retferdighed, oc huess han- 10
dell the haffue tilforn saa dyre køpt, Icke er thet
heller dess bædre, eller fordi sømmeligt, at thet er
nw i mange land wedtagett, effter thi att hedninge
haffue thet oc saa fordøpmt, Oc Keysere loghen biw-
der, att dommere schulle haffue rente aff konger oc 15
herrer, att the schulle platt inghen orsage haffue till
att begære penninge, eller pennings wærd for dom
oc tieniste, som the gøre noget mand.

I fordwm tiid war wretferdig dom een stor synd,
Mett huad dristighed fordi will een konge pyne then 20
dommere, som haffuer døpmt for gunst oc gaffue,
eller oc wille dømme rett for samme sag, effter thi 135
hand saalde hanwm først dommere embede, oc først
lerde syn dommere sliig een forgiftig ting, Oc fordi
bør een konge thet att gøre mod syne embitzmend, 25
ther [88b] hand will att the schulle bewiise mod
seg selff.

Kongelige paamynder Aristoteles, huore ther scall
wogtes, att aff embede kommer inghen baade till
thenom som æmbede haffue, fordi sker icke thet, 30
tha kommer ther wdaff twenne schader, først at the
som mæst gyrige ere oc wretsindige trenge seg ind

i sliige embede, oc thenom welde seg till, Ther nest plagis folcket i twenne maade, thet er, at the boode wdelyckis fra heder oc ære, oc tilsette dog baaden oc fordelen.

5 Om Contractt oc forligilse till Fred.

U Di contractt att giøre fred, scall een konge (som i alting) alsomeniste agte menighedtz beste, oc huor hand thett icke gør, men meer att hand kand aff menighedtz schade liide well, tha er sam-
10 me contractt icke forligilse till fred, men eett forbaand till menighedz forderffue, huem som haffuer sliig agt, hand gør twenne folck aff eett, eett aff the friibaarne oc eet andet aff almwen, oc ther liider een well aff een andens schade, Oc huar sliig handell findis, er fordi icke menighed. [89a]

Huad schall agtis wdi contractt.

Emellom alle Christne folck, er een fast oc hellig contractt i thet at the ere wdi eet Christendoms samfwnd, Huad gøres fordi behoff, att Christne konger gøre saa daglig fred tilsammen, ligerwiiss
20 som the wore huer andris obenbare fiender, eller att
130 mennischins contractt kwnne thet gøre, ther Christus kand icke forhuerffue, Huar noger ting scall gøris mett mange breff oc handscriffter, ther er icke stor troschaff paa færde, Oc fordi see wij at ther
25 wdaff kommer stor trette, som war paafwndett att styre oc affstykke trette.

I huar som noget handlis emellom gode folck oc aff een god tro, ther gøres icke mange breff oc scriffter behoff, Men skeer thet emellom onde folck, for
30 wden troschaff oc god loffue, tha kommer snaere

Mange scrifter gøris icke behoff i gode folckis handell

feyde aff mange breff end fred, Ligerwiiss som emellom gode oc wiise konger oc herrer er altiid wenschaff, dog att the gøre inghen contractt till sammen, Saa twert emod emellom onde oc daarlige konger, thett som schulde gøre fred, meer ypper trette oc wfred, nar iblant saa mange article, een klager at then war icke proppert holden, oc een anden att then oc then war forkrencktt mett all arge-
liist. 5

Fred oc felige
dage holdis
af slomp

Contractt pleier fordi att gøris, at feyde schul-
[89b]de nederleggis, men nw kalde the thet con-
tractt oc feelig dag, nar the wele føre orlog, saa att
dage ere icke nw andett, end een beredning till feyde,
oc liige som lyckin slomper till, saa holdis oc fred
oc feelige dage. 10 15

Konger schulle wære saa faste oc wise wdi god
loffue, att theris eenfoldige ord oc tilsaffn sculde
holdis fastere end andre folckis beseglede breff oc
soorne eder, Huore slempt kandthu fordi tencke
thet er, att icke holde thet som wedtagett er, mett
store wilkaar oc høytiilig contractt, ther oc ere stad-
feste mett thet ypperste Christendommen haffuer,
som er then Christelige tro, Oc wij see dog huad
daglige hender (ieg siger nw inthe meer) aff mangis
skalckhed, thi att forwden skalckhed kand thet icke
skee. 20 25

Wore thet end saa att een artichell bleffue for-
sømmett wdi noger contractt, icke schulde mand
fordi wele bryde oc spylde then gantsche contractt,
paa thet mand schulde icke synis at begære orsage
till att spylde wenschaff, oc fordi scall ther heller
leggis wynd oppaa, att thet som brwtt er, kand bø-
137 30

dis mett een føge schade, Wnderstwndwm er thet oc nytteligt, att see igienom fingre mett somme article, nar wij see att wenschaff kand icke end lenge være be[90a]standigt eblantt almwes folck, om al-
5 ting scall krappelige regnis paa then yderste pwncktt, Oc fordi schalthu thet icke effterfølge som wrede raader teg, men thett som er menighedtz beste.

Een god konge scall fordi haffue fred mett alle oc serdelis mett syne naboo, ther megett kwnne
10 schade om the ere fiender, oc gaffne om the ere wenner, oc for wden naboo fæle oc handell kand dog inghen menighed være lenghe bestandig, Oc wenschaff kand altid boode best gøris oc holdis emel-
15 lom thet folck som haffue eens seeder, oc ere aff eett twngemaall, Somme land ere dog saa wytt atskilde mett seeder oc wæsinde fra andre landschaff, at thet er aldellis bædre, att icke handle mett thenom, end att være thenom anhengindis mett stor contractt, eller haarde forbaand, Somme land ere oc saa langt
20 borte, at wille the end gøre andre land till gode oc komme thenom till hielp, tha kwnne the thet icke aff sted komme, Somme folck ere oc saa stwmme, falsche oc troløse, att ere the end naboo, tha dwge the dog inthet att handle eller holde wenschaff mett,
25 Oc met sligt folck er thet raadeligt at mand scall huerckin feyde, eller haffue wenschaff, oc icke heller blende mett thenom gifftermaall, bode fordi att orlog er een forgiftig oc een forderffuelig [90b] ting, oc ther till mett, er somme folckis wenschaff icke
30 megett bædre end feyde.

138 Thet scall fordi være een stor partt aff kongens wiisdom, att hand scall megett wiide aff andre landtz

seeder, oc thet sompt aff bøger, och sompt aff wiise
 mendtz wnderwiisning som ere forfarne, att hand
 scall icke selff bereyse andre land, mett stor fare,
 som Wlysses gjorde, Oc dog mand kand icke well
 om alting scriffue, tha maa wij almyndelige saa sige, 5
 Att mand scall icke haffue handell eller forbaand
 mett the folck, som ere icke aff samme tro mett oss,
 Huordane Tyrcker oc Henninge the ere, Ey heller
 met thet folck som natwrin haffuer oss fraskild,
 mett strand, store bierg och mange myle, Thenom 10
 schulle wij icke giffue orsage att falde ind paa oss,
 Icke schulle wij heller indfalde paa thenom, Oc
 enddog att her om motte settis mange exempill,
 eett er dog nock paa thenne tiid som seg nw begiff-
 uer, Franckeriige er i sandhed blant alle eett mer- 15
 ckeligt riige, men tha waare thet meer merckeligg,
 haffde thett wærett Walland wbewaarett, oc icke
 ther paa indfaldett. [91a]

Om kongers och theris børns gifftermaall.

MEgett saligt dømmet ieg thett att wære for me- 20
 nigheden, at kongers gifftermaall bleffue i lan-
 dhen hoss thenom, eller oc hoss neste naboo, om
 the schulde skee wden landtz. Men maa komme att
 noghen will saa sige, Een konge dotter bør att giiff-
 tis och giffuis mett een konge eller een konge søn, 25
 Att forhøge syne thet mæste noget kand er een syn-
 derlig oc een wildig ære oc begæring, Huor fra een
 konge scal wære meget langt, Lad saa wære att een
 konge dotter giffuis myndre mand end een konge
 eller een konge søn, huad tha? nar thet kand skee 30 139

menigheden til større gaffn, Thet er hans kongelige maiestatt een større ære, att hand meer agter menighedtz beste, end syn dotters eller systers besynderlige ære.

5 Konge gifftermaall ere een besynderlig ting, men dog see wij att all werdsins ypperlighed, statt oc ære, er nw ther till kommen, oc thett hender oss titt och ofte, som skede emellom the Grecker oc Troianer, for Helena skyld. [91b]

10 Er thett saa att ther shall iw for eens wære skell paa konge giiffte som børligt oc sømmeligt er, wdkaare seg tha een aff sitt gantsche land, ther priisis aff eett rentt leffnet, aff sagtmodighed oc klogschaff, ther kand wære een god konge een lydig hustrw, 15 oc føde hanwm the børn, ther bode land oc forældre kwnne komme till ære, hwn er aldellis høgbaarin nock, som kand wære een god konge een god hustrw.

Huoredan
een konge
hustrw wære
scall.

Alle wiise mend giffue thett magt, att inghen ting er een konge oc eett konge riige meer nytteligt, end 20 att een konge elscher syne wndersotte, oc att hand elschis aff thenom, oc att thett kand skee, wolder megett eett menigt fæderne land, Eett fantzwn oc indfødde natur, bynder een ting fastelige till een anden, Oc fordi spyldis een stor partt, aff desse wilkaar, nar som emellom folckett er stor wliighed. 25

Thet kand neppelige skee, att eett landschaff kand aff sitt gantsche hierte, bekende thenom som ere fremmede fødde, dog meene folck almyndelige, att konge gifftermaall ere seg een tryg befestning till 30 een ewig fred, Men som wij nw læres aff werdsins løb, tha see wij at ther wdaff begyndis meer bulder oc trette, nar som een klager att bryllops skatthen

er [92a] icke mett alle besluttede wilkaar wdkommen, eller oc een anden borttager brwden for nogen synderlig fienschaff sag, Somme findis saa wstadige att the opsigte then første oc siiden tage een anden, Somme haffue andre klagemaall. 140 5

Men huad kommer thette menigheden wed? eller huad fordeell haffuer menigheden ther wdaff? Ther som kongers och kongebørns gifftermaal kwnne gøre fred oc rolighed i werden, tha wille ieg thet ynsche, att alle Furster wore tilsammen bwndne 10 mett gifftermaall i sexhwdrede maade, Men huad gaffnede gifftermaall emellom kong Jacob aff Scotland oc kongens dotter aff England, Thett kwnne icke fortage then feyde hand indførde wdi England, oc bleff ther offuer, Oc thett hender oc offte, att 15 gifftermaal gøris icke før, end landhen ere aff feyde oc stor schade trette oc forderffuede paa bode siider.

Thet schulde fordi konger schaffe oc gøre, att the haffde tilhobe een ewig fred, oc ther till schulle bruge alle wiise raad, kwnne end gifftermaals hand 20 dell gøre fred, tha kand hand icke gøre ewig fred, fordi nar then ene dør tha er wenschaffuett wde, Oc huor som gifftermaall haffde wærett eett bestandigt wilkaar till fred, tha haffde hand wærett stadig och [92 b] fræmtwrinde, Men maa komme att noget 25 mand will saa sige, Aff theris børn kommer een ewig fred, Huor fore striidis tha mest, emellom thenom som ere neste frender, fordi att ij sliige maade oc for sliige sager, skeer mæst forwandling i land oc riige, nar arff oc rigdom føris i fremmede land, 30 saa att eett land forøgis oc eett andett forarmis, aff huilcke ting oprør oc bulder pleye gierne att fødis.

- Thi kand thett icke skee att orlog affleggis mett sliige wilkaar, men the meer ther wdaff yppis oc oppeholdis, fordi nar som land och riige wdi sliige maade ere tilsammen forbwndne, strax een herre
- 141 5 fortørnis aff een anden, oc saa wdi een føge sag, tha then som fortørnett er, till siger strax alle thenom som ere mett hanwm beswaaffrede, oc andre ther ere mett hanwm i sliig samme maade forbwndne, Saa er strax een stor partt aff werden optend oc op-
10 rørd till orlog, Saa striidis gantsche haardelige, att manghen Christen mandtz blod scall wdstiørtis for een mandtz wrede skyld, Exempill setter ieg icke, paa thett att inghen schall bemerckis till nogher fortørnelse.
- 15 Maa komme att een konge bliffuer riig aff [93a] sliige gifftermaall, men hans folck fortørnis ther offuer saare meghett, Een god konghe tror icke att thett gaar hanwm well wden nar menighedtz beste ramis, Paa thett ieg schall icke och saa sige, att ther
20 gjøres wbelefflige emod the iomfruier oc piger som forsendis ij fremmede land, till fremmett twngemaall, wlige fatzwn oc natur oc complex, oc megett wlige seeder, Ligerwiiss som the schulde wære elendige oc landflucktige, nar the kwnne leffue megett
25 lycksaligere ij theris egne land dog thett skeede mett myndre statt, praall oc hoffmod.
- Oc end dog ieg seer att thenne seed er meer wedtaghen, end møyeligt er att hand kand affleggis, saa wille ieg dog paamynde, om ther kwnne end noghett
30 hende for wden haab ij samme sag.

Wdi huad handel kongen scall øffue seg
then stwnd fred er. [93b]

EEn god konge well oplerd aff Jesu Christi low, scall inghen ting haffue kiær, wden syn menighedtz salighed, huilckin hanwm bør ligerwiiss som 5
een krop bode at ælsche oc læge, oc ther till scall hand skicke alle syne tancker, fornwfft, øffuilse och magt, att hand kand saa reghere thet som hand er betroed till, att hand motte faa loff aff Gud oc stad- 142
festilse aff Jesu Christo, ther scal aff hanwm wære 10
regenschaff begærindis, oc ther nest att hand eblantt mennischin kand lade effter seg een høffuisk erlig oc god mening oc amyndilse.

Huad heller een konge er hiemme eller aff by, tha
Scipio. scall hand altid effterfølge Scipionem, ther saa sagde 15
oc fordi priisis aff alle, Jeg war aldrig myndre eene, end nar ieg war eene, och aldrig myndre leedig, end nar ieg war leedig, Hans mening war sliig, Att nar hand war icke wdi noger synderlig handel, tha be-
grwndede hand noghett mett dybe tancker som til- 20
hørde menighedtz salighed oc ære.

Eneas. Dessligest schall hand effterfølge Eneam Ver-
gilianum, ther then kloge Poeta giffuer mange tan-
cker oc gierninger, mæden the andre soffue, Oc thett
Homerus som Homerus scriffuer, [94a] burde att scriffuis 25
paa alle konge wegge, huilckett saa lyder, Then som folck oc store ærinde haffuer i befaling, bør icke att soffue then heele natt wd, Er hand oc saa eblantt syn menighed, tha scall hand oc noghett schaffe som hører till menighedtz gaffn, thett er, att 30
hand scall altid bewiise seg att wære een konge.

Men tha sømmer thett een konge meer, att hand
scall wære wdi obenbare handell, end eenlige for
seg selff, Oc nar som hand fræmgaar, see seg till,
att hans ansigtt, gang, och tale, ere sliige, att the
5 kwnne hans folck forbædre, tenckindis att huess
hand taler eller giør thett merckis oc gæmmis aff
huer mand.

Eenlighed
sømmer ickē
een konge.

Icke giffuis thet heller magt aff wiise mend, ther
Persarum konger pleyde att gøre, som altid wore ij
10 eenrwm hemelige wdi syne gerninger, oc meente
att the wdi sliige maade, schulde wære hoss sitt folck
dess meer agtede, Oc war thet saa att the noghen
143 tiid fræmkomme obenbarlige, tha skede thett mett
stortt bram, praall oc hoffmod, oc mett dyrebare
15 kleder oc kaastelige smykke, oc mett stor rigdom
som the tha lode till syne, folckett storlige till scha-
de, Dess emellom fordreffue the tiiden, mett lyst,
leeg, oc andre geckelige støcker, Ligerwiiss [94b]
som een god oc from konge, haffde icke sysler oc
20 gerning wdi fredsommelig tiid, effter thi att mer-
ckelige gerninger haffue altid orsage, nar som een
konge fattis icke sind, forstand, oc hierte.

Merckelige
gerninger,
haffue altid
orsage

Somme meene thet icke wære kongeligt, ther al-
someniste er kongeligt, som er att wære wdi oben-
25 bare handell, Ligerwiiss som manghe bisper meene
att thett bekommer thenom inthett, ther alsomeniste
theris embede tilhør, som er att predicke Gudtz ord,
oc lære folckett, oc thett aff eett wnderligt raad be-
fale the andre, ther thenom burde synderlige att
30 giøre (ligerwiiss som the wore theris embede wwer-
dige) oc the slemmiste oc ryngiste embede, tiltage
the seg selffue.

Mythridates. Men Mythridates (som war ypperlig nock, bode i wiisdom oc riige) blwgedis icke mett syn eghen mwnd att affsige rett, oc att dømme i sager for wden tolck, Oc att hand schulde thet dess bæder kwnne giøre, tha lerde hand fuldkommelige xxij twnge-
 Philippus. maall, Icke totte heller Philippus konge wdi Macedonia, att thet stod hanwm ijde, att hand selff sad huer dag och hørde sager, Icke heller Alexander
 Alexander then store. Magnus hans søn (dog hand war ellers daarlig oc hoffmodig) ther haffde sliig seed, att [95a] hand hørde inghen sag wden mett eett øræ, saa sigindis, Att thett andett øræ schulde gæmmis till then, som till saghen schulde sware.

Men att mange kongher kwnne desse wilkaar icke liide, thet gør ond opfødilse, Ther sigis i gammill tale, Att mand øffuer seg gierne i then konst hand lærtt haffuer, oc holder seg fra then hand kand inthett wdaff, Huore kand thet skee, att then som opfødis blant the folck ther smygre kwnne, oc blantt qwindfolck oc gecke, oc først forderffuis wdi onde oc wrange meninger, oc legoms løst oc læckerhed, oc fordriffuer hans barndom, wdi iagt, daabill oc dantz, att hand kand siiden haffue løst till the ting, som behøffue merckelige och dybe tancker.

Homerus. Homerus hand siger att een konghe haffuer icke tiid, att wdsoffue then heele natt, oc mange giøre dog inthett andett, end optencke ny fwnd till att oppeholde legoms løst oc glede, huaar mett the kwnne tiiden korte, ligerwiiss som kongher haffde icke andett att gøre, Een god boomand wdi eett hwss fattis aldrig gerning, huore schulde tha een konghe wdi eett heelt riige fattis sysle oc gerning? [95b]

Een god och retsindig kongis embede
er sligt.

ONde seeder schulle affleggis mett god oc nyttig
low, Then low som er forkrenckt oc forargett
5 mett wretsindigt brug scall rettis, ond low scall platt
affsettis oc nederleggis, Retsindige høffuitzmend oc
forstandere schulle agtis oc affholdis, The som wret-
sindige ere schulle pynis oc straffis, The fwnd schulle
optenckis som gantsche liidet betyngre oc beswaare
10 fattig almwge.

Alle steder oc wroor wdi riigett schulle frelsis fra
røffuerij oc wgering, oc thet scall skeep met alder-
mynste blodstyrting, huar mett hand scall oppehol-
de, oc fast gøre, een ewig eendrectighed, eblant sitt
15 folck.

Somme ting ere tha ryngere, men the sømme dog
een god herre gantsche well, som er att offuersee
syne stæder, oc synderlige mett tancker oc besin-
145 dilse, paa thett hand kand alting forbædre, The stæ-
20 der som ere icke trygge oc faste, thenom scall hand
gjøre faste, oc [96a] pryde met gaffnlig bygning
Holde broor wed magt oc well færdige, oc the hwss
som ere till heders oc till menighedtz beste, Bygge
tempill, oc holde færdige strandbredde oc wandløb.

25 Item lade rense the stæder, som ere besmittede
mett forgiffthighed oc pestilentze, ænthen forflytte
bygning, eller oc opfylde kær oc mooser oc gjøre
thenom tørre, The wanløb oc oor som icke flyde
til gaffns, wdskære oc wdgraffue paa andre stæder,
30 ænthen lade stranden haffue indløb, eller oc thet
formeene, effter som nytteligt kand være.

Dyrcke the agre som ere nederlagde, att korn kand
 dess bæder naa till, oc lade thenom bæder dyrckis,
 som ere tilforn forsømmede, Item giøre ther icke
 wyngaarde, som korn woxer bæder end wynbærtræ,
 Sliige sysler findis ther till sex twsinde, ther een 5
 konge megett welstaa, wdi huilcke hand kand seg
 saa forlyste, att hand till tiidtz fordrefftt, haffuer
 orlog icke behoff, eller oc dantz oc daabill till att
 korte natthen mett.

Wdi andre ting oc the synderlige, som tilhøre 10
 menighedtz heder oc ære, scall een konge icke wære
 formeghett tærinde eller offuerflødig [96b] men dog
 erlig, som er wdi menighedz bygning, i leeg, dystæ-
 ring oc spyl, eller i hoffuering som giøris nar frem-
 mede sendebud wndfangis oc anammis, eller nogett 15
 andet handlis paa menighedtz gaffn, Men wdi then
 handell (som konghens synderlige person er anrø-
 ringis) scall hand wære sparsom, bode fordi hand
 scall icke synis att leffue seg selff till gode, aff me-
 nighedtz gotz oc rigdom, oc icke heller lære syne 20
 wndersotte offuerflødighed, som er een moder till
 alt ontt.

Jeg seer att mange wdi gammill tiid, wore ij thenne
 wildfarilse (oc thet giffue gud att ther fwndis icke 140
 end nw till aff samme slag) Att thee giorde ald the- 25
 ris fliitt ther till at the schulde heller gøre syne riige
 større end bædre, oc thet haffuer tidt oc offte hæntt
 seg, att nar the wille theris riige megett forøge, tha
 bleffue the qwytt thet the haffde ij hender, Oc fordi
 er icke Theopompi røst priiset oc loffuett wden sag, 30
 ther saa sagde, att hanwm laa icke magt oppaa huore
 stortt riige hand lod syne børn effter seg, men huore

Een konghe
 scal heller
 vele for-
 bædre end
 forøge sitt
 riige.

Theopom-
 pus.

gott oc fast, Oc thett sprock som sagdis wdi Greckeland, burde effter myn mening, att scriffuis wdi alle konge wabn, ther saa lyder, Sparta er teg tilfalden, pryd oc smykke henne, Sparta war een stad saa
5 kaldett. [97a]

Thet scall wære een kongis mening, att aff hawnm kand inthett merckeligere gøris, end att forbædre then menighed (i huoredan hwn er) ther hand haffuer anammett, och saa lader henne skiønere, end
10 hand henne fangett haffuer, Epaminondas er loffuett oc priisett aff lerde mend, att then tiid embede oc befaling wdi hans stad wore forsmaade oc rynge agtede, oc inghen wilde thenom fordi haffue, tha regherede hand embede saa, att merckelige mend
15 wore thenom siiden begærindis, oc sagde hand saa, Att een mand bør icke alsomeniste att haffue ære aff sitt embede, men att embedet scall meget meer haffue ære aff then mand, som embedett bruger.

Epaminondas

Oc thette kand skee (som nw een part bewiist er)
20 nar een konge forarbeyder the ting, ther menigheden wdaff bode ophøgis oc stadfestis, oc nar hand the ting afflegger oc twinger som menigheden forderffue, Menigheden hielpis oc forbædris megett aff een god kongis exempill, wiisdom oc tilsyen, aff borgermesteres oc raadtz retsindighed, oc aff prestmendtz
25 gode leffnett, aff wdualde scholemestere, oc retferdig low, oc synderlige aff then lerdome oc øffuile, som till dygd er beqwem, Wdi desse ting att forøge oc stadfeste, bør een god konge att wære wyndskiffuelig. [97b]
30

Huor aff menigheden forbedris.

leggis øde, att een konge er woghen ij sliig handell, er hans studium oc hans philosophia, oc at gøre forbaand mod desse ting, och ther till bruge alle raad, thet tilhøer een Christen konge.

Ligerwiiss som the himmilsche planeter kwnne icke nogett buldre till sammen, wden desse iørderigis ting tage ther wdaff stor schade, som wij klarlige see nar sooll eller maane tabe theris skyn, saa skeer thett oc, nar stormectige herrer træde fra høffuiskhed, rett oc skiel, eller oc the aff hoffmod oc geckerij noghett synde, tha er thett all werden een stor schade, Oc aldrig giorde noghen Planete feyde, mennischin saa stor schade, som then feyde giorde ther war emellom Julium Paffue i Rom oc Ludouicum konge aff Franckeriige, huilckin wij bode haffue seett oc begrætt.

Julius Papa
Ludouicus
rex.

Om orlog eller striid at føre. [98a]

ENddog att een konge scall wdi inghen handel wære hastig oc fremfwss, tha scall hand wære alsomsenist oc saare forsynlig till att optage krig oc feyde, fordi att som aff atskillige ting kommer allehaande schade saa forgaa wdaff feyde all ting paa een tiid, oc meghett ontt woxer op i samme sted, oc inghen ting hengher haardere wed, eller kand wære affleggis, Aff eett orlog fødis eett andett, och aff eett liidett fødis eett stortt, oc aff eett fødis tw, oc aff skempt kommer gammilt oc grwmppt alffuer, oc nar som feyde paa eett sted begyndis, tha recker hwn icke alsomeniste till neste land, men oc saa till thenom som ere langt fra liggindis.

Orlogs onde
wilkaar

Oc fordi scall een god konge ingelunde optage orlog, før end hand haffuer alle raad forsøgt till fred, oc inghe kwnne hielpe, oc wore wij aff thette sind, tha schulde ther neppelige findis orlog oc feyde
5 emellom nogre Furster, Men kand samme forgiiff-
tighed icke affstyllis, mett myndre, end hwn scall
iw optagis, tha scall een konghe ther till være flyt-
tig, att feyde holdis sitt folck till allermynste schade,
oc mett allermynste blodstyrting, och endis mett
10 thet aldersnaristhe. [98 b]

Først scall een god konghe offuerlegge, huad skæll ther er emellom mennischin, som fødis till fred oc welwillighed, oc wskellige creatur som fødis til roff oc orlog, ther nest huad skell ther findis
15 emellom eett mennische och eett Christett menni-
sche, Ther nest offuerweye seg huore begærelig,
høffwisk, oc salig een ting fred er, oc twertt emod
huore schadeligt oc syndigt orlog er, oc huore me-
gett ontt thett drager mett seg, om thett wore end
20 alsomretferdigst, om saa er, att orlog maa kaldis
retferdigt aff nogre wilkaar.

Paa thet siiste, afflegge seg saa lenge syn løse be-
gæring, att hand mett raad offuerlegger, huad feyde
will kaaste, oc staa, oc om thet ther feydis om, er
25 saa gott, om hand wore end wiss paa seyer och off-
uerhand, som pleyer icke end altid att føge then
retferdige sag.

Offuerlæg, wmage, omhwg, tæring, fare, wmage-
lig oc lang beredning, Ther scal sendis bud effter
30 fremmed offuergiffuet folck som er een affskwm aff
149 alle onde mennischer, oc will konge emod een an-
den være noghett streng, tha scall hand først giffue

Sliig tancke
affraader
feyde oc
orlog

thenom penninge, saa schall hand smygge for thenom fyre oc tiene landtz kneckte, som ere een draffuels hob blant alle folck. [99a]

Inthe scall fordi wære een god konge meer kært, end att hand haffuer syne egne gode mæn, Huad kand 5
meer forderffue gode seeder end orlog? Inthe scall een konge meer begære att haffue ij sinde, end att see syne wndersottis swndhed oc karskhed, lycke oc salighed wdi alle tingh, men nar hand scall lære att striide, tha nødis hand till att sette wngdom i 10
stor fare, oc offte paa een tyme gør hand saa mange faderløse børn oc widuer, oc gamble folck bliffue theris børn qwytt ther thenom schulde føde oc besørge, desligest gøris mange arme tyggere, oc saa manghen mand tilfalder wlycke oc wsalighed. 15

Meghett kaaster konge wiisdom all werden, om the schulle forsøge huore farlig een tingh orlog thet er, oc nar the komme till alder och besindilse saa sige, Jeg haffde icke meent att orlog haffde wærett 20
sliig een forgiffdig ting, O then wdødelige Gud, huad thu haffuer lærtt thenne wiisdom manghen mand till schade? Tha scall hand tencke huore wnyttigt thet war, att hand wille saa forøge syne land, oc thett nw att wære een stor schade, som met thett 25
første syntis att wære een stor baade, Nar dess emelom ere saa manghe twsinde folck, somme slagne, oc somme forderffuede [99b] i grwnd, desse ting schulle læris aff bøger, aff gamble mendtz snack oc tale, oc aff nabors schade oc forderffue, nar then eller then konge haffuer stor feyde for sliig land, 30
oc thett mett meget større schade end gaffn.

The ting scall een god konghe forhandle, som

Sliig konglig
wiisdom kaaster
menigheden megett.

150 kwnne altid teckis, Thet som wij aff løse begæring
 begynde oc anheffue, teckis saa lenge som then be-
 gæring waarer, Men thett som mett raad oc klog-
 schaff optagis, som thet teckis ij wngdommen saa
 5 gjør thet och ij alderdommen, Oc att noghet scall
 aff raad oc klogskaff optagis scal wdi inghen ting
 meer skee, end wdi orlog att føre.

Plato.

Plato kallede splytagtighed oc icke orlog, saa tidt
 som grecker stryde mod grecker, oc nar thet hende
 10 seg tha bød hand att thet schulde maadelighe brug-
 gis, huad naffn skulle wij tha giffue then feyde,
 som daglige brughis emellom Christett folck, som
 ere mett saa manghe Christendoms wilkaar forbwnd-
 ne? Eller huad skulle wij sige nar thett brugis grwm-
 15 melige, och stander paa i manghe aar, ænthen for
 een forfængelig titell skyld, eller lønlig had oc aff-
 wind, eller wdaff wngdoms hoffmod. [100a]

Saa pleye somme konger oc Furster att smygre
 for seg oc leede seg selffue saa menendes, Ther er
 20 iw noget orlog retferdigt, oc till att begynde sliigt
 orlog haffuer ieg retferdig sagh, Først om nogett
 orlog er retferdigt wele wij end nw sette i rette, Men
 huem er then som lader seg icke at haffue retferdig
 sag? Oc iblant werdsins wnderlige forwandling, oc
 25 blant saa meghe contractt oc dage, nw wedtagne
 oc nw forspylte, Huem er then som icke fangher
 orsage wdi nogher maade, oc tror fordi wære søm-
 meligt att føre krij oc orlog?

Om noghett
orlog er
retferdigt

Men (thee sige fræmdelis) kirckeloghin fordøm-
 30 mer icke alt orlog, oc Augustinus paa somme stæder
 giffuer thett och saa magt, Sanctus Bernhardus prii-
 ser och saa hoffmend, Men Christus Jesus, sanctus

Augustinus.
Bernhardus
Jesus Chri-
stus

Petrus. Petrus oc sanctus Paulus, lære twert emod, Hwy 151
 Paulus. agte wij icke theris lerdøm saa well som Augustini
 eller Bernhardi? Maa komme Augustinus paa eett
 sted icke fordømmer orlog, Men Jesu Christi ler- 5
 døm raader fra orlog, oc apostele bøger paa alle stæ-
 der thett oc saa fordømme, Oc desligest the gode
 mend Bernhardus och Augustinus enddog at the
 paa eett sted giffue sompt orlog magt, the forbiwde
 oc foragte tha orlog paa saa mange stæder [100b]
 wdi andre bøger, men thenom offuersee wij, att wij 10
 mett noghett kwnne føde wor synd oc løse begæ-
 ring, Paa thett siiste wele wij nøye see till, tha scall
 thet fiindis att orlog haffuer magt aff inghen mett
 the wilkaar thett nw brugis.

Somme konster ere fordømde aff loghen, fordi att 15
 the haffue meghen handel mett falsk oc swyg, som
 kaldis Astrologia oc Alcumistica, Then første døm-
 mer om tilkommende ting aff himmell tegn, oc then
 andhen lader seg at kwnne gøre guld aff alle haande
 malm, Om desse konster kwnne end rettelige brugis 20
 saa ere the dog forbwdne, Men samme forbud schul-
 de meghett meer gøris emod orlog, Fordi kwnne
 end nogett orlog fiindis att være retferdigt, tha wed
 ieg icke om nogett maa sigis att være retferdigt som
 werdsins handell nw brugis, fordi att theris begyn- 25
 dilse er wdaff hoffmod, wrede, grwmhed, wkyskhed
 eller gyrighed.

Huo som ag-
 ter orlogs
 begyndilse,
 tha findhis
 icke mange
 retferdige.

Thet hender oc offte att Furster oc friibaarne mend
 (som meer fortære end behoff giordis oc theris rente
 kand taale) anheffue orlog aff eett konsteligt beraad, 30
 att the kwnne forøge theris gotz hiemme, aff syne
 wndersottis roff oc beschatning, Thet hender oc

152 wnderstwn[101a]dwm, att kongher skempte mett
huer andre, oc lade som the wele feyde, att the kwnne
theris wndersotte saa forarme, oc aff theris armod
saa worde riige och stercke, Oc for then sag schall
5 een god konge haffue mystancke till all feyde, i
huore retferdig hwn synis at wære.

Men her pleye somme emod at robe, at mand
scall syn rett icke forlade, Først er sliig rett kon-
ghens eghen person anrørindis, Lad saa wære att
10 hanwm tilfalder arff eller hiemgaffue mett syn hu-
strw, Mwnne thet icke wære wchristeligt, att for-
følge sliig rett mett then menige mandtz store oc
wbodelig skade? oc for een føghe rettighed (ther
mand ey end wed huoredan hwn er) røffue oc be-
15 schatte eett heelt riige, oc komme thet wnder stor
armod oc schade.

Een konge fortørner een anden wdi een føge sag,
ænthen wdi sliig som sagt er om arff och hiemgaffue
for suoffuerschaff skyld, eller een andhen meghett
20 ryngere, huad kommer thet then menige mand wed?

Een god konge agter alting effter menighedtz
gaffn, Fordi huar hand thet icke giør, tha sømmer
hanwm icke konge naffn, Een konge haffuer icke
samme rett offuer frij mennischer, som [101b] hand
25 haffuer offuer wskellige creatur, Then største partt
aff riige oc regemente, er then menige mandtz sam-
tycke, fordi thet wilkaar giorde første konger

Om ther kommer end trette emellom land oc riig-
ghe, hwij tilskickis ther icke mæglere och wolds-
30 mend, som thet kwnne affstyle, Ther ere saa mange
bisper, abbeder, lerde mend oc kloge raad, aff huess
wiisdom och grantsche sliig trette motte afftalis oc

nederleggis, oc alle sager endis meget heller end mett stor blodz wdgydilse, roff, brand, eller anden skadelig forderffue.

Først schall een konge haffue syn eghen rett mystenckt, ther nest er hand end wiss oppaa syn rett, 5 153
tha scall hand offuerweye om thet er raadeligt att hand forfølger syn rett, mett saa manghen mandtz fare, The som wiise ere, wele heller haffue tabett theris rett, end hanwm forfølge, fordi the agte thet att wære myndre schade, Heller will keyserin haffue 10
tapt syn rett (effter myn mening) end hand will syne gamble land oc riige, oc huess rett keysereloghen giffuer hanwm forfølge oc igenkreffue,

Men her emod will noghen saa sige, Schall inghen forfølge syn rett, tha bliffuer inghen [102a] 15
ting tryg och wden fare, I sandhed tha maa hand forfølge syn rett, men om thet kand komme menigheden till gode, och konghens rett scall icke kooste hans wndersotte for meghett

Men huad kand nw wære wdi tryghed forwden 20
fare, nar huer mand will saa forfølge syn rett, att hand will aldelis inthett fordrage eller skoone, Wij see att wdaff een feyde begyndis een andhen, och een følger een anden, oc wij see inghen ende paa bulder oc trette, oc nar feyde icke nederleggis i 25
sliige maade, tha schulde andre raad brugis till fred, Wdhen mand will nogett fyre, oc tabe wdaff syn rett, tha kand icke fred oc samdregtighed emellom wanner wære lenge bestandig, end sige emellom
wwenner. 30

Alting føder
syn liige

Een god mand offuerseer meget mett syn hustrw, att hand scall icke spylde eett gott wenschaff, Men

huad fødis aff feyde andett end feyde, Tuckt oc ære føde theris liige, saa giør oc retferdighed.

Thet scall oc røre een god oc barmhiertig konge, att alt thet onde som fødis aff feyde falder een stor
5 partt paa thenom, som inthe haffue att giøre met feyde, oc haffue hennes onde wilkaar aldelis inthet forskyllett. [102b]

154 Nar som een god konge haffuer fordi offuerlagt
10 alt thet onde som fødis aff feyde oc orlog, om thet wore møieligt att thet kwnde offuerleggis, tha scall hand saa tencke mett seg selff, Till alt thette onde bliffuer ieg orsage, saa megett mandeblood, saa mange widuer, saa mange arme oc begrædelige hwss, saa mange wæneløse gamble folck, saa mange fattighe
15 mennischir, Alle seeders, laagerss, oc retsindighedz forderffue, tilleggis meg aldene, Desse ting scal ieg betale well dyrtt Christo Jesu.

Een merckelig konge tancke.

Een konge kand icke henffne seg paa syne fiender, wden hand scall først brughe fienschaff emod syne
20 wndersotte, Hans folck scal beschattis hand scall optage hoffmend huilcke Maro (icke wden sag) kalder w barmhiertige, hand scall formene syne egne borgere oc wndersotte the land, som the tilforn brugede thenom selff till profiitt oc gaffn, hand scall
25 hieme holde syne wndersotte paa thett att fienderne schulle oc hieme holdes, oc thet skeer ofte, att wij gøre wore egne wndersotte større schade, end thenom som ere fiender.

Thet er meer swaartt oc drabeligt at bygge een
30 stad, end att forderffue een stad, Wij see dog mange stæder wære opbygde aff wlerde [103a] oc groffue folck, ther konge wrede haffuer tha forderffuett, Oc

offte forderffue wij merckelige steder mett støre wmage oc bekaastning, end andre ny kwnde mett opbyggis, Saa holde wij feyde mett stor tæring oc schade, wmage oc arbejde, att tiende parthen aff thenom wore nock till fred. 5

Then seyer oc ære scall een konge altid stwnde effter som er wblodig, oc inghen mand till schade, Om sliig seyer kand end een konge tilkomme som hand er begærindis, wij see dog att eett folckis lycke oc seyer, er eett andett folckis schade oc forderffue, 10 155 Thett hender oc offte att een konge græder syn seyer fordi hand haffuer hanwm dyre kjøpt.

Kand icke mischund eller werdsins store schade røre oss, tha scall Christendoms werdighed røre oss, Huad kwnne wij tencke att Turcker oc Saracener 15 tale om oss, nar the høre oc fornømme, att ij saa manghe aar er inghen sandrecktighed, emellom Christne konger oc herrer, oc fred holdis mett inghen contractt oc inghe dage, oc att ther er inghen ende paa blodtz wdgydilse, oc att ther findis myn- 20 dre bulder blantt hedninge end Christett folck, som dog effter Jesu Christi lerdom burde att [103b] haffue alsomstørst kierlighed, oc eendrectighed.

Thet giøres icke behoff att føre natwrin oppaa meer ontt mett orlog oc feyde, effter thi att wortt 25 leffnett er dog wstadigt nock, stacket oc skrøbeligt, oc meghe modgang wndergiffuett, mett mangehonde siwgdøm, wlycke, och liffs fare till siøs, iordskelff, tordwn oc liwnyld som daglige hende menischin. 30

Thenom som ere predicke fædre, burde att affstille blantt folck onde oc løse begæring till bulder

oc wsamdrechtighed, Nw see wij att een Frantz
mand, hader een Engilsk mand, oc icke for anden
sag end hand er engilsk, Engilsk mand hader oc
skootz mand, icke wden fordi hand er een skootte,
5 saa giør oc Wale wed Tyskmand oc Swoffwisk wed
Swytzer, oc andre desligest, saa er oc eett land ha-
deligt aff eett andett, oc een stad aff een anden, Men
hwy bedrage desse geckelige naffn meer fra kier-
lighed, end Jesu Christi naffn wdi een almyndig
10 Christendom drager till kierlighed.

Om ther wore end noger retferdig feyde, Men nar
150 wij see att all werden for meghett awer [104a] seg
ther wdi, tha burde prester aff theris fornwfft, att
lære oc drage kongers och menige folckis sind ther
15 fra, dog see wij att somme aff thenom ere begyn-
delse och ophoff till feyde, Thett blugis nw icke
bisper att wære mitt iblantt een stor hær, Ther er
korss oc Gudtz legomme, oc iblantt heluedis ting
blendis the himmilse sacrament, Oc iblant saa blo-
20 dig wsamdrechtighed haffue the kierlighedtz baand,
oc wilkaar, Oc thet som er meer wederstyggeligt,
wdi too atskillige hær er Christus, ligerwiiss som
hand schulde striide mod seg selff, Thet war icke
nock at Christet folck schulde fordrage feyde, wden
25 hwn schulde oc saa haffuis i saa stor heder oc ære.

Er thett saa att ald Jesu Christi lerdom er icke
feyde modstandig, tha bewiise seg thett mett eett
stæd huar feyde priisis i then hellig læst oc tha wele
wij Christett folck alle feyde, War thet end the Is-
30 rælsche folck tilstædt, men thet schulde tha skee
aff Gudtz raad, Men wore guddommelige raad (som
altid lyde i then hellige læst) raade fra feyde, dog

att wij feyde meghet meer end the giorde, Daid war Gud tacknemmelig ij alle dygder, thet war hanwm dog forbudett att bygge herrins tempill, fordi hand war een striidtzmand oc haffde wdstyrt blod, men Salomon bleff ther till wduold, [104 b] thij hand 5
 war fredsommelig, Skede thette iblantt iøder, huad burde tha att skee iblantt Christett folck, The haffde icke wden Salomonis skugge oc figur, Men wij haffue then rette Salomonem, then fredsommelige Jesum Christum, ther alting forliiger bode i himmell oc 10
 paa iord.

Icke raader ieg heller till att føre feyde wredelige 157
 emod the Turcker, først tenckindis mett meg, att Christendommen er meghett anderledis begyntt, stadfest oc forøgt, oc fordi er thet icke gott ander- 15
 ledis att tilwelde seg Christendommen, end mett samme wilkaar som hanwm haffue begyntt och forøgt, Oc wij see huore Christett folck ere tidt oc offte røffuede oc skattede till samme feyde, oc ther er dog inthet tilgiortt, Oc er thet saa wij wele agte 20
 then hellige tross beste, tha er hwn mett martyrum tolmodighed, oc icke mett landtz kneckte bode øgt oc klargiordt, Men agte wij land, rigdom oc eiedom, tha er thet feyde oc orlog, och tha schulle wij agte huore thet er saare liidet Christeliggt att føre feyde 25
 for sliige sager, och helst mett thett folck wij nw feyde, tha er meer till fare, att wij schulle wendis omkring till Turcker, end the schulle bliffue Christne mett oss, Thi schulle wij først ther paa legge wynd, att [105 a] wij kwnne wære gode Christne menni- 30
 scher, oc ther nest om oss tycker gott att wære, indfalde paa the turcker.

Men fordi ieg haffuer paa eett andet stæd bescriff-
uett, huad ondt som kommer aff feyde, som icke nw
giøres behoff att sighe paa thett ny, thi wil ieg thet
alsomeniste raade Christne kongher oc herrer, att
5 the offuergiffue falske titele oc løse orsager, paa
thet att grwm oc blodig feyde, nw saa lenge mett
alffuære oc aff ald magt brugett, motte een tiid faa
ende, och bliffue fred emellom thenom ther dog
ere mett saa manghe Christendoms baand till hobe
10 forbwndne, bruge seg fordi ther till wiisdom oc magt,
raad oc alle styrcke.

The som haffue løst till att synis merckelige, wdi
158 sliige maade schulle the thet bewiise atth the kwnne
giøre een ewig oc stadig fred, huo som thett kand
15 fræmbringhe, hand haffuer giortt een merckeligere
ting, end hand haffde offuerwundet all Aphricam
mett herreskiold, oc thett wore tha icke swaært att
affsted komme, nar som huer will lade wdaff att
smygre for syn sag, oc om wij afflegge wor synder-
20 lige oc løse begæring oc rame menighedtz beste,
oc om wij haffde Christum till raad, oc icke wer-
den. [105 b]

Men nw then stwnd huer skøder och rygter syne
ærinde, Oc bisper oc prester haffue och omhygge
25 oc omsorg for magt wælde oc riigdom, oc konger
ere framfwse aff hoffmod oc wrede oc alle effterfølge
desse ting seg till baade, tha leder oss geckerij, wdi
all fare oc waade, Oc huar som wij trackterede me-
nigheden mett menighedtz raad, tha schulde och
30 huermandtz besynderlige gaffn oc fordeel wære wdi
gode pynte, oc merckelige effter wor willie, Men
thett tabis och saa nw, ther wij aldene figte fore.

Icke twyll meg heller ther paa (høgbaarne Furste)
 att thu haffuer ey thet sind, och æst icke aldene ther
 tilføed men oc saa tillerd aff gode oc retsindige mend,
 oc fordi beder oc ønscher ieg thet som igenstaar, 5
 att Christus Jesus størst oc alderbest, wille giffue
 thyn fromme willie och agt, god lycke oc fræmgang,
 Oc som hand haffuer giffuet teg riige wden blodz
 wdgydilse, saa bewaare teg thet oc saa wblodigt,
 Hand gledis at kaldis fredsins konge, gøre seg fordi
 at wij aff thyn godhed oc wiisdom motte een tiid 10
 aff blodig oc daarlig feyde, bliffue leedige oc frij,
 The onde ting som ere framfarne, schulle offuer-
 tenckis, oc priise oss fred, oc gammill tiidz mod- 159
 gang oc plage, schulle oss dwbill gøre, thyne wel-
 gerningers godhed och naade. Finis. [106a] 15

[106b]

Tryckt wdi Roschilde wed Hans Barth
 Anno etc. M. D. xxxiiij xij Mensis Augusti.

EEN KORTT VNDERWIISNING
TIL EEN CHRISTELIG FOREENING OCH FORLI-
GILSE, EMOD HUESS WCHRISTELIGE TWYST OC
TWEDRACKT SOM NW HAFUER I WOR TIID
SKIØRDET THEN MENIGE CHRISTEN
KIRCKIS EENDRECTIGE SAMFWND
CHRISTENDOMMEN TILL EETT
STORTT AFFBRECK

ROSCILDIE.
M D XXXIIJ

Psalmo. lxxxiiij.

Jeg will heller fornæddrett oc ryngge agthet
boo i myn Gudtz hwss, end ophøgett och
mett ære wdi the wgudeligis pawlwn.

Till alle Christne læsere forsender broder
Paulus Helie mett thenne føge bog, fred oc
naade, enighed, kierlighed oc salighed aff
Christo wor Gud och herre

5 **H**Vore saligh een ting thet er (Christne læsere)
at wære wdi then hellige kirckis samfwnd,
ther propheten kalder Gudz bolige, oc huore farlig
een ting thett er, atth wære ther for wden, bescheder
oc bewiiser oss wiislige, then høglerde mand doctor
10 Erasmus Roterodamus paa mange steder, men syn-
derlige nw forsnyemen, wdi een merckelig wnder-
schede hand screff och lod wdgange offuer then
lxxxij Psalme, som samme mening kortelige inde-
holder och besluter wnder dybe oc figurlige omslag,
15 ther samme Erasmus, bode wiidelige oc wiislige
wdreder oc bescheder, mett scriff oc skiell, oc mett
mange Christelige exempill, och sandruge historier,
Huar iblantt hand thett merckelige be[A 2 b]rører,
atth inghen ting wdelycker oss saa farlige fra Chri-
20 stendoms samfwnd, som partiisk lerdom, oc syn-
derlige meninger wdi troens handell, oc serdelis nar
wij thenom saa haardelige oc krappelige fatte, att

wij met inghe kierlige wilkaar wele wiige fra samme lerdom oc mening.

Wærre er then, i huore helligt leffnett hand synis att leffue, som giffuer seg fra kirckins samfwnd, oc falder ij affskiörd oc partiisk handell, end then som wreenlige leffuer, men dog wnder Christelig lerdom, oc enighedtz lydilse, Fordi att wnder kirckins samfwnd oc enighedtz lydilse, er syndtz forladilse oc afflösning, som icke findis i theris selschaff ther ere fra then menige Christen kirckis samfund wdwiiste oc affskaarne, 10

Och nar thett er forhaabeligt, effter gode mendtz drabelige raad oc wiise tycke, att thenne wor tiidz store twedrackt motte komme till een endelig foreening, eller oc ther till beredis, tha haffuer samme Erasmus ther till bescreffuett (paa eet gott haab) een kortt wnderwiisning, ther lærer oc raader begge parter, først till theris eghen wederkindilse, nar alle sager till samme twyst oc twedreckt, findis wdi allis wore fordømmelige synder (ther haffue Gud fortørnett icke aldene till thenne nærwærindis, men till een anden meget større twedreckt) och siiden till att besinde i huess maade the stöcke leerdom som tretten affkommer, kwnne tracteris [A 3 a] beschedis oc formildis, oc een part opsettis i noget ydermere beraad, saa lenge the wiise oc beste, aff begge parther motte mett tiiden saa endelige fordragis, at enighed motte igenkomme, oc twedrackt styllis oc nederleggis ther ingelunde kand skee, før end kierlighed oc eett retsindigt wenschaff rinder folck till sinde, som lenge haffuer wærett spijlt, mange till schade oc forderffue. 25 30

Huar som statgyrighed oc penninge hwnger haffue regementett, ther till mett straghed oc eett forbiistrett ynde, eet blint had oc eett stiifft sind, till att forfølge mett beskytting oc forsuar, huess wij haffue
5 een tiid sagt eller screffuett, oc nar wij noger part till willie giffue thett magt oss icke burde, eller aff eett synderligt had thett fordømme, som er wdi een god mening gudelige sagt, Oc huer (anseendis seg selff oc syn eghen løse begæring) drager paa alle
10 siider till kyff oc trette, alle the strenge som wele metfølge, tha er ther icke haab till noger god forening.

Oc fordi samme Erasmi wnderwiisning scriffuis oss alle til gode, tha falt thet meg till sinde, att wd-
15 sette henne paa wort dantsche maall, effterfølgindis, icke hans dybe och konstelige tale, men hans grwnd oc mening, att hwn kand aff then menige mand worde forstandelig, oc thet icke alsomeniste aff thenne Erasmi bog, men aff andre flere, som och
20 berøre samme handell, bedindis gierne alle [A 3 b] Christne læsere, att hwn wndfangis i samme gode mening som hwn screffuen er.

Wed och noghen bædre raad end desse hanwm wiiger ieg gierne, och følger helst the beste, oc ser-
25 delis nar the ere slige, atth the maa brugis kirckins enighed oc lydilse wforkrenckt, Then hellige apostolorum kircke følger ieg end nw, saa lenge ieg seer een anden ther bædre er, saa maa hwn oc fordrage meg, saa lenge ieg kand worde bædre, ther
30 meg haabis mett Gudtz hielp att kwnne skee mett thett aller snariste, Christus Jesus see fred oc naade till alle fromme læsere nw oc altid Amen.

[A₄a] Huar wdaff twedrackt kommer i
thenne tiid.

SOm wij haffue twenne øghen, saa burde oss oc
saa samme øghen att rettelige bruge, Ther som
wij fordi oplode thet høgre øghe till att skøde och 5
besee wor ieffnchristens dygder, saa well som wij
oplade thet wenstre till hans føge brøst oc wdygder,
huar som wij wore retsindige dommere, tha schulde
wij dess myndre beschemmis wdi samme hans brøst,
att hwn mett gode wilkaar kand offte skarffuis. 10

Emellom broder oc broder, hustrw oc husbonde,
kand icke lenge wære fast oc bestandigt wenschaff
wden the føge huer andre, och see igienom fingre
mett noger brøst, Saa kand icke heller then gant-
sche Christen kirckis eendrectighed wære bestandig, 15
nar huer oc een er blind till att besee syn ieffnchri-
stens dygder och gode wilkaar, Oc till hans brøst
haffuer slige øghen huoredane nogre staallspegle the
ere, som giøre eett ansigt bode større oc leedere end
thet i sandhed er. 20

Thet er well ynckeligt att nogre clostermend,
haffue platt inthet aff een retsindig gudelighed, an-
det end kleder oc cerimonier, At mange prester huer-
ckin [A₄b] leffue kyskelige, eller øffue seg i then
hellige scriftt, Oc at nogre abbeder oc bisper findis 25
liigere werdslige Furster end theris embede, Men
wnder dess besinde wij thet icke, att mange findis
iblantt thenom gudelige oc lerdemend, ther leffue
eett strengt oc eett reent leffnet, oc ther aff menig-
heden forschylde megett gott, oc ere mitt wdi rig-
dom fattige, wdi statt oc werdighed sagtmodige, oc 30

wdi magt och welde spagferdige, Icke tencke wij heller, huore wij schulde wære aff megett wære wilkaar end the nw ere, om wij haffde sliige tilfælde aff magtt rigdom oc lycke som the nw haffue.

5 Thi giørs behoff att then menige mand som for-
glemmer presternis dygder, oc theris brøst oc wdyg-
der høgelige bescriffuer, atth hand her effter haffuer
syne egne synder for øghen, oc bær thenom icke
lenger paa ryggen, som hand giørtt haffuer, nw i
10 lang tiid.

Huem finder mand iblantt embitzfolck (at ieg
scal i exempill wiiss begynde paa the nederste) som
er trofast i sitt handewerck, oc retwiiss till att kreffue
syn løn, nar thette almyndelige sprock er icke op-
15 kommet wden klar sag, Huer er tyff i syn eghen
konst.

Huad ware findis nw hoss kiøbmend ther the icke
forblende oc formenge seg till baade oc fordell? Ex-
empill haffue wij wdi korn oc mell blending, nar
20 [B1a] the formenge nytt oc gammilt tilsammen, oc
selge forschalet krwd och forderffuett godtz for fyntt
och gott, Att synderlige bescriffue theris daglige
falskhed oc swrfittighed, wdi wijn, øll, klede och
kram, met falsk wegt, maall oc aeln, wore meg nw
25 alt for langt.

Jeg gaar oc nw gierne forbij then menige mandtz
wretsindige besindilse, wdi løghen och klafferij, falsk
loffue och tilsaffn ij theris gantsche handell wdi hoff-
mod oc haardhed, staalthed oc stragthed i daglig om-
30 gengilse, Oc er fordi megett bædre att giøre mett
een konge eller een Cardinall, end een arm træll,
ther neppelige haffuer een dags tæring i sitt hwss,

Oc nar the ere sliige wdi treldom och eet armpt handwercks embede, huoredane kwnne wij tencke the schulde bliffue om the wore i Furstelig statt oc ære, oc herre magt och welde, huess leffnett oc see-
der the kwnne dog nw icke fordrage? 5

The wiigde klercke som nw leffue wkyschelige, kaldis aff then menige mand Jomfrukrenckere, kirkebrydere oc meenedere, men for seg selffue smygge the till all løsactighed, oc lade som the ere løse oc frij till all leckerhed oc wellyst, Men at the schule icke fare wild, haffue the att bemercke, at inghen Christen mand er frij till att synde, Alle ere wij forplictige till eett gudeligt oc regelbwndett sacramentt, wden wij holde thet for leeg oc gammen, som er loffuett oc tilsagt wdi dobs sacramentt. 15

Kaldis the forløbne mend, som forløbe sancti Benedicti eller sancti Francisci orden, megett meer bør [B1b] thenom saa att kaldis som i theris dob haffue forsorett all werdsins syndige handell, och tiene dog werden aff alle theris sind oc største magt oc i saa maade træde fra theris Keysere Christo, och till Satanam Christi fiende oc modstandere. 20

Nw att tale om hoor, Dog att hoor er een swaar synd, oc straffedis blantt hedninge mett suerd, oc blant Jøder steentis till døde, hwn agtis tha gantsche rynges blant then menige mand oc aldelis inthet straffis. 25

Will oc noghen nøye see till wdi all werdsins handell, tha finder hand alting wære forwandlett oc forfytt mett falsk oc swyg, roff oc tyffuerij, løghen oc meened, paa thet ieg scall icke oc saa berøre, huore megthen forgiiftighed krieg och orlog betecker wnder erlige naffn oc titell. 30

Icke giørs thet nw heller behoff att tale om borgemestere oc raad eller anden sliig wndermagt, Icke heller om thenom som lade seg alting sømme aff heris ædele stæmme, eller oc saa om herrer och
5 Furster, I huort thu wender thyne øghen, tha findis (dess wær) alt for meghen orsage till knwr oc klage-maall.

Men thet er werdslige tingis rette artt oc natur, som eet stoormende haff, at meget føre met seg ther
10 wij kwnne wel ombære oc woret fordi gerne qwyt, Werden skifter offte synder, men aldrig legger hwn thenom platt wdaff, Thi staar icke andett igien, end att huer oc een ransager seg selff, oc att wij alle sammen fly till Christi mischund oc naade. [B2a]

15 Huore atskillige synder bødis icke met
eens wilkaar

Somme synder ere ryngere, end behoff giørs at the schule for skarpelige straffis, Oc somme mett myndre gudelighedtz fare sees igienom fingre, end
20 the till forbædring for meget rockis, Men the synder som ere saa store oc saa groffue att the maa icke fordragis, the haffue behoff een lerd och konstig hand, att thet scall oss icke offuergaa, som hender wforfarne læger, ther ænthen dræbe nar the icke ret-
25 telige læge, eller oc giøre thet wlægeligt som lægeligt war.

Somme synder ere sædelige, oc formedels nogen orsage yppede oc opkomne, the schule oc saa sædelige oc met tiiden nederleggis, om thet kand skee

wden stortt bulder, ellers er thet bædre at offuersee mett thenom, saa lenge tiiden giffuer een qwemmere orsage, Samme lempe scal oc brugis i lerdoms forbædring.

Somme som haffue wbesindige ropt wden all maa- 5
de, kietterij kietterij, till ijlden till ijlden, Oc thet wd-
lagt i then werste mening, som er twylactige sagt,
oc thet met klafferij forarget som er gudelige oc wdi
een god mening sagt, haffue theris sag megett for-
bædret, huess forderffue the ginge effter, Tuert emod 10
the som handle the støcker wnder euangelij behaff-
uelige titell, som ere dog euangelio aldelis mod-
standige, haffue meget forbædrett theris sag the
meente att forderffue. [B2 b]

Oc fordi nar hyne wele platt inthet lade fornye, 15
oc desse platt inthet lade bliffue, tha er then storm
begynt ther neppelige kand styllis, oc nar trette
strenghen paa bode siider for megett reckis tha brø-
ster hand paa thett siiste, begge parther till eett
stortt bagfald, icke fordi at kirckin (som grwndet er 20
paa then faste steen Christo) kand falde eller rockis
aff noger wæderkwll, Men ieg taler om nogre folck
som nw beskyytte kirckins sag (ieg siger icke aff no-
ger ond, men aff een stor gremmilse) ther er tha icke
som wedburde aff klogschaff oc wiisdom bestandig. 25

Thenne kranckhed er tha end nw icke saa langt
kommen att hwn er wbodelig, Thenne brynde kand
end nw wdslyckis om wij tage fra oc icke tillegge
meer brende.

Een synderlig kijlde till thette bulders wdspring 30
er mennischins wgudelige leffnet, Wij haffue icke
behoff att then eene skylder then anden, Thet er

well mennischins kiøns første exempill att søge skutzmaall, men som thet er ont i seg selff, saa er thet oss wlycksaligt.

Qwinden besueg meg sagde Adam, Ormyn besueg meg sagde Eua, Alle haffue wij ærret herrins wrede, oc fordi schulle wij alle aff eett retsindigt hierte omkring wendis till hanwm, paa thet at som han er bedelig oc bønriig, wille atter igen wendis till oss, och wende oss desse wrolige bulder oc op-
10 rør till fred og rolighed, oc giffue oss ther till sind oc naade, att wij aff yderste oc største magt, kwnne ther till bliffue methielpere. [B 3 a]

Wdi huess maade kand thet eske motthu sige? Were seg huer ij syn statt, thet hanwm bør att
15 være, Wære seg Furster Furster, Gudz retferdighedz tienere, ligerwiiss som the ther staa for Gudz regens- schaff, huilcken thenom bør dess meer att rædis att the ere frij for mennischins redsle.

Wære seg bisper bisper Christi statholdere aff eet
20 retsindigt hierte haffuendis omhygge for herrins hiord, Raad oc regenter regere seg menigheden met een from trofasthed, Clostermend bewiise seg mett leffnett och handell then fuldkommelighed ther the bekiende wdi titell oc naffn. Prester schulle natt oc
25 dag mett tancke oc øffuelse, være wdi herrins low, att the kwnne være folckins salt, thet er folckins tuckt oc lære.

The som ere leegmend, være seg thet the kaldis, forrømme seg icke offuer prester, men være seg hel-
30 ler prester lydige wdi all tuckt oc hørsomme, Oc mett all trofasthed være seg wnderdanige Furster och theris rett, Oc huer i sitt embede præffue syn

conscientz, for then øffuerste hierters ransagere som er Gud.

Then som er een kiøbmand bruge seg thet mett retferdighed wden falsk oc swyg, Then som er een møllere, male seg mett trofasthed paa god loffue, 5
Then som er een bagere, wære seg een trofast mand, Then som er een smed, wære seg smed paa god tro och loffue, Then som er een skreddere, wære seg from aff tro oc loffue, haffuendis trøst oc tilliid till hanwm som icke forlader retsindige hierter, oc des- 10
ligest maa ther sigis om alle andre.

Inghen scall heller smygge for syne synder saa tenckin[B 3 b]dis eller sigindis, Thet er saa seed, saa giør nw huermand, Thu scalt icke agte fromme læsere huad andre giøre, men huad then ypperste dommere 15
æscher aff teg, huess øghen inghin kand skuffe, oc for huess domstool wj schulle alle skickis, huad heller wj er konger eller fattige folck, ther bliffue wj alle bønder och wndersotte, Ther dwger icke thenne orsage, Thett er saa seed, saa giør nw huer mand. 20

Wnder dess scal affleggis æregyrighed, een strag och stiiff mening, oc eet forherdett sind till seyer, Wild oc eett synderligt had scal fare langt bortt, mett daarlige kyff, rob, skendtzill oc skraall, oc saa paa thet siiste opliwser seg then fredsommelige 25
sandhed.

Ther nest scall oc huer partt nogett føge hyn anden, huar for wden inghen forligilse kand lenge wære bestandig, Icke scall heller noget røris som er tilforn wrørt, oc saa lenge scall mand fordrage folckis skrøbelighed, att the mett tiiden kwnne lockis oc kaldis till the ting som ere fuldkommelige.

Thet schulle oc alle wnderwiisis huore thet er huerckin trygdt eller nytteligt till att styrcke eendrectighed at falde fra the sætt oc skick som framfarne forstandere Gudz statholdere haffue mett agt
5 och myndighed sætt oc skicket, oc synderlige nar the ere stadfeste aff werdsins lange brug oc samtycke, Icke scall heller nogett fornyes wden ther till trenger ænthen nød, eller oc locker merckelig nytte.

Om mennischins frii willie oc wilkaar [B4a]

- 10 **T**Hen trette som er om mennischins frij willie och wilkaar, er meer skarp end fructsommelig, Scall fordi ther om noget spørres, tha scall thet maa-delige giøris i the store scholer, huar the wiise och lerde forsamblis.
- 15 Dess emellom er thet nock att wij her wdi giøre eett, Att mennischin aff syn eghen mennischelige magt kand inthet gott giøre, oc huess hwn end noget kwnne tha bør thett att tillegis hans naade, huess gaffue thet er, att wij ere till, end sige att giøre noget
- 20 gott, Att wij wdi alting kwnne kiende wor skrøbelighed, och herrins mischund giffue loff oc ære, Icke haffuer heller kirckin thet noghen tiid trott eller lært, som henne paasiigis, att mennischin kand worde salig aff syn eghen magt Gudz naade for wden,
- 25 Fordi thet er Pelagij kietteris gamble fordømde mening.

Om tro oc gode gierninger

THer wdi schulle wij alle giøre eet, at troen scal meget giffuis tilforn, dog saa att wij bekiende troen att wære een aff then helliandtz synderlige gaffuer, oc haffuer fordi meget wiidere merckilse end then menige mand troer eller forstaar, oc findis icke nær mett alle syne wilkaar hoss thenom som sige ¶ Jeg tror Christum wære pyntt for meg. 5

Wij schulle tilstaa att formedels troen giiffuis retferdighed, thet er, att theris hierter som tror rene- giøris, men dog saa, at wij oc saa tilstaa, att kierlig- hedz gerninger ere aff nød till salighed, Fordi een sand tro [B4b] kand icke wære leedig oc aarckeløss, nar hwn er een kjilde oc een sæd till alle gode gier- ninger. 10 15

Thi schule wij heller beschede then retferdighed, som reengiør sielin wore sindtz bolig, ther wij maa rettelige kalde wschuldighed, oc then retferdighed som smykker oc riiggjør samme siell mett gode gier- ninger, Krappelige att tale, tha er Gud ingen mand skyldig aff rette, wden huess hand er aff syn gunstige iett oc tilsaffn endog wij kwnne icke bewiise eller fuldkomme iettens wilkaar, wden hans naadis hielp oc biistand. 20

Men the naffn och ord som lyde om løn och werdschuld schule wij tha icke forskiwd, Fordi Gud tager met oss till tacke, oc wederlegger oss aff syn ewige godhed the gerninger, hand ænthen gjør wdi oss eller formedelss oss. Oc fordi giørs icke behoff att wij trette oc fiigte om ord oc tale, nar wij giøre eett wdi mening oc handell. 30

Icke schulle heller disse wnderlige och wbetencelige meninger føris een wforstandig menighett ij hoffuedett, som saa lyde.

¶ Thet haffuer inthet at sette huordane
5 wore gierninger the ere

¶ Haff troen alsomeniste och tha bliffuer
thu salig

¶ Ihuad somhelst mennischin gjør, tha gjør
hwn icke andet end synder

10 Huilcke dog at the kwnne i noger mening wære sande [C 1 a] the dog dragis oc wryes anderledis aff wlerde folck end sømmeligt er och behoff giørdis, Desligst ocsaa desse ord.

¶ Christus haffuer bøtt oc fyldis giortt for
15 wore synder.

Mwnne hand wære død for oss att wij schulle leffue wdi synder? Eller mwnne wij icke dess heller schulle holde oss fra synden, att wij ere een tiid aff toode och reene giord wdi hans blod?

20 Hand er død oc aff døde opstanden, att wij hanwm effterfølgindis, schule dræbe synden, oc igien opstaa till eett nytt leffnett, Hand bar korsett for oss, Men hand dog rober oc siger, Huilcken som icke tager sitt korss daglige, hand er icke werd meg, Fordi
25 the som daglige korsfeste herren mett syne synder saa megett i theris magt wære kand, thenom gaffner icke hans død alsomeniste, men hand bekommer thenom oc saa, till meget dess større pyne for theris

wtacknemmelighed skyld, Christi død oc ljdilse er oss icke alsomeniste een krafftig syndebod, men oc saa eet exempill till wort gantsche leffnett, ther wij schule altiid effterfølge och beholde for een liffs regill. 5

Men ther som wij om tro och gerninger schule tale krappelige oc propertt, effter scriftens retsin-sindige mening, tha giør huerckin troen oss retferdig, eller oc gierninger salige, fordi huess saa skeede, tha wore huerckin retferdighed eller salighed 10
gunstige oc naadelige, Thi scall then gantsche trette om tro och gierninger saa beschedis, Saa well som gode gierninger ere een synderlige Gudtz naade, saa er oc troen een synderlig [C I b] Gudtz gaffue, Oc fordi ligerwiiss som wij bliffue retferdige aff Gudz 15
naade oc mishund formedels troen, saa bliffue wij oc salige aff samme Gudz naade oc mishund, formedels gode oc Christelige gierninger, ther Gud mishundelige wircker wdi oss oc mett oss.

Om bøn oc begang for affgangne 20

Christne siele

AT haffue then tro oc mening, huore leffuende Christne folckis bøner oc gode gierninger kwnne gaffne oc komme till forløsning the døde oc affgangne, thet er een gudelig agt oc mening, och synderlige om samme døde oc affgangne haffue thet selffue begæret oc saa skickett theris welmagt. 25

Icke er then seed heller ny att begaa Christne siele amyndelige som ere affgangne wnder troens

lydelse oc wdi een sand wederkiendilse met synde
anger oc had wdi trøst oc tilliid paa gudz naade och
mischund, och helst fordi att samme seed er hol-
den ij apostolorum tiid oc ther fra kommen til oss,
5 som Clemens Tertuliamus oc Chrisostomus haffue
screffuett.

Thet schule the alsomeniste paa myndis, att the
som skicke messe, oc kaastelig iordeferd paa stor
tæring til hoffmod oc praall oc eett werdsligt behaff,
10 tabe theris løn, oc then baade fordi wære wiissere,
om the thet leffuendis oc karske hielpe till Christe-
lige oc gudelige brug som the i theris dødtz tiid for
ord oc rygte skyld giffue till testamentt.

Men the som ere thet icke end nw wiise giorde,
15 at the [C2a] leffuendis kwnne hielpe the døde schule
her icke knarcke, ey heller wære andre folckis gude-
lighed motstandige, men the schule megett dess
rwndere hielpe fattige folck, oc wære selffue dess
ydeligere wdi gode gierninger, att the icke tro the
20 døde kwnne hielpis, aff the leffuendis gode gierninger.

Om framfarne helgens bøn for the leffuendis

THet er oc een gudelig agt oc mening, att tro
framfarne helgen end nw nogett formaa hoss
25 Gud, huilcke hand haffuer selff then stwnd the wore
dødelige saa megett anseett oc agthet, att hand till
theris bøner oc formaning, haffuer foriagett dieffuel-
schaff, kaldett døde till liffs, oc ij andre maade me-
gett andet giortt oc latt for theris skyld.

30 Icketilbeder heller kirckin Gudz helgen som henne

paa siigis, anseendis thenom ænthen for frelsere eller forløserere, men hwn beder thenom, ligerwiiss som Gudz tacknemmelige wenner, och Christi leffuendis leemmyr, well wiidindis att huess the hør is oc ansees hoss Gud oss till gode, tha ansees the och hør is 5
formedels Christum alle helgens herre oc hoffuett.

Oc icke haffue wij heller fordi nogen misloffue til Gud men meget dess større loffue, nar wij tro at hand giffuendis oss for theris bøn skyld, er bode thenom oc oss mischundelig, seg till dess større 10
mischundz ære.

Men the som haffue een anden mening oc ere trygge aff een reen och wschydlig conscientz (om nogre kwnne sliige wære iblantt daglige syndere) maa aff eett ret[C 2 b]sindigt hierte, paakalde faderin 15
sønen oc then helliand dog schule the icke hadschelige offuerbuldre thenom, som for wden nogher wrang gudelighed (Gud i alle maade wforagthet) anrobe helgens hielp oc trøst.

Wrang gudelighed (huoredan meghen findis wdi 20
helgens dyrckilse, oc paa kald) scall straffis oc rettis, Een gudelig oc een simpell mening scall heller wnderstwndwm fordragis, om hwn end haffde mett seg, icke noger farlig, men een føge wilfarilse.

Lad saa wære att helgen icke wiide eller fornøm- 25
me wor willie och begæring, Christus som alting wed, wed dog well wor mening oc begæring, ther oc saa elscher eenfoldige hierter oc conscientzer, Oc fordi om hand end icke giffuer oss huad wij begære formedelss thenom, hand giffuer oss tha huad 30
wij bede ænthen ij theris sted, eller for theris skyld.

Om helgens beledede oc theris brug

THe som haffue seg forhastett emod helgens beledede, the wore icke wden sag oprørde till then græmmilse, dog hwn war wmaadelig effter myn
5 mening, fordi affgudij er een forferlig synd, thet er beledede dyrckilse y guddoms wiiss, ther dog att hwn nw icke findis blantt folck thet er tha farligt for dieffuels frelstilse oc kloge fwnd, at thet komme ther til igien, Men effter thi att beledede konst, som er ij
10 formalning och wdskiørd, er i gammill tiid agtett blant frij konster, och er holden for een hemelig och fortackt poete konst, ther wnderstwndwm meer betegner oc wnderwiiser for folcke sind, end een weltalinde mand kwnne met ord wdlegge, Oc Plato
15 bekiender att poete konst [C 3 a] (som er een fwndig digt) haffuer megett paa seg, till att rettelige lære oc wnderwiise noget menighed, och fordi affwiiste hand icke aff then stad hand bescreff alle poeter, men alsomeniste Homerum oc hans liige, ther dig-
20 tede oc tillagde guder oc theris børn, hoor, ælschow, tyffuerij, løghen, wmaadelig wrede, twedræckt oc andre synder, ther inghen god menighedtz forstandere kwnne liide i syne borgere, eller noget god hwssherre wdi syn hustrw, syne børn eller syne
25 tienere.

Thij schulde thet affleggis till forbædring, som er wrangt oc wgudeligt, men nyttighed schulde beholdis, Oc thet giffue Gud att wegge wdi alle hwss wore mett Jesu Christi leffnet och gierninger qwemmelige wdstafferede, Men ij tempill ligerwiiss som
30 skickett war wdi Aphricano almyndige raad, at inthe

schulde obenbare læsis wden aff then hellige scrifft, saa wore thet oc børligt att ther inthet formaledis, wden huess slag marterie eller hystorie ther stode i then hellige scrifft.

Wdi wabnhwss oc omgange motte well noget 5 formalis som wore taget aff werdslige historier, oc synderlige nar thet haffde lerdom oc wnderwiisning till tuckt oc gode seeder, Men the taffler, som haffue daarlig, løsactig oc splidactig formalning burde icke alsomeniste att wære wdaff alle tempill, men och 10 saa att wære wdaff alle steder.

Oc som thet er een hellighedz bespottilse att drage hellig scrifft til daarlig werdslig oc skuffelig skempt, saa forschylde oc the stor straff, som nar the formale 15 nogre slag historier aff then hellige scrifft, tha tilsette the aff theris eget hoffuet ther iblant meget geckerij, ther [C 3 b] helgen aldellis icke sømmer, Lyster nogen wdi geckerij att gante seg, tha maa hand heller aff Philostrato tage exempill, dog findis well the exempill wdi hedinsche historier, ther kwn- 20 ne nyttelige nock settis for wlerde folckis øghen.

Huilcke som fordi ere saa till sinde, att helgens belede maa icke agtis met nogen ære, fordi the ere icke liffactige, hand følge sitt sind, dog saa at hand thenom icke offuerskriger, som for wden noger wrang 25 oc wgudelig mening, saa agte belede, thenom til ære oc kierlighed som the betegne, ligerwiiss som een ny brud syn brudgomme till kierlighed (wdi hans frawærilse) kysser then ring eller thet halssklede hand haffuer ænthen skenckt eller glempet eff- 30 ter seg, Thenne agt kand icke andet end wære Gud tacknemmelig, nar hwn kommer icke aff noger

wrang wgudelig mening, men aff een offuerflødig kierlighed.

Samme mening scall oc haffuis om thenom som mett slig samme agt kysse hellige mendz been oc
5 leemmyr, Wdi sliige støcke handell schulde well sanctus Paulus effter myn mening selff tilstede, att huer motte følge sitt eghet sind oc tycke, Jeg kien- der een lerdmand i then hellige scrifft, som soor een anden fordi at være een Lutheran, att hand blant
10 selschaff gick offuer een kirckegaard, oc icke aff tog syn hatt for korsins beledede, icke mett foragt, men giffuendis skiøde paa theris snack som metginge, men sandelige thet war tha icke ret.

Ligerwiiss som then anden wederpert oc saa syn-
15 der nar hand hadtzschelige offuerbuldrer wdi thend ther icke wdi noget wrang wgudelig mening, men aff een simpell oc gudelig agt, giffuer och gjør beledede noget [C4a] føge ære icke for theris eghen skyld, men for theris merckilse oc betegnilse, Men
20 thet maa rndelige lærer oc foregiffuis wden all synd oc twyll, att helgens allerbeste dyrckilse er att effterfølge theris leffnett.

Om scrifftemaals sacrament oc thetz brug.

25 **D**Esligest findis nogen i thenne tiid som er icke wiissgiord, att thet scrifftemaall wor tiid nw bruger er aff Christo indsæt, hand bruge seg dog samme scrifftemaall, fordi thet er een salig oc nyt- telig ting, stadfest aff saa mange aars brug, ther haffuer oc saa hugsualett saa manghen bedrøffuett
30 conscientze.

Men att scrifftemaall scall bode wære tryggere och myndre beswaaring, staar een stor partt till oss, thet er, om wij wdkaare een retsindig oc lerd prestmand, ther well tije kand, Oc dog at scrifftemaall er een tyngre oc een beswaaring, men hwn er tha større for then som høre scall, oc fordi scall thet icke giøris hanwm forlangt mett twylactig oc fwndig tale, att hand icke scal nødis mett spørsmaall, ligerwiiss som hand mett liistige fwnd, lockede oss till at framsige wore synder, men alsomeniste schule wij oss oplade hoss presten ligerwiiss som hoss Gud eenfoldelighen i the synder som wisselige ere dødelige saar, huoredane sliige synder the ere, hoor, mandrab, tyffuerij, groff oc willig druckinschaff, bagtall aff ondschaff, som er eett mandrabs eller troldoms slag, meened, swyg, roff, oc andre synder aff samme slag, ænthen mett gierning bedreffne, eller aff hertett beraadde oc samtyckte, The [C4b] synder som inthet andet fattis end orsage oc effne, the agtis hoss Gud for bedreffne synder.

Then wrange och twylraadige mening ther somme haffue till att scriffte thet samme offte igien giørs inthet behoff, ey heller thet omhygge till att opregne huore thit oc offte, met andre anhengindis wilkaar oc thenom serdelis ther synden icke beswaare, ey heller till att igiengiøre thet heele scrifftemaall hoss een anden prest om noger synd war i neste scrifftemaall forglembd.

Alsomstørste fliit oc omhygge scal wære thet, att wij hade och foragte then synd som giord er, oc ther till bruge alle sind oc styrcke, att wij kwnne naa the gode wilkaar wij wnder wore før end wij ere falden

ij synden, Men eett hoffuit stycke till alting er thette, at wij wortt gantsche leffnet saa skicke, att wij icke falde wdi noger dødelig last, Huo som thet kand, hand er frij for scrifftemaals byrde.

5 Att kwnne fly daglige smaa synder er neppelige giffuet noger mennische, men att kwnne fly hoffuet last, mett Gudz hielp oc biistand, er tha then icke wmwøieligt som er een tiid nogett rodfest, i Gudz oc syn ieffnchristens kierlighed, Thet fundament scall
10 fordi først offuer alt leggis oc befestis wdi wore hierter oc sind.

Falder oc noghen wdi syndig last, icke haffuer hand heller strax behoff att gaa till presten, men till Gud scall hand strax fly, mett hanwm scal mand
15 strax forliige seg, Att scriffte seg till presten, haffuer beleylighed behoff aff tiid oc stwnd.

Men tha er thet raadeligt met the synder thu twijler oppaa om the ere dødelige eller ey, att thu mett første [Dia] orsage, giffuer thenom presten tilkiende
20 Thet samme siger ieg om the gierninger thu twyler oppaa att the ere lowlige eller ey, Mange behendige oc fortackte omslag hende seg iblant folck, som ere twyll raadige aff indbwndne wilkaar som er om aager, om ægteschaff om giengiiffit oc om iett oc
25 lyffte.

The som tro scrifftemaall som thet nw holdis att være indskickett oc indsætt aff Christo Jesu, the schule thet holde meget dess strengere, oc lade tha andre betemme met theris sind oc mening, saa lenge
30 eet tilkommende Christet raad siger ther paa noget wiidere, Och i saa maade kand thet skee, att een Christen eendrectickhed huerckin aldelis skiørdis

oc splyttis, icke wanarte seg heller skrøbelige folckis seeder, til for meget selssuold.

Om messen oc hendis brug.

ER noghen wrang gudelighed eller groffhed mett misbrug kommet ij messen, att thet rettis oc bædris er børligt, Ellers kand ieg icke see, huar fore wij maa then gantsche messe saa saare foragte, Hwn er iw tilsammen sæt, aff psalmesang som kaldis indgang, aff Gudz loffs oc mischundz oc æris begang aff gudelige bønner ther wij kalde collecter, oc hellige prophete sang, Aff een leytze ænthen taghen aff prophete bøger eller apostelig scrifft, ther the kalde epistelen, Aff een euangelisch leytze, Aff een menig troes bekiendilse, aff tacksigilse, ther the kalde een god naade, oc aff herrins dødtz gudelige amyndilse, Siden igien aff gudelige bønner oc formaninger, blant huilcke herrins bøn oc saa læsis, Ther nest efterfølger Christi fredsommelighedz teghen, ther nest sacramenthens [D1b] fordeeling som kaldis berettilse, atter igien een hellig sang och bøn paa the siiste ligerwiiss som presten haffde anammett alt folckett wnder syn wærn, tha antuorder oc befaler hand thet Gud igien mett welsignilse oc kierlighed, Wdi alle desse støcker er inthet andett end thet som er bode gudeligt retsindigt oc hederligt.

Beschemmis noget aff thet store oc wskickelige tall leye prester, affwiise seg the onde oc wskickelige, oc beholde seg the fromme oc skickelige, Ther som proser, eet nytt støcke i messen, ther somme kalde sequentier, icke falde noget mand till sinde, oc besynderlige the som ere wlerde i digt, tha maa

the well forsømmis oc affleggis oc helst fordi att then Rhomere kircke wed aff inghe proser att siige i messen.

Desligest then sang som the nw siwnge ij nogre
5 kircker, siiden Christi wor herris legomme oc blod
er sacerrett, for fred, mod pestelentze, eller for ty-
melig werlig, maa oc saa forsømmis wden all gude-
lighedtz forargilse, fordi thet er aldellis optagett emod
all gammill seedwaane.

10 Wdi gammill tiid, løb icke folcket wbesindelige
omkring kirckin til att see wor herris legomme i
prestens hand, men huer bleff i sitt sted, oc ther falt
neder paa iorden, och mett sielin optogs ij himme-
lin, oc tackede wor frelsere Christo, som døpte oss
15 wdi sitt werdige blod, oc frelste oss mett syn hel-
lige død.

Men then Rhomere kircke wed inthet aff sliige
seeder, Wdi Paffuens capell er icke wden eett altere
oc een messe, Oc paa thenne dag i mange kircker,
20 som effterfølge then Rhomere kircke, læsis inghen
messe i sær wnder høgmissen, Men theris løsactige
waane bør [D2a] at straffis, som nar the haffue wn-
der høgmissen spatzeerett oc squaldrett, lade siiden
holde een synderlig messe for seg, eller nar the wn-
25 der affthen sang haffue seg forsømmet, lade siiden
een anden læse, thet thenom burde selffue att læse,
Her i Danmarck haffue manghe then seed, att nar
the haffue ij lde swngett tiider ij koor, tha læse the
samme tiider igien wden koor, huar thenom burde
30 att giøre andett gott, siden the haffde gudelige wd-
swngett, Saa forsmaas altid thet som almyndigt er,
oc huer mand søger effter thet som synderligt er.

Teckis icke discant oc orgesang, wdi tempell, maa the well affleggis, all gudelighed ther offuer dog wforस्पलत, Men teckis the, tha scal thet flyss att sliig sang haffuer the gode wilkaar, som sømmelige ere gudtz tempell, oc findis icke wdi løsactige noder, 5 oc ælschows wiiser.

Nw skeer oc thet icke rettelige i somme kircker, att for discamt oc orgesang skyld, forsømmis oc forkortis the stycker, som ere met the ypperste, Wdi prosen at siwnge spyldis nogett nær een tyme, oc 10 troens article forkortis, och herrins bøn Pater noster forsømmis, Megen tiid spyldis oc saa paa the lange romper som the pleye att giøre, ther wele siist høriss huar pwnckt er, Men thet wore tha bædre, att høg-tidelig tieniste och dyrckilse haffde icke kedsomhed 15 aff noger synderlig eller wnyttig tillegge.

Till wrang gudelighed och wretsindig dyrckilse, høre the mange slag messer, som ere meer digtede aff wlerde simpell mend, end stadfeste aff kirckins forstandere, som ere the messer om then torne krone, 20 om the tre nagle, aff Christi besnyelse, for thenom som segle til siøss, [D 2 b] eller reyse till landz, till hest eller fod, for wfructsømmelige folck, for twngferdige qwinner, for thenom som pynis met fooster, for thenom som haffue koldesiwge huer tredie eller 25 fierde dag, Desse oc theris mange liige, motte lettelige ænthen fordragis eller oc rettis Icke war thet heller aff nød for desse sager, att messen som er wedtaghen oc brugett ij saa mange hwn drede aar, schulde affwiisis oc forstøris, ligerwiiss som nogen 30 wgudelig eller forgiiftig ting.

Fræmdelis thet som somme haffue screffuett om

messens werdskyld, ænthen aff prestens wilkaar eller oc aff messens wduortelige fantzwn wdi ceremonier, som presten lader till syne for folcket, ther wij kalde opus operatum, motte well paa noghen
5 tiid affsettis iblantt andre mennischelige meninger, saa lenge Christendoms raad ther paa sagde noget wiidere, eller oc lade huer følge sitt sind ther wdi.

Oc endog att offyrs naffn rører mange till att trycke seg emod messens werdighed, the ælste hel-
10 lige lærefædre haffue tha icke forsmaad offyrs naffn, Oc haffue fordi kaldett messen eet offyr, Christus er een tiid død, hand dør icke meer, thet bekiender ieg, men thet eniste offyr saa gott som huer dag fornyes wdi aandelige ceremonier, nar som wij aff
15 then offuerflødige oc wtømmelige mischundhedz kijlde, huer dag wdtappe ny mischund oc naade.

Tha giøre wij offyr for leffuendis och døde, nar wij paa theris wegne formane Gud fader formedelss syn søns hellige død oc pyne, Paa thet siiste effter
20 thi alle gudelige bøner, loff och tacksigilse, rettelige kaldis [D3a] eet offyr, tha bør offyrs naffn synderlige att høre till messen, ther alle desse ting haffuer oc indeholder, met stor hellighed, oc mett een synderlig gudelighed.

25 Somme ere oc thet begærindis, att sacramentet schulde ij messen wddeelis, thet er att folckett schulde berettis, Jeg tilstaar att thet war saa skickett aff Christo oc wor saa holdet i gammill tiid, Men at thet nw icke skeer, staar icke till presterne, men till
30 leegfolckett, wdi huilckett (dess wær) kierlighed er altomeget forkølet.

Then himmilsche spiiisning scal icke biwdis eller

trengis thenom i mwnden som ænthen ere wwillige eller haffue wæmmilse, Men thenom scall hwn tha icke negtis, som ere henne inderlige begærindis.

Huore kand ther nw sacrament wddeelis mett berettelse, effter thi kirckirne paa somme stæder, ere 5
nogett nær tomme, nar then tiid er kommen, att noget schulde berettis, Een partt strax the ere offuerstenckte mett wiigdt wand till dobs amyndilse, tha giøre the hiemgang før end messen begyndis, Somme gaa strax bort the haffue hørtt euangelium, 10
langt før end the høre then euangelische mening.

Oc nar presten haffuer sagt Sursum corda, oc gracias agamus, tha burde folckett att falde neder paa iorden, oc tha mett gudelige tancker oc bønner tale 15
met Gud nar presthen noget stwnd saa gott som tjiendis, giør folckett inghen wmage eller hinder till att bede, Men wnder dess ænthen squaldre the paa torget, eller dricke ij krwer, dog nogett høffuiskere oc blugere, end mange som snakke oc squaldre wdi 20
tempeleth wnder then gantsche messe, Oc endog att ther er icke sacra[D 3 b]mentelige teghens almyndighed emellom presten och folckett, ther icke heller war emellom alle ij gammill tiid, ther er tha hellig lerdoms, gudelige raadz oc formanings, bønners, 25
loffs, oc tacksigilses almyndighed, Thet er fordi almyndigt som giffuer lifff, men thet er icke slmyndigt, som thenom for wden kand inthet gaffne, Fordi the som ere deelactige wdi sacramentelige teghen aldene, anamme sacramentett wfructsommelige och ofte till fordømmilse, Men the som ere deelactige 30
wdi aanden, thet er, mett troen till Jesu Christi werd schyld, till hellig lerdom, gudelige bønner, loff oc

tacksigilse, the haffue sacramenthens fruckt, endog the icke anamme sacramentelige teghen.

Men the føre oss een anden mystancke wnder øghen, om tilbedilse, nar the meene att Christus i
5 sacramentett maa icke tilbedis, Er Christus gantz heell wdi sacramentett, Hwyt maa hand tha icke ther tilbedis? Dog att Christus er wdi thet sacrament wnder thette synderlige wilkaar, at hand scall ædis oc drickis met induortis alsomstørst reenhed, oc icke
10 fordi hand scal stattelige bethes till hest, wdi leeg, dystering, hoffwerck, rytterspyll, orlog eller anden werdsins forfengelige prall oc bram, Thenne seed er icke taghen aff gamble exempell, men her wdi er altomeget føget then menige mand.

15 Somme synis seg att wære megett gudelige, nar presten lader Gudz legomme till syne, oc the tha løbe saa nær, att the samme Gudz legomme kwnne klarlige see, men thet wore tha megett gudeligere att holde seg langt fra mett then obenbare syndere,
20 och ther mett hiertett oc sielin tilbede then korsfeste gud, kroppin nederstørt paa iorden [D4a]

Ingen er saa daarlig att hand tilbeder Christi mandoms natur for then som er guddommelig, eller oc tilbeder wyn oc brød for Christo (som hende kwnne
25 om icke rettelige consecræris), Men fordi ingen er wiiss om presten sandelige consecrer wden presten aldene, tha tilbedes Christus ther, icke wden thette hemelige wilkor Om presten haffuer giord thet som bør oc tilhør, endog att thett som rettelige tilbedis
30 wdi Christo (som er Christi guddom) er i huer sted.

Inthe sacrament er heller saa ryngte, att wij giørett ey ære mett aabett hoffwet nar thet giffuis, som

i dob oc børne færmilse, Huad mwne the fordi tencke, som meene wære eett affgudij, att obne theris hoffuet i thette sacrament, om Christi legomme oc blod wore ther end icke anderledis wnder end som wdi eet helligt teghen. 5

Wij see huore mange fantzwn thet party haffuer hafft som kaldis sacramentarij, huore thit oc offte the haffue forwentt theris eghen mening, oc andris mening forskwtt, Oc huore eet partij er forsnyen oprwndet ther haffuer saa wgudelig een mening dig- 10 tet om thette sacrament, at hand haffuer thet gantsche sacrament borttagett, fordi thet er icke wærdt att kaldis sacrament som mett inthet wduortis teghen, men alsomeniste brugis wdi hiertens tancker.

The som thette giøre, mwne the meene att the 15 ænthen leege Crønicker, eller oc disputhere om dyb och merckelig handell? Er thet oc saa att the twyle (som handelin bekiender selff att the giøre)? Mwne thett icke wære meget tryggere, at bliffue fastelige hoss then mening, som then menige Christen kircke 20 haffuer oss antuordett. [D4 b]

Hwn haffuer i sandhed antuordet oss thenne lerdom, att wdi thette sacrament er sandelige wor heris Jesu Christi legomme oc blod, oc wden twyll liffacktelige, Er thet saa wij tro, att guddoms natur 25 war icke skild fra Christi døde krop i graffuen huore megheet meer er thet troligt att hwn er icke skild fra hans leffuendis krop wdi thette sacrament?

Huar som wij fordi wore her wdi eendrectige oc eensindige, the andre støcker som nw spørres oc 30 ransagis, huore herrins legomme oc blod er wnder brødz natur, eller wnder brødz oc wijns fantzwn,

oc huad ther hender herrins legomme nar thet er anammet, oc om andre slige spørsmaall theris liige, motte affsigis och paa dømmis i nest kommende almyndige raad.

- 5 Men nw, siiden huer och een, om saa drabelige ting digte och sige huad thenom lyster, mwne thet icke skee, att wij saa gott som wende oss (till een wederstyggeelig wæmmilse) thette hellige oc himmilsche sacrament, alle gudelige hierthers eniste
10 hugsuale, trøst oc wellyst.

Om hellige dag

- T**He mange hellige dage, ther ænthen bisper haffue skicket, oc ther mett føgett menige folkis begæring, eller Paffuer paalagt for inghen nød
15 sag skyld, tilstede the lettelige att maa igienkaldis huoredane nogre ere aff Jonfrw Maries høgtiider oc synderlige hennes wndfongilse fødtzill oc presentatz i tempelett, Ther kand well siwngis och læsis aff thenom ij kirckir oc tempill, endog then menige
20 mand icke fyrer samme dage mett ledighed och ladedhed, huorelwnde [Eia] mange pleye nw att holde hellige dage, Haffuer och noger mand synderlig gudelighed, tha kand hand paa een tyme well gaa till kirckin mett een god kiortell, oc siiden igien
25 komme till sitt wercksted oc gaffn.

- Oc meg twyll wære nytteligt att paalegge nogher høgtidelig dag, wden huess almyndelige exempill findis i then hellige scrifft, søndaghen (som kaldis herrins dag) altid wndertaghen, och fordi meene
30 nogre gudelige mend icke wære wgudeligt, att alle

apostele haffde een dag ther motte fyris thenom til ære, oc then dag besynderlige, paa huilckin the atskildis till att reijse offuer then gantsche werden, dog saa at Petrus oc Paulus apostolorum høffdinge beholde then theris martyrij dag, the haffue lenghe 5 hafft i then hellige Christen kircke.

Kirckins forstandere tilstede well gierne att wij haffue færre helligedage, nar the som igienbliffue, holdis mett større gudelighed, Then dag er aldels icke whellig, paa huilcken een retferdig handell 10 (bruggett wden falsk oc swyg) thet forhuerffuer oc fortien, som schall føde hustrw oc børn, eller hielpe oc trøste wor ieffnchristens armod.

The synderlige hellidage som embitz mend haffue paalagt oc wedtaget mett theris gylde och laws hwss 15 burde aldels aff øffrigheden nederleggis, fordi the ere icke andett end een forsambling till fraadtzerij oc druckinschaff, huar wdaff siiden kommer horerij och daarschaff.

Om faste oc forskiell paa mad [E1b] 20

FOrskell paa mad oc faste, haffuer kirckin icke paa lagt, wden legom oc siell til swndhed oc reenhed, The som fordi aff fiisk fare ijle, eller aff faste formercke brøst och bræck, ænthen till liiff eller siell, thenom forpligter icke kirckins sætt oc skick, 25 Men the som aff fiisk och faste formercke huerkin brøst eller breck till liiff eller siell, men heller dess større swndhed oc quemhed emod synd oc syndig frestilse, haffue aldels inghen orsage till modstand oc wederknwr. 30

Her scal fordi ingen hyn anden dømme till onde,
Then som æder scall thenom icke spotte som icke
æde, oc the som icke æde schule ædere icke for-
dømme, endog att sagen er icke obenbarlig, The
5 ænthen staa eller falde theris eghen herre till mys-
haff eller behaff.

Slig samme mening haffuer ieg om andre bispers
sætt oc skick, som nar the ere gudelige, nyttige oc
retferdige tha schule the fordi holdis, att the ere
10 sliige, Oc er thet saa att thette ord (low) er hadeligt
oc teckis icke, tha schule wij anamme slige sætt for
gode raad.

Er thet saa att een træll som kiøbis paa torget,
giffuer teg eet nyttigt raad, tha hører thu och lyder
15 hanwm icke fordi een træll haffuer thet giffuet men
fordi thet er thit gaffn, oc wij taare forsmaa theris
raad som haffue agt oc ære aff obenbare werdighed
oc embede, oc ther ere oss wdi faders oc tuckte-
mesters sted.

20 Desse støcke (nw bescreffne ere) schule saa agtis
oc ansees, at wij wele thenom icke wære sagde for
noghen wryggelig sandhed, eller oc thet kirckin fore-
legge huad hwn sette eller skicke scall, Men wnder
dess eet almyn[E2a]digt Christett raad beredis, att
25 wij motte (saa meget oss møieligt er) affskære alle
twedractighedz sager, oc mett magt oc oprør aldelis
inthe giøre, Thet schulle wij icke heller giøre noger
mand, huar om thett samme giordis oss tha schulde
wij paa robe himmell oc iord thet store haff oc alle
30 elemente.

Inghen schule wij heller trenge till then gudelig-
hedtz handell, som hans sind oc samwittighed icke

befalder, Fordi thet er alsomretferdigst att then som icke will nødis och trengis wdi noger gudelighedz handell, att hand icke heller bruger nød oc trang emod andre, oc helst fordi att theris sager saa meget dess bædre, som seg forsuare wnder saa lang tiidz 5 lawheffd.

Thenne paamyndilse hører till begge parter, Om een maadelig beredilse kand formilde twedrectighedz oprør oc pwcken, tha kand thet skee att menige raadtz lægedom dess bæder schaffer eendrectighed, nar læger pleye saa att giøre, før end the 10 giffue sterck drick, thet er, the pleye att berede krancke legomme, mett lætt oc mild drick, som the pleye att kalde Sirup, oc thett giffue Gud att wij thet exempill kwnne alle effterfølge. 15

Men ieg befrøcter att nogre schule findis, som ænthen aff een wanwittig grantsche eller seg till synderlig tryghed, schule saa alting forarge, att eett almyndigt raad bliffuer forgeffuis forsamblett, wden alt haab till noger merckelig forbædring. 20

The arme wederdøbere ere kaaglede oc daarede aff then aand som er bode farlig och ond, fordi ieg hører att the meer beswigis aff wildfarilse, end the pregis aff ondschaff, saa att the wdi sliige maade falde till theris eghen forderffue, Thet dob er the- 25 nom icke nock [E 2 b] som haffuer wærett then menige Christen kircke nock i twsinde oc fyrehwndrede aar, Fordi att wdi Augustini tiid war thet saa gammill een seed at døbe børn, att then som ther till haffde wærett begyndere, war aldelis kommen 30 y glemme, oc war fordi troligt, att then seed war begyntt aff the hellige apostele.

Oc endog att thet er icke klarlige bescreffuet att apostele døjte børn, wij haffue dog aff exempill then gyssing ther till, som er icke ryngge, Fordi Paulus tilstaar att hand døjte trenne hwss, eller trenne sleg-
5 ter, Crispi Gaij och Stephane, oc hoss the Philipper døjte hand om natte tiid, torngæmerin och hans gantsche hwss. Oc Petrus icke aldene døjte Cornelij hwss folck men oc saa hans frender oc wenner, ther han lod kalde for Petri tilkomme skyld, i blant alle
10 desse hwss folck er troligt, att ther wore mange børn.

Christus sagde, giffuer Keyserin thet som keyserins er, oc the twenne høffdinge for alle apostele Petrus oc Paulus paamynde flyttelige, att Christne
15 borgere schule lyde konger oc fogeder, om the end wore affgude dyrckere, The wele ydermere at een døjt træll scal troligere tiene syn herre, end hand tilforn giorde, och wederdøbere wele icke lyde the Furster, som ere døjte mett thenom i samme fwntt,
20 oc bekiende met thenom samme tro oc gudelighed?

Samme wederdøbere sigis att æsche aff theris effterfølgere, almyndighed wdi alle ting, huess huermand eyer oc besiider, At almyndighed war noger stwnd i apostolorum tiid, wdi kirckins første begyndilse, er well santt, dog hwn icke war iblant alle
25 Christne, men sii[E 3 a]den euangelium bleff wiidere forkyndett, tha kwnne almyndighed icke holdis, anderledis end hwn schulde iw bleffuett orsage till stortt bulder oc oprør, Thet følger seg best till een-
30 drectighed, att gotz oc pendings eiedom, oc rettighed till att thenom wdskiiffte, bliffuer hoss thenom som ere lowlige herrer, men kierlighed scall giøre brugett almyndigt.

Nw høre wij och saa hoss the Bemmer oprinde eett nytt Jøde slag (ther the kalde Sabbatarios) som holde løwerdaghen hellig mett saa wrang gudelighed, att hvar som nogett falder i theris øge paa then dag, tha lade the thet icke wdtagge, ligerwiiss som 5 søndaghen wore thenom icke god nock for løwerdaghen, ther the hellige apostele hølde dog hellig, eller ligerwiiss som Christus haffde icke nock forklarett huad agt oc ære løwerdaghen bør att haffue.

Sanctus Paulus trwuer then engell mett band, ther 10 och saa aff himmelin wille føre eett andett euangelium, end hand haffde predickett, Nw see wij mange folckis sind saa raffue oc huege, att ther som eet saare grofft oc wanwittigt mennische seg foretager een ny lerdom, ther oc saa er whørlig, finder hand 15 dog discipele, Hueden er sliig raffuilse oc twyll kommen i the Tydtzsche hoffuett, ther altid wdi sterckhed och fasthed haffue andre landschaff offuerwundett? Huad er oss fordi meer lycksaligt, end at wij affleggindis twist oc twedrackt, leffue eendrec- 20 telige och eensindige wdi herrins hwss?

Thet giør mett alsomstørst flyd then stormechtige Furste keyser Karll, Thet samme giør then Romsche, Hwngersche oc Beemsche konge Ferdinandus som [E3 b] er een Furste aff een synderlig gudelig- 25 hed, Then Frantzsche konge som kaldis then Christeligste blant alle Christne Furster, scall oc giøre sitt naffn fyldist i thenne handell, Icke scall heller then Engelsche konge thet forglemme, at hand forsnymen haffuer saa erlig een titell forschyldett, att 30 hand kaldis then menige Christen tros forsuar.

The som til pricke kiende Clementis Paffues,

gode oc drabelige wilkaar, thett loffue paa hans
wegne, att hand scall seg føge effter the retferdigste
wilkaar, om saa er att kirckins fred kand igienkom-
me, Icke schule heller the lerde oc wiise Cardinaler,
5 mett theris retsindighed være thenne sag fra fal-
dindis, Och then gantsche handell met Christi hielp
scall gaa well wdaff, ther som andre furster och
stæder, oc saa her till wele bruge bode sind oc skell.

Wij haffue nw altolenge kyffuett oc buldrett, al-
10 someniste aff kedsomhed (ther som wij aff andre
merckelige sager icke røris) burde oss att søge fred
och eendrectighed, Er thet oc saa att herrins lange
taall drager oss till selssuold, ther oss schulde locke
till wederkiendilse, tha maa thet befrøcktis oc rædis,
15 at een offte fortørnet tolmodighed omkring wendis
till een grwm strenghed, oc thet som sanctus Paulus
screff om Jøderne, att Gudz wrede er oss endelige
tilkommen.

Thett er icke end heller raadeligt att misbruge
20 kongers oc strenge Fursters spagferdighed, The
wiide well theris magt, Men aff theris mischund
wele the heller bruge formildett lægedom mod thette
schadelige oc onde bulder, end ænthen brand eller
suerd. [E4a]

25 Maa komme wij meene att keyserin soffuer, men
hand er aldellis woghen i thenne handell, Seenferdig
er hand, som een furste aff stor magt bør at være,
och icke bradhastig i nogher swaar handell att driffue,
men hand tha endelige fuldkommer, thet hand een-
30 tiid haffuer fatthet i sinde.

Ferdinandi kongis fromhed, oc thet sind som al-
delis elscher wiisdom (huoredan Plato æscher wdi

een Furste) thet icke forschylder att hand scall for-
 smaas men forschylder dess større tuckt oc dess
 gudeligere lydelse, Dierffue oc dristige anslag, oc
 een raadløss fluxhed, finge aldrig lycksalig ende,
 Men som then scharpsindige poett haffuer sandelige 5
 sagt, Een raadløss magt falder aff syn eghen tynges,
 Men eett maadeligt welde, pleye guder oc saa att
 forde oc fræmme.

Oc fordi ther som wij mett spagferdige raad oc
 sagtmodige sind oc hierter, forhandle kirckins fred 10
 oc eendrectighed, tha scall thet skee som Esaias spaar,
 Mitt folck scall siide wdi fredtzins deylighed, oc
 wdi troens oc tilliidens bolige, oc wdi een riig hwyle
 oc rolighed, Och saa wele wij alle tilsammen, mett
 een mwnd gledindis huer andre, indbyrdis sige, Sa- 15
 baotz herre, huad thyne bolige ere elschelige.

Till alle fromme læsere broder

Paulus Helie. [E4b]

FOrdi ath Erasmus Rotherodamus (fromme læ-
 sere) er noghett forkortt ij thette raad oc wnder- 20
 wiisning, oc er fordi nogre spørsmaall ganghen forbij
 ther hand haffuer icke berørtt i thenne bog, men
 dog berører hand thenom wdi andre bøger hand for-
 snyemen screffuett haffuer, och besynderlige een no-
 gett wiidere forklaring paa messen, Om sacramen- 25
 thens fordeeling wnder begge fantzwn, Om preste-
 giifte, och om thend Tydtzsche eller Dantsche
 messe, At desse støcker schulde icke wdi thenne
 raadløse tiid fattis raad haffuer ieg thette som nw

effterfølger tilsætt wdi een god mening, men dog
effter samme Erasmi mening hand scriffuer fra seg
paa mange steder, icke for noger endelig affsaffn,
men alsomeniste ij raadtzwiiss, wnder then menige
5 Christen kirckis dom oc grantsche, læss fordi thenne
føge wnderwiisning, oc læss henne met een retsin-
dig mening oc siiden døm beschedelige, inghen ting
anseendis wden een rett Christen sandhed ther Gud
wnde oss alle att søge wiislige, oc finde wisselige
10 Amem.

Om messen nogett ydermere

OC fordi att nogre blantt thenom som ere kirc-
kins wederpart, icke rettelige beschede messen
och hennis messelige wilkaar, tha skeer thet aff een
15 wretsindig ancklage, att then høguerdige wskyldige
oc hellige messe, er ther offuer kommen wdi een
wbørlig foragt, Att thenne beredning fordi till fred
och forening motte alffuerlige fattis oc foretagis
till bestand, tha will ieg [F1a] kortelige beschede,
20 thet som kand wnderwiise mange i thette støcke
handell.

The sige kirckin att giøre messen till een god
gierning aff sitt messelige fantzwn som wduortelige
brugis till syne, ther kaldis opus operatum, Huilc-
25 ken god gierning giøris kand, leffuendis oc døde till
syndtz forløsning oc salighedz tryghed, Wdi thenne
ancklage och nogre andre gaa the altolangt fra sind
oc skiell, til att forsuare een wretferdig sag.

Nar the wele noget føre ij twyll oc trette, tha pleye
30 the att skillie the støcker som mest bør att henge

till sammen obenbare emod scriffthen oc lærefædris mening.

Nar kirckin siger gode gierninger wære dwelige till salighed, menyndis thenom som ere een retsindig troes gode fruckt, oc ther giøris fordi wnder een retsindig troes lydilse, ænthen till kierlighedz bestand, eller legoms twang, synd och syndig eggilse till modstand, tha sige the oss att wele mett wore egne gierninger worde salige, troen oc Gudz mischundz tilliid for wden.

Oc nar kirckin siger effter scriffthens lydilse, Att wor frij willie, haffuendis trøst oc biistand aff Gudz synderlige naade, oc aff samme naade rørdt, raad oc regeeret, kand holde Gudz bud, oc giøre the gode gierninger som hoss Gud ansees till salighedz løn, tha sige the oss att giffue mennischelig magt oc frij willie then ære, att wij Gudz naade for wden formedelss thenom kwnne forhuerrffue oss himmerigis riige.

Thesligest nar wij sige hellige ceremonier haffue fruckt oc dwelighed mett seg oc wære gudelighedz teghen, om the rettelige brugis wnder een Christen tro oc loff[F i b]ue, oc aff gudelige oc inderlige hierter, som aandelige begaa thet samme hoss Gud, wdi een trofast kierlighed, ther samme ceremonier figurlike tegne, och offte røre oss till merckelig besindilse, oss till forbædring oc wederkieindilse, tha sige the oss att wele søge salighed, mett the blotte ceremonier, for wden tro oc kierlighed ligerwiiss som kirckin icke wiiste, att rett salighedz oc retferdighedz grwnd oc begyndilse wore induortelig, oc wijrckedis fordi aff Gudz raad oc rørilse, formedelss troen haab oc kierlighed, wdi wore hierter oc conscientzer.

Desligest sige the nw, att kirckin haffuer giortt messen wdi sitt wduortelige fantzwn, ther presten synlige bruger wdi messins ceremonier, i folckis nærwærlise, till een god gierning oc eet offyr, ther
5 kand offrys oc giøris leffuendis oc døde till gode, oc saa skillie the thett fra messen, huilcket for wden messe er icke messe.

Wij tage icke messen eniste for sitt messelige fantzwn, hwn haffuer wdi mwndelig læsning, och legomlige ceremonier, huar met presten betegner for
10 folcket Jesu Christi dødz oc pynis atskillige fantzwn, wdi huilcke wy seendis messen haffue att betencke mett anger och græmmilse the atskillige wore synder, som wærett haffue sag till slig atskillig pyne
15 wdi Christo Jesu.

Men wij megett meer tage messen for een amyndelig begang, som er aandelig oc hiertelig, ther mett tro oc kierlighed, inderlige beløber thet dybe kierlighedz sacrament, wdi huilckett Christus Jesus met
20 syn haare død och pyne wdaff syn himmilsche faders befaling, wnder een ydmyg willig oc kierlig lydelse, haff[F 2 a]uer forarbeydett all werdsins salighed, mett samme haare død oc pyne ligerwiiss som mett eett magteligt offyr, ther schulde wære
25 een krafftig synde bod till alle tiider, oc schulde fordi haffue een ewig begang wdi then hellige kircke, mett loffue, tilliid, tacksigilse, tancke oc besindilse, Oc besynderlige nar presten wdi Jesu Christi sted, scall sacrere samme Jesu Christi legomme oc thet
30 amijndelige offre ind for Gud faders ansigt, mett gudelig bøn oc formaning ind oppaa thet klare och obenbare offyr, som skeede paa korsett, att wij maa

altid nyde samme offyrs krafft, oc synderlige nar wij thet wdi anger oc græmmilse almyndelige begaa, mett then hellige messe, huar samme offyr sacramentelige findis saa lenge werden staar, effter Jesu Christi eghen iett oc tilsaffn, hand giord haffuer syn 5 hellige kircke.

Besinde wij fordi messen alsomeniste aff syne messelige fantzwn, oc synlige oc handelige ceremonier, tha er messen een ryngte ting, och haffuer mett seg een føge fruckt, till noger forbædring, nar hwn 10 i sliige maade, rører aldene mennischins wduortis sind, syn oc hørilse, wdi huess maade hwn ingelunde besindis aff thenom som i aandelig forstand ere rettelige wnderwiiste.

Men besindis hwn at wære Jesu Christi sacramen- 15 telige indsætt till een ewig amyndilse blantt Christet folck, ther haffuer prest paa Jesu Christi wegne, som scall sacramentelige oc amyndelige betegne i Christen folckis nærwærilse samme Jesu Christi død och pyne, oc ther fore sacrere mett Gudz ord wijn 20 oc brød till samme Jesu Christi sande legomme, thenom till een aandelig spysning, thet er till syndz forladilse, oc gudz naa[F 2 b]dis forøgilse, som ther till haffue hwnger oc tørst, wnder een stadig tro, oc eet angerligt synde had, ther seg for Gud ydmy- 25 gelighe bekiender, Huilcken betegnilse som haffuer wnder atskillige ceremonier mange gudelige bøner till Gud, met tacksigilse oc formaning om deelactighed aff Jesu Christi sande dødz krafft, att thet som sacramentelige begaas samme dødz krafft till amyn- 30 dilse, motte oss well bekomme till naade och salighed.

Besinde wij fordi messen att wære een synderlig
formaning till Gud fader formedels Jesum Christum
paa then deelactighed wij forbiide daglige mod dag-
lig synd aff Jesu Christi dødz oc pynis ewige krafft
5 oc forschylding, oss til syndz forladilse, tha forstaa
wij at messen er nogett andett, end thet wduortelige
messins fantzwn, som presten lader till syne met
altere, kleder, smykke oc atskillige ceremonier, och
haffuer fordi anseende oc dwelighed aff thet som
10 aandeligt er, ther all behaffuelighed pleyer att giffue
the legomlige ting, som noget behaffuis.

Oc fordi schule wij messen icke støckelige atskil-
lie som nw mange giøre, men agte henne aff alle
syne wilkaar, oc lade henne aldsammen henge til-
15 hobe, och tha findis hwn att wære een amyndelig
begang till Jesu Christi natword, oc hans hellige
død oc pyne, ther haffuer wdi seg sacramentelige
men dog sandelige, Jesu Christi legomme oc blod.

Oc fordi Gudz sacrament schule icke handlis een
20 stadig tro, Gudz ord oc hellige bønner for wden, som
schule mett inderlig formaning thet hente hoss Gud,
att samme dødz oc pynis amyndelige begang motte
oss well bekomme, tha agte wij oc saa huess gude-
lige bønner oc [F 3 a] formaninger som begære tro-
25 ens formeering, syndz forladilse, glede, kierlighed
oc salighed, formedels Jesum Christum, att wære een
deell aff messen, nar thet er forgeffuis att hand tolde
død oc pyne for oss wden thet kommer oss till gode.

Oc tha kommer thett oss till gode, nar wij ther
30 till sette tro oc loffue, mett een ydmyg oc tucktig
bøn oc begæring, oc nar Jesu Christi død oc pijn
scall wære oss eett exempill till wederkiendilse och

effterfølling, tha røre oss ther till gantsche gudelige the gudelige oc hellige ceremonier som ere messens wduortelige fantzwn huar fore wij icke wbørlige agte thenom och saa, att wære eett helligt støcke aff messen. 5

Saa kwnne wij nw besinde att messen er noget andett end Jesu Christi legomme oc blod, dog att the ere messens drabeligste wilkaar, ther serdelis giffue alle the andre parter duelighed oc behaff.

Oc huar som nogre predicanter, haffde saa flyttelige giortt thenne beschede om messen som the well wiste att hwn hørde ther rettelige till, tha haffde icke messen paa thenne dag, wærett agtet saa wgudelig een ting, som hwn nw aff mange wgudelige agtis, ther icke agte messen aff syne egne wilkaar, 15 men aff onde presters onde wilkaar, oc aff then føge ære oc fordeell som prester haffue och nyde for messens schyld, oc fordi haffuer icke messins wgudelighed kommet messen i foragt, men preste had oc gyrighed. 20

Blant leeg oc lerd som ere wgudelige finder ieg twenne meninger, Somme leegmend ere saa till sinde, att kwnne the komme till godz oc rente, tha skiøtte the icke att ther sigis x. messer for huer oc een ther nw sigis, Tuertt emod findis nogre wgudelige kler- 25 cke, saa till [F 3 b] sinde, att motte the beholde renthen, tha schulde the wære till fredz, att ther sagdis aldrig een messe.

Er messen god aff syn eghen natur, som hwn i sandhed er, icke forargis hwn ther wdaff, att presten 30 haffuer for hennis skyld eett erligt ophold, wden huess Gud ther offuer fortørnis, att the som mest

rente haffue, haffue mynst att giøre met messen, om the end ere prester, fordi mange wele nw icke worde prester.

I gammill tiid ther Christendommen war Christiendom, tha hælde bisper oc store prelater selffue huerdag messe, som Basilius, Ambrosius och Martinus desligest andre mange, Men the prelater som nw ere i theris steder, werdis neppelige att see messen.

Oc før end rente messer ere stigtede tha haffde Christiendommen iw saa mange messer som siiden, 10 Thet er icke nogen ny seed att blant Christet folck holdis mange messer, Then drabelige bisp Eusebius Cesariensis i then ix. bog Ecclesiastice Historie oc x. capittell bescriffuer meer end xj. hwn drede aar 15 siiden, then seed som then første Christen kircke haffde wdi syne hellige forsamblinger, oc besynderlige om huess hørsammee tuckt oc ære som ther war i blant prester, huore att huer oc een elste oc ærede then naade wdi een anden hand selff icke 20 haffde, The eenfoldige prester (siger hand) forwndrede mett tuckt oc ære then naade, ther the wiise oc kloge haffde wdi Gudz ord till att lære folckett, Men the wiise oc lerde twertt emod meer agtede the andre till ære oc wrdning, som eett reentt leffnet oc een retsindig wschydighed gaff større trøst 25 til att offre Gud, oc fordi befaledis thenom at sige messe eet gudeligt oc eenfoldigt leffnett bewaarede wdi hier[F 4a]thens reenhet, Saa søgte the mett stor flytt wdi huer andre the lerde oc the gudelige, ther 30 the kwnne ære oc agte seg selffue till ydmyghedz bekiendilse, nar the formerckte att Gudz gaffuer wore saa skiffte, att een haffde thenom icke alle, men huer effter Gudz willie.

Thet giffue Gud fordi att wij ellers haffde retsin-
dige prester aff gudelige och børlige wilkaar, att the
for messins skyld haffue een erlig forsyn kand in-
thet hindre, Saa god war then predickin ther sanctus
Paulus giorde hoss the rwnde Philipper, huar hand 5
haffde skenck och gaffue for syn wmage, som then
hand giorde hoss the gyrige Corinthier for inthet.

Dog att thenne tiidz prester kwnne icke well lig-
nys sancto Paulo, Fordi hand lerde icke dess myn-
dre att hand fantt wtacknemmelige discipele, men 10
wij sige icke gierne messe eller predicke ænthen,
wden wij ere wisse paa sold oc løn.

Men ther som huermand wille nw besinde syn
egen gyrighed, oc thet offuerweye, att inghen giør
nw nogett forgæffuis tha kwnne wij lettelige for- 15
drage fattige presters gyrighed.

Wij see i thenne tiid, att Furster wele icke nw
samtycke bisper till biscops dømme wden stor be-
schatting, Nogle bisper wele icke heller samtycke
prester til sogner wden skenck oc gaffue, The riige, 20
mectige oc well hørde mett herrene, wele icke tale
for the fattige oc fortrøcte, wden thenom giffuis och
tilsiigis guld fede øxn eller haffre.

Till thenne oc all werdsins fordømmelige gyrig-
hed, som er forlang her att bescriffue, ere wij aldelis 25
blinde, Men till the fattige presters gyrighed (om
een [F4b] arm liffs biæring scall eller maa kaldis
gyrighed) see wij saare skarpelige.

Een portenær, een staaldreng, oc een fyrbøttere
haffue i thenne tiid bædre wilkaar, end een fattig 30
prestmand som leyes till messe tieniste, Fordi the
haffue bode klede oc føde for theris tieniste, men

then fattige Cappelan haffuer neppelige kaasten for
daglig messe wden hand haffuer lycke til dess bædre
herschaff, Jeg besinder att the haffue mest fortørnett
Gud, till messins foragt, som lade icke prester bliffue
5 prester, och wære sitt embede liige.

The tagis nw fra Jesu Christi altere, oc settis till
att wære fogeder, toldere plaggere oc skattere, oc
till anden werdselig handell oc befaling, oc thet giøre
the bode mod Gudz oc kirckins low, Nar wij fordi
10 sette the onde prester till rette, oc lade the gode
nyde syn skyld oc her effter well prøffue thenom
som schule fræmdelis worde prester, tha kand thet
lettelige skeep, att huess brøst oc meen then hellige
oc wschuldige messe er kommen wdi ænthen aff
15 onde presters gyrighed, eller wanwittighe presters
wretsindige gudelighed kwnne rettis oc bædris.

Ther som nogre gyrige mend kwnne forliigis om
godtz oc rente, siiden er ther gode raad till att re-
formeere bode messen och huess andett som haffuer
20 icke syne børlige wilkaar iblantt then hellige kirckis
klerckerij, The som ere skarpsindige forstaa well, att
thett ther søgis effter i thenne tiid, er nogett andett
end ænthen Gudz ord, eller messe, oc huo thet icke
nw forstaa, ænthen er hand saa ræd att hand taar
25 icke, eller saa groff hand kand icke, eller saa kortt
bwnden hand maa icke, eller saa hadtzsk hand will
icke forstaed. [G1a]

Om sacramenthens almyndighed wnder
begge fantzwn.

AT Christus i første indsæt haffuer wddelt sacramentett, wnder brødz oc wijns fantzwn oc lignilse, thet er wist, men om hand wille att thet schulde 5
saa altid holdis er wwist, oc helst fordi att huess
forwandling ther er paagiord, haffuer merckelig or-
sage, Wrang mening oc wretsindig gudelighed wdi
sacramentelige brug haffue nød oc trengd kirckins
forstandere till forwandling ij mange støcke handell. 10

Christus indsette thette sacrament, och brugede
thett blant syne discipele om afftenen och effter
maalltid, men wortt fraadtzerij och drvckinschaff
war ther till sag att then seed kwnne icke holdis,
oc bleff fordi afflagt strax i the hellige apostolorum 15
tiid.

Then tiid Christendommen wiiste aff inghen wild-
farilse att sige, om thette høgwerdige sacrament, tha
brugede hand thet, som thet aff Christo war indset,
men siiden nogre dristige oc wgudelige mend be- 20
gynte att føre samme høgwerdige sacramentt i twyll
oc trette, oc sagde at Christus war icke gantz heell
wnder huert fantzwn besynderlige, tha bleff thet
paalagt wdi een saare gudelig mening sacramentett
till ære oc att komme folckett wnder then Christen 25
tros rette mening, att then ene partt schulde brugis
for eett heelt sacrament, ligerwiiss som Christus er
gantz heell wnder huer partt besynderlige.

Hoss prelaterne war aldelis inghen wrang eller
ond mening, ænthen seg till wilde eller leegfolck 30
till noger foragt, men alsomeniste een børlig tuckt

sacramentett [G1b] oc sacramenthens tro till bestand oc ære, Att hoss thenom war icke nogett wild leegfolck till foragt, formerckis ther wdaff, att the selfue icke anderledis bruge sacramentett karske
5 eller krancke, end som thet brugis aff then menige leegmand, wden nar the selfue holde messe, oc fordi haffde berettelse lenge siiden wærett samtyckt igien wnder begge fantzwn, haffde icke thenne wildfarilse siidett saa hartt i mange sind och hierter, Men
10 nw befrøckter ieg att wij ere lengre fra forligilse end wij till forn wore, fordi wij haffue nw mange wildfarilse for een.

Then tiid kirckins modstandere mett thet første gjorde eet, tha haffde the alle een mening, men nw
15 siiden the ere bleffne partiische, haffue the atskilliche meninger.

Somme sige mett then gamble wildfarilse, att Christus er icke gantz heell wnder huertt fantzwn i sær.

20 Somme sige att wnder brødz fantzwn oc lignilse, er icke andett end Christi legomme for wden blod, och wnder wijns fantzwn icke andett end blod for wden legomme.

Ligerwiiss som Christus kwnne wære liiffactig
25 (huoredan hand i sacramentet sandelige er) for wden blod, eller blod kwnne wære liiffactigt siell for wden, Men att thet scall thenom icke trenge, att Christus motte tha haffue too siele, tha sige the framdelis, att sielin er huerckin wnder brødz eller wijns lignilse, ydermere haffue somme een anden ny men
30 saare wrang oc farlig lerdom, oc siige att wdi alterins sacrament findis icke andett end wijn oc brød.

Saa formerckis her nw, huore aff een wildfarilse fødis mange, oc serdelis nar lydilse oc hørsomme ere forstørett, oc komne ij fald oc foragt. [G2a]

Then som anammer sacramenthet aldene wnder brødz lignilse, och tror mett then menige Christen 5 kircke att Christus er ther wnder gantz heell, mett eett santt liffactig, fuldkommett oc wdødeligt legomme, hand anammer sandelige bode sacramenthens fruckt oc thet heele sacrament, och att føge hanwm mett begge fantzwn, (om hand wore thenom 10 gudelige begærindis) thet wore effter myn mening icke wgudeligt, Men then som tror twert emod, at Christus er icke heell wnder huer partt ij sær, hand anammer huerckin sacrament eller sacramenthens fruckt, och att føge hanwm mett begge fantzwn, 15 thet er att føge hanwm till fordømmilse.

Oc som ydmyghed haffuer hoss Gud stor agt och anseende, saa troer ieg att then som bruger sacramenthet wnder brødz lignilse aldene for kirckins lydilse skyld, tenckindis aff een børlig tuckt, att 20 ther som sacramenthet sacreredis wnder fleer fantzwn end twenne, tha wore eett hanwm aldellis nock, till huilckett hand bekiende seg end tha wwerdig, om hand wore icke trøstigere aff Gudz mischund end aff syn egen werdschyld, Troer ieg som sagt er, 25 att hand hente større fruckt aff sacramentett, end then som mett then høgferdige Phariseo will wære saa myndig hoss Gud, som hand wore icke liig andre syndere.

Oc fordi skeer thet ofte att then som agter oc 30 anseer syn wwerdighed for syn synd skyld, och ther fore ydmygelige holder seg fra sacramenthens brug

paa noghen tiid, henter meer aff sacramenthens fruckt, end then som aff een hoffmodig dierffhed thet offte bruger.

Jeg frøckter att mange ere saa dristige wdi sacramen-
5 men[G 2 b]telige brug, att the anamme huerckin sacrament eller sacramenthens fruckt, kwnne wij fordi om sacramenthens tro forliigis, om brugett bliffue wij gode att forliige.

Her talis nw inthet om andre merckelige sager,
10 blant huilcke thenne er een synderlig, att i somme landschaff er saa stor brøst paa wijn, att thet recker wnderstwndwm ij lde till presten som sacrere scall, end sige offte till then menige mand, huar wdaff schulde strax blant simpell folck fød is een anden
15 trette, att huar som icke wore wijn, ther wore icke heelt sacrament, och mange andre twyll, Thet er end (dess wær) skeed her i Danmarck ij Prestø by, at een geck haffuer sacrerett pæremost for wijn, huilcken then tiid hand straffedis fordi hand saa giorde,
20 haffuer saa swarett, Huar fendhen schulde ieg faa saa meget wijn som her wille till saa mange.

Thet giffue fordi Gud att wij kwnne forliigis om sacramenthens tro, om brugett wele wij altid well forliigis, hoss prelaterne er aldelis inthet wild, wden
25 thet wore skickett oc wedtaget att the aff theris egne kieldere, schulde wijnett tillade, men nw skeer thet icke, Oc fordi haffuer inghen anden sag nød och trengd thenom till thette skick at berettis wnder eet fantzwn, end sacramenthens werdighedz børlige
30 tuckt oc ære.

Om then dantsche messe oc hennis brug.

EFter thi att ald forwandling scall agtis oc ansees aff fruckt oc forbædring tha forwndrer meg storlige, huar fore mange strenge och trenge saa [G3a] hartt mett then dantsche messe, nar wij see inghen 5 ting aff henne wære forbædrett, Att hwn er offte forwandlett, fræm oc tilbage, haffue wij bode sett oc sportt, men forbædring haffue wij end nw huerckin sett eller sport, ther mange aff thenom oc saa till staa, som haffue henne lengst hafft, oc nw fordi 10 keedis wed hende.

Erasmus Roterodamus tilstaar, att ij gammill tiid sang huer mand wdi Christen folckis forsambling, paa almyndig tale, oc suarede Amen till prestens tacksigilse, oc paa then tiid hørdis i Christen folckis 15 tempill rob och skraall oc eett wskickeligt bulder liigere tordwn end noger skickelig sang, och fordi thet icke atbaar, tha tilsettis faa klercke oc ther till wittige som schulde skickelige siwngne nar behoff giordis, oc wnder dess schulde then menige mand 20 tiendis bede ij theris hierter.

The som wele indføre then dantsche messe, tage ther aff behielpling, at sanctus Hieronymus sigis att haffue messen wdsett paa thet Sclauonische maall i syn tiid, Men thet gjør meg wiiss att thet samme 25 schulde fordi icke nw skee, haffde then seed icke kommet i mishandell och misbrug, hand haffde (maa komme) end nw wæret wed magt.

Megett er samtøckt oc wedtaget wdi een god mening oc affleggis dog wdi een fast bædre mening, 30 for misbrug skyld, oc fordi wille ieg megett heller

thet samtycke paa een forsøgelse som aldrig wor brugget eller wedtaget, om thet icke wore aff onde oc wchristelige wilkaar, end thet ingaa paa thet ny som misbrug er kommett wdi een ond waane.

- 5 Wij schule icke alsomeniste agte sancti Pauli ord men [G 3 b] oc saa hans mening, och ther som meninghen følger icke orden, tha schule wij lade som orden ere aldrig sagde, Sanctus Paulus will att ingen ting skall skee eller brugis i then hellige kircke wden
10 fruckt oc forbædring, oc fordi siger hand saa, Endog at thu rettelige oc wel tacker Gud, nar thu taler atskillige twngemaall blantt Christett folck, men then wlerde (som forstaar teg icke) haffuer ther aff ingen forbædring, och kand icke fordi sige amen
15 till thijn tacksigelse, thett er hand kand icke sande, stadfeste, samtycke, och giffue magt, thet som thu haffuer gudelige talet oc well sagt.

- Nw er thette icke sagt wdi sliig mening, at alting scal handlis i kircker och tempill paa almyndig tale,
20 ther then menige mand kand forstaa, fordi megett talis oc sigis paa almyndig tale, ther then menige mand wden wiiss wnderschede icke forstaar, Fordi huess thett icke wore, tha haffde wij aldelis inghe predickere behoff, oc wore aldelis nock att scriffen
25 wore paa almyndig tale wdsætt.

- Oc fordi haffuer sanctus Paulus thenne mening, att i Christne forsamblinger scall icke talis noget twngemaall then menige mand wforstandeligt, wden then predickere er tilstede, som samme twngemaall
30 kand wdlegge oc rettelige wnderschede, oc serdelis nar twngemaalet berører thet slag handell, huess kwndschaft haffuer mett seg synderlig fruckt oc forbædring.

Oc fordi siger Paulus i samme capitell, Alting
 scall skee till forbædring, och will fordi att twnge-
 maall schule tiess wden then er tilstede som kand
 wnderschede, ther hand oc saa kalder een prophett,
 fordi hand wdlegger dyb oc wklar scriff, huilckett 5
 oc saa er een [G4a] synderlig Gudz gaffue, ther Apo-
 stelin raader oss till att kwnne faa ther samme sted
 saa sigindis, Oc ther for kiere brødre gjører edert
 beste, att ij kwnne prophetere, thet er, wdlegge dyb
 oc wklar scriff, oc formeener icke att tale twnge- 10
 maall.

Som the ere icke alle propheter, ther tale twnge-
 maall, saa kwnne mange tale dantsche, ther dog icke
 grwndelige forstaa alt thet som sigis paa dantsche,
 Thi scall messen som anden dyb scriff aldrig saa 15
 fordanschis, att hwn haffuer ey behoff een yder-
 mere forklaring.

Siger fordi apostelin att wij schule icke formeene
 att tale twngemaall, men ther till gjøre wor flytt att
 wij kwnne heller twngemaallet wnderschede, tha er 20
 thet iw meer bode qwemmeligt oc skickeligt, att
 messen er paa latine end paa dantsche, icke alsom-
 eniste sacramenthens dybe werdighed, men oc saa
 thet latinische maall till ære, som er lengst oc mest
 bruggett ij Christendoms handell, oc haffuer fordi 25
 eett synderligt ynde oc behaff wdi alle Christne land
 oc riige, oc besynderlige i sacramenters brug, effter
 thi att then hellige kircke haffuer dog altid hafft
 propheter thet er predickere oc wdleggere, till thet
 latinische maall oc ij the støcker synderlige aff huil- 30
 cke wij kwnne hente fruckt oc forbædring.

Ther wdaff beholdis gudelighed, tuckt oc hør-

somme wdi folck, at alting wdi hellighedz handell icke formegett blotis oc baris, fordi megett scall i then handell heller tucktelige tilbedis oc æris end flittelige spørries oc randsagis, om wij schule icke
5 falde ij twyll oc trette om then handell, som er tryg-
gist wnder een fast och eenfoldig tro. [G4b]

Oc dog thet er sprockelige sagt aff the gamble oc wiise, Wdi ringe schalthu icke bære Gudz beledede, wdi sliig mening, att Gudz naffn oc ord scall icke
10 handlis oc berøris wdi huertt sted, aff huer person, eller blant alle selschaff, Wij see dog (dess wær) huad orsage then Dantsche messe haffuer giffuett dranc-
kere oc daarer till att tale oc handle om sacrament och Gudz ord, for wden theris werdighedz børlige
15 tuckt oc ære, oc wden alt forskell, paa steder, person-
soner oc tiider.

Sanctus Paulus will att qwinner schule icke tale i kircker, men wære qwertawse oc ij styllhed, oc then dantsche messe twert emod giffuer thenom or-
20 sage icke alsomeniste att tale, men och saa att qwæde mett eett klynginde stæmme, huar wdaff mangis sind oc hierter røris meer till syndige tancker end till noger gudelighed oc huar fore mange meer komme till kirckin end for Gudz skyld.

25 Thet er Gudz encke bud, och then hellige kirckis ewige brug att høre euangelij lerdome och wnderwiisning, i blantt Christett folck, men till samme budtz oc brugs forsømmilse er inghen større orsage end then Dantsche messe, Fordi mange nar the
30 haffue hørtt euangelium læse paa Dantsche i mes-
sen, mene att the haffue inghen ydermere wnderwiisning behoff, oc gaa fordi bortt før end predic-
kin skeer.

Till huess andett whørligt misbrug oc wgudelighedz handell then Dantsche messe er oc haffuer wæret orsage, behøffue wij icke att læse wdi bøger, fordi wij thet maa læse i then menige mandz daglige daarerij, huar samme messe brugis icke nw som eett hemeligt [H1a] oc helligt sacrament, men som eett obenbare daarespyll, huar fore the haffue henne saa tiitt oc offte forwæntt, wnder forbædrings skyn, oc er dog inthet forbædrett, Atskillige fantzwn see wij mange, men forbædring aldellis inghen. 5 10

Er thet emod sancti Pauli bud, att qwinner tale eller spørre, wdi Christne forsamblinger, megett meer er thet emod hans bud, att the qwæde och klynge, mett the noder och lader, som meer haffue fantzwn effter sprynge wiiser, end hellige psalmer 15 oc loffsang.

Schulde thett end samtyckis then menige mand till willie, att nogett scall siwngis paa Dantsche ænthen fore eller effter messen, messen aldellis wforwandlett, tha schule the skickis ther till, som qwemme ere bode aff røst oc konst, paa thet att Christne tempill schule icke haffue skraall och wraall, for skickelig oc gudelig sang oc qwedschaff. 20

Maa inghen prophetera wden then som prophetera kand, oc inghen tale twngemaall wden then som tale kand, hwij scall tha then qwæde som ænthen ijle eller inthet kand? wden wij wele aldellis følge thette werdsins almyndelige sprock om onde sangere, Then som wærst qwæder, begynder gierne først, Men thet er icke att følge sancti Pauli raad, som siger att alting scall qwemmelige oc skickelige skee. 30

Saa tycker meg fordi att then dantsche messe er oss icke aff nød, nar hwn er meer wskickelig end skickelig, meer wlempelig end lempelig, The støcker i messen oss bør att wiide till forbædring, kwnne
5 the samme propheter lære oss, som daglige lære oss thet hellige euangelium. [H1b]

Icke er thet heller Christeligt att formeene thet twngemaall, ther sanctus Paulus torde selff icke formeene, ther til schule wij heller wære flittige att wij
10 (haffuendis twngemaall i then hellige kircke) fattis icke propheter, thet er lerde predicker, Well kand then Dantsche messe giøre oss qwædere oc sangere, men propheter oc predickere giøre hwn icke.

Huad hwn haffuer giortt her i Danmark, kiender
15 paa wore scholer och andett, Men huad hwn schall giøre her effter, will klagis om femthen aar, oc tha bærædis men thet kand dog icke tha bædris.

Om prestegiifte

THe som raade till prestegiifte, ere aff twenne
20 meninger, Somme ansee ther wdi andre presters skrøbelighed aff een Christelig mettyncck, thet begærindis att huess last oc skendtzill som nw saare beschemmer Christendoms prester oc theris embitz brug motte mett eet lowligt gifftermaall styllis oc
25 nederleggis, Men somme haffue een wildig mening for seg selffue (fordi the wele selffue giffte seg) ther wden twyll røris meer aff kiød oc blod end aff Gudz aand, Then første mening giffuer Erasmus Roterodamus magt, fordi hwn ramer menighedz bestand
30 oc andre folckis gaffn, Men then anden giffuer hand

icke magt, fordi hwn er eet personligt wild, ther agter syn eghen løse begæring, oc icke thet som mange kand komme till gode.

Huess her effter fordi scriffuis om thette raad, thet giøris wnder then første mening, som er hentt 5
aff Erasmi Roterodami atskillige bøger oc synderlige suar, [H2a] ther hand icke will att schulle anammes for noghen endelig beslutning oc friidt loff som mange aff theris eget sind snartt tage seg till, Men kirckins dom bør ther wdi att forbies. 10

Saa besindis thet nw aff mange wiise mend, for mange wilkaar skyld, att prestegiiffte er eett stortt hinder till foreening oc forligilse i thenne trette, Oc meene fordi, att ther som prestegiiffte bleffue samtyckt aff kirckins prelater for een lowlig handell paa 15
werdsins wegne, tha motte thet saa snarlige skee, att wij komme end till then forligilse, ther dog att hwn icke wore aff ynske, hwn kwnne end tha wære fordraffuelig.

Thet wore well gott oc børligt, att alle prester 20
haffde kyskhedz gaffue oc naade, till eett reentt oc helligt leffnett, bode for theris embitz werdighed och andre till reenhedz exempill, och helst fordi att preste embedett haffuer een heell mand behoff, thet er then som er frij oc wbehindertt, ther ylde wore 25
ledig till nogen anden werdlig handell, end sige till gifftermaals bekymring, stort omhygge oc besøring.

Men som werdsins leylighed seg nw begiffuer i disse werdsins siiste dage, ther ere wnder stor skrø- 30
belighed bestedde, oc synderlige till att bestriide oc emodstande wkyskhedz liistige fwnd, wdaff huilcke

then offuerwindis, som kand forsmaa oc træde wnder føder bode gyrighed oc hastighed, heffn oc wtolmodighed, oc offuerwinne, fly oc wndgaa megthen anden syndig anfigt, tha føris thet i twyll oc trette,
5 om thet wore nw saa gott for merckelige sager skyld, att giøre prestegiiffte lowlig, som thet war gudeligt i gammill tiid att giøre hende wlowlig. [H 2 b]

Inghen er saa daarlig ther ey tyckis wære best, att haffue wgiiffte prester om the kwnne wkrenckelige beholde kyskhedz naade, Men inghen er heller
10 saa groff, ther ey tyckis wære bædre (dog nar thet wore tilforn lowligt) att haffue gifte prester, oc dog erlige aff andre gode wilkaar, end haffue saa mange wrene skiørleffuere, oc horkarle, thenom selffue till
15 fordømmilse, thet hellige preste embede till foragt, och manghen Christen mand orsage till eet syndigt fald.

Thet giffue Gud at noger Christen mand kwnne tencke eller finde bædre raad, emod presters wrenhed end eet lowligt gifftermaall, tha burde mand
20 thet helst at effterfølge, Men fiindis ther icke bædre raad, tha er thet forwnderligt, huar fore mange kwnne prestegiiffte icke samtycke, effter thi att samme kirckis magt som haffuer prestegiiffte forbudett er nw
25 liige stor till att løse oc igienkalde samme forbud, for merckelige sager skyld.

Eett lowligt gifftermaall prester till gode paa werd-sins wegne, kaldis thet, som presterne aff kirckins forstandere erlige samtyckis oc tillades for theris
30 skrøbelighed skyld, ther mett att wndgaa the wky-ske synder som nw saare beschemme then gantsche Christen kircke och att samme tilladilse schulde

stadfestis mett werdslige Fursters willie oc samtycke, alle prestelige priuilegier oc friiheder ther offuer adelis wforspylte oc wforkrenckte.

Jeg besinder huore mange wele giiffte prester, icke wdi ander mening, end att the schule icke nyde huess agt oc ære priuilegier oc friiheder the haffue lenge wnderwærett, Men som then mening er bode wchristelig [H3a] och [w]retsindig saa bliffuer hwn paa een dag, om hwn gaar fore seg, ald klerckeriiss forderffue, Christendommen till een wbodelig schade. 10

Then som ønscher och begær att prestegiiffte kand bliffue lowlig for skrøbelige prester oc klercke, hand er icke patron eller trøstere till noger syndig wrenhed, Men then som røris aff inghen Gudz græmmilse och fortørnilse, emod the fordømmelige skiørleffuere och horkarle, som nw ere orsage till huess foragt, preste embedett oc then hellige kirckis sacrament ere nw komne wdi, hand er meer patron oc trøstere til all wdygd.

Thet maa wære een behendig gudelighed (som mange kaste oss for næsin) att kwnne liide oc fordrage then prest som er een skiørleffuere eller een horkarll, och emod Gudz oc een screffuen kirckelow, høre hans messe, oc anamme sacrament aff hanwm oc mett hanwm desligest handle, æde oc dricke mett hanwm, oc kwnne then prest icke liide, som er giifft oc aff andre wilkor dog erlig, och serdelis nar prestegiiffte wore lowlige stadfest. 25

Findis oc nogre som aff wanartt och wdygd, haffue anden mening om prestegiiffte, end att kwnne ther mett wndfly eett wrent, syndigt oc schammeligt leffnett, thenom bør icke att orsagis eller forsuaris, 30

Gud scall thenom selff dømme, oc theris och alle mennischirs wretsindige mening.

Thet haffue wij synderlige att besinde, att huore mange metholdere prestegiifte haffuer, hwn bliffuer
5 tha aldrig wden trette bestandig, før end hwn lowlig giørs mett Christelige erlige oc børlige wilkor, thet er, [H3b] før end hwn skickelige oc skellige tilstædis oc samtyckis paa werdsins wegne, aff thenom som haffue magtt paa Gudz wegne.

10 Oc fordi giffues icke prestegiifte magt wden wnder the wilkor som ere bestandige aff hellig scrift oc gott skiell, Thet som er icke erligt oc skelligt blantt leegfolck, neppelige bliffuer thet erligt och skelligt blantt prester, Maa een legmand icke giifte
15 seg effter Gudz low oc erligt wederteckt, fader oc moder eller slegt och wenner wberaadde oc watsporde, wden mystancke till wlydilse oc whørsomme, neppelige skeer thet att prester wden mystancke till wlydilse oc whørsomme giffte seg well, theris
20 bisper oc forstandere wberaadde oc watsporde.

Oc er thet een leegmand icke saare erligt, at hand giffter seg mett thet qwindfolck som ænthen er werlig selff, eller fød aff werlige folck, Icke kand thet heller wære megett erligt, att een prestmand tager
25 seg till hustrw, huermandz wiiff.

Scall prestegiifte fordi giøris lowligt tha scall thett skee ænthen effter thet gamble testamentis wiiss eller thet ny, Wdi thet gamble testament som scriffuis Leuitici xxj oc Ezechielis xliiij maa presten
30 icke tage till hustrw noget skjøge, eller noget mandz effterleffuirsche eller forskutt qwinne, men hand scal tage een god erlig iomfrw, Wnder thet ny te-

stament som war holdt i then første Christen kircke, och end nw holdis i then greetsche, bleffue inghe giuffte mend prester, wden the huess hwstruer som komme iomfruer till thenom, [H4a] Er presten fordi eller oc burde att wære then ypperste oc erligste mand, i sognen er, tha burde oc prestens hustrw at wære een erlig qwinne blant andre gode qwinner, Oc som presten bør att wære huer mandz tuckt, raad oc exempill, saa bør oc prestins hustrw, att wære andre qwinners tuckt, raad och exempill till all ære oc dygd lydilse oc hørsomme. 10

Thet synis fordi att ther som wij kwnne ellers forliigis om troen oc troens lerdom, om prestegiuffte kwnne wij well bliffue forligte, och serdelis nar wij paa begge siider lade oss aff scriffit oc skell wnderwiise, Wij thet formercke i thenne handell, att røris end somme aff legoms lyst oc frestilse till thenne beslutning, ther findis tha mange erlige mend, som skelligere røris, aff een sand Gudz græmmilse oc for-tørnilse, till eett wlowligt presteleffnetz bædring oc reformatz. 20

Thi er thet raadeligt alle prester, oc thenom først som haffue kyskhedz naade, att the andre skrøbelige prester icke forsmaa, som samme naade icke haffue, och lade seg aff samme naade aldelis inthet tycke, men bruge seg henne tacknemmelige for Gud wdi alle gode gierninger. 25

Ther nest, the prester som icke haffue kyskhedz naade, rette seg effter desse gode raad wiislige oc forstandelige altid wnder kirckens lydilse oc hørsomme, som Christne mend, oc icke som hedninge ther regeeris aff kiød oc blød i synd oc søle, for 30

wden salighedz haab, oc øffue seg ther offuer wdi alle gode gierninger, oc synderlige wdi nogre merckelige dygder, ther mett att oprette oc skarffue then brøst, som thenom rører till eet wsedwaanligt giff-
5 termaall, eller huess anden skrøbelighed som i thenne sag hoss mange findis kand. [H4b]

Saa kwnne wij her wdaff besinde, att huar wij rørdis saa megett till een sand Christen kierlighed, oc aff een rett Gudz græmmilse, till fred oc rolighed,
10 som wij aff fig oc gyrighed røris till seyer, statt, oc ære, bulder oc oprør, tha wore wij lenge siiden till ende met thenne trette.

Att mange end nw, nar thenom fattis tale aff scriffit och skiell, pucke mett gammill handell om misbrug
15 paa afflad, paa kirckins rett oc magt, oc om falsk loffue tilliid oc trøst paa meghen legomlig oc synlig handell, wdi faste lesning kledebon oc andre wduortelige gudelighedz teghen, ther mange haffue brugett for wden een retsindig tro, och een rett bør-
20 lig hierthens agt oc mening, huess the thet her effter lenge giøre, tha giøre the thet wden alt gott skell, oc helst fordi at then menige mand nw daglige læris wdi huad mening slige ting schule brugis.

Oc huess simpell wildfarilse som wærett haffuer
25 wdi slig handell, haffuer icke wærett then Christen kirckis wildfarilse men nogre synderlige personers som aff simpelhed oc groffhed, ere bedragne till att agte theris eghen magt, sind wiisdom skell oc fornwfft, meer end wedburde, Gudz naade och mischund
30 storlig till foragt, Men nar huer mand giørs nw wiiss att retferdighedz och salighedz handell er Gudz mischundhedz handell ther oss wederfaris formedelss

Christum, thet er fordi att wij tro oc elsche, tha stryge the altolenge paa then samme streng, then menige mand till stor kedsomhed.

Icke ere heller the scriffter emod Christendoms ceremonier oc skick, som fordømme the Jødische 5 skick oc [H 5a] ceremonier oc helst fordi, att wij bruge thenom icke wdi noger Jøde mening, thet er wnder retferdighedz oc salighedz haab oc trøst, Men wij bruge ceremonier oc werdslige sætt oc skick for een tucktemestere, till wor syndige willies twang 10 oc trengsill, att hand aff for megett selsuold, scall icke wære leedig till synd och wdygd, wdaff huilcke wij oc saa daglige paamyndis huore wij schule Christum effterfølge, till wschuldighedz gæmme oc be-
waaring. 15

Och fordi er thet icke altid scrifft wij trette om, men scrifftens rette oc ædele mening, ther then altid haffuer, som følger Christendoms ælste lawheffd oc ewige brug, Maa wij nyde skudtzmaall wnder scrifften, met then wnderschede wij wele henne giffue, 20 Christendoms ælste raad oc lærefædre wberaadde oc watsporde, tha maa wij met lige gott skiell reppe oc igienkalde ij rette alle gamble fordømde kietterij, fordi the haffue alle giort theris skudtzmaall til scrifften oc wnder scrifften, Arrianer ere icke fordømde 25 oc affwiiste fordi thenom fattis scrifft, men fordi the haffue scrifften wrangelige bruket, Desligest haffuer thet seg met alle andre framfarne kiettere, ther oc ere fordømde oc affwiiste, icke fordi thenom fattis scrifft, men fordi the icke rettelige brugede scrifft. 30

Sammeledis i wor tiid ther som huer mand motte nyde skudtzmaall till scrifft tha bliffue wederdøbere

icke heller kiettere, icke heller Sacramentarij, fordi the bruge then scriff oc the skiell (men dog wrangelige) ther haffue større skyn till theris menings bestand, end ænthen the som sige brød och wjñ bliffue
5 natur[H5b]lige siden thet er secrerett, eller oc negte Christum at wære gantz heel wnder huertt fantzwn ij sær.

Saa er thet een arm oc farlig ting at berømme seg aff scriff, oc haffue dog icke scriffthens reene oc
10 rette mening, Oc fordi sees wnderstwndwm igienom fingre mett mange helgen oc lærere, som met Cypriano, met Hieronymo Augustino oc andre flere, ther i somme stöcke lerdom haffue disputerett mett dyb oc wklar scriff, paa huilcke grantsche war icke
15 end tha giord aff then hellige kircke, oc fordi icke heller nogen paasaffn, huar effter lærerne kwnne seg rette, Men samme helgen kwnne tha icke fare wild noget farlige, fordi the wore altid offuerbødige till att rette seg, effter then hellige kirckis og Christiendom raadz forklaring och wnderwiisning, nar
20 hwn bleffue thenom kwndgiord.

Thi er thet oss raadeligt at wij oc saa giøre, oc helst fordi, att wij till enighed paamyndis aff saa manghe enighedz wilkaar, Wij haffue een Gud och
25 een herre, een frelsere oc eet hoffuett, een kircke, thet er eet almyndigt Christett samfwnd, eett dob, een aand, eett alterins sacrament, een salighedz lerdom, eett penitentze sacrament, som er krafftigt aff Christi eniste död och pyne, paa thet att wij schule
30 alle wære aff ett sind, ett hierte, een tro oc een mening, Kwnne wij oc icke røris till enighed aff desse enighedtz wilkaar och aff een Christen kierlighed,

tha lader natwrins baand røre oss ther till, Wij ere
 Dantsche folck, eett kiød oc blod, oc i mange støc-
 ker aff eens seeder oc wilkaar, ther som wij icke
 snarlige giøre eett, men her effter biide oc sliide
 huer andre som wij begynt haffue, tha er thet be- 5
 frøc[H6a]tindis som Paulus siger, at wij met tiiden
 aff huer andre oc saa fortæris oc till inthet giøris,
 huilcket oss alle frawende then mectige ewige oc
 gode Gud, som raader oc regerer alting nw altid oc
 ewinnelig Amen. 10

Tryckt i Roschilde aff Hans Barth then xxix dag i
 Octobris maanet Anno domini MDXXXiiij.

TEKSTKRITIK

1 En kort og Christelig Formaning om den Lutherske Handel er bevaret i en Afskrift, som er gjort for Etatsraad Niels Foss (1670—1751) og nu findes i Det kgl. Bibliotek, Thotts Saml. Nr. 327,4^{to}. Den paa S. 2 aftrykte fuldstændige Titel findes i Hdskr. S. 3 over Begyndelsen af selve „Undervisningen“. Paa Titelbladet staar: En kort og Christelig Formaning samt underviisning om den Lutherske Handel til Alle retsindige Christne, Men besynderlig til Ærlige og Velbiurdige Mænd og strenge Riddere Danmarkis Riges Raad, og den menige Adel, forfatted af Broder *Paulo Helix cognomento* Wende-Kaabe. Øverst paa Hdskr. S. 3 (over den opr. Titel) staar: *Diabolica prorsus Adhortatio Pauli Helix cognomento* WendeKaabe *contra* *Lutheranos*.

P. H. angiver selv (S. 92), at Bogen delvis er en Bearbejdelse af Erasmus' „Sendebrev, han forskrev nu snimen til Frisland“, d. v. s. D. *Erasmi dilectis in Christo fratribus Germaniæ inferioris et Phrysiæ orientalis* (i: *Epistolæ duæ recens conditæ et æditæ* . . *Coloniæ 1530, 8vo*). Erasmus' paa mange Punkter stærkt personlige Stridsskrift mod nogle reformerte Modstandere i Strassburg er dog af naturlige Grunde ganske frit behandlet med store Udeladelser og Ændringer af Hensyn til de danske Forhold.

Afskriften er ikke særlig nøjagtig, men synes at gaa tilbage til en Original, som har fulgt P. H.s sædvanlige Retskrivning. Denne er undertiden bedst fulgt øverst paa Siderne i Hdskr.; efterhaanden som Skriveren kommer i Fart, slaar hans egen Tids Stave-

maade stærkere igennem. Fejl er almindeligvis rettede her i Aftrykket, dog ikke den gennemgaaende selffwold for selsswold, da den ikke volder Vanskelighed for Forstaaelsen. Forskellen mellem *v* og *w* er ofte ringe, og undertiden kan der være Tvivl; P. H. har sikkert overalt haft *w*. Da Skriveren altid sætter Prikker over *y*, er Tegnet ij kun brugt, hvor det tydeligt var forskelligt fra *y*. Bogstaverne *a, e, i, o, n* og undertiden *r* er paa Grund af Skriftens Flygtighed ikke altid til at skelne fra hinanden. Hvor der er Grund til Tvivl, anføres det i de tekstkritiske Noter; derimod anføres ikke, hvor Skriveren har glemt en Streg i *nd* el. lign. I *sch* er *c* ofte kun antydet. Brugen af stort Bogstav er noget reguleret (saal. Egennavne og Gud altid med stort, hvad Hdskr. næsten altid har). Nogle Kommaer er tilføjede for at lette Læsningen, og ganske enkelte slettede af samme Grund. For øvrigt er det i Reglen ikke forsøgt at gøre Stavemaaden mere konsekvent (et Par herhen hørende Ændringer angives i Noterne). Haandskriftet betegnes i Noterne som *H*; utvivlsomme Rettelser med Skriverens Haand anføres ikke.

Alle Randnoterne i *H* synes at gaa tilbage til dettes Original, men nogle af dem skyldes tydeligt nok en protestantisk Læser.

3, 12 beskyttning] beskylding *H*; *sml.* 11, 21. | 3, 20 wedt] medt *rett.* til ved *H*. | 4, 28 oc] og *H* her og enkelte andre Steder. | 5, 32 conscientzie] consiientzie *H*. | 7, 10 Gudt] G. *H.* her og enkelte andre Steder. | 8, 2 vaade] naade *H*; periclitatur *Erasm.* | 8, 7 gioris] gioris *H*. | 8, 11 schønt] schont *H*. — 8, 28 Conscientze] Conscietze *H*. | 11, 31 syndtz] sydnztz *H*. | 11, 32 ønsche] øsche *H*. | 12, 4 till hang] næppe till heng *H*. | 13, 32 haffuer] haffurr *H*. | 14, 8 store] sorte *H*. | 14, 24 for] fra *H*. | 14, 28 sag] seg *H*. | 14, 31 icke] *mgl. ved Linieskifte i H.* | 15, 29 schreffne] schreffue *H*. | 15, 17 og 16, 7 møget] moget *H*. | 16, 12 med] *mgl. ved Linieskifte i H.* | 17, 4 till] till till *H*. | 17, 6 thet] the *H*. | 17, 9 burde] burde burde *H*. | 17, 20 undergaar] undergaa *H*. | 17, 32 udaff] uaff *H*. | 18, 11 synd oc] syndig *H*. | 18, 19 et] med *H*. | 18, 31 i Randen: Nullum peccatum majus hæresi. | 19, 1 girrighed] girrig *H*. | 20, 6 berøffuede] beroffuede *H*. | 20, 32 Christum] Christom *H*. | 21, 5 schriff. Att] schriff at *H*. | 22, 25 end] *mgl. i H.* | 22, 31 eet] ret *H*. | 23, 3 og 5 oghen] oghen *H*. | 23, 7 hør] hor *H*. | 24, 15

meget] neget *H.* | 24,25 tha] the *H.* | 24,25 udwortelige] udwortelige *H.* | 24,32 selff. Haffuer] selff, haffuer *H.* | 25,15 alting] altid *H.* *men sml. Tit. 1,15:* omnia munda mundis. | 25,24 thet] the *H.* | 26,18 summelig] sammelig *H.* | 26,19 then] the ting (ting *overstreget*) *H.* | 27,1 giøre] giore *H.* | 28,12 oc] *gentaget ved Liniestifte i H.* | 29,11 then] *ligesaa.* | 29,14 som nu klagis] ab ipsis reis *Erasm.* | 29,26 schriffters] schriffstens *H.* | 31,4 rente, Offuerflødighed] rente, offuerflødighed *H.* | 31,9 kieedis] *næppe* kiendis *H.*, fastidiri *Erasmus.* | 32,22 wschellige] adskillige *H.* | 32,28 kietterlige] kierterlige *H.* | 33,2 The] the *H.* | 33,7 tha] th *H.* | 33,10 drabelige] drabelge *H.* | 33,14 imod] *utydeligt i H. paa Grund af Rettelse.* | 33,19 og 48,19 Gudtz] *G. H.* | 33,21 findis] *gentaget ved Liniestifte i H.* | 33,21 schiiff] schriff *H.* | 33,26 nød,] mod *H.*, *jfr. S. 34,30; 35,4,5.* | 34,8 dobbelt] dobbet *H.* | 34,23 sold.]eg] sold, ieg *H.* | 35,3? Er] ,er *H.* | 35,18 wiisligere] wiislig er *H.* | 35,23 synd] sijn *snaarest H.* | 35,23 Men] men *H.* | 35,30 din] *saal. H. undertiden.* | 36,1 soghn] songh *H.* | 36,1 oc all] og (*rett. fra oh?*) alt (?) *H.* | 36,6 kiffuer] bliffuer *H.* | 36,10 fortørnelse] fortornelse *H.* | 36,16 fordraffuelig] forderffuelig *H.* | 36,24 Icke] icke *H.* | 38,1 huor] huo *H.* | 38,4 ondel] andre *H.* | 38,11 daab] *utydeligt i H. paa Grund af Rettelse.* | 39,2 møielige] møelige *H.* | 39,10 fald] falt *H.* | 39,19 veed tha] veder the *H.* | 40,14 om] som *H.* | 40,25 Huor] huor *H.* | 42,11 Men] men *H.* | 42,14 ere dog], dog *H.*, *saml. III, 125,26.* | 43,28 gifftermaal] gifftermaa *H.* | 44,6 Naar] naar *H.* | 44,11 tha] *maaske the H.* | 44,12 udgangne] udgagne *H.* | 44,13 Her synes at mangle noget, eller *maaske Fejl for:* tha haffde the vell bleffuet. | 45,3 Ther] ther *H.* | 45,22 forblomme] forblomne *H.* | 45,27 vaar] vaa *H.* | 47,2 sijnd] synd *H.* | 47,16 en] *maaske end H.* | 47,18 forraad] *Fejl for forød?* | 47,22 Men] men *H.* | 47,26 giffuet] *næppe* giffues *H.* | 48,14 wort] huort *H.* | 48,19 end] en *H.* | 48,21 vederkiendilse] underkiendilse *H.* | 49,5 Haffue] haffue *H.* | 49,8 thet] the *H.* | 49,20 amindeligh] allmindelig *H.* | 50,3 Huordanne] huordanne *H.* | 50,18 Saadan] saadan *H.* | 50,21 bede] *maaske* bode *H.* | 51,2 eet] ret *H.* | 51,19 Ladhed] ladhed *H.* | 51,25 Fordi] fordi *H.* | 52,14 summelige] sømmelige *H.* | 52,17 tiid] tied *H.* | 52,20 Som]

som *H.* | 53,1 forbiistredt oc formørcket] forbiestredt oc formørcket *H.* | 53,4 *Hertil i H. som Randnote:* Thette støcke kommer smucht offuereens med munckenis lærdom oc leffnet. | 53,16 thenne] theme *H.* | 53,16 frøchte] frøche *H.* | 53,20 sammelig, *ligesom* 55,17, *Fejl for sømmelig?* | 54,17 fordømmelig] fordommelig *H.* | 54,20 *Hertil som Randnote:* O Mendacium papisticum et Diabolicum contra orthodoxos. | 54,25 *Hertil som Randnote:* Vanitas papistica et Superstitio Diabolica. | 54,28 Conscientze] *maaske* Consiensze *H.* | 54,29 eet] *vist rettet fra* ret *i H.* | 54,32 behaff] *maaske* behoff *H.* — 56,2 andre] anden *H.* | 56,8 Alle] alle *H.* | 56,10 Oc] oc *H.* | 56,17 Maa] maa *H.* | 57,13 sige, Huad] sige huad *H.* | 57,28 Fordi] fordi *H.* | 58,9 Huad] huad *H.* | 58,9 emod? sige the] emod sige the? *H.* | 58,18 huilche] huihet *H.* | 58,26 bod] bød *H.* | 58,29 Men] *ny L. i H.* | 59,1 huilchen] huilhen *H.* | 59,6-7 tuedrechtighe] tuedrechtigehed *H.* | 59,12 giøre] giore *H.* | 59,21 giør] gior *H.* | 59,28 Fordi] fordi *H.* | 60,9 Oc] oc *H.* | 60,15 gierninger] *Herefter i H.:* være udelige Gudtz naade oc (*fra L. 17*) *understreget.* | 60,16 *I Randen:* Nota. | 61,8 Hui] hui *H.* | 61,9 uredelige] vredelige *H.* | 61,29 ther] thr *H.* | 62,10 unøttigt] unottigt *H.* | 62,21 giør] gior *H.* | 62,27 søge] soge *H.* | 63,9 huerken] *maaske* huarken *H.* | 63,26 besynderlig] besyndelig *H.* | 64,2 maa] *mgl. i H.* | 64,9 os] *mgl. i H.* | 64,24 flucht, Ligerviis] fluah, ligerviis *H.* | 64,30 forde] fodre *H., jfr. S. 69,1.* | 64,32 effter] *mgl. i H.* | 65,2 *I Randen:* Opera nostra bona non salvant neqve justificant. | 65,4 flittige] fittige *el. fiettege H.* | 65,5 huilchet] huihet *rett. t. huilhet H.* | 65,6 Closterleffnet] Closterleffuet *H.* | 66,5 20 cap.,] 10 cap. *H.* | 66,12 Fordi] fordi *H.* | 66,16 sundhed] sandhed *H.* | 66,30 unøttig] unottig *H.* | 67,8 Fordi] fordi *H.* | 67,11 mod] *maaske* med *H.* | 67,16 vranggelige] *ved Linieskifte:* vrang-gelige *H.* | 67,21 haffue] *Maaske mangler her regnet el. lign.* | 67,31 merckelse. Som] merckelse som *H.* | 68,13 Hui] hui *H.* | 68,15 thet] the *H.* | 68,17 I] *i H.* | 68,28 Saa] saa *H.* | 68,31 Gudtz] Gudtz gudtz *H.* | 69,6 ubevarit] ubeverit *H.* | 69,12-13 selffretferdighed] selffdighed *H.* | 69,22 foris] foris *H.* | 69,30 till] *mgl. i H.* | 70,13 beslutter] bslutter *H.* | 70,17 haffde] haffue *H.* | 70,17 rin-

gere] *jfr. S. 126,9.* | 71,14 thette] thett *H.* | 71,15 Eller] Elle *H.* | 72,10 hadsche] *lidt forskrevet i H.* | 72,10 At] at *H.* | 72,32 er] næppe ere *H.* | 74,3 *I Randen:* De diebus festis. | 74,12 børilig] borlig *H.* | 74,12 Udaff] udaff *H.* | 74,13 predichantere] predilhantere *H.* | 74,15 Med] Men *H.* | 74,27 thet] the *H.* | 74,30 *I Randen:* De monachis. | 75,14 Fordi] fordi *H.* | 76,16 fisk] *opr. schick, noget utydeligt rettet, H.* | 76,16 *I Randen:* De jejunio. | 76,20 Paffues] Paffuer *H.* | 77,9 *I Randen:* De indulgentiis. | 77,10 *ff. er indskudt bag Teksten i Klammer:* See huilchet galed mennische ther først kalder affladen en pine løsen, ther nest en straff huilche ting er tuert imod huerandre. Dernest siger Gudtz ord at ther er ingen anden pine løsen end Jesu Christi blod. | 77,26 *I Randen:* De confessione. | 77,30 vederkiendelse] underkiendelse *H.* | 78,2 møget] moget *H.* | 78,9 støcker] stocker *H.* | 78,11 dog] *gentaget efter Sideskifte H.* | 78,29 leffuis] leffui *H.* 70,6-7 thet med] thermed *H.* | 79,9 seg] seeg *H.* | 79,25 Aff] aff *H.* | 79,30 søge] soge *H.* | 80,4 *I Randen:* Hæc sunt quæ secundum beatum Paulum nos secludunt à gaudiis Paradisi. | 80,26 vore] vor *H.* | 80,30 *I Randen:* O dit Asen tørst du kalde den ævige Gud en tyran. | 81,6 vederkiendelse] underkiendelse *H.* | 81,8 Huis] huis *H.* | 81,11 end] en *H.* | 81,14 *I Randen:* Multa nos impellunt ad concordiam et charitatem Christi. *Jfr. S. 321,22 ff.* | 81,15 Vi] vi *H.* | 81,20 Naar] naar *H.* | 81,30 vandre] *noget utydeligt ændret, vist fra vrange.* | 83,10 Med] med *H.* | 83,12 *I Randen:* Sub novis istis Apostolis Vetus Adam reviviscit. | 83,15 Huad] huad *H.* | 83,32 forsømme] forsomme *H.* | 84,1 i the] *Utydelig Rettelse i H., maaske a the.* | 84,9 rodis] redis? radis? *H.* | 84,13 frucht] fruch *H.* | 84,13 og 15 thet] the *H.* | 84,20 *I Randen:* Antiqua Ecclesia majores hæreses semper devicit. | 84,22 Huo] huo *H.* | 84,28 Pelagianer] Palagianer *H.* | 84,30 forbiistret] forbiestret *H.* | 85,1 Udi] vdi *H.* | 85,2 the] de *H.* | 85,25 *I Randen:* De monasteriis Monialium. | 85,29 Disligeste] *Maa-ske ny L. i H.* | 86,1 bode] bøde *H.* | 86,23 barmhiertig] barmhirtig *H.* | 87,21 Haffue] haffue *H.* | 87,31 thet] the *H.* | 88,5 *I Randen:* Quæ sequuntur ex avaritia quæ est caput totius Lutheranismi præsertim in laicis. | 88,15 dømme] domme (?)

H. | 88,28 vaar] vaa *H.* | 89,3 En] en *H.* | 89,7-8 Gudtz rente oc] godtz, rente, oc *H.*, vist rigtigt. | 90,1 at] at at ved *Linieskifte H.* | 90,11 scholer] schioler *H.* | 90,15 mod] med *H.* | 90,16 *Foran Teksten indført*: Dernæst kiere Poffuel Vendekobe beviis mig huad fundament du staar paa, at hhu (!) oc dine medbrødre maatte tage tiuffue, mordere oc udædische mennischer inden eders porte oc forsuare thennom emod theris sagvolder, saa at the icke kunde faa ret offuer thennom, huilhet (!) vaar mod Gudtz oc all Christelig loff oc rett. | 90,18 stadfestelse] stadfestelstelse *H.* | 91,27 naade] lidt forskrevet i *H.* | 92,10 Hafuer] haffuer *H.*

93 En kristen Fyrstes Lære er trykt efter et ændret Manuskrift eller maaske dikteret Sætteren af P. H. selv, hvad dog er mindre rimeligt. Forskellen fra den i 1. Bind trykte Tekst er saa stor, at man maa kalde det en ny Bearbejdelse, ligesom Fortalen er en hel anden. Nogen ny Kollation med den latinske Grundtekst er derimod ikke foretaget. Paa Titelbladet er det S. 94 aftrykte Skriftsprog anbragt mellem selve Titelen og Roschildie MDXXXiiij. Bag i Bogen findes følgende Trykfejlsliste:

[106 a]

Huess forsæt er i thenne bog (som merckeligt er)
findis i thette føge register.

xj blad, første side, iij lineæ, læss springe for pringe

xij blad, første side, iij lineæ, læss ædelhed for ædehed.

xxvj blad, første side, xxj lineæ, læss agre for arge.

xxvij blad, anden side, xx lineæ, læss sted for stede

xxxij blad, anden side, wdi bredden, iiij lineæ (om) stoor forgeffues.

xxxij blad, anden side, siste lineæ, læss offuergaa for offgaa

xxxvj blad, anden side, xix lineæ, læss egett for egte

lvj blad, anden side, næderst i brædden, læss Cesar for

Ceser

lvijj blad, første side, xx lineæ, læss dreck for drick

lxxix blad, første side, ij lineæ, læss aarkeløss for aarke-

løss

Disse Fejl er rettede her i Optrykket foruden enkelte andre. Glemte eller paa Grund af Pladsmangel i Linieudgang ikke anbragte Skilletegn og Bindestreger er tilsat, desuden nogle faa andre Kommaer (især i Opregninger) tilsat, flyttet eller slettet. Stort Bogstav er gennemført i Ordet Gud og Egennavne. Tegnet ij er brugt baade hvor Grundtrykket har sammenstøbt ij, og hvor det har y med to Prikker over. Bogen er kendt i omtrent en halv Snes, til Dels ufuldstændige, Eksemplarer. Den er her trykt efter det fuldstændige Eksemplar paa Det kgl. Bibliotek. Trykket — ligesom det følgende — staar langt over Aarhustrykkene og Fejlene er faa og smaa. Grundtrykket betegnes her som *O*. De kursive Tal i indre Margen henviser til Side i 1. Bind.

I 1935 fandt Professor Peter Skautrup i Bindet om Lovhaandskriftet AM 25, 4° et Brudstykke af et andet Tryk fra samme Trykkeri. Dette, som omfatter Bl. 6-7 (Inderbladene i andet Læg), er nu taget ud af Bindet og overført til Det kgl. Biblioteks Samling af danske Palæotyper. Siderne begynder i Linie senere end i det fuldstændige Tryk, saaledes at Bl. 6 a begynder med stormodighed (S. 109,6), 6 b med the mett (S. 109,30), 7 a med a ltid (S. 110,21), 7 b med oc peegis (S. 111,12), og Brudstykkets sidste Ord er fwnd (S. 112,5). Varianter i dette Tryk betegnes med *Fr*. Den vigtigste Afvigelse er, at *Fr* overalt har falck for folck. Formen snaere for snarere (S. 110,18) findes ogsaa i *Fr*. Hvilket af Trykkene der er ældst, kan ikke afgøres.

95,15 person] *O* har over n en Krølle (o: persoen?). | 100,20 føre] fore *O*. | 101,3 Herefter er i *O* glemt: Huore konge børn schule opfødis Fo. iij. | 103,28 indplantis] indplandis *O*. | 104,32 regeere] regerre *O*. | 106,17 haardhed] haarhed *O*. | 109,8 meth] mett *Fr*. | 109,15 gerninger] gierninger *Fr*. | 109,25 flydt] flydt *Fr*. | 109,28 folckis] falckis *Fr*. | 110,1 galynd] galyng *Fr*. | 110,3 folck] falck *Fr*. | 110,5 landtz] landz *Fr*. | 110,8 scall] scal *Fr*. | 110,11 met gode lerdomme] mett gode lerdom *Fr*. | 110,14 er] herefter Komma i *Fr*. | 110,26 thett] thet *Fr*. | 110,28 exempill] exempell *Fr*. | 111,2 eet] eett *Fr*. | 111,3 met] mett *Fr*. | 111,9 Randn. En] Een *Fr*. | 111,10 Randn. en] een *Fr*. | 111,20 Randn. frelsthe] frelste *Fr*. | 111,25 folckis] falckis *Fr*. | 111,28 hæentt] hæntt *Fr*. | 111,30 Randn.

Eet] Eett *Fr.* | *III, 30* scall] saall *Fr.* | *II2, 8* tucktemesterin] tuckemesterin *O.* | *II2, 28* barmhiertig] barmheiartig *O.* | *III, 26* oc handel] ochandel *O.* | *III, 31* første] føste *O.* | *II5, 18* handell] hadell *O.* | *II7, 6* megett] megeet *O.* | *II7, 14* sandhed] sandged *O.* | *II7, 21* saa] sa *O.* | *II8, 7* konge] kvnge *O.* | *120, 27* Jeg] ieg *O.* | *120, 28* Men] men *O.* | *121, 16* Er..., hwy] er... *Hwy O.* | *122, 26* Fræmdelis] fræmdelis *O.* | *125, 24* Twertt] twertt *O.* | *132, 14* thenom] then-nom *O.* | *138, 6* Fremdelis] fremdelis *O.* | *140, 29* (ikke træle)] *Parentes-tegnene tilf. af Udg.* | *141, 2* Konger] konger *O.* | *141, 19* Oc] oc *O.* | *141, 20* Huaar] huaar *O.* | *144, 5* Huad] huad *O.* | *144, 30* Oc] oc *O.* | *151, 24* Alle] alle *O.* | *158, 27* begærinidis] begærnidis *O.* | *159, 2* handell] handeell *O.* | *160, 17* folck] vist *Fejl for godtz (saal. I, S. 67).* | *161, 11* merckelige] mrrckelige *O.* | *165, 11* eenfoldighed] eenfoldighed *O.* | *166, 10* giøris] gioris *O.* | *167, 15* mett] meet *O.* | *168, 2* alsomeniste] *Her maa vist mangle et icke, men I, S. 74 har det som her.* | *170, 26* Nerei] Nereri *O.* | *172, 25* huess] Huess *O.* | *177 O. har Udgang i L. 10 foran Then, men ikke L. 14 efter læn.* | *178 O. har ikke Udgang i L. 27, men i L. 30 efter begæring.* | *192, 21* tildrage] tildrade *O.* | *194, 16* tienstactig] *IO. er der en Streg over e.* | *198, 17 i Randen:* ond] ont *O.* | *200, 23* menischin] till *tilføjet I, S. 106.* | *206, 6* beswaaris] beswoaris *O.* | *208, 15* borttaghen] bortaghen *O.* | *212, 15* alsomeniste] alsomenistr *O.* | *229, 1* ypperste] oyp-perste *O.* | *230, 10* retferdighed] retfertdighed *O.* | *233, 29* wenschaff] wen-chaff *O., idet s er faldet ud først i Linien.* | *236, 28* fordi] frodi *O.* | *237, 5* een] enn *O.* | *238, 22* effterfølghe] effterfølghe *O.* | *239, 6* gæmmis] græmmis *O.* | *246, 5* gode, men] *saal. O., jfr. I, S. 149.* | *247, 1* teckis] tenckis *O., jfr. I, S. 150.* | *247, 9* mod] mog *O.* | *248, 26* wkyskhed] wkysked *O.* | *251, 18* henffne] *saal. uden Forkortelse O.* | *251, 31* wære] wæer *O., jfr. dog daær for daærer 107, 17, hører for hører 107, 18, snaere 110, 18, aær for aarer 201, 18 o. fl. lign.* | *253, 31* guddommelige] goddommelige *O.* | *256, 15* Herefter staar Trykfejls-listen i *O.*

257 Undervisningen om en kristelig Forligelse i Kirken er for Hoveddelens Vedkommende en temmelig tro Over-

sættelse af et Skrift af Erasmus, Liber de sarcienda ecclesiae concordia (ofte kaldt De amabili ecclesiae concordia), som udkom i Antwerpen 1533 og samme Aar blev optrykt i Paris, Leipzig og Basel, altsaa mindst 4 Gange trykt i eet Aar. Det er kun den sidste Fjerdedel (Leipzig-Udgaven S. 97-125), som er benyttet, enkelte Steder (S. 273, 278-9, 281) lidt udvidet. Indledning og Slutning skyldes Paulus Helie. Bogen er ligesom den foregaaende trykt i Roskilde hos Hans Barth. Det Skriftsprog, som her er trykt S. 258, staar i Grundtrykket mellem Titelen og Roschildie. Aftrykket er gjort efter de to eneste kendte Eksemplarer (begge fuldstændige), som begge findes paa Det kgl. Bibl., efter de samme Regler som næst foregaaende Skrift. Grundtrykket betegnes som O.

259,1 læsere] *O har vist lasere, rettet med Blæk (i Trykkeriet?) til læsere i begge Ekspl. af O. | 261,5 eller] eller O. | 261,31 see] Herefter mangler maaske ij. | 263,24 aeln] jfr. Bemærkn. til 251,31. | 264,30 forfyld] O. har Prikker over y. | 265,18 for skarpelige] forskarpelige O. | 266,23 kirckins] kirckis O. | 267,24 handel] handel O. | 270,9 giiffuis] gnffuis O. | 273,5 Tertulliamus] Saaledes O. | 275,17 och] Maaske fejlagtigt indkommet. | 278,21 somme] samme O. | 281,10 gammill] gammill O. | 284,17 squaldre] qualdre O. | 284,26 slmyndigt] Trykfejl her for almyndigt. | 285,30 guddom] guddom, O. | 286,1 færmilse] færmisse O. | 289,9 retferdige] retfedige O. | 295,10 Amem] Saal. O. | 299,8 atskillige] atskillide O. | 309,4 som] Herefter mangler vel mett. | 310,14 dantsche] danthe O. | 312,15 psalmer] plalmer O. | 316,8 wretsindig] retsindig O. | 318,20 fortørnelse] fortørinlse O. | 321,31 Kunne] kunne O.*